

T.C
KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

1897 OSMANLI-YUNAN SAVAŞI SONRASINDA GİRİT'TEN ANADOLU'YA
YAPILAN GÖÇLER: İZMİR YÖRESİ (TURGUTLU VE OSMANİYE KÖYÜ)
ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Gamze DURAN

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Cemile Şahin

Karabük
ARALIK/2017

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	4
DOĞRULUK BEYANI	5
ÖNSÖZ	6
ÖZ.....	8
ABSTRACT.....	9
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	10
ARCHIVE RECORD INFORMATION	11
KISALTMALAR	12
ARAŞTIRMANIN KONUSU	14
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	15
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	16
ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM	17
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER.....	18
1. BİRİNCİ BÖLÜM.....	19
1.1. TARİHSEL SÜREÇTE GİRİT	19
1.1.1. Girit'in Jeopolitik Konumu.....	19
1.2. GİRİT'İN OSMANLI İDARESİNE GEÇİŞİ.....	23
1.3. OSMANLI İDARESİNDE GİRİT	27
2. İKİNCİ BÖLÜM	30
2.1. GİRİT MESELESİ VE 1896 GİRİT İSYANI	30
2.1.1. İsyanın Nedenleri ve Gelişimi	30
2.2. AVRUPA DEVLETLERİ'NİN GİRİT MESELESİNE BAKIŞI	37
2.3. 1897 OSMANLI-YUNAN SAVAŞI	40
2.3.1. Savaşın Sebepleri	40
2.3.2. Savaşın Gelişimi	45
2.3.3. Savaşın Sonuçları ve Barış Antlaşması.....	49
2.4. MUHTARİYET DÖNEMİ.....	51
2.4.1. Savaş Sonrası Girit'te Muhtariyet Dönemi.....	51

2.4.2.	Girit'in Yunanistan'a İlhakı	53
3.	ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	57
3.1.	GÖÇ OLGUSU VE 1898 GİRİT GÖÇLERİ.....	57
3.1.1.	Göç Kavramı	57
3.1.2.	Girit Göçlerinin Sebepleri.....	59
3.1.3.	Osmanlı Devleti'nin Göçmenleri İskân Politikası.....	63
3.1.4.	Osmanlı Devleti'nde Muhacir Komisyonları ve 1898 Girit Göçlerinde Muhacir Komisyonlarının Faaliyetleri.....	66
3.1.5.	Osmanlı Devleti'nin Giritli Göçmenleri Kabul Etmesi	70
3.1.6.	Göçmenlerin İskânı ve Yapılan Yardımlar	72
4.	DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	79
4.1.	İZMİR YÖRESİNDE GİRİT GÖÇMENLERİ.....	79
4.1.1.	İzmir Yöresinin Coğrafi Özellikleri	79
4.1.2.	İzmir'in Tarihçesi	81
4.2.	Giritlilerin İzmir Yöresine Yerleştirilmeleri	88
4.2.1.	Giritlilerin İzmir Yöresine Yerleştirilmelerinin Sebepleri	88
4.2.2.	İzmir'de İskân Olunan Giritli Grupların Sayısı ve İskân Tarihleri	93
4.2.3.	İzmir'de Giritlilerin İskân Olunduğu Yerler	96
4.2.4.	Turgutlu Köyü (Hamidiye Köyü).....	102
4.2.5.	Osmaniye Köyü	118
5.	BEŞİNCİ BÖLÜM.....	145
5.1.	GİRİT GÖÇMENLERİNDE SOSYO-KÜLTÜREL YAPI: GELENEKLER.....	145
5.1.1.	Aile Yapısı.....	145
5.1.2.	Düğün Geleneği	145
5.1.3.	Misafirperverlik	146
5.1.4.	Eğitim.....	146
5.1.5.	Dinsel Yapı.....	148
5.1.6.	Mani (Madinada) Kültürü	149
5.1.7.	Girit Kültüründe Fıkra	152
5.1.8.	Girit Kültüründe Giyim Kuşam	154
5.1.9.	Yemek Kültürü	155
	SONUÇ	163

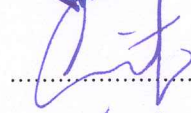
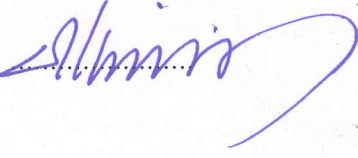
KAYNAKÇA.....	167
TABLolar LİSTESİ	182
EKLER	183
HARİTALAR.....	222
RESİMLER.....	231
ÖZGEÇMİŞ	248

TEZ ONAY SAYFASI

Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Gamze DURAN'a ait "1897 Osmanlı-Yunan Savaşı Sonrasında Girit'ten Anadolu'ya Yapılan Göçler: İzmir Yöresi (Turgutlu ve Osmaniye Köyü) Örneği" adlı bu tez çalışması Tez Kurulumuz tarafından Yüksek Lisans tezi olarak oybirliği ile kabul edilmiştir.

	Akademik Unvanı, Adı ve Soyadı	İmzası
Tez Kurulu Başkanı	: Doç. Dr. İsmail ŞAHİN	
Danışman Üye	: Yrd. Doç. Dr. Cemile ŞAHİN	
Üye	: Yrd. Doç. Dr. Ersin MÜEZZİNOĞLU	

Tez Sınav Tarihi: 08.12.2017

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans/Doktora tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntıların intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Gamze DURAN

İmza

:

ÖNSÖZ

Akdeniz'de önemli bir noktada yer alan Girit Adası, tarih boyunca birçok devlet tarafından önemli görülmüş ve birçok devlete ev sahipliği yapmıştır. Osmanlı Devleti'nin Akdeniz politikası çerçevesinde Girit önemli bir yer tutmaktadır. Girit 1715 yılında tamamen Osmanlı'ya bağlanmıştır.

Zaman içerisinde Giritli Rumların isyan çıkarması ve Yunanistan'a ilhak edilme arzularından kaynaklı olarak 17 Nisan 1897 yılında Osmanlı ile Yunanistan arasında savaş çıkmıştır. Yapılan savaş neticesinde Yunanistan kaybeden taraf olmuştur. Batılı devletlerin müdahaleleri sonucu Osmanlı Devleti Teselya'dan vazgeçmek zorunda kalmıştır. 18 Aralık 1897 tarihinde ise Avrupa'lı devletler Girit'e özerklik verilmesini, Ada'dan Türk askerinin çekilmesini talep etmişlerdir. Böylece Osmanlı Devleti savaş alanında kazandığı bir mücadeleyi masa başında kaybetmiştir. Bir süre sonra da Ada Yunanistan'a bağlanmıştır. Bu savaştan elde edilen kazanım ise Türk ordusunun itibarını kurtarmış olmasıdır.

Osmanlı Devleti, Yunanistan ile yaptığı savaşı kazanmış olmasına rağmen 1898 yılından itibaren büyük devletlerin baskıları neticesinde Girit'ten Müslüman nüfus akın akın Osmanlı topraklarına göç etmeye başlamıştır. Göçmenlerin Anadolu'da geldikleri yerlerle ilgili olarak kaynaklarda çeşitli bilgilere rastlanılmıştır. Göçmenlerin sıcak bölgelere göç ettikleri kaynaklarda yer alan bilgiler arasındadır. Göçmenlerin geldikleri yer Aydın vilayetinin merkez noktası İzmir¹ ve çevre limanlar olmuştur. İzmir dışında göçmenlerin geldiği noktalar şöyledir; İstanbul², Konya, Antalya³, Adana⁴, Ankara⁵, Mersin, İskenderun, Afyon⁶, Çanakkale, Bandırma⁷, Alanya⁸ şeklindedir. Anadolu dışında ise; Halep, Suriye, Beyrut⁹, İstanköy¹⁰, Şam¹¹, Bingazi¹²,

¹ BOA, İ..HUS, 65/1316.

² BOA, Y..PRK.ASK., 148/19.

³ BOA, Y..MTV, 188/57.

⁴ BOA, Y..PRK.ASK., 155/118.

⁵ BOA, Y..PRK.A..., 12/25.

⁶ BOA, Y..EE..KP., 9/858.

⁷ BOA, Y..PRK.KOM, 10/30.

⁸ BOA, Y..PRK.ASK., 156/47.

⁹ BOA, Y..PRK.A..., 12/25.

¹⁰ BOA, Y..PRK.ASK., 152/102.

¹¹ BOA, DH.MKT., 2228/6.

¹² BOA, DH.MKT., 2222/15.

Trablusşam¹³, İskenderiye¹⁴ bölgelerine sevk edilmişlerdir. Osmanlı Hükümeti İzmir ve Anadolu'nun Batı kesimine yığılan göçmenler için iskân politikasını devreye sokmuş ve göçmenleri Anadolu'nun çeşitli bölgelerine sevk etmeye çalışmıştır.

Araştırmam sırasında görüş ve önerileriyle yol gösteren değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Cemile Şahin'e teşekkürü bir borç bilirim. Çalışmanın konusunun belirlenmesinde değerli fikirleri ile yol gösteren hocam Prof. Dr. Mehmet Yavuz Erler'e teşekkürlerimi bildiririm. Araştırmanın kaynak temini aşamasında yardımcı olan Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü çalışanlarına, Ankara Milli Kütüphane çalışanlarına, İzmir Milli Kütüphane çalışanlarına teşekkür ederim. Çalışmam esnasında bilgi ve belge araştırmam sırasında kıymetli görüşlerini esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. Tuncay Ercan Sepetçioğlu'na teşekkürlerimi bildiririm. Alan çalışması sırasında bilgi ve birikimlerinden faydalandığım İbrahim Aydın'a, Ali Turgut'a ve Adnan Kavur'a teşekkürlerimi sunarım.

Öğrenim hayatım boyunca maddi ve manevi desteklerini benden esirgemeyen ve her zaman yanımda olan aileme teşekkür eder, minnet ve şükranlarımı sunarım.

¹³ BOA, Y..PRK.ASK., 156/47.

¹⁴ BOA, İ..ML., 46/1319.

ÖZ

Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında 1897 yılında gerçekleşen savaşı Osmanlı Devleti kazanmıştır. Avrupa Devletlerinin müdahalesi ve Girit'te yaşayan Rumların Yunanistan'a ilhak edilmek istemeleri üzerine Osmanlı Devleti savaş alanında kazandığı mücadeleyi masa başında kaybetmiştir.

Girit'te yaşayan Müslüman nüfus Rumların baskı, zulüm ve işkencelerine daha fazla dayanamayarak Anadolu topraklarına göç etmeye başlamışlardır. Bu göç sürecinde Müslüman nüfusun gelmiş olduğu ilk yer İzmir yöresidir. İzmir limanına akın akın gelen Müslümanlar Osmanlı hükümeti tarafından burada uygun yerlere iskân edilmiş ayrıca bu noktadan Anadolu ve Anadolu dışında kalan uygun bölgelere yerleştirilmişlerdir.

Bu çalışmada 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı sonrasında Girit'ten İzmir yöresine yapılan göçler ve bu göçler neticesinde göçmenlerin iskân edilmeleri, iskânları sırasında karşılaşılan sorunlar sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan ele alınmıştır.

Anahtar Sözcükler: Girit, Yunanistan, Osmanlı, İzmir, Göç, İskân, Muhacir.

ABSTRACT

The Ottoman Empire won the war between the Ottoman Empire and Greece in 1897. The Ottoman Empire lost this struggle when the European states were involved in the events and the Cretan Christian Greeks wanted.

The Muslim population living in Crete began to migrate to Anatolia, to resist the pressures of the Greeks. The first place where the Muslim population has come in this migration period is the İzmir region. The Muslims who flocked to Izmir were placed here by the Ottoman government. Furthermore, they were placed in all regions except Anatolia and Anatolia.

In this study immigrants made from Crete to İzmir region after the Ottoman-Greek War 1897 and settlement of immigrants and settlement problems of these immigrants were discussed from social, cultural and economical point of view.

Keywords: Cretan, Greece, Ottoman Empire, İzmir, Migration, Placement, Emigrant.

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	1897 Osmanlı-Yunan Savaşı Sonrasında Girit'ten Anadolu'ya Yapılan Göçler: İzmir Yöresi (Turgutlu ve Osmaniye Köyü) Örneği
Tezin Yazarı	Gamze DURAN
Tezin Danışmanı	Yrd. Doç. Dr. Cemile ŞAHİN
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	Aralık 2017
Tezin Alanı	Tarih
Tezin Yeri	KBÜSBE-KARABÜK
Tezin Sayfa Sayısı	248
Anahtar Kelimeler	Girit, Yunanistan, Osmanlı Devleti, İzmir, Göç, İskân, Muhacir

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	1897 Migrations From Crete to Anatolia After the Ottoman- Greek War: İzmir Region (Turgutlu and Osmaniye Village) Example.
Author of the Thesis	Gamze DURAN
Advisor of the Thesis	Asst. Assoc. Dr. Cemile ŞAHİN
Status of the Thesis	Master's Thesis
Date of the Thesis	December 2017
Field of the Thesis	History
Place of the Thesis	KBÜSBE- KARABÜK
Total Page Number	248
Keywords	Cretan, Greece, Ottoman Empire, İzmir, Migration, Placement, Emigrant

KISALTMALAR

A. MKT. MHM: Sadâret Evrakı Mektubi Kalemî

A.}MKT.NZD: Nezaret ve Devair Evrakı

a.g.e. : Adı Geçen Eser

a.g.m.: Adı Geçen Makale

BEO. : Bâb-ı Âli Evrak Odası

Bkz. : Bakınız

BOA: Başbakanlık Osmanlı Arşivi

C. : Cilt

Çev. : Çeviren

DH. UMVM: Umur-ı Mahalliyye ve Vilayat Müdürlüğü

DH.MKT: Dâhiliye Mektubi Kalemî

Ed. : Editör

EV.d: Defterleri

Haz. : Hazırlayan

İ..HUS: İrade Hususi

İ..ML: İrade Maliye

İ..MTZ.(01): Yunanistan

İ..MTZ.GR: Girit İradeleri Kataloğu

İr. Gir. : İrade Girit

İr. Yun. : İrade Yunanistan

Km. : Kilometre

MV. : Meclis-i Vükela Mazbataları

s. : Sayfa

S. : Sayı

TDK: Türk Dil Kurumu

TTK: Türk Tarih Kurumu

v.b. : ve benzeri

v.s. : vesaire

Y..A...HUS: Yıldız Arşivi Sadaret Hususi Maruzat Evrakı

Y..A...RES: Yıldız Arşivi Sadaret Resmi Maruzat Evrakı

Y..EE..KP: Yıldız Esas Evrakı Kamil Paşa Evrakı

Y..MTV: Yıldız Mütevevvî Maruzat Evrakı

Y..PRK.A: Yıldız Sadaret

Y..PRK.MYD : Yaveran ve Maiyyet-i Seniyye Erkan-ı Harbiye Dairesi

Y.PRK.ASK: Yıldız Perakende Evrakı Askeri Maruzat

Y.PRK.KOM : Yıldız Perakende Komisyonlar Maruzatı

y.y. : Yüzyıl

Yay.: Yayını

YEE : Yıldız Esas Evrakı

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Araştırmamızın konusu: 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı Sonrasında Girit'ten Anadolu'ya Yapılan Göçler: İzmir Yöresi (Turgutlu ve Osmaniye Köyü) Örneğidir. Bu çalışma sadece Giritli Müslüman muhacirlerin İzmir yöresine yerleşme sorunundan ibaret olmayıp, sosyal ve ekonomik gelişim, zorlama, siyasi baskı, büyük devletlerin rekabeti gibi birden çok konudan oluşmuştur. Bu nedenle Giritli Müslümanların Anadolu coğrafyasına göç etmelerinden önce ki süreçte tarih boyunca birçok devlete ev sahipliği yapmış olan ve bulunduğu yer itibarıyla önemini koruyan Girit'in jeopolitik konumuna değinilme gereği duyulmuştur. Birçok devlet gibi Osmanlı açısından da siyasi, ekonomik ve ticari açıdan önemli görülmüş olan bu Ada'nın alınma sürecine değinilmiştir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde: Öncelikle 1896 yılında Ada'da ortaya çıkan isyanın nedenleri ve gelişimi ele alınmıştır. 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı'nın sebepleri, gelişimi ve sonucuna değinilmiştir. Savaş sonrası Girit'te muhtariyet dönemi ve Girit'in Yunanistan'a ilhak süreci değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde: Göç kavramı açıklanarak Girit göçlerinin sebeplerine, Osmanlı Devleti'nin Girit'ten gelen göçmenlere uyguladığı iskân politikasına, göçmenlerin iskânı için kurulmuş muhacir komisyonlarının faaliyetlerine ve göçmenlere yapılan yardımlara vurgu yapılmıştır. Çalışmamızın dördüncü bölümünde ise: Girit'ten gelen göçmenlerin uğradıkları ilk yerleşim yerlerinden biri olan İzmir şehrinin coğrafyasına, tarihine, buraya Girit'ten ne kadar göçmen geldiğine, göçmenlerin burada nerelere yerleştirildiklerine, göçmenler için burada hangi köylerin, mahallelerin kurulduğuna, göçmenlerin yaşadıkları sıkıntılara, geldikleri bölgeye katkılarına değinilmiştir. Son olarak çalışmamızın beşinci bölümünde; Girit göçmenlerinin renkli kültürleri ve gelenekleri ele alınmış ve çalışma tamamlanmıştır.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu çalışma ile 1897 yılında Osmanlı ile Yunanistan arasında yapılan savaş sonucunda Müslüman halkın bölgeden tasfiye sürecine ve bu süreç sonunda Girit'ten Anadolu topraklarına gerçekleştirdikleri göç faaliyetlerine değinilmiştir. Bu araştırma Müslüman Türklerin Girit'ten nasıl göç ettirildiğini, Anadolu'nun hangi yerlerine yerleştirildiğini, Osmanlı Devleti'nin göçmenlere uyguladıkları iskân politikasını, göçmenler için kurulmuş muhacir komisyonlarını, göçmenlerin yerleştirildikleri bölgeye uyum sağlama süreçlerini, bölgeye katkılarını, göçmenlerin sosyo-kültürel yapılarını ve geleneklerini anlatması açısından önem arz etmektedir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Öncelikli olarak Başbakanlık Osmanlı Arşiv Belgeleri taranarak tarafsız bilgilere ulaşmak hedeflenmiştir. Alan araştırması yapılarak göçmenlerin torunları ile görüşmeler yapılmış, göçmenlerin yerleştirildikleri yerlerin resimleri çekilmiştir. Bunun yanı sıra konu ile ilgili yazılmış kitaplara, makalelere, tezlere, ansiklopedilere, süreli yayınlara, resmi internet sitelerine ulaşarak araştırmanın içeriği zenginleştirilmeye çalışılmıştır.

ARAşTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM

Bu araştırmanın problemi, 1897 Osman-Yunan Savaşı'nın sebepleri, gelişimi, sonuçları, savaş sonrasında Girit'ten Anadolu'nun İzmir yöresine (Turgutlu ve Osmaniye Köyü) yapılan göçlerin nasıl gerçekleştirildiği, Osmanlı'nın uyguladığı göç ve iskân politikası, Anadolu'ya ne kadar göçmenin geldiği, göçmenler için yapılan yardımlar, göçmenlerin sosyo-kültürel yapılarının ne olduğudur.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

1897 Osmanlı-Yunan Savaşı Sonrasında Girit'ten Anadolu'ya Yapılan Göçler: İzmir Yöresi (Turgutlu ve Osmaniye Köyü) Örneği çalışmasını yapmak için Başbakanlık Osmanlı Arşivinde yer alan belgeler temel kaynak olarak belirlendi. Konumuz ile ilgili yazılmış dönemin yerel gazetelerinden olan Ahenk gazetesi Osmanlıcadan günümüz Türkçesi'ne aktarılarak birinci elden kaynaklarımız arasındaki yerini aldı. Antlaşma metinleri ve sözleşmeler için Muahedat Mecmuası ve Düstur gibi birinci elden kaynaklardan yararlandık. Alan araştırması yaparak göçmenlerin yaşadıkları köylere gidip buralarda göçmenlerle röportaj yaptık. Röportaj sırasında ses kaydı, fotoğraf makinesi gibi teknolojik aletlerden faydalandık. Röportaj sırasında elde ettiğimiz verilerden tablo oluşturarak Girit'ten İzmir yöresine ne kadar muhacirin geldiği, muhacirlerin isimleri soy isimleri, ana adları, baba adları, lakabları, doğum yerleri ve doğum ve ölüm tarihlerini tespit ettik. Muhacirlerin yerleştikleri köylerde köy muhtarları tarafından tutulan nüfus esas defterleri muhacirlerin kimlik bilgilerine ulaşmamızda önem arz etti. Muhacirlerin uğraştıkları mesleklerle ilgili bir tablo oluşturularak da en fazla hangi meslekle uğraştıkları ve işsiz olanların oranını tespit ettik. Girit muhacirlerinin Ocak 2011 tarihinde yayınlanmaya başlanan “*Giritliler Gazetesi*” de Girit muhacirleri hakkında önemli bilgilere ulaşmamızı sağladı.

güneyinde bulunan Toros sıradağları arasında köprü görevi görmektedir. Ada'nın en yüksek dağları ise Ak dağlar ve İda dağıdır.¹⁷ Ada, denize dik inen sarp dağlarla çevrili olup, İda Dağındaki Stavros denilen bölge en yüksek noktayı oluşturmaktadır. Girit Adası'nda Akdeniz İkliminin etkileri görülmektedir. Yazlar sıcak ve kurak geçerken kışlar ılık ve yağışlı geçmektedir. Ekonomisi tarıma dayalıdır. Toprağın beşte biri üretime elverişsiz olup göçebe hayvancılık (koyun ve keçi) yaygındır.¹⁸ Ada'da alüvyonlu arazilerde tarım daha elverişli olduğundan bu arazilerde buğday, mısır, tütün, pamuk, limon ve portakal gibi çeşitli meyve ve sebzeler yetişmektedir. Bunların yanı sıra zeytinlikler de bulunmaktadır. Zeytin, limon ve portakal, Ada'da yetişen başlıca mahsuller arasında yer almaktadır.¹⁹

Girit Adası jeopolitik konumu sebebiyle Ege Adaları'nın güneyinde tampon bölge vazifesi görmektedir. Bu nedenle tarih boyunca Doğu Akdeniz'in güvenliği açısından büyük önem taşımıştır.²⁰ Girit Adası bir taraftan Peloponnes'e (Mora Yarımadası) öbür taraftan Anadolu'nun batısı ve güney batısına, Afrika'nın ise kuzey kıyılarına bağlı bulunmaktadır.²¹

Girit Adası sahip olduğu açık ve doğal koruması olan limanlar, gerek ticaret açısından gerekse de ulaşım açısından Ada'nın kalkınmasını büyük ölçüde etkilemektedir. Limanların çoğu Ada'nın kuzey kısmında yer almaktadır. Açık limanlar: Suda hariç Sitia, Mirabela, Almiros, Kandiye, Hanya ve Kisamu'dur. Suda limanı ise savaş ve ticaret gemilerinin muhafaza edilmesi için en uygun liman olarak gösterilmektedir.²²

Girit, Evliya Çelebi'nin “*Seyahatname*” adlı eserine de konu olmuştur. Evliya Çelebi eserinde; Girit'in topraklarının verimli olduğunu ve bire bin verdiğini, her çeşit sebze ve meyvenin mevcut olduğunu, Susamyağının ve balının dünyaca ünlü

¹⁷ Cemal Tukin, “Girit”, *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türk Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, C. 14, İstanbul 1996, s.85.

¹⁸ *Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi*, Ana Yayıncılık A.Ş., Güzel Sanatlar Matbaası, C. 9, İstanbul 1988, s.472.

¹⁹ C. Tukin, “Girit”, *İslam Ansiklopedisi*, s.791.

²⁰ *Temel Britannica*, Ana Yay. A.Ş. C. 7, İstanbul 1988, s.157.

²¹ Arif Müfid Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, TTK, 3. Baskı, Ankara 1971, s.3-4. *Eski Çağda “mutlular adası” olarak gösterilen Girit'in Akdeniz'de aldığı bu muhteşem yer Ada'nın bir taraftan doğu, diğer taraftan batı etkisi altında kalmasına ve hayranı olduğumuz özgün bir uygarlık ortaya koymasına yol açmıştır.*

²² A. Adıyke, *Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı (1896-1908)*, s.9.

olduğunu, yüz yetmişe yakın maden çeşidinin olduğunu ve batıya, doğuya ve güneye akan ırmaklarının ve şelalelerinin olduğunu anlatmaktadır.²³

Coğrafi durumu hakkında bilgi verdikten sonra, araştırmamızın konusunu oluşturan Girit Adası'nın Osmanlı Devleti açısından önemine bakılacak olursa:

- 1) Üç kıtanın²⁴ birleşiminde yer alması, Kuzey Afrika'nın kıyı şeridinde yer alan Müslüman devletlerin (Trablus, Tunus, Cezayir) deniz yolu üzerinde önemli bir stratejik noktada ki konumuyla bir sınır Adası özelliğinde bulunması,
- 2) Çevre adalar ile birlikte Ege Denizi ve Akdeniz'i birbirinden ayırması, dolayısıyla Ege ve Akdeniz hâkimiyetinde temel direk olan Adalardan birisi olması,
- 3) Girit Adası'na sahip olan devletin Ege ve Akdeniz'e girip çıkan bütün yollara da sahip olacağı anlamına gelmesi,
- 4) Avrupa'dan Osmanlı Devleti'ne karşı yapılabilecek saldırılarda ileri karakol görevi görmesi,
- 5) Rodos Adasının 1521, Kıbrıs Adasının 1571 yıllarında alınmasının ardından Girit'in de Osmanlı Devleti tarafından alınması, Doğu Akdeniz, Ege Denizi ve dolayısıyla da Boğazlar ile İstanbul'un güvenliğinin sağlanması anlamına gelmesi,
- 6) Kuzey Adriyatik kıyılarından Batı Afrika sahillerine kadar, doğudaki adalarla birlikte, Akdeniz'in Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti altına girdiği bir devirde, Girit'in Venediklilerin elinde kalması, askeri ve ticari bakımdan büyük sakınca teşkil etmektedir. Bunun yanı sıra Ada'nın Venediklilerin elinde kalması, Doğu Akdeniz'deki Türk hâkimiyetini tehdit etmesi,

²³ Evliya Çelebi, *Seyahatname (Akdeniz Adaları ve Girit Fethi)*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Haz. İsmet Parmaksızoglu, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1983, s.274-275-276. Evliya Çelebi Girit ahalisini dört çeşit iklim olduğundan dört çeşide ayırmıştır. Kisamo bölgesindeki halkın beyaz tenli olduğunu, Hanya halkının pek çalışkan kimseler olduğunu, Kanlıkastel bölgesindeki halkın gayet güzel olduğunu fakat sinirli bir yapıya sahip olduklarını, Isfakya halkının ise tarımla ilgilendiklerini, bu bölgede servi ağaçlarının bolca yetiştiğini ve bu ağaçları keserek geçimlerini sağladıklarını yazmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz: E. Çelebi, *a.g.e.*, s.277-278.

²⁴ Üç kıta ile kastedilen yerler; Mora, Anadolu'nun güneybatı kıyısı ve Afrika kıtası'dır.

- 7) Girit Adası'nın, Ege Denizi'nin en büyük adalarından birisi olması ve dolayısıyla batmayan bir kruvazör, bir uçak gemisi, devamlı bir lojistik üs özelliğini taşıması,
- 8) Ada'nın iklim şartlarının insan yaşamına elverişli olması,
- 9) Ada'nın toprak verimliliği, bir ekilen üründen bin alınması,
- 10) Ada'nın sahip olduğu açık ve doğal limanlar ve bu limanların ticarete katkısı,
- 11) Ada'nın yüzey şekillerinin ulaşım elverişli olması,
- 12) Doğu Akdeniz'e hâkim olmak isteyen devletlerin mutlaka sahip olması gereken bir Ada olması,

Bu sebeplerden dolayı Osmanlı Devleti Fatih Sultan Mehmet döneminden itibaren Girit Adası'nın, fethini gerekli görmüştür.²⁵

²⁵ Nazım Çoşşler, "Girit Göçmenleri Türk Halk Kültürü Üzerine Bir Araştırma", *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ege Üniversitesi, İzmir 2007, s.20., Tuncay Ercan Sepetçioğlu, "Girit'ten Anadolu'ya Gelen Göçmen Bir Topluluğun Etnotarihsel Analizi: Davutlar Örneği", *Basılmamış Doktora Tezi*, Ankara Üniversitesi, Ankara 2011, s.96. Tahmisci-zâde Mehmed Mâcid, *Girit Hatıraları*, Haz. İsmet Miroğlu-İlhan Şahin, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1977, s.14. İdris Aksoy, "*Girit ve Girit'teki Ayrılıkçı Hareketlerin Tarihi Süreci ve Kıbrıs'a Yansımaları*", *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Üniversitesi, İstanbul 2006, s.13. Fernand Braudel, *II. Felipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, C.I, Çev. M. A. Kılıçbay, Ankara 1993, s. 182. W. Heyd, *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, Çev. Enver Ziya Karal, TTK, Ankara 1975, s.307-308. Feridun Emecen, "Kıbrıs'ta İlk Osmanlı İdari Yapılanması", *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi*, Yay. Haz. Ali Ahmetbeyoğlu-Erhan Afyoncu, İstanbul 2001, s.47.

1.2. GİRİT'İN OSMANLI İDARESİNE GEÇİŞİ

Doğu Akdeniz'de önemli bir noktada yer alan Girit Adası tarih boyunca birçok devlet tarafından önemli görülmüş Roma, Bizans, Müslüman Araplar, Venedik ve Osmanlı hâkimiyetlerinde kalmıştır.²⁶ Ada Osmanlı hâkimiyetinden önce Venedik'in himayesinde olup, Venedikliler Ada'ya sahip oldukları 13. yüzyıldan itibaren Girit'te sıkı bir kontrol oluşturmuşlar ve anavatanlarından Ada'ya çok sayıda insan göç ettirmişlerdir.²⁷

İstanbul'un Fethinden sonra ekonomik ve stratejik önemi artan Girit Adası, 15. ve 16. yüzyıllarda sürekli olarak Türk akınlarına uğramış fakat bu akınların birçoğu yağma amacı taşımıştır. Osmanlı Devleti ile Venedik arasındaki ilişkiler her sekteye uğrayışında, Ada Osmanlı donanmasının saldırısına uğramıştır. Girit Adası özellikle Kanuni Sultan Süleyman döneminde Venedik ile Osmanlılar arasında 1538 yılında çıkan savaşta zarar görmüştür.²⁸ Barbaros Hayreddin Paşa 1538 yılında Kiklad Adalarını yakıp yıktıktan sonra Kandiye bölgesine gelmiştir. Milapotama'da karaya çıkan askerler 20 civarında köyü ele geçirdikten sonra donanma Suda ve Resmo'ya yönelmiştir. Barbaros Hayrettin Apokorona kalesi ile birlikte 60 civarında köyü ele geçirerek çok sayıda esir ve ganimetle birlikte geri çekilmiştir. Aynı başarı Hanya ve Sitia'da da elde edilmiştir.²⁹

XVII. yüzyıla gelindiğinde Rumeli, Adalar Denizi ve Suriye'ye doğru genişlemiş olan Osmanlı İmparatorluğu için ticari önemini kaybetmiş olan Girit Adası, stratejik açıdan önem kazanmıştır. Başkenti İstanbul olan Osmanlı İmparatorluğu için Ege ve Akdeniz'in kontrolü ne derece önemliyse, Girit'e sahip olma ve İmparatorluğa karşı girişilecek olası bir saldırıyı bu noktada durdurma da aynı derecede önem kazanmıştır. Fakat Osmanlı Devleti'nin karşılaştığı bazı engeller Ada'nın alınmasını geciktirmiştir. Bu engelleri şöyle sıralayabiliriz: XVI. yy.'da yaşanan iç karışıklıklar, nüfus problemi, nüfus problemine paralel olarak artan pahalılık, yiyecek azlığı, isyanlar, sosyal düzendeki bozukluklar, rüşvet, yöneticilerin adil olmayan yönetimleri,

²⁶ Metin Hülagü, *Osmanlı-Yunan Savaşı Abdülhamid'in Zaferi*, Yitik Hazine Yay., İzmir 2008, s.17.

²⁷ Rüştü Çelik, "1898 Kandiye Olayları Sonrasında Girit'ten Mersin Sancağı'na Göçler (1898–1907)", *Basilmamış Yüksek Lisans Tezi*, Mersin Üniversitesi, Mersin 2009, s.7.

²⁸ Emin Ünsal, "Girit'in Türk Hâkimiyetinden Çıkışı", *Basilmamış Yüksek Lisans Tezi*, Trakya Üniversitesi, Edirne 2009, s.9-10.

²⁹ C. Tükin, "Girit", *İslam Ansiklopedisi*, s.793.

Osmanlı'nın dış siyaseti vb. bütün bu sebeplerden dolayı Ada'nın alınması gecikmiştir.³⁰

Trablus, Tunus, Cezayir deniz yolları üzerinde bulunan Girit Adası'nın bu öneminden dolayı Türkler tarafından bir an evvel ele geçirilmesi gerekmektedir. Ada'nın Venediklilerin elinde bulunması Doğu Akdeniz'deki Türk egemenliğini tehdit eder duruma gelmiştir. Ada'nın limanlarına sığınan korsanlar, fırsat buldukça ticaret gemilerine saldırarak aldıkları malları ve esirleri Girit pazarlarında haraç mezat satmışlardır. Venedikliler birçok hadiselerle aradaki anlaşmaları bozmuşlar adeta korsanlarla ortak hareket etmeye başlamışlardır. Öte yandan bu denizde hâkimiyetin korunması için, donanmaya bir üs vazifesi görecek olan Girit Adası'nın Venedik'in elinden alınması artık şart olmuştur.³¹

Girit ile ilişkilerin kopması 1644 yılında Sümbül Ağa idaresindeki geminin Mısır'a giderken Malta korsanları tarafından rehin alınması ve Girit'e getirilmesi, Girit yönetiminin de bunları kabul etmesi Osmanlı ile Venedik ilişkilerinin kopmasına yol açmıştır. 1645 yılına gelindiğinde ise Osmanlı donanması Girit'e sefer için gönderilmiştir. 1647 yılında Ada'nın merkezi olan Kandiye şehri kuşatılmış fakat alınamamıştır. 1666 yılında Köprülü Fazıl Ahmet Paşa Girit'in fethi için görevlendirilmiştir. Padişah şehrin alınmamasından dolayı sabırsızlanarak, Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'ya hattı hümayunlar göndermiştir. Padişah son gönderdiği hatta şöyle demiştir:

“Göreyim sizi! Bu senei mübarekede, merdane ve dilirane hareket eyliyesiniz. Seni ve seninle olan guzzatı Müslimini Cenabı Bâriye emanet etmişimdir. İki seneden beri ettiğimiz cenk ve harp cümle mâlumum olmuştur. Dünya ve ahrette yüzünüz ak olsun, bundan sonra da bu senei mübarekede lütfu hak ile Kandiye kalesini teshir edesiniz. Bu sene de sizden ziyade ikdam isterim.”

Köprülü bunun üzerine derhal bir harp meclisi toplamış ve hattı hümayunu okuduktan sonra: *“İşte şevketlünün fermanını işittiniz. Her nice olmalı ise olsun. Padişahımız kaleyi isterler”* demiştir. Sağ cenah alay beyi Resul Ağa, her şeye rağmen kaleye doğrudan doğruya hücum edilmesini talep etmiştir. Bu fikir diğer komutanlarca da kabul edilmiş ve ertesi sabah kaleye hücumu geçilmiştir. Nihayet 6 Eylül 1669 tarihinde imzalanan antlaşma ile Kandiye şehri alınmıştır. Suda, İşperlanka ve Granbosa kaleleri Venedikliler'e bırakılmıştır. 1715 yılına gelindiğinde ise Damat Ali

³⁰ A. Adıyke, *Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı (1896-1908)*, s.13. R. Çelik, “1898 Kandiye Olayları Sonrasında Girit'ten Mersin Sancağı'na Göçler (1898–1907)”, s.8.

³¹ C. Tükin, "Girit", *İslam Ansiklopedisi*, s.793. Feridun Fazıl Tülbentçi özel arşivi.

Paşa'nın Mora seferi sırasında bu kaleler Osmanlı'nın denetimine bırakılmıştır. Böylece Ada bir Osmanlı eyaleti haline gelmiştir.³²

1645 yılında başlayıp 1669 yılında sona eren Girit'in fethi, 25 yıl sürmüştür. Fetih sürecinin uzun sürmesinin nedenleri şu şekilde sıralanabilir:³³

1. *Osmanlı Devleti'nin deniz kuvvetlerinin çok güçlü olmamasına rağmen deniz savaşlarında ısrar edilmesi,*
2. *Göreve gelen serdarların ve kapudanların hepsinin olmasa da birçoğunun liyakatsiz oluşu,*
3. *Deniz savaşlarından vazgeçilip kara savaşlarına karar verildiği esnada Tuna Prenslüklerinde Osmanlı egemenliğine karşı bir hareketin başlaması (Erdel Beyliği),*
4. *Erdel'in sükûtundan sonra, Anadolu'da valilerin başkaldırması, Abaza Hasan Paşa önderliğinde Sadrazam Köprülü Mehmed Paşa'ya karşı direnişin ortaya çıkması,*
5. *Erdel olayları sırasında Avusturya'nın işe karışmasıyla 1663'te Uyvar seferinin başlaması ve 1664 Vasvar Antlaşması'yla neticelenmesi,*
6. *Başta Fransa olmak üzere Malta, Papa ve İspanya kuvvetlerinin yardıma gelmesi,*
7. *Venedik donanmasının kaptanlığına liyakatli kişilerin getirilmesi ve sık sık komutanlarının değiştirilmemesi, istikrarlı olarak usta komutanların yönetimde bulunması,*
8. *Kıbrıs'ın fethinden sonra Doğu Akdeniz'de sadece Girit'e sahip olan Venedik'in fetih ihtimaline karşı buradaki kaleleri iyi tahkim etmeleri.*

Ayrıca 25 yıl süren savaş sırasında Osmanlı ekonomisi ciddi zarar görmüştür. Gerek bütçede görülen denge sorunları, gerek tımar sipahilerinin topraklarının başından ayrılması ile üretimde ortaya çıkan düşüş, önemli sorunları açığa çıkarmıştır. Çeyrek asır süren bu savaş, Ada ticareti içinde büyük bir yavaşlama dönemi oluşturmuştur. Venedik donanmasının Çanakkale Boğazı'nı ablukaya alması ile İstanbul'da yiyecek sıkıntısının baş göstermesi yönetimden başka halkı da etkilemiştir.³⁴

Görüldüğü gibi, en başta Osmanlı donanmasının dönemin şartlarına uygun olmayışı, Venedikli kaptanların temelinden denizcilikte usta olmaları, Osmanlı'nın sadece fetih ile meşgul olamaması bir yandan Erdel Beyliği bir yandan da Anadolu'da çıkan isyan hareketleri ile uğraşması, Fransa, Malta, İspanya ve Papa kuvvetlerinin

³² Ayşe Nükhet Adıyeke, "Türk Basınında Girit'in Yunanistan'a Katılması (1908-1913)", *Çağdaş Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 1, 1991, s.48. 1645 yılında Hanya'nın fethinden sonra Girit Savaşı Osmanlı Devleti açısından en zor döneme girmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Halil İnalcık, *Devlet-i 'Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-II Tagayyür ve Fesad (1603-1656): Bozuluş ve Kargaşa Dönemi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2014, s.323. 6 Eylül 1669 tarihinde imzalanan antlaşma metni için bkz: Muahedat Mecmuası, Hakikat Matbaası, C.II, İstanbul, 1294, s.141-142. "Geçmişte Bugün" Konuşması, Feridun Fazıl Tülbentçi özel arşivi.

³³ Ayşe Pul, "Girit Savaşı İle İlgili Bir Türk Kaynağının Tahlili (TTK Kütüphanesi'nde Bulunan Girit Fethi Tarihi Başlıklı Yazma)", *Basılmamış Doktora Tezi*, Ankara Üniversitesi, Ankara 2004, s.55-56.

³⁴ Nuri Adıyeke, "Girit Seferine Konulan Nokta Kandiye'nin Fethi ve Psikolojik Sonuçları", *Fethinden Kaybına Girit*, Babil Kültür Yayıncılığı, İstanbul 2006, s.44-45.

Osmanlı'nın karşısında yer alması fetih sürecinin uzamasında etken olmuştur. Bütün bu olumsuz koşullara rağmen Osmanlı 1669 yılında Ada'nın fethini gerçekleştirmiştir.

1.3. OSMANLI İDARESİNDE GİRİT

Girit Osmanlı idaresine girdikten sonra merkezi Kandiye olmuştur. İdari yapısı ise; Kandiye, Resmo ve Hanya sancaklarına ayrılmıştır.³⁵ 1850 yılından sonra ise Girit'in merkezi Hanya olmuştur.³⁶ Girit'in idari yapısı Hanya, Kandiye, Resmo, Laşid, İsfakiye şeklinde yapılara ayrılmıştır. Girit'in idari yapısı bir tablo ile gösterilecek olur ise:

Tablo 1: Girit'in İdari Yapısı

KAZALAR	1893/94		1895/96		1898/99	
	Köy Sayısı	Nahiye Sayısı	Köy Sayısı	Nahiye Sayısı	Köy Sayısı	Nahiye Sayısı
HANYA						
Kidonya	69	7	69	7	69	7
Kisamu	165	6	165	6	165	6
Selino	48	3	48	3	48	3
KANDİYE						
Pedya	92		93		93	
Menufaç ve Rizo	121		120		120	
Maloviz	60		60		60	
Kenuryo ve Piryoıçe	70		70		70	
RESMO						
Resmo Merkez	87		87		87	
Milopotamu	100		100		100	
Amari	45		45		45	
LAŞİD						
Mirabela (Merkez)	35	8	35	8	35	8
Yerapetre	16	4	16	4	16	4
Sitia	62	5	62	5	62	5
Uyanu	16	3	16	3	16	3

³⁵ Gülser Oğuz, "Osmanlı Gazetesinin (1897-1904) Girit İsyanlarına Bakışı", *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, C. 7, S. 2, 2006, s.90.

³⁶ *Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi*, Meydan Yayınevi, C. 5, İstanbul 1985, s.186.

İSFAKİYE						
Apokorona (Merkez)	56	4	56	4	56	4
İsfakiye	23	6	23	6	23	6
Ayvasıl	42	4	42	4	42	4

Kaynak: A. Adıyeke, *Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı (1896-1908)*, s.46.

Girit'te Osmanlı idaresi devam ettiği müddetçe Türk adaleti devam etmiştir. Hükümetin koyduğu kurallar, kanunlar son derece adil olmuştur. Ada'da can, namus ve mal güvenliği sağlanmıştır. Osmanlı, Ada'da yaşayan hiç kimsenin malına mülküne zarar vermemiş bu sayede Ada hasar ve harap olmaktan kurtulmuş aynı zamanda Ada'da barış ve huzur ortamı oluşmuştur. Ada'nın yerli ahalisi olan Rumlara, Osmanlı Devleti'nin diğer yerlerinde yaşayan vatandaşları gibi aynı hak ve ayrıcalıklar verilmiştir. Yerli halkın din ve mezhep işlerine karışılmamış, dini merasimlerinde ve ibadet yerlerini yapmada serbest bırakılmışlardır. Dini açıdan özgür bırakılan Giritli Rumlara, okul açma ile adet ve göreneklerinin düzenlenmesi ve idaresi konusunda da serbestlik tanınmıştır. Ana dilleri konusunda da hiçbir müdahalede bulunulmamıştır. Osmanlı Devleti, Girit Adası'nda ki Hristiyan Rumların sahip olduğu toprakları onların elinde bırakmıştır fakat toprak vergisi adı ile bir vergiye tâbi tutmuştur. İmparatorluğun diğer bölgelerinde toplanan ispençe, tapu, otlak, kışlak, tuz vb. divani ve örfi vergiler alınmamıştır. Bunun yanı sıra Ada halkının iki yıllık vergisi tamamıyla affedilmiştir. Üçüncü yıl da yarısı affedilmiştir. Dördüncü sene ise, yarı vergi alınmış ve yarı vergi de hazineye verilmeyerek, Vilayet Meclisi'nin tayin edeceği işler için Ada halkının menfaatine bırakılmıştır. 1839 yılında ilan edilen Tanzimat sürecinden Ada muaf tutulmuş ve ardından tüm Osmanlı Devleti'nde yapılan Temettuat sayımları, Ada'da temettuat vergisi alınmaması sebebiyle yapılmamıştır. Müslüman halk askeri hizmetten affedilmiştir. Hristiyanlardan da bedel alınmamıştır. Döneminin en makul ve insafli hükümleri ile Girit Adası'nda yerleşmiş bulunan Osmanlı Devleti Venedikliler gibi burada ne bir şiddet politikası gütmüş ne de memleketi sömüren bir zihniyet ile hareket etmiştir. Her şeyden önce memleketin tarımsal ve ekonomik

kalkınmasına öncelik vermiş, Müslim ve gayrimüslim halkın refahını ve saadetini göz önünde tutmuştur.³⁷

Ada'da Müslüman bir nüfus oluşturabilmek için; Osmanlı genelinde çokça uygulanmayan iki yöntem kullanılmıştır. Birincisi Ada'da toplu din değiştirmelere (ihtida) izin verilmiştir. İkincisi cemaatler arası (Müslüman - Gayrimüslim) evliliklere izin verilmiştir. Osmanlı Devleti bir devlet politikası haline getirdiği bu evliliklerde yerli yeniçerilik, topçuluk, cebecilik, kale muhafızlığı gibi kurumları araç olarak kullanmıştır. Bu evlilikler 19. yüzyılın ikinci çeyreğine kadar devam etmiştir.³⁸ Bu evliliklerde birtakım sorunlarda oluşmuştur. Bunlardan biri; Sipahilerin, yerli Hristiyan kızlarla, sahte vekâletnamelerle evlendikleri tespit edilmiştir. Hükümet bu durumun önüne geçmeye çalışmıştır. Karışık evliliklerden kaynaklı olarak kardeşlerin isimleri de farklı olabilmıştır. Örneğin, Abdullah veya Ramazan isimli bir kişinin herhangi bir sorunla mahkemeye geldiği kardeşinin adı, Yorgo veya Yanni olabilmıştır. Bir çocuğun ninesinin birisi Hristiyan diğeri Müslüman olabilmıştır.³⁹

19. yüzyılda Girit Adası Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın⁴⁰ idaresindeyken Afrika'dan (Libya, Etiyopya vb.), Ada'ya Müslüman göçmen getirilmiştir. Bunların önemli bir bölümünü Müslüman aileler yanında hizmet eden Müslüman köleler oluşturmuştur. Girit hem bu dönemde hem de bundan önceki dönemde önemli bir köle ticaret merkezi olma özelliği taşımıştır.⁴¹ Afrika'dan getirilen Müslüman göçmenler Ada'da Müslüman nüfus oluşturma politikasının bir parçası olarak görülebilir. Ayrıca, Anadolu ve Afrika'dan Girit'e göç eden göçmenler Ada'da karışık bir etnik toplumun oluşmasını sağlamışlardır.

³⁷ Cemal Tukin, "Osmanlı İmparatorluğunda Girit İsyanları 1821 Yılına Kadar Girit", *Belleten*, Ankara 1945, TTK, C.IX, S.34, s.196-197-199. Niyazi Ahmet Banoğlu, *Tarihte Girit ve Osmanlılar Dönemi*, Kastaş Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 1991, s.55. A. Nükhet Adıyeke, Nuri Adıyeke, "Şark Meselesi'nin Bir Aynası: Girit", *Fethinden Kaybına Girit*, Babiâli Kültür Yayıncılığı, İstanbul 2006, s.240.

³⁸ Ayşe Nükhet Adıyeke, "Mübadele Öncesi Osmanlı Yönetim Altında Girit-1", *Giritliler Gazetesi*, Eylül 2011, S.4, s.6.

³⁹ Nuri Adıyeke, "Girit'te Cemaatler Arası Evlilikler", *Kebikeç*, 2003, S.16, s.22-23.

⁴⁰ 1821 yılında Mora'da başlayan Yunanistan'ın bağımsızlık kazanma mücadelesi zamanla diğer Adalara da sıçramıştır. Bu adalardan birisi de Girit Adası'dır. Kandiye ve Resmo dışında bu isyan hareketleri Ada'nın tümüne yayılmıştır. Osmanlı padişahı güçlü bir ordusu ve donanması olan Mısır valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'dan Yunan isyanını bastırması için yardım istemiştir. Mehmet Ali Paşa Girit ve Mora valiliklerinin kendisine verilmesi şartı ile Osmanlı'ya yardım edebileceğini belirtmiştir. Oğlu İbrahim Paşa'yı da Mora üzerine göndermiştir. 10 yıl süre ile Girit'i idaresi altına alan Mehmet Ali Paşa Girit'te yeniden bir kültür inşa etmiş, bayındırlık anlamında Girit'i kaldırmıştır. A. Nükhet Adıyeke, "Girit'in Mehmet Ali Paşa Yönetimindeki Durumuna Dair Bir Rapor", *Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, TTK, Ankara 1993, C: XV, S.19, s.294.

⁴¹ *Giritliler Gazetesi*, Mart 2012, S.5, s.6.

2. İKİNCİ BÖLÜM

2.1. GİRİT MESELESİ VE 1896 GİRİT İSYANI

2.1.1. İsyanın Nedenleri ve Gelişimi

Girit Adası, 1715 yılında tamamen Osmanlı'nın eline geçtikten sonra, 150 yıl boyunca Ada'da herhangi bir sorun yaşanmamıştır. Ada'da sorunlar 1821 Rum ayaklanması ile başlamıştır.⁴² Girit meselesinin aşamaları bir tablo ile gösterilecek olursa;

Tablo 2: Girit Meselesinin Aşamaları

YIL	GEREKÇE	SONUÇ
1821	1821 Yunan Ayaklanması	Girit Ayaklanması
1830	1830 Yunanistan'ın Bağımsızlığı	“
1841	1840 Londra Antlaşması'nın Girit'i Türklere Bırakması	“
1857	Islahat Fermanının Ayrıcalıkları	“
1868	1861-1868 arasında Romanya, Sırbistan, Karadağ ve Lübnan'a Ayrıcalıklar	Girit Ayaklanması ve Ayrıcalıklı Yönetim
1878	1877-78 Türk-Rus Savaşı Sonunda, Osmanlı Devleti'nin Zayıf Durumu	Girit'te Yarı Özerk Yönetim
1895	1895 Ermeni Ayaklanmaları	Girit Ayaklanması

⁴² Mahir Aydın, *Girit Sarı Kitap*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008, s.15.

1897	Yunanistan’a Katılma İsteği	“
1898	Avrupa Devletleri’nin Desteği	Girit’te Özerk Yönetim
1908	II. Meşrutiyet Sonrasının Kargaşası	Yunanistan ve Girit Birleşmesi
1913	Osmanlı Devleti’nin Balkan Savaşı Yenilgisi	Birleşmenin Avrupa Devletlerince Onayı

Kaynak: Mahir Aydın, *Girit Sarı Kitap*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008, s.16.

Tabloda da görüldüğü gibi Girit Meselesi 1821 yılında başlamış; ancak 1913 yılında çözüme kavuşmuştur. Bu süreçte Ada’da isyanlar çıkmış, Avrupalı devletler meseleye dâhil olmuştur. Yaklaşık olarak 90 yıl kadar süren uzun bir çabadan sonra Girit, Yunanistan’a dâhil olmuştur.

1896 yılı Osmanlı, Avrupa ve Yunanistan arasındaki ilişkilerin en yoğun görüldüğü dönem olmuştur. Ada’daki huzursuzluklar bu tarihe kadar Ada’da yaşayan Rumlara bazı ayrıcalıkların verilmesiyle çözüme kavuşturulmaya çalışılmıştır. Bu ayrıcalıklardan biri de Halepa Sözleşmesi ile verilmiştir. Halepa Sözleşmesi’nin imzalanmasına giden süreç şu şekilde gelişmiştir; 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında, Girit Rumları isyan etmişlerdir. Girit Rumlarının isyan etmesinin sebebi ise; Osmanlı Devleti’nin 1877-78 Osmanlı- Rus Savaşı’nı kaybetmiş olmasıdır. Bu durum Yunanistan hâkimiyetine girmeye can atan Rumlar için bir fırsat olmuştur. Girit Rumlarının bu isyan hareketlerine karşılık, bölgede dengelerin değişmesini istemeyen İngiltere ayaklanma çıkmasına fırsat vermemiştir. Giritli Rumların istek ve şikâyetlerinin dinlenmesi için Osmanlı hükümeti tarafından Ada’ya Gazi Ahmed Muhtar Paşa⁴³ gönderilmiştir. Muhtar Paşa ile Girit Rum muhalefet fırkası temsilcileri arasında Hanya civarındaki Halepa mevkiinde, 23 Ekim 1878 tarihinde Halepa Sözleşmesi imzalanmıştır.⁴⁴ Halepa sözleşmesi ile Ada’da yaşayan Rumların vergi borçları affedilmiş, mahkûmlar serbest bırakılmış ve isteyenlere ruhsatlı silah taşıma hakkı verilmiştir. Ayrıca bu sözleşme ile Girit valisinin Hristiyan olması ve 5 yıl için büyük devletlerin onayıyla tayin edilmesi kararlaştırılmış, Girit genel meclisinin üye

⁴³ Vecihi ve Rüfekası, *Musavver Tarih-i Harb*, Dersaadet 1315, s.43., Hüseyin Hıfzı, *Girit Vekâyii*, Dersaadet 1326, s.6. Rüştü Çelik, “1898 Kandiye Olayları Sonrasında Girit’ten Mersin Sancağı’na Göçler (1898–1907)”, s.13.

⁴⁴ Tahmisci-zâde, *a.g.e.*, s.19. Halepa Sözleşmesi’nin maddeleri için bkz: Düstur, (1299), I. Tertip, C.IV, İstanbul, s.859-863., Ali Fuat Türkeldi, *Mesâil-i Mühimme-i Siyâsiyye*, Yayına hazırlayan: Bekir Sıtkı Baykal, C.III, Ankara 1987, s.176. H. Hıfzı, *a.g.e.*, s.6-8. Vecihi ve Rüfekası, *a.g.e.*, s.43.

sayısı 49 Hristiyan, 31 Müslüman olmak üzere 80 kişi olarak belirlenmiştir. Meclisin yetkileri de genişletilmiştir. Halepa Sözleşmesi ile Girit Rumlarına, kendilerine muhtar denilecek kadar serbest bir idare tarzı tanınmıştır. Fakat Girit Rumlarına tanınan haklara rağmen, onların birkaç sene sonra mevcut idareden yine memnun kalmadıkları görülmüştür.⁴⁵ Daha fazla hak talep etmişler istediklerini alamayınca Ada'da yeniden isyan hareketlerine girişmişlerdir. Rumların bu hareketlerinden dolayı padişah II. Abdülhamit Halepa sözleşmesini kısıtlama yoluna gitmiştir. Bu kısıtlamalar şöyle olmuştur: Valinin görev süresi ile ilgili sınırlama kaldırılmış, yetkileri genişletilmiştir, Meclisin üye sayısı 57'ye düşürülmüş ve yetkileri daraltılmıştır, jandarma heyetinin Ada halkından olması şartı kaldırılmıştır.⁴⁶

Osmanlı Devleti otoritesini güçlendirmek için Ada'ya Müslüman vali tayini yapmıştır. Girit'te bu çalkantılı yıllarda 14 vali görev yapmıştır. Bunlardan beşi Hristiyan, dokuzu Türk'tür. Girit'te görev yapan valilerin sıralaması bir tablo ile gösterilecek olursa;

Tablo 3: Girit'te Görev Yapan Valiler

ADI	GÖREVİ	TARİHİ
Kostaki Paşa	Vali	1878
Fotyadi Paşa ⁴⁷	“	1880
Nikolaki Sartinski Paşa	“	1883
Rıza Paşa	Vali Vekili	1889
Ahmet Şakir Paşa	“	1889
Ahmet Cevat Paşa ⁴⁸	“	1890
Çorluluzade M. Celalettin Paşa ⁴⁹	“	1893
İsmail Kamil Paşa	“	1893
Aleksandr Karatodori Paşa	Vali	1893

⁴⁵ Mehmet Salahi, *Girit Meselesi (1866-1889)*, Önsöz ve Notlarla Birlikte Hazırlayan: Prof. Dr. Münir Aktepe, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1967, s.19. Zekeriya Türkmen, “Girit Adasını Osmanlı İdaresinden Ayırma Çabaları: Yunan İsyanını Takip Eden Dönemdeki Gelişmeler (1821-1869)”, *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, C.12, s.1482.

⁴⁶ Osman Zahit Küçükler, “Türk-Yunan İlişkileri (1876-1909)”, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi, Ankara 2005, s.48.

⁴⁷ BOA, İr. Gir., 1180, BOA, İr. Gir., 1188.

⁴⁸ BOA, Y..A.RES, 87/67.

⁴⁹ BOA, YEE., 39.

Turhan Paşa ⁵⁰	Vali Vekili	1894
Mehmet Paşa	“	1894
Abdullah Paşa ⁵¹	“	1895
Corci Paşa ⁵²	Vali	1896
İsmail Hakkı Paşa	Vali Vekili	1897

Kaynak: M. Aydın, *Girit Sarı Kitap*, s.19-20.

Halepa sözleşmesinin sınırlandırılması ve Ada'da Müslüman valiler dönemi başlaması Rumları son derece rahatsız etmiştir. Rumlar, Genel Meclis'in beş yıldan beri toplanmaması ve Ada'da vali olarak görev yapan, Mahmud Celaleddin Paşa'nın kendilerine karşı baskıcı bir yönetimle yaklaşmasını gerekçe göstererek, Girit Adası'nda ki durumu İstanbul yönetimine şikâyet etmişlerdir. Şikâyetler üzerine Mahmud Celaleddin Paşa kendi arzusuyla istifa etmiştir. Mahmud Celaleddin Paşa'ya bir gece evinde otururken kim olduğu bilinmeyen bir kişi tarafından suikast düzenlenmesi, Ada'daki çatışmaların fitilini ateşlemiştir.⁵³

Mahmud Celaleddin Paşa'dan sonra yerine Turhan Paşa vali olarak atanmıştır.⁵⁴ Turhan Paşa merkeze Ada'nın genel durumunu anlatan bir rapor göndermiştir. Bu raporda alınması gerekli tedbirlere, hükümetin Ada'ya yapacağı ekonomik yardıma ve halkın Girit'li Rumların faaliyetlerine karşı tedbirli ve uyanık olması gerektiğine değinmiştir.⁵⁵ Turhan Paşa'nın valiliği döneminde, Mahmut

⁵⁰ BOA, İr. Gir., 1083.

⁵¹ BOA, İr. Yun., 1091. Süleyman Tevfik-Abdullah Zühdü, *Devlet-i Aliyye-i Osmaniye ve Yunan Muharebesi 1314*, İstanbul 1315, s.77-88, Vecihi ve Rüfekası, a.g.e., Dersaadet 1315, s. 45.

⁵² BOA, İr. Gir., 1105.

⁵³ Vahit Cemil Urhan, “1908-1913 Tarihlerinde Girit Olayları”, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Gazi Üniversitesi, Ankara 2006, s.52. A. Fuat Türkgeldi, a.g.e., s.51.

⁵⁴ BOA, Y..A.RES, 78/8.

⁵⁵ A. Nükhet Adıyeke, Nuri Adıyeke, “Osmanlı Kaynaklarına Göre Türk-Yunan İlişkilerinde Girit Sorunu (1896)”, *Fethinden Kaybına Girit*, Babiâli Kültür Yayıncılığı, İstanbul 2006, s.219-220. Turhan Paşa'nın merkeze gönderdiği raporun içeriği şu yöndedir: "Ada'da halkı isyana yönelten cemiyet Etniki Eterya'nın bir kolu olan Epitropi Cemiyetidir. Hemen her yerde gizli faaliyetler içindedir. Bu cemiyetin faaliyetlerinde yabancılardan oyunu oluşturguna inancım vardır. Cemiyetin esas hedefi Ada'daki meclisin çalışmalarını engellemek ve yeniden bir seçim yapılmasını sağlamaktır. Bu durum devam ettikçe meclisin toplantıya çağırılması pek mümkün olmayacaktır. Güvenliğin sağlanması ve korunması Ada'nın ekonomik durumunun düzeltilmesiyle kısmen mümkün olabilir." Ayrıntılı bilgi için bkz: A. Adıyeke, N. Adıyeke, “Osmanlı Kaynaklarına Göre Türk-Yunan İlişkilerinde Girit Sorunu (1896)”, *Fethinden Kaybına Girit*, s.219. Turhan Paşa'nın Girit valiliği 3 yıl sürmüştür. Bu süreçte Turhan Paşa Girit'teki sorunları yakından gözleme imkânı bulmuş ve burada yaşanan sorunları Dışişleri Bakanlığına kadar taşımıştır. Osmanlı Hükümetine Girit ile ilgili olarak sunduğu raporlar çeşitli sebeplerle reddedilmiştir. Turhan Paşa'nın sunduğu önerilerin reddedilmesinin temel nedenlerinden biri de Ada yönetiminde sadece Osmanlı'nın söz sahibi olmamasıdır. Nuri Adıyeke, “Girit Savaşları ve Birleşik Hristiyan Orduları”, *Fethinden Kaybına Girit*, Babiâli Kültür Yayıncılığı, İstanbul 2006, s.31.

Celaledin Paşa'nın istifasına sebep olan olaylar aynen devam etmiştir. Beş yıl aradan sonra toplanan meclis, Halepa Sözleşmesinin tekrardan uygulanmasını ve Ada'ya Hristiyan bir vali tayin edilmesi dile getirip dağılmıştır.⁵⁶

1894 yılında Ada'da İhtilal Cemiyeti (Epitropi) adında, *Manousos Koundouros'un* öncülüğünde bir cemiyet kurulmuştur. Bu cemiyet nüfusu tamamen Rum olan İsfakiye'nin Apokoron bölgesinde kurulmuştur. Cemiyetin kurulmasında İsfakiye'de bulunan Rum köylerinde ortaya çıkan küçük ihtilal gruplarının bir araya gelmesi etkili olmuştur. Bu cemiyet Rumların isyan hareketlerinde kışkırtıcı bir rol oynamıştır. Aynı zamanda bu dönemde Yunanistan'da kurulan Etnik-i Eterya Cemiyeti ile de iş birliği yapmıştır.⁵⁷

1895 yılının Mayıs ayında Ada'ya vali olarak Karateodori Paşa gönderilmiştir. Ada'ya Hristiyan vali atanması bu seferde Müslümanların ayaklanmasına sebep olmuştur. Jandarma Kumandanı Emin Paşa, Hristiyan Vali'nin emirlerini yerine getirmemeye başlamıştır. Rum şairleri yeni valileri için kasideler yazmışlardır. Yerli Hristiyanlar artık istiklale doğru yol alındığını düşünmeye başlamışlardır.⁵⁸

1895 yılının Aralık ayında Hanya ile Resmo arasında kalan Vamos'ta bulunan Osmanlı garnizonu Epitropi Cemiyeti üyeleri tarafından kuşatma altına alınmış ve uzun süren bu kuşatma altında Osmanlı ordusu ciddi kayıplar vermiştir.⁵⁹ Osmanlı'nın bu durumundan Karateodori Paşa sorumlu tutulmuştur. Bu olaylar üzerine Karateodori Paşa istifa etmiş ve yerine Turhan Paşa ikinci kez Girit valiliğine atanmıştır. Ada'nın askeri komutanlık görevine ise Abdullah Paşa getirilmiştir. Abdullah Paşa Rumlar tarafından kuşatılan Osmanlı garnizonunu kurtarmış, Müslüman nüfusu da güvenli noktalara sevk ederek isyanı kısa sürede bastırmıştır.⁶⁰

Ada'da hem Müslümanların hem de Hristiyanların memnun edilememeleri üzerine Osmanlı Hükümeti Turhan Paşa'yı da görevden alarak yerine Abdullah Paşa'yı görevlendirmiştir. Yeniden askeri harekâtlar yapıldıysa da bir süre sonra asayiş

⁵⁶ O. Zahit Küçükler, *a.g.e.*, s.49.

⁵⁷ Rüştü Çelik, *Kandiye Olayları Girit'in Osmanlı Devletinden Kopuşu*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2012, s.19. A. Adıyeke, *Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı (1896-1908)*, s.144.

⁵⁸ Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Çev: Nilüfer Epçeli, Yay. Haz. Erhan Afyoncu, Yedi Tepe Yayını, C.V, İstanbul 2005, s.501. C. Tükin, "Girit", *İslam Ansiklopedisi* s.798. V. Cemil Urhan, *a.g.e.*, s.53. Süleyman Kâni İrtem, *Osmanlı Devleti'nin Makedonya Meselesi*, Temel Yayınları, İstanbul 1999, s.40.

⁵⁹ *1897 Osmanlı-Yunan Harbi*, Gnkur. Bşk.lığı Harb Tarihi Dairesi Resmi Yayınları Seri No:6, Gnkur. Basımevi, Ankara 1965, s.19.

⁶⁰ E. Ünsal, *a.g.e.*, s.59.

yeniden bozulmuştur. Ada'da asayişin bir türlü sağlanamaması üzerine büyük devletler müdahale etme kararı almışlardır. Bir yandan Ada'ya savaş gemilerini gönderirken diğer yandan da Osmanlı Devleti'ne Halepa Sözleşmesi'nde yeni düzenlemeler yapmasını istemişlerdir.⁶¹ Büyük devletlerin, Osmanlı'dan almasını isteği tedbirler şöyledir:⁶²

- 1) Hristiyan bir vali tayini,
- 2) 1878 Halepa Sözleşmesi'nin uygulanmaya konması,
- 3) Genel Meclisin toplantıya çağırılması,
- 4) Genel af ilanı yer almıştır.

Avrupa'lı devletlerin uyarılarını dikkate alan Osmanlı Devleti gelişmelerin devamında bir bildiri⁶³ yayınlama gereği duymuştur. Bu bildiriye göre; Ada'ya atanan vali Hristiyan olacak ve Ada'ya atanacak vali için büyük devletler olumlu görüş belirtecekler, vali gerektiğinde genel meclisi toplantıya çağırabilecek, memuriyetlerin üçte ikilik kısmı Hristiyanlara ayrılırken, üçte birlik kısmı ise Müslümanlara ayrılacak, gümrükten elde edilen gelirlerin yarısı Ada'ya verilecek, Jandarma ve adliye komisyonlarının kurulması ise büyük devletlerin gözetimine bırakılacaktır.⁶⁴

Osmanlı Hükümeti 5 yıl için, Girit valiliğine Beroviç Paşa'yı tayin etmiştir. Beroviç Paşa'nın Girit valiliğine atanmasıyla Ada'da kısa zamanlı da olsa huzur ortamı oluşmuştur. Fakat Girit Rumları, Osmanlı Hükümeti'nin yayınladığı bildirinin çıkarlarıyla uyuşmadığını düşünmüşler ve yeniden ayaklanmak için fırsat kollamışlardır. Giritli Rumların bu düşüncelerini, Atina'da bulunan ihtilal komiteleri de desteklemiştir.⁶⁵ Bu komitelerden Etnik-i Etery, Girit'e çok sayıda silah, cephane ve gönüllü göndermiştir.⁶⁶ Ayrıca isyan hareketlerinin başlaması ile birlikte Kıbrıs'ta Başpiskopos öncülüğünde “*Girit Dayanışma Komitesi*” kurulmuştur. Girit'teki

⁶¹ Osmanlı Devleti'nin büyük devletlerden yardım istemesi ile ilgili olarak bkz: BOA, Y..A...Hus., 367/17, BOA, Y..A...Hus., 367/25, O. Zahit Küçükler, *a.g.e.*, s.50.

⁶² R. Çelik, *Kandiye Olayları Girit'in Osmanlı Devletinden Kopuşu*, s.19.

⁶³ 25 Ağustos 1896 tarihinde yayınlanan bu bildiri kaynaklarda *Tadilat Layihası* olarak geçmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz: A. Fuat Türkgeldi, *a.g.e.*, s.213-214.

⁶⁴ A. Adıyeke, N. Adıyeke, *Fethinden Kaybına Girit*, s.221. Yayınlanan bildiriden Müslüman kesim hoşnut kalmamıştır. Bu sebeple Müslümanlar Hanya'da Hristiyanlara karşı saldırıda bulunarak bir rahibi öldürmüşlerdir. Müslüman kesimin bu hareketi olayların alevlenmesine sebep olmuştur.

⁶⁵ C. Tükin, "Girit", *İslam Ansiklopedisi*, s.799.

⁶⁶ Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Alkım Yayınevi, İstanbul 2006, s.791.

yandaşlarına gönderilmek üzere yardım kampanyaları başlatmışlardır.⁶⁷ Sakız Adası'nda, Yunan konsolosu Girit isyanları için yardım toplamaya başlamış, Romanya, Sırbistan, Rusya ve Batum'daki Rumlar da Giritli asiler için yardım ve gönüllü toplamaya başlamıştır. Öte yandan İstanbul ile Batum civarındaki Poti Kalesi gibi yerlerde cemiyetler kurulmuştur.⁶⁸

1897 yılının ilk günlerinde Kandiye'de başlayan isyan kısa zamanda Resmo'ya kadar yayılmıştır. 23 Ocak 1897 tarihinde isyanın kısa sürede Ada'nın bir ucundan diğer ucuna yayılmasında Türkler'in Rumlar'a sert bir şekilde karşılık vermesi etkili olmuştur.⁶⁹ Bu sırada Hanya'da bir yangın çıkmış ve kısa sürede şehrin tamamına yayılmıştır.⁷⁰ Olaylar bu şekilde devam ederken Yunan ordularının başında bulunan Albay Timoleon Vassos, Yunan Kralı adına Ada'yı ilhak ettiğini duyurmuştur. Yunanistan'ın bu tutumu karşısında büyük devletler, Ada'ya donanma göndererek Yunanistan'ın daha fazla ileri gitmesine engel olmuşlardır.⁷¹ Başta Fransa olmak üzere; İngiltere, Rusya, İtalya ve Avusturya Ada'ya asker çıkarmışlardır. Büyük devletler Ada'ya asker çıkardıktan sonra Girit'te Türk bayrağının yanına bu devletlerinde bayrakları çekilmiştir.⁷²

Bu tarihlerde Girit'te 135.000 civarında Türk'ün yaşadığı düşünülmektedir. Yunanistan'ın amacı bölgede yaşayan bütün Türkleri ortadan kaldırmaktır. Bölgede yaşayan Türk kadınlarının bir kısmı din değiştirerek bir kısmı da zorla Yunanlılarla evlendirilerek hayatlarını kurtarabilmişlerdir.⁷³ Ada'da yaşayan Müslümanların çoğu Anadolu'nun Batı kesimine göç etmeye başlamışlardır.⁷⁴

⁶⁷Zafer Çakmak, "Türk-Yunan Savaşları Sırasında Kıbrıs Rumlarının Tutumu", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S:173, 2008, s.4. Yunanistan vatandaşı olan ve Kıbrıs'ta öğretmen olarak çalışan Nicolaos Katalanos'un öncülüğünde çok sayıda Kıbrıslı Rum savaşmak için Girit'e gitmiştir. Kıbrıs Yüksek Komiseri Sir Walter Sendall, 7 Mart 1897'de İngiltere Sömürgeler Bakanı Chamberlain'e gönderdiği bir yazıda, çoğunluğu gençlerden oluşan yaklaşık 1.000 Rum'un Yunan ordusuna gönüllü yazıldığına dair bilgi aldığını ve bu gönüllülerin Ada'dan ayrılışı sırasında Yunan Başkonsolosunun bir konuşma yaptığını belirtmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Z. Çakmak, a.g.m., s.4.

⁶⁸ Serap Toprak, "Megali İdea'ya Bir Örnek: Girit", *Akademik Orta Doğu*, C:7, S:1, 2012, s.156.

⁶⁹ Tahmisci-zâde, a.g.e., s.39.

⁷⁰ N. Jorga, a.g.e., s.502.

⁷¹ Halil İnalcık, *Kuruluş ve İmparatorluk Sürecinde Osmanlı*, Timaş Yayınları, İstanbul 2011, s.199., Melek Öksüz, "Girit Meselesi'nin Belirsizlik Yılları (1908-1913)", *Karadeniz Araştırmaları*, 2010, S. 25, s.97. R. Çelik, *Kandiye Olayları Girit'in Osmanlı Devletinden Kopuşu*, s.20.

⁷² İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C.4, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1972, s.337.

⁷³ Nurettin Türksan, *Yunan Sorunu*, Yayınevi Yok, 3. Baskı, Ankara 1987, s.15-16.

⁷⁴ Robert Mantran, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi 2, Duraklamadan Yıkılışa*, Çev: Server Tanilli, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2011, s.20-21.

1897 yılında ortaya çıkan bu ayaklanma hızlı yayılması ve Osmanlı-Yunan Savaşı'nın başlamasına sebep olması bakımından önem taşımaktadır.⁷⁵

2.2. AVRUPA DEVLETLERİ'NİN GİRİT MESELESİNE BAKIŞI

Girit meselesinde, 1896 yılına gelindiğinde, büyük devletlerin Ada'daki durumu ve Türk-Yunan ilişkileri hakkında farklı görüş ve politikalar bulunmaktadır. Avrupa'daki otorite mücadelesi ile gruplaşmaların olduğu dönemlerde, Girit'in bu devletlerin doğu politikalarının bir parçası olması da kaçınılmaz olmuştur; ancak bu aşamada büyük devletler, ikili ilişkiler içinde ne Yunanistan ne de Osmanlı Devleti'ne karşı Balkanlardaki dengeleri bozacak bir tutum içine girmemişlerdir. Aynı yaklaşım ve siyasi görüşleri olmasına karşın birlikte hareket etmeyi tercih etmişlerdir.⁷⁶

Girit meselesi ile ilgili olarak Fransa, Rusya, İngiltere ve Almanya kendi çıkarları doğrultusunda farklı politikalar takip etmişlerdir.

Fransa'nın Girit ile ilgili politikasını şekillendiren III. Napolyon, Girit'li Rumlar'ın Yunanistan'a dâhil olması fikrini savunmuş, bölgede yaşayan Osmanlı Hristiyanlarına sempati göstermiştir. Girit meselesinde, Rusya tarih boyu nasıl ki her fırsatta Osmanlı'nın karşısında yer alıyorsa bu meselede de yine Osmanlı'nın karşısında yer almış ve Rum milliyetçiliğini desteklemiştir. Girit'li Rumlar'a her fırsatta yardım etmiş ve desteklediğini belli etmiştir.⁷⁷

Rusya'nın, Girit'li Rumlar'a yardım ettiği, Rumların ayaklanmalarında Rusya'nın verdiği desteklerin payının büyük olduğu, İngiliz Elçisi Elliot'ın verdiği bilgilerden de anlaşılmaktadır. Elliot'ın verdiği bilgiler şöyledir:⁷⁸

“Eşkılar kendilerinin çıkarılması zor olan güvenli dağlara çekilmişlerdi; ancak onların ihtiyaçları dışarıdan karşılanmamış olsaydı, orada kalabilmeleri uzun sürmeyecekti. Onlar yiyecek konusunda zor durumda kalmış olsalar bile Rus gemileri gizli bir şekilde onları mücadele için teşkilatlı hale getirerek, hem de açık bir şekilde onların yiyecek ihtiyacını gidererek, aynı zamanda Atina kıyılarında korunan binlerce kadın, çocuk, yaşlı ve diğer savaş halinde bulunmayan kimseleri taşıyarak eşkıyaların yardımına koşmamış olsalardı ayaklanma bastırılmış olacaktı.”

Görüldüğü gibi, İngiliz Elçisi Elliot'un verdiği bilgilerden de Rusya'nın, Girit'li Rumların yanında yer aldığı gerek silah ve malzeme gerekse de yiyecek

⁷⁵ 1897 Osmanlı-Yunan Harbi, s.22.

⁷⁶ R. Çelik, *Kandiye Olayları Girit'in Osmanlı Devletinden Kopuşu*, s.27.

⁷⁷ BOA, Y..A...HUS., 355/72. Mithat Aydın, "Girit Ayaklanması (1866-1869) 'nın Ortaya Çıkışı ve Uluslararası Bir Sorun Haline Gelişinde Yunanistan'ın Rolü", TSA, S.1, 2007, s.131-132.

⁷⁸ Mithat Aydın, a.g.m., s.133.

konusunda bütün ihtiyaçlarını karşıladıkları gözlenmektedir. Bu durum da isyanların süresinin uzamasına ve bir türlü bastırılmamasına neden olmaktadır.

Padişaha sunulan “*Makedonya Mes’ele’sinin sebeb-i zuhuru*” adlı layihada; Kıbrıs adasının, Mısır’ın, Yemen olaylarının, Girit meselesinin, Osmanlı-Yunan Savaşı’nın, Ermeni olaylarının ve Makedonya meselesinin altında İngiltere’nin olduğu düşüncesi savunulmaktadır.⁷⁹ 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı sonucunda, Girit üzerinde bir İngiltere-Rusya mücadelesi ortaya çıkmıştır. İngiltere, Kıbrıs’tan sonra gözünü Girit’e dikmiştir. Girit konusunda İngiltere’yi harekete geçiren gelişme Ayastefanos Antlaşması olmuştur. Çünkü Ayastefanos Antlaşması’nın 15. maddesine göre⁸⁰, Osmanlı hükümeti Girit’teki özerklik statüsünü genişletecek ve bu konuda aldığı önlemleri uygulamadan önce Rusya’nın fikrini alacaktır. Bu madde Rusya’ya Girit üzerinde dolaylı olarak kontrol hakkı sağlamıştır. Dolayısıyla Rusya, sıcak denizlere inmek için ilk fırsatı yakalamıştır. İngiltere bu durumun farkına varmış ve Berlin Antlaşması’nda ki bu maddeyi kaldırtmış ve yerine 23. madde ile 1868 özerklik planının uygulanması ve bu konuda Osmanlı Devleti’nin büyük devletlere bilgi vermesi hükmünü getirmiştir. İngiltere, Ayastefanos Antlaşması ile ortaya çıkan Rus tehlikesine karşı nasıl Kıbrıs’a yerleşmişse, Doğu Akdeniz’deki durumunu daha da sağlamlaştırmak için Girit’e de yerleşmeye karar vermiştir. Bu yüzden Osmanlı’ya karşı Girit Rumlarını desteklemiştir. Fakat Girit’in Yunanistan’a ilhak edilmesini de hiç istememiştir.⁸¹ İngiltere için Girit’in bir diğer önemi ise; Süveyş kanalının inşası yakında tamamlanınca, Hindistan yolu üzerinde zaruri bir istasyon haline gelen Girit’in önemi bir kat daha artacaktır.⁸² Bu sebepten dolayı İngiltere’nin Akdeniz politikasında Girit önemli bir yer teşkil etmektedir.

Büyük devletler arasında Almanya, Girit ile ilgili olarak değişken bir tutum içerisine girmeyerek, Almanya Osmanlı Devleti’nin toprak bütünlüğünün korunması

⁷⁹ BOA, İ.Girit., 1090. Kemal Beydilli, “II. Abdülhamid Devrinde Makedonya Meselesine Dair”, *Osmanlı Araştırmaları IX*, İstanbul 1989, s.82.

⁸⁰ Ayastefanos Antlaşması’nın 15. Maddesi Muahedat Mecmuası’nda şöyle geçmektedir: Onbeşinci Madde: Devlet-ü Aliye Girid ceziresi ahalisi tarafından durmayan olunan arzuyu nazır ehemmiyete almakla beraber ceziremi görenin bin sekiz yüz altmış sekiz senesi nizamname dehayesini mudakkasına icra etmeği tehdit eder şu mukavele namedesi derler için bir idare mahsusu temin olunan Arnavudluk ve Tırhala ile Romanya’nın sair yerleri için dahi iki mimşil ve ihtacat mahiyeye mavafık bir nizamname dâhili yapılacaktır. İktidar esası yerlü ahalisinden mürsib olmak üzre teşkil olunacak mahsusu komisyonlar her vilayette yeni nizamnamenin nüfrânını neke iderek neticesini devlet-ü aliye arz eyleyeceklerdir. Devlet-ü Aliye dahi bunları mevki-i icraya veda etmezden ol Rusya devletüyle bir kere istişare edecektir. Muahedat Mecmuası, Türk Tarih Kurumu, C.IV, Ankara 2008, s.194.

⁸¹ F. Armaoğlu (2006), *a.g.e.*, s.788.

⁸² Kenneth Bourne, “İngiltere ve Girit İsyanı (1866-1869)”, Çev. Yuluğ Tekin Kurat, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.I, s.259.

için Girit'in Osmanlı Devletinde kalması gerektiğini savunmuştur. Girit meselesinde Almanya doğudaki çıkarları için Osmanlı'nın yanında yer alırken Yunanistan'a karşı bir tutum takınmıştır.⁸³ Almanya'nın dışında Yunanistan ile Balkanlardaki mücadelesinden dolayı Avusturya'da Osmanlı'nın yanında yer almıştır.⁸⁴

Görüldüğü gibi genel anlamda Avrupa'lı devletlerin Girit politikası, çıkarlar üzerine kurulmuştur. İngiltere, Doğu Akdeniz'de ki konumunu güçlendirmek için Girit'in Yunanistan'a ilhak edilmemesi fikrini savunmuştur. Fransa, Girit'in Yunanistan'a ilhak edilmesi fikrini savunmuş, Girit'li Rumları desteklemiştir. Rusya, Giritli Rumların yanında yer aldığını onlara gönderdiği malzemelerle her fırsatta göstermiştir. Ada'da ki ayaklanmaların bastırılmamasında Rusya'nın yaptığı yardımların büyük payı vardır. Almanya ve Avusturya Osmanlı'nın toprak bütünlüğünü savunarak ilhak fikrine karşı çıkmışlardır. Girit meselesi konusunda bütün devletlerin politikaları milli menfaatleri üzerine kurulmuştur. Büyük devletlerin, Girit meselesi ile bu kadar yakından ilgili olmaları da Ada'nın önemini bir kez daha göstermiştir.

⁸³ BOA, Y..A...HUS., 355/66. A. Adıyeke, *Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı (1896-1908)*, s.237. Başbakanlık Osmanlı Arşivinde yer alan bu belgelerde konu ile ilgili olarak şu bilgilerden bahsedilmektedir: Girit'teki karışıklığın giderilmesi için İstanbul'da bulunan yabancı elçilerin düşüncelerine İngiltere'de katılmaktadır. Girit meselesi konusunda büyük devletler ekonomik ve siyasi çıkarlarını göz önünde bulundurmaktadırlar. Menfaatlerine ne uygun geliyorsa o yönde hareket etmektedirler. Almanya'da Osmanlı Devleti ile kurmuş olduğu politika gereği Girit'in Osmanlı himayesinde kalmasını savunmaktadır.

⁸⁴ BOA, Y..A...HUS., 367/18. R. Çelik, *Kandiye Olayları Girit'in Osmanlı Devletinden Kopuşu*, s.27.

2.3. 1897 OSMANLI-YUNAN SAVAŞI

2.3.1. Savaşın Sebepleri

1897 yılında başlayan Osmanlı-Yunan Savaşı, Osmanlı-Yunan sınırında başlamış, Teselya Bölgesi'nde gelişme göstermiştir. Savaşın ana ve temel sebebi Girit'tir.⁸⁵ 24 Mayıs 1896 tarihinde Kandiye ve Hanya'da Müslümanlarla, Hristiyanlar arasında çatışma çıkmıştır. Padişah durumu yatıştırmak için Halepa Sözleşmesini yenileyebileceğini söylemiştir; ancak bu durum Rumları tatmin etmediği gibi Müslümanları daha çok sinirlendirmiştir. 4 Şubat 1897 tarihinde Girit Adası'nda Rumlar ile Müslümanlar arasında tekrar çatışma çıkmış, Rumlar köylerde ve çiftliklerde Müslümanları öldürmeye başlamışlar, Müslümanlarda Kandiye'de ayaklanarak Hristiyan evlerini yakmışlardır.⁸⁶ Girit'te yaşanan bu olaylar Yunanistan ile Osmanlı Devleti'ni savaşın eşiğine getiren önemli bir etken olmuştur.

Girit Adası bulunduğu konum itibarıyla tarih boyunca birçok devlet tarafından önemli görülmüştür. Girit Adası, Ege denizi ile Akdeniz'in birleştiği noktada Mora Yarımadası, Anadolu ve Afrika sahilleri arasında kalan bir noktadadır. *“Girit bütün bu ülkelere bunların kültürel etkileri altında kalabilecek kadar yakın, bunlardan gelecek düşman akınlarını önleyecek kadar uzaktır.”*⁸⁷ İnsan doğasına uyumlu iklimi, tarımsal verimliliği, jeopolitik konumu, ticaret potansiyeli, yerli halkının Rum olması gibi birçok nedenden ötürü Girit, Yunanistan için her zaman önemli olmuştur.

Yunanistan açısından bu dönemde göz ardı edilemeyecek kadar önemli üç husus bulunmaktadır. Bunlar; Kamuoyu, Girit sorunu ve ekonomidir. Bu üç husus içerisinde en etkilisi ve önemlisini kamuoyu baskısı oluşturmaktadır. Basının çabaları sonucu halk, savaş fikri ile hareketlenip savaşı desteklemektedir. Halk meydanlarda *“Savaş isteriz!”* sloganları ile eylemler yapmaktadır. Girit meselesi ise büyük devletler tarafından Yunanistan'ın aleyhine çözülmektedir. Bu hususlar içerisinde en önemlisi savaşın nedeni olan Girit sorunudur. Ekonomi üzerinde az durulan bir mesele olarak gözükmemektedir. Yunanistan'ın Ada'daki ayaklanmaları desteklemesi ve Ada'yı işgal etmesi Yunanistan açısından ekonomik anlamda kayıp demektir. Yunanistan ise bir savaş başlatarak bu kayıpların önüne geçebileceğini düşünmektedir.⁸⁸

⁸⁵ A. Adıyeke, *Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı (1896-1908)*, s.185.

⁸⁶ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri 1876-1907*, Türk Tarih Kurumu, 7. Baskı, XIII. Dizi-S:16, C.VIII. Ankara 2011, s.122-123.

⁸⁷ A. Müfid Mansel, *a.g.e.*, s.5.

⁸⁸ A. Adıyeke, *Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı (1896-1908)*, s.186-187.

1897 Osmanlı-Yunan Savaşı'nın en önemli nedenlerinden biri de Megali İdea Fikri'dir.⁸⁹ Megali İdea fikri, “*Büyük Ülkü*” anlamına gelmektedir.⁹⁰ Yunanlıların ulaşmak istedikleri hedefler olarak belirlenen Megali İdea 1798 yılından beri Yunanlıların emperyalist politikalarının temel taşı oluşturmaktadır. Megali İdea'nın başlıca hedefleri şöyledir:⁹¹

- 1) Yunan milletin tam bağımsızlığının temini,
- 2) Batı Trakya ve Selanik'in Yunanistan'a ilhakı,
- 3) Ege Adaları'nın Yunanistan'a ilhakı,
- 4) Oniki Ada'nın Yunanistan'a ilhakı,
- 5) Girit Adası'nın Yunanistan'a ilhakı,
- 6) Batı Anadolu'nun Yunanistan'a ilhakı,
- 7) Pontus Rum Hükümetinin kurulması,
- 8) Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı,
- 9) İmroz ve Bozcaada'nın Yunanistan'a ilhakı,
- 10) İstanbul'un işgal edilerek Doğu Roma İmparatorluğu'nun ihyası.

Görüldüğü gibi, Yunanistan Megali İdea politikası çerçevesinde, birçok önemli bölgeyi sınırlarına dâhil etmeyi planlamaktadır. Bu bölgelerden biri de Ege denizi ve Akdeniz de kilit görevi gören, Girit Adası'dır. Bu Ada'ya sahip olan devlet aynı zaman da Ege ve Akdeniz ticaretinde de söz sahibi olmuş demektir. Bu sebeple Osmanlı, Girit Adası'nın, Yunanistan tarafından ilhak edilmesi fikrini savaş sebebi saymaktadır.

Yunanistan'ı Osmanlı ile savaşa teşvik eden bir diğer unsur, Yunan donanmasının Osmanlı donanmasından büyük olmasıdır.⁹² Bu sayede Yunanistan karadan başarılı olamazsa denizden Osmanlı'yı mutlaka yeneceğine inanmaktadır.

Savaşın bir diğer önemli sebebi ise Etniki Eterya Cemiyetidir.⁹³ Etniki Eterya Cemiyeti kurulduğu ilk zamanlarda gizli bir cemiyettir. Cemiyetin kurucularını

⁸⁹ M. Hülagü, *a.g.e.*, s.81.

⁹⁰ *Megali İdea, başkenti İstanbul olan Ege Adaları, Batı Anadolu, Karadeniz, Rodos, Girit, Bozcaada, Kıbrıs, Epir, Makedonya, Batı ve Doğu Trakya'yı içine alan Büyük Helen İmparatorluğu'nu ifade etmektedir.* S. Toprak, *a.g.m.*, s.145. Başka bir tanımla megali idea: Yunanlılar ile Türkler arasında çatışmaya neden olmayacak doğal bir yoldan, Osmanlı hükümetinin yavaş yavaş içten yıkılmasını sağlayarak, Osmanlı hükümeti üzerinde Yunanistan'ın kültürel ve ekonomik egemenliğini sağlama isteğidir. Serdar Sarısır, *Demografik Oyun Sürgün (1919-1923)*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul 2006, s.32.

⁹¹ Oğuz Kalelioğlu, “Türk-Yunan İlişkileri ve Megali İdea”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S:41, 2008, s.108-109.

⁹² E. Ünsal, *a.g.e.*, s.81.

“*Skholi Evelpidhon*” adlı Askeri Akademiden mezun subaylar oluşturmaktadır. Sloganları “*Her şeye Kadir Tanrı’nın ve Büyük Yunanistan’ın adına...*” şeklindedir. 1895 yılında cemiyetin üye sayısı 60 iken, 1896 yılında 3.165 olmuş, Spiros Lambros’un cemiyete katılmasıyla cemiyetin hâkimiyet sahası genişlemiştir.⁹⁴ Etniki Eterya cemiyetinin amacı, Epir’i Makedonya’yı ve Girit’i Yunanistan’a kazandırmak olmuştur. Cemiyetin 1894’ten sonra ki çalışmaları, Avrupa’da kamuoylarını Yunanlılar lehine çevirmeye başlamıştır. Girit’in Yunanistan’a ilhaki için Atina’da faaliyette bulunan Giritli Rumlardan oluşan bir cemiyet de Etniki Eterya ile iş birliği yapmıştır. Avrupa kamuoyunun Giritli Rumlardan yana tavır sergilemesi de, Yunan hükümetinin cesaretini arttırmış ve Osmanlı Devleti’ne karşı düşmanca hareketlere girişmeye sevk etmiştir.⁹⁵

Yunanistan’ın savaşa girmek istemesinin bir diğer sebebi ise; Girit’li Rumların Yunanistan’a ilhak edilmeyi, Yunanistan yönetimine girmeyi istemelerinden kaynaklanmıştır. Bu durum da Yunanistan’ı savaş konusunda cesaretlendiren başka bir husus olmuştur.⁹⁶

1897 Osmanlı-Yunan savaşında bir diğer gerekçe ise; Ermeni Meselesi idi. Mamuretülaziz’de⁹⁷ Ermeni fesatçıları başlarına sarık sarıp, İslam kıyafeti giyerek Süryani kiliselerine saldırmışlardır. Maraş’ta Müslüman ahaliyi öldürerek eşyalarını yağmalamışlar, Van’da ise Müslümanlara saldırmakla yetinmemişler İngiliz konsolosuna’da kurşun atmışlardır. Osmanlı askerlerinin bulunduğu mevki gaz döküp yakmak istemişler fakat bu hareketlerinde başarılı olamamışlardır. Ermeniler, 26 Eylül-3 Aralık tarihleri arasında, 27 ayrı merkezde ayaklanma planı yapmışlardır. Bu merkezler içinde; Amasya, Antep, Bayburt, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gümüşhane, İstanbul, Kayseri, Malatya, Maraş, Muş, Sivas, Trabzon, Urfa

⁹³ M. Hülâgü, *a.g.e.*, s.83. Etniki Eterya (Azınlıkların Birliği) ilerleyen zamanlarda Filiki Eterya adını alacak olan cemiyetin kurucuları; İpsilanti, Ksantos ve Çakolof tarafından kurulmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz: O. Kalelioğlu, *a.g.m.*, s.108.

⁹⁴ M. Murat Hatipoğlu, “Yunanistan’daki Gelişmelerin Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821-1922)”, *Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü*, S. A.23, Seri:III, Ankara 1988, s.38. Etniki Eterya Cemiyeti Nikolas Skouphas, Emmanuel Ksanthos ve Anastasyon Çakalof adlı ikisi Rum, biri bulgar üç tüccar tarafından Filiki Eterya adıyla Odesa’da kurulmuştur. Asıl adı Filiki Eterya olan cemiyet, 1894 yılından itibaren Etniki Eterya Cemiyeti olarak anılmıştır. Z. Türkmen, *a.g.m.*, s.1484.

⁹⁵ E. Ziya Karal, *a.g.e.*, s.115., F. Armaoğlu (2006), *a.g.e.*, s.792.

⁹⁶ M. Hülâgü, *a.g.e.*, s.84.

⁹⁷ Mamuretülaziz: Osmanlı idari taksimata göre Mamuretülaziz bugünkü Elaziz (Elazığ) şehridir. Kamuran Gürun, *Ermeni Dosyası*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2006, 8. Basım, s.140.

ve Yozgat yer almıştır. Osmanlı Devleti bir yandan bu mesele ile meşgul olurken diğer taraftan da büyük devletleri kendine inandırmaya çalışmıştır.⁹⁸

Yunanistan olası bir savaş durumunda büyük devletlerin de yanında yer alacağına inanmıştır. Kral George'un Almanya, İngiltere ve Rusya ile olan akrabalığı, Avrupa basınında da Yunan medeniyeti ile içli dışlı olması Yunanistan'ın kendisini güçlü hissetmesine sebep olmuş ve bu sebepten dolayı savaş yapılmaması için yapılan çağrılara kulak asmamıştır.⁹⁹ Yunanistan savaştan önce Makedonya, Epir ve Arnavutluk'ta isyan hareketlerinin başlayacağını düşünmekte ve hatta Bulgarların ve Sırpaların da kendisine destek vereceğini ummaktadır. Bu durum da Yunanistan'ı savaş konusunda cesaretlendiren başka bir etken olmaktadır.¹⁰⁰

Yunan Devleti bir yandan Girit'te olaylar çıkarmaya devam etmiş bir yandan da Osmanlı sınırlarına yığınak yapmıştır. Sınır bölgelerine saldıran Yunanistan hiçbir devleti dinlememiştir.¹⁰¹ Yunanistan'ın Girit, Epir ve Güney Makedonya'ya sahip olmak için harekete kalkışması, Osmanlı ile olan ilişkilerin gerginleşmesine sebep olmuştur.¹⁰²

Osmanlı Hükümeti, Girit Adası'nda Müslüman Türklere yapılan baskı ve zulmü engellemek adına, Ada'ya "Fuat" adındaki Türk gemisini göndermiştir. Yunan ordusunun bu gemiye saldırması iki devlet arasında çıkacak olan savaşın fitilini ateşlemiştir.¹⁰³

Yunanistan faaliyetlerini genel olarak Makedonya ve çevresinde yoğunlaştırarak Teselya sınırında çetecilik faaliyetleri başlatmıştır.¹⁰⁴ Bu durum üzerine Atina Sefiri Asım Bey Yunanistan'a 17 Nisan 1897 tarihinde şöyle bir telgraf çekmiştir: "*Hükümet-i Yunaniye'nin devamlı hareket-ı tecavüzkarenesinden dolayı Saltanat-ı Seniye ile Yunanistan arasındaki münasebat-ı siyasie munkatı olmuştur.*"¹⁰⁵ Böylece Osmanlı Devleti 17 Nisan 1897 tarihinde Yunanistan'a savaş ilan etmiştir.

⁹⁸ M. Hülügü, *a.g.e.*, s.85. M. Aydın, *Girit Sarı Kitap*, s.16. Osmanlı Belgelerinde Ermenilerin Sevk ve İskâmı (1878-1920), Ankara 2007, s.54-57-63. BOA, A. MKT.MHM., 612/10. Ayrıca Ermeni sorunu için bkz: Mim Kemal Öke, *Ermeni Meselesi (1914-1923)*, Fatih Yayınevi, İstanbul 1986, Esat Uras, *Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi*, Belge yayınları, İstanbul 1987, Kamuran Gürun, *Ermeni Dosyası*, TTK, Ankara 1983.

⁹⁹ M. Hülügü, *a.g.e.*, s.83.

¹⁰⁰ M. Hülügü, *a.g.e.*, s.85.

¹⁰¹ A. Adıyeke, , *Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı (1896-1908)*, s.185.

¹⁰² Ali Osman Uysal, "1313 (1897) Osmanlı-Yunan Harbi", *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Üniversitesi, İstanbul 1990, s.XVI.

¹⁰³ BOA, Y..A...HUS., 366/75. Hasan Ali Cengiz, "Girit İsyanları (1866-1908)", *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Trakya Üniversitesi, Edirne 1999, s.110.

¹⁰⁴ A. Uysal, *a.g.e.*, s.XVII.

¹⁰⁵ N. Banoğlu, *a.g.e.*, s.95.

Yunanistan barışı bozan taraf olmuştur. II. Abdülhamit ordusunu savaştırma taraftarı değildir fakat Yunanistan'ın kışkırtıcı faaliyetleri sonucu büyük devletlerin gözünde daha da küçülmek istememiş devletin sarsılan itibarını kurtarmak istemiştir.¹⁰⁶

II. Abdülhamit orduyu güçlendirmek için Alman danışmanlardan da yardım almayı ihmal etmemektedir.¹⁰⁷ Osmanlı Devleti'nin elinde mevcut bulunan üç fırkateyn (Hamidiye, Aziziye ve Osmaniye) savaşa girecek durumda olmamakla birlikte bu gemiler Tersane-i Amire'de tamir edilse bile savaşta hiçbir faydasının olmayacağı anlaşılmaktadır.¹⁰⁸

1897 Osmanlı- Yunan Savaşı, Osmanlı Devleti'ne donanmadaki eksiklikleri göstermesi bakımından önem taşımaktadır. II. Abdülhamid döneminde Osmanlı Devleti'ni tehdit eden tehlikelerin çoğu deniz yolu ile gelmiştir. Çarlık Rusya'sının Karadeniz boğazını almak istemesi, Yunanistan'ın Enosis politikası¹⁰⁹, İngiliz ve Fransızların Mısır ve Suriye'de emellerinin olması ve İtalyanların Trablusgarp'ın peşinde olması... Bütün bu sebeplerden ötürü bu dönemde Osmanlı donanmasının çok güçlü olması gerekmektedir. Bunun için de II. Abdülhamit yeni bir donanma yapılması emrini vermiştir. Eski gemilerden iş görür olanların tamire yollanmasına karar verilmiştir. Devlet bütçesinin elverdiği ölçüde dışardan yeni gemiler ısmarlanmıştır. 1901-1903 yıllarında “*Mesudiye*” ve “*Asaritevfik*” zırhlıları İtalya'da ve Almanya'da değiştirilerek onarılmıştır. “*Muinizafer*, *Fethibülent*, *Avnillah*” korvetleri de İstanbul'da tadilat edilmiştir. Bir yandan da yeni gemilerin yapımı için çalışmalar başlatılmıştır. 1903 yılında İngiltere'den “*Hamidiye*” kruvazörü Amerika'dan da “*Mecidiye*” kruvazörü ısmarlanmıştır.¹¹⁰

Kuvvet durumları itibariyle Osmanlı Devleti Teselya cephesine, Yunanistan ise Epir Cephesine ağırlık vermiştir. Bu durum bir tablo ile gösterilecek olur ise;

¹⁰⁶ E. Karal, *a.g.e.*, s.116.

¹⁰⁷ Philip Monsel, *Sultanların İhtişamı Osmanlıların Son Yılları*, Çev: Nigar Alemdar, Everest Yayınları, İstanbul 2009, s.27.

¹⁰⁸ Bilal N. Şimşir, *Ege Sorunu Belgeler*, TTK, C.1, Ankara 1989, s.XLVIII.

¹⁰⁹ Enosis Politikası: Yunanistan'la birleşme anlamına gelmektedir.

¹¹⁰ B. Şimşir, *a.g.e.*, s.XLIX. Afif Büyüktuğrul, “1897 Osmanlı -Yunan Savaşı İçin Yeni Belge”, *Belleten*, C.36, S.143, TTK Basımevi, Ankara 1972, s.327-328.

Tablo 4: Osmanlı ve Yunan Askerlerinin Kuvvet Durumları

Kuvvetler	Osmanlılar			Yunanlılar		
Cepheler	Alasonya	Epir	Toplam	Teselya	Epir	Toplam
Tümen	7	2	9	2	1	3
Er	63.693	28.100	91.793	43.006	65.664	108.670
Top	156	42	198	96	144	240

Kaynak: Adem Ölmez, “1897 Osmanlı- Yunan Savaşı’nda Epir Cephesinin Savaşın Sonucuna Etkileri”, *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, S:1, 2009, s.83.

Tabloda da görüldüğü gibi, Türk ve Yunan donanması mukayese edildiğinde; Türk donanması sayı bakımından Yunan donanmasına göre fazladır fakat Yunan donanması teknik donanım bakımından Türk donanmasından üstün konumdadır.¹¹¹

Savaşın iki cephede yapılması planlanmaktadır. Çünkü coğrafi koşullar bunu gerektirmektedir. Teselya ve Epir bölgelerini Pindos Dağları ikiye ayırmaktadır. II. Abdülhamit 1886 yılında Goltz Paşa’nın hazırladığı savaş planını temel almaktadır. Goltz Paşa’nın hazırladığı plana göre; Teselya’dan Atina yönünde ilerlenecek ve Atina alındıktan sonra istenilen sonuca ulaşılacaktır. Epir ikinci cephe olarak kullanılacaktır.¹¹²

2.3.2. Savaşın Gelişimi

1897 Osmanlı-Yunan Savaşı Teselya’da, Epir’de ve denizlerde gerçekleşmiştir. Teselya ve Epir’de bulunan Osmanlı kuvvetlerinin başında Müşir Ethem Paşa bulunmaktadır. Burada bulunan Osmanlı kuvvetleri, 192 tabur ve 350 toptan meydana gelmektedir. Osmanlı ordusu General “*Baron Von der Goltz’un*” emri altında bulunan Alman subaylar tarafından yeniden teşkilatlanmaktadır. Yunan ordusunun başında ise kralın kardeşi olan Konstantin bulunmaktadır. Yunan ordusu yaklaşık olarak 40.000 kişiden oluşmaktadır. Yunan askerleri çetin bir savaş yapmaktan ziyade çete savaşı yapmayı düşünmektedir. Yunanistan’ın donanması, Osmanlı donanmasından üstün

¹¹¹ 1897 Türk-Yunan Harbi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları:520 Kültür Eserleri Dizisi:25, Ankara 1982, s.12.

¹¹² A. Ölmez, a.g.m., s.81.

olmakla beraber, Türk egemenliğindeki adaları işgal edebilecek niteliği bulunmamaktadır. Savaşın temel noktalarını, Teselya ve Epir oluşturmaktadır.¹¹³

Yunan Devleti, Kralları George'un İngiltere, Rusya ve Almanya ile olan akrabalığına güvenerek bu savaşta bunların yanında yer alacağına inanmıştır. Fakat bu devletler hükümetlerinin muhalefetiyle karşılaşmışlardır. Yunanlılar şimdiye kadar yapmış olduğu hareketlerle milletlerarası hukuk kurallarına aykırı hareket etmiştir. Öte yandan Girit'in Yunanistan'a verilmesi ile Osmanlı Hükümeti'nin diğer bölgelerinde, özellikle Makedonya, Epir ve Arnavutluk'ta karışıklık çıkması durumu söz konusu olmuştur. Bu sebeplerden ötürü büyük devletler tarafsız kalmayı tercih etmişlerdir. Balkan devleti olan Sırp ve Bulgarlar Osmanlı Devleti'ne ve Avrupa diplomasisine yeni güçlükler çıkarmama düşüncesinde olmuşlardır. Fakat bunun karşılığında Bulgar hükümeti Osmanlı Devleti'nden Makedonya Menlik (Melenik), Strumca ve Kalkış kasabalarında üç Bulgar Piskoposluğu kurmak ve Manastır'da bir ticaret ajanlığı bulundurmak istemiş ve bu isteklerini elde etmişlerdir. Sırp Devleti de, Üsküp'teki Rum Metropolit'i'nin alınmasını, Manastır ve Selanik vilayetlerinin bütün bölgelerinde Sırp okulları yapılmasını istemiş ve bu isteğini elde etmiştir. İstediklerini elde eden Bulgar ve Sırp Yunanlıların savaşı kazanma ihtimalini göz önünde tutarak ellerinde silahla olayları takip etmeye başlamışlardır.¹¹⁴

Yunan ordusu Türk tarafını kışkırtmaya devam etmekte, sınırda saldırılarına ara vermeden devam etmektedir. 13 Mart'ta Narda'nın güneyinde bulunan sınır karakollarına Yunanlılar tarafından ateş açılmıştır. Aynı bölgede Yunan askerleri tatbikat yaptıklarını gerekçe göstererek gerçek savaş mermisi kullanmışlardır. 28 Mart'a gelindiğinde ise Pınarbaşı Çiftliğinde bir Türk karakolu basılmıştır ve bu baskın sonucunda dört asker yaralanmıştır. 31 Mart'ta Narda Körfezinde bulunan boş bir Türk Adası'na Yunan askeri çıkarılması, 2 Nisan'da Selanik Körfezine yapılan Yunan saldırıları, sınırları zorlayan son olaylar olmuştur.¹¹⁵

9 Nisan 1897 tarihinde Yunanistan Teselya sınırındaki saldırılarını arttırmıştır. Yapılan Yunan saldırıları sonucu büyük devletlere konu ile ilgili rapor gönderilmiş ve Yunanistan'ın saldırılarına devam etmesi halinde bunun bir savaş nedeni sayılabileceğini belirtmiştir. 10 Nisan 1897 tarihinde Yunan tarafı ordu ile İstanbul

¹¹³ E. Karal, *a.g.e.*, s.116-117.

¹¹⁴ 1897 *Osmanlı-Yunan Harbi*, s.27-28. Mithat Işın, *Tarihte Girit ve Türkler*, (374 Sayılı Deniz Mecmua'sının Tarihi ilavesi), T.C. Askeri Deniz Matbaası, 1945, s.59.

¹¹⁵ 1897 *Türk-Yunan Harbi*, s.14.

arasındaki haberleşmenin kesilmesi için Dedeâğaç-Selanik tren hattını bozmaya çalışmıştır.¹¹⁶ Görüldüğü gibi Osmanlı Devleti savaş çıkmasını diye uğraşmış, Yunan Devleti ise savaşmak için her fırsatı kollamıştır.

Yunanlılar 17 Nisan 1897 tarihine kadar sınır tecavüzlerini devam ettirmişlerdir. 16 Nisan gecesi bir sınır tecavüzünde daha bulunmuşlardır. Bu saldırılarında top atışı bile gerçekleştirmişlerdir. Yunanlıların gerçekleştirdiği bu saldırı İstanbul Başkomutanlığına bildirilince 17 Nisan 1897 tarihinde Osmanlı Devleti Yunanistan'a karşı resmen savaş ilan etmiştir. Yunanlılar savaşın ilk zamanlarında sınırda bulunan kuleleri ve sınıra hâkim tepeleri kolaylıkla ele geçirmişlerdir.¹¹⁷

Harbin kesin olarak ilan edilmesinin en önemli sebebi, Yunan düzenli birliklerinin 16 Nisan'da Karya'da Osmanlı topraklarına hücum ve taarruz etmiş olmasıdır. Savaşın ilan edilmesinin ardından, 17 Nisan günü, Hamdi Paşa tümeninden 12 tabur asker ile Yunan saldırısını püskürtmüştür.¹¹⁸

Müşir Ethem Paşa'nın yönetiminde bulunan askeri kuvvetler 18 Nisan 1897 tarihinde Milano Muharebesini kazanmışlardır. 25 Nisan'da Yenişehir, 26 Nisan'da ise Tırhal zapt edilmiş ve Yunan askerleri Varda'ya kadar çekilmek zorunda kalmıştır. 14 Mayıs tarihinde ise Ethem Paşa, Epir ordusu komutanlığına getirilmiştir.¹¹⁹ Osmanlı Devleti, 1897 yılında Teselya'nın Tırhala şehrinde bir hükümet konağı açmış ve Tırhala'ya bağlı kaza ve nahiyelere gerekli mülki ve idari atamaları gerçekleştirmiştir.¹²⁰

2 Mayıs 1897 tarihinde ise Loros zapt edilmiştir. 27, 29 ve 30 Nisan 1897 tarihleri arasında Birinci Velestin Muharebesi gerçekleşmiş; ancak Osmanlı Devleti burada başarısız olmuştur. 5-6 Mayıs 1897 tarihinde ise İkinci Velestin Muharebesi gerçekleşmiş ve Osmanlı Devleti bu muharebede başarılı olmuştur. Velestin'in ardından Osmanlı Devleti Golos'a yönelmiş ve 8 Mayıs 1897 tarihinde Golos alınmıştır.¹²¹

¹¹⁶ Adem Ölmez, "Gazi Ethem Paşa'nın Askeri ve Siyasi Hayatı", *Basılmamış Doktora Tezi*, İstanbul Üniversitesi, İstanbul 2004, s.109.

¹¹⁷ *1897 Türk-Yunan Harbi*, s.14-15.

¹¹⁸ Sir Ellis Ashmead Bartlett, *Osmanlı'nın Son Zaferi Teselya Savaşı*, Tarihçi Kitapevi, İstanbul 2014, s.95.

¹¹⁹ E. Karal, *a.g.e.*, s.117.

¹²⁰ Mehmet Yavuz Erler, *Osmanlı-Yunan Sınırında Ordunun Sosyal ve Ekonomik Gözlemleri, (1897-1899)*, Milenyum Kitabevi, İstanbul 2008, s.14.

¹²¹ M. Hülâgü, *a.g.e.*, s.108-109.

16 Mayıs 1897 tarihinde Müşir Ethem Paşa taarruz emri vermiştir. Alasonya ordusu 17 Mayıs'ta Dömeke bölgesindeki düşman askerlerini sıkıştırmış ve bazı mevkilere girilmiştir. 17 Mayıs 1897 tarihinde Dömeke, Osmanlı Devleti tarafından alınmıştır. Yunanlılar çok sayıda mühimmatı bırakıp kaçmışlardır.¹²²

Savaş, Yunanlıların uzun zamandır büyük bir şevkle istedikleri bir şey olduğu halde, savaş hazırlıkları açısından oldukça eksiktirler. Yunan savaş alanında telgraf dairesi, harita, dürbün, işaret alanları eksik olduğu gibi, subaylar hiçbir düzenli orduda görülmecek kadar yeteneksizdir.¹²³

1897 Osmanlı Yunan Savaşı sivil halk üzerinde de tesirini kısa zamanda göstermiştir. Teselya'da yaşayan Rumlar evlerini, köylerini, bağ ve bahçelerini geride bırakıp göç etmeye başlamışlardır. Savaş esnasında bölgede bulunan gazeteci Süleyman Tevfik'in, göç edip sonra da evine dönen bir Hristiyan'ın anlattıklarından hareketle yazdıkları, Rumların yaşadığı korkuyu şöyle anlatmıştır:¹²⁴

"En ziyade telaş gösteren asker idi. "Osmanlılar Yenişehir'in arkasını dolaşarak cümlemizi kesecekler, gemisini kurtaran kaptandır." gibi sözler ağızlarda dolaşmaya başladı, bir de o sırada askerin ricat emri aldığı haberi çıkarak dehşeti bin kat artırdı.

Herkes çoluk çocuk, erkek kadın karışık bir halde istasyon yolunu tuttular, her taraftan, her sokaktan sel gibi ahalî akıyordu. Bu kalabalığa bir de süratle kaçan süvari, piyade, topçu askerleri, erzak ve mühimmat arabaları munzam oldu. O zaman şehirde sanki kıyamet koptu. Ezilen, yuvarlanan, çiğnenenin haddi hesabı yoktu... Her taraftan "kaçınız, geliyorlar, geldiler..." gibi sözler, naralar işitiliyordu.

Ben bir elimle zevcemi ve diğer elimle oğlumu tutmuş olduğum halde akıntının şiddet-i cereyanına kapılarak ayaklarım yere dokunmaksızın istasyona kadar gittim. Orada en evvel hareket edecek olan trene çocuklar ile kadınların bindirilmesine karar verilmiş olduğundan herkesle beraber ben de zevcemi ve oğlumu bir vagona sokabildim. Her vagona hatta furgonlarda belki birkaç yüz kişi birbiri üzerine çıkarak sokulmuşlardı. Yalnız ahaliden erkekler değil askerler bile zavallı kadınları, çocukları kollarından çekerek kendileri binmek istiyorlardı."

Türklerin hızla ilerlemeleri karşısında Atina'nın da işgal edilebileceği gündeme gelmiştir.¹²⁵ Bunun üzerine Rus Çarı II. Nikola, Sultan Abdülhamit'e mektup göndererek savaşın sonlandırılması ricasında bulunmuştur. Büyük devletlerin (Almanya, Fransa, İngiltere ve İtalya) araya girmesi ile 20 Mayıs 1897 tarihinde mütareke masasına oturulmuştur.¹²⁶ 1897 Osmanlı-Yunan harbi 32 gün sürmüştür.¹²⁷

¹²² 1897 Türk-Yunan Harbi, s.35-36. Ziya Nur Aksun, II. Abdülhamid Han, Yayına Hazırlayan: Erol Kılınç, Kültür Serisi:412, Ötüken Yayınları, İstanbul 2010, s.294. Bayram Kodaman, 1897 Türk-Yunan Savaşı (Tesalya Tarihi), TTK Yayınları, Ankara 1993, s.35.

¹²³ S. Bartlett, a.g.e., s.101.

¹²⁴ İbrahim Serbestoğlu, "1897 Türk-Yunan Savaşı'nda Ecnebilerin Zararlarının Tazmini Meselesi", OTAM, S:34, 2013, s.229.

¹²⁵ Z. Aksun, a.g.e., s.294.

¹²⁶ E. Karal, a.g.e., s.117. Ali Fuat Örenç, Yakınçağ Tarihi (1789-1918), Atı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2013, s.170.

¹²⁷ İ. Danişmend, a.g.e., s.341.

2.3.3. Savaşın Sonuçları ve Barış Antlaşması

1897 Türk-Yunan Savaşı'nı, Yunanistan kaybetmiştir. Büyük devletler, barış şartlarının belirlenebilmesi için bir konferans yapılmasını istemişlerdir.

Barış görüşmeleri 3 ay 16 gün belirli aralıklarla toplanarak sürmüştür. Görüşmelerde genel olarak:¹²⁸

1. Savaş tazminatı,
2. Sınırın düzenlenmesi ve sınırlandırılması,
3. Kapitülasyon meseleleri üzerinde yoğunlaşmıştır.

Bu esasları genel olarak büyük devletler belirlemiştir. Avrupa'lı devletlerin kafasında Osmanlı ile ilgili şöyle bir düşünce belirlemiştir: *“Türk mağlup olursa çok şey verir, galip gelirse hiçbir şey almaz!”* kafalarında böyle bir düşünce beliren büyük devletler Osmanlı'nın kazandığı savaşı masa başında kaybetmesini istemektedirler.¹²⁹

14 Ekim 1897 tarihinde Yunanlılarla Osmanlı Devleti arasında bir barış antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma ile Teselya bölgesi Yunanistan'a verilmiştir.¹³⁰ Batılı devletlerin müdahaleleri sonucu Osmanlı Devleti Teselya'dan vazgeçmek zorunda kalmıştır.¹³¹ 4 Aralık 1897 tarihinde ise Yunanistan'la Osmanlı Devleti arasında büyük devletlerin arabuluculuğuyla bir barış antlaşması daha yapılmıştır. Bu antlaşmaya göre; Teselya sınırında bulunan bazı önemli kaleler Osmanlı Devleti'ne bırakılmıştır. Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'ne 4 milyon civarında savaş tazminatı vermesi kararlaştırılmıştır. Osmanlı Devleti savaştan galip çıkmasına rağmen bu antlaşmadan yeterince faydalanamamıştır. Ayrıca bu antlaşma metninde Girit ile ilgili bir maddede bulunmamıştır.¹³²

18 Aralık 1897 tarihinde ise Avrupa'lı devletler Girit'e özerklik verilmesini, Ada'daki Müslümanların güvenliği sağlandıkça, Türk askerinin Ada'dan çekilmesini talep etmişlerdir. Böylece Osmanlı Devleti almış olduğu Teselya'yı kaybettiği gibi şimdi de Girit'in savaşta yenilen Yunanlılara ilhak edilmesi sorunuyla karşı karşıya bırakılmıştır. Bir süre sonra da Ada Yunanistan'a bağlanmıştır. Bu savaştan elde edilen

¹²⁸ M. Hülagü, *a.g.e.*, s.174.

¹²⁹ İ. Danişmend, *a.g.e.*, s.341.

¹³⁰ *1897 Türk-Yunan Harbi*, s.39.

¹³¹ Feroz Ahmad, *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Çev: Sedat Cem Karadeli, İstanbul 2007, s.54. Osmanlı Devleti Teselya'yı Yunanistan'a bırakınca buradaki Müslüman nüfus mecburen tasfiye edilmiştir. M. Yavuz Erler, *a.g.e.*, s.15.

¹³² E. Ünsal, *a.g.e.*, s.87-88.

kazanım ise Türk ordusu itibarını kurtarmıştır. Türk ordusu tüm dünyaya harp gücünü ve mücadele ruhunu yitirmediğini göstermiştir.¹³³

Yunanistan'da Kral Corc itibarını kaybetmiştir. Bu savaşla birlikte Yunanistan'ın ordusunun ve donanmasının zannedildiği kadar da güçlü olmadığı anlaşılmıştır. Yunanistan'ın ekonomisi bozulmuştur.¹³⁴

1897 Osmanlı-Yunan Savaşı, Avrupa kamuoyu ve Avrupa basınının Osmanlı'ya bakış açısını değiştirmiştir. Savaşın başında Fransa'nın önemli gazetelerinden Tan (Temps): *"haça ait sınırda bir avuç toprağın hilale geçemeyeceğini"* yazarken, savaş sonunda Times gazetesi: *"Türkiye'nin bu muharebe ile hayat kabiliyetini kanıtladığını"* yazmıştır.¹³⁵ Ayrıca savaş sırasında Türk ordusu tarafında bulunan yirmi gazeteci, on askeri ateşe savaşla ilgili gözlemlerini aktarmıştır. Savaşın bitimine yakın: *"Hristiyanların yeniden Müslüman bağnazlığına terk edilemeyeceği"* ve *"Şımaran Türk'ün haddinin bildirilmesi gerektiği..."* şeklinde yazılar çoğalmıştır.¹³⁶

Osmanlı-Yunan Savaşı sonucunda, Osmanlı Devleti çok sayıda askerini kaybetmiştir. Savaş sonucunda 1.241 şehit, 11.860 yaralı ve malûl olmak üzere toplam 13.101 kişinin olduğu tespit edilmiştir. Devlet yaralıların tedavileri için bütün imkânlarını seferber etmiştir.¹³⁷

Girit, 1897 yılında özerk bir eyalet haline gelmiş akabinde de Ada'ya vali olarak Yunan Prensi Yorgi atanmıştır. Bütün bu gelişmeler neticesinde Ada'da güven ortamı kalmamıştır. Burada yaşayan Müslüman esnafa boykot uygulanmıştır. Rumların baskı ve zulümlerine dayanamayan Müslümanlar artık Ada'da yaşama imkânlarının olmadığını anlamışlar ve 1896 yılından itibaren Ege Adalarına, Batı ve Güney Anadolu'ya yoğun bir şekilde Girit'ten göçler yapılmıştır.¹³⁸ Göçmenlerin sayılarının fazla olması sebebiyle tek bir noktada iskân edilmeleri mümkün olmamıştır.

¹³³ 1897 Türk-Yunan Harbi, s.39.

¹³⁴ E. Karal, a.g.e., s.118.

¹³⁵ Mahir Aydın, *Abdülhamid'in Seraskeri Rıza Paşa'nın Anıları -Hülâse-i Hâtırât-*, Kitabevi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2012, s.54.

¹³⁶ Osman Zahit Küçükler, a.g.e., s.76.

¹³⁷ Feyza Kurnaz Şahin, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Harp Malûllerinin Sosyo-Ekonomik ve Sağlık Durumları (1877-1939)", *Basılmamış Doktora Tezi*, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar 2012, s.53. Savaş sonucunda bir liste düzenlenmiş ilk önce yaralı gazilere madalyaları verilmiştir. Gazilerin isimleri şöyledir: 2. orduya mensup 14. alayın 2. taburunun kumandanı Binbaşı Mehmet Zeki Bey, 15. alayın 4. taburu kumandanı Binbaşı Basri Bey, Redif 40. alayın 2. taburu kumandanı Binbaşı İdris Bey, Binbaşı Osman Nuri Bey, Binbaşı Hasan Bey. Ziya Şakir, *II. Abdülhamid'in Gizli Siyaseti ve Yunan Zaferi*, İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul 2007, s.170-171.

¹³⁸ Erdal Taşbaş, "Osmanlı Topraklarına Yapılan Göçler ve Muhacirin-i İslamiye Komisyonu", *Basılmamış Doktora Tezi*, Akdeniz Üniversitesi, Antalya 2011, s.100-101.

Göçmenlerin iskân edildikleri noktalar; Afyon, Bolu, Ankara, Adana, Mersin, Antalya¹³⁹, Antakya, Libya, Suriye, Mısır ve Lübnan şeklinde sıralanabilmektedir.¹⁴⁰

2.4. MUHTARİYET DÖNEMİ

2.4.1. Savaş Sonrası Girit'te Muhtariyet Dönemi

Muhtariyet, Osmanlıca da iradesi ve idaresi kendi elinde olma anlamına gelmektedir.¹⁴¹ Büyük devletler Girit Adası'nda muhtariyet esaslarının belirlenmesi için İstanbul'daki elçilere tam yetki vermişlerdir. Bunun üzerine Osmanlı hükümeti bölgedeki çıkarlarını korumak amaçlı bir komisyon oluşturmaya karar vermiştir. Bu komisyonun aldığı karar ise; Ada'ya yabancı vali tayini ile Osmanlı askerine Ada'yı boşaltması yönünde taviz verilmemesi şeklinde olmuştur.¹⁴²

Osmanlı Devleti Ada'ya Prens George'un vali olarak atanmasına kesinlikle karşı çıkmıştır. Osmanlı Devleti'nin Prens George'un valiliğine karşı çıkmasındaki sebep ise; Ada'da Yunan tehdidinin yeniden oluşabileceği, Yunanistan'ın Ada'da karışıklık çıkarabileceği ve Prens George'un valiliğe getirilmesi ile Ada'nın doğrudan değil de dolaylı yoldan Yunanistan'a verilmiş olacağını ve bu durumunda Akdeniz Adaları'nda zarara sebep olabileceğini düşünmüştür.¹⁴³

¹³⁹ Antalya'ya iskân edilen Girit'li muhacirler için bkz: Ali Rıza Gönüllü, "Antalya'da İskân Edilen Muhacirler (1878-1923)", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S:26, s.293-325.

¹⁴⁰ Tuncay Ercan Sepetcioğlu, "Sürgün ve İskân Kısılcında Giritli Müslüman Kadın (1896-1913)", *History Studies*, Volume 6, Issue 2, 2014, s.105.

¹⁴¹ Ferid Devellioğlu, "Muhtariyet", *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 1993, s.674.

¹⁴² BOA, *İ.Müm.Girit*, no:1248.

¹⁴³ M. Hülagü, *a.g.e.*, s.239. Prens George'un Ada'ya vali olarak atanması Girit'li Rumlar açısından ilhak sürecinde önemli bir adımdır. George'nin valiliği Ada'da büyük bir sevinçle karşılanmıştır. Zoi Miçotaki o günü ünlü yazar Nikos Kazancakis anılarındaki kitabında şöyle anlatır: "*Yunan Prensi Yorgos Ada'ya ayak bastığında ve Girit toprağının özgür olduğunu söylediğini hatırladığımda hala gözlerim doluyor ve ağlıyorum. Girit alt üst oldu. Mezarlar açıldı. Psiloriti'nin zirvesinden bir ses duyuldu.*

-Geliyor, vardı işte.

Yaşlı kaptanlar dağlardan gümüş kaplı tabancalarıyla ateş ettiler. Siyah saplı bıçaklarıyla gençler geldiler. Çanlar çalındı, kampanalar hızla sarsıldı. Ülke baştan aşağı defne ve mersin dallarıyla süslendi. Giritliler'in baş örtüleri havalarda uçtu. Ağıtlar göğe yükseldi, göz yaşları sel olup aktı, beyaz yenler silmekten ıslandı. Anneler bebeklerini Sarışın Dev'e (Preense) verebilmek için havaya kaldırdılar. Yüzyıllardan beri ağlayıp sızlama sesleri dışında hiçbir şey duyulmayan Girit'i Prens, Aya Yorgi misali beyaz atlı bir süvari olarak özgürlüğüne kavuşturuyordu...

Babam elimden tuttu. Defne dalları ve mersinlerle yürüyerek büyük yolu geçtik, kale kapısından çıktık ve tarlalara girdik.

-Nereye gidiyoruz baba? Diye heyecanla sordum.

-Dedene yürü! dedi.

Osmanlı Devleti Ada'daki valilik görevine, Goltz Paşa ile Kara Todori Paşayı aday olarak göstermiştir. Fakat büyük devletler, Prens George'un vali olmasında hem fikir olmuşlardır. Prens George'un Ada'da valilik görevine başlaması ile birlikte Girit'te görev yapan dört amiral Ada'da 800 kişilik kuvvet bırakarak oradan uzaklaşmışlardır. (1898) Bu tarihten itibaren Girit, Osmanlı Devleti için, kaybedilmiş olarak görülmüştür. Ada'da bir tane Osmanlı bayrağı kalmıştır ve bu durumda Osmanlı Devleti'nin Ada'da artık temsilen var olduğunu göstermiştir.¹⁴⁴

Girit'in muhtariyeti ile ilgili olarak Meclis-i Vükela tarafından kararlaştırılan muhtariyet esasları şöyledir:¹⁴⁵

1. *Girit'e Osmanlı Hükümeti'nce ve Osmanlı halkından olmak üzere bir valinin tayin edilmesi,*
2. *Ada'da yaşamakta olan Müslüman halkın can ve mal güvenliğinin sağlanması,*
3. *Şehirlerde, limanlarda ve gerekli yerlerde Osmanlı asker ve savaş gemilerinin bulundurulması,*
4. *Girit idaresi tarafından Osmanlı hazinesine her yıl vergi verilmesi,*
5. *Ada'ya ve Girit bandıralı ticaret gemilerine Osmanlı sancağının çekilmesi,*
6. *Resmi evrakın padişah adına yazılması ve düzenlenmesi.*

18 Aralık 1897 tarihinde Fransa'nın önerisi İngiltere'nin de desteği ile Girit'in muhtariyet yönetiminin esasları belirlenmiştir. Böylelikle “*Girit Vilayeti Muhtariyet İdaresi Teşkilatına Dair Nizamname*” de kabul edilmiştir. Nizamname 26 maddeden oluşmaktadır. Nizamnamenin muhtariyet yönetimi ile ilgili hükümleri şöyledir:¹⁴⁶

1. *Girit Adası, Osmanlı Hükümeti'nin siyasi ve askeri egemenliği altında muhtar bir vilayettir. (Md. 1).*
2. *Ada'da Hristiyan bir vali beş sene için devletlerin onayıyla hükümetten tayin edilecek ve valinin biri İslam diğeri Hristiyan Giritli iki müşaviri bulunacaktır. (Md. 2).*
3. *Adliyenin düzenlenmesi özel bir tüzük ile sağlanacaktır. (Md. 5).*
4. *Vilayette jandarma heyeti özel bir tüzük ile düzenlenecektir. (Md. 6).*
5. *Mahalli vergilerin tümü vilayet mal sandığına ait olup, Girit hazineye yıllık belirli bir miktar vergi ödeyecektir. (Md. 7).*

Mezarlığa vardık, demir kapıyı açtı zayıf bir mezar izi önünde diz çöktü. Yerde şişkince bir toprak yığını, tahta bir haç ve onun üzerinde zamanın sildiği bir isim vardı. Babam başındaki mendili çıkardı ve toprağın üzerine bıraktı. Tırnaklarıyla eşeledi, küçük bir çukur açtı. Delikten içeriye üç kez seslendi. -Baba geldi, baba geldi, baba geldi, artık Girit rahat” A. Adıyeke, N. Adıyeke, Fethinden Kaybına Girit, s.313.

¹⁴⁴C. Tukin, “Girit”, *İslam Ansiklopedisi*, s.801. Prens George'un Ada'da valilik görevine başlaması ile birlikte, 1899 tarihinden itibaren yüksek komiserin idaresinde adliye, maliye, maarif ve dâhiliye işlerinden sorumlu üç müşavir, bir idare meclisi ile 5.000 nüfus için iki sene çalışacak vekillerden oluşan bir milli meclis oluşturulacaktı. Bu meclis sene de iki veya üç kez toplanacaktı. Vergi işlerinden sorumlu olacaktı. Dış meselelerle ilgili konulardan büyük devletler sorumlu olacaktı. Ayrıntılı bilgi için bkz: C. Tukin, “Girit”, *İslam Ansiklopedisi*, s.801.

¹⁴⁵M. Hülâgü, *a.g.e.*, s.238.

¹⁴⁶A. Adıyeke, *Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı (1896-1908)*, s.197-198.

6. *İki yılda bir meclis toplanacak ve vilayete ait kanunları düzenleyerek hükümetin onayına sunacaktır. (Md. 9).*
7. *Vilayetin resmi parası devletin parası olduğu gibi bayrağı da devletin sancağıdır. (Md. 10).*
8. *Bu tüzüğün ilanından sonra Müslümanların şahsi ve medeni hakları güvence altına alınacaktır. (Md. 15).*

Nizamname ilan edilince “*Adliye Teşkilatı Nizamnamesi ile Jandarma Alayı Nizamnamesi*” de yürürlüğe konulmuştur. Artık Girit Osmanlı egemenliğinde özerk bir vilayet olmuştur. Muhtariyetin ilan edilmesi en çok Rum kesimini sevindirmiştir. Ada’nın Yunanistan’a ilhakında, bu gelişmeyi bir başarı olarak saymışlardır. Almanya ve Avusturya Ada’dan askerlerini çekmişlerdir. Ada’dan ilk olarak askerlerini çeken devlet Almanya olmuştur. Almanya, Ada’dan askerlerini çekme nedeni olarak; Akdeniz’de doğrudan doğruya çıkarlarının olmadığını gerekçe göstermiştir. Avusturya’da aynı gerekçe ile Ada’dan askerlerini çekmiştir.¹⁴⁷

2.4.2. Girit’in Yunanistan’a İlhakı

1900 yılında Prens George’un teşebbüsü ile başlayan ilhak girişimleri, 1901 yılında ikinci kez meydana gelmiştir.¹⁴⁸

1905 yılında Girit’li asiler Venizelos önderliğinde ayaklanmışlardır. Enosis (Yunanistan ile Birleşme) kararı almışlardır. Bu olaylar üzerine 1906 yılında Prens George görevden alınmış ve yerine Aleksandros Zaimis getirilmiştir.¹⁴⁹

6 Ekim 1908 tarihinde yeniden bir ilhak girişiminde bulunulmuşsa da bu ilhak girişimi de diğerleri gibi başarısız olmuştur.¹⁵⁰

1909 yılı başlarında dört büyük devlet (İngiltere, Fransa, İtalya ve Rusya) Ada’nın Yunanistan’a ilhak edilmesini kabul etmemiş, Ada da yeni bir idare şekli oluşturulmasını istemişlerdir. 1909 yılı ortalarına gelindiğinde ise, büyük devletler Ada’dan askerlerini çekmeye başlamışlardır. Bu çekilme hareketi Ada’yı tamamen boş bırakma anlamına gelmemiştir. Temmuz ayından itibaren her devlet Suda Limanı’nda bir gemi bulunduracak bu gemilerin vazifesi ise, Osmanlı bayrağını korumak olacaktır. Büyük devletler, Temmuz ayında Ada’nın boşaltılması ile ilgili olarak Osmanlı Devleti’ne bir nota göndermişlerdir. Büyük devletlerin Osmanlı’ya nota

¹⁴⁷ A. Adıyeke, *Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı (1896-1908)*, s.198-199.

¹⁴⁸ M. Hülagü, *a.g.e.*, s.243.

¹⁴⁹ M. Öksüz, *a.g.m.*, s.98.

¹⁵⁰ M. Hülagü, *a.g.e.*, s.243-244. 1911 yılı itibari ile büyük devletler ilhak konusunda tarafsız olduklarını açıklamışlar ve bu durum da ilhak hareketlerini artırmıştır.

göndermesinin nedeni olarak, Girit'in Yunanistan'a ilhak edilmesinde anlaştıkları görülmektedir. Büyük devletler Ada'dan çekilirken burada yaşayan Müslümanlara baskı ve şiddet yapılmaması konusunda, Osmanlı Devleti'ne teminat vermeye çalışmışlar; ancak Ada'daki Müslüman halkın Rum baskısından kurtulamadıkları ve köylere gidemeyip, şehirlere sığındıkları gözlenmiştir. Büyük devletlerin Girit'in boşaltılması ile ilgili Osmanlı'ya gönderdikleri nota şöyledir:¹⁵¹

1. *Uluslararası askerler 13-26 Temmuz'da Girit'ten geri çağrılacak ve konunun koşulları tamamlandıktan sonra gözeten devletler tarafından Osmanlı sancağıyla devletler bandıralarının korunması için savaş gemileri gönderilecektir.*
2. *Padişahının (hukuk-u alisi) onay ve hukuk-u hükümrani ile hukuk-u matbuiyet tabirleri korunur.*
3. *Cezireyi hükümet-i hazıra idare edecektir.*
4. *Düvel-i erba-yı hamiye Girit meselesinin Girtililere müsait suretde hallini üstleniyorlar. Notanın bir sureti hükümet-i Yunaniye'ye verilecek ve Girit idare-yi hazırasına da muhafazayı denge ve görüş vasiyetler tebliğ olunacaktır.*

Notanın yayınlanmasının ardından dört büyük devlet Ada'dan çekilme esasları için bir muhtıra yayınlamışlardır. Bu muhtırada yazılı maddeler şöyledir:¹⁵²

1. *Asakir-i düvel-iye askeri birlikleri Avrupalı 26 Temmuz tarihinde Ada'dan çekilecektir.*
2. *Asakir çekilmeden evvel düvel-i erbadan her biri Suda Limanı'na birer istasyonier izam edecektir.*
3. *İş bu istasyonierler Devlet-i Osmaniye sancağıyla düvel-i erba bayraklarını koruyacak ve Girid'deki Müslümanların hukukunu koruyacaklardır. Hanya'daki düvel-i hamiye general-i konsolosları tarafından Girid ahalisine hitaben bir beyanname tastir olunmuştur. Cezire'deki emnü asayişin muhafazası dahi nazar-ı dikkate alınmıştır.*
4. *İstasyonerlerin Suda'da bulunması zat-ı hazreti padişahının ada üzerindeki hakk-ı alisinin mahfuz olduğuna ve düvel-i erba himayesinin mevcut bulunduğuna delil olacaktır.*
5. *Hal-i hazır, siyasi bir suret-i tesviye-yi katiye sayılacaktır.*
6. *Düvel-i erba adanın gelecekteki idaresi için hükümetin yeni bir idare tarzı tesisine ilgili olan teşebbüsatını milmemnuniye kabul edecek ve müzakere hakkını korumakla ile beraber Girit işleriyle yine suret-i hayırhahane iştigalden hali kalmayacaklardır.*

Büyük devletler 26 Temmuz'da askerlerini tamamen çekeceklerini fakat yerel memurların yerlerinde kalması gerektiğini, herhangi bir karışıklık durumunda müdahale edebileceklerini belirtmişlerdir. Devletler askerlerini tamamen çektikleri gün Hanya kalesine Yunan bandırası çekilmiştir.¹⁵³

Girit Milli Meclisi, Bosna-Hersek'in Avusturya Macaristan tarafına ilhakı ve Bulgaristan'ın bağımsızlığını elde etmesi üzerine, Ada'nın Yunanistan krallığına

¹⁵¹ A. Adıyeke, "Türk Basınında Girit'in Yunanistan'a Katılması (1908-1913)", s.52-53-54.

¹⁵² A. Adıyeke, "Türk Basınında Girit'in Yunanistan'a Katılması (1908-1913)", s.54.

¹⁵³ C. Tükin, "Girit", *İslam Ansiklopedisi*, s.802.

katılmasını resmen kabul ve ilan edince Osmanlı'nın her tarafından protestolar ve tepkiler yağmıştır.¹⁵⁴

Girit'e muhtariyet verilmesi ve Ada'da bulunan askerlerin çekilmesi ile birlikte Ada'da yaşayan Müslüman nüfus yaşanan bu gelişmelerden olumsuz yönde etkilenmişlerdir. Ada'da yaşayan Müslüman halkın can güvenliği tehlikeye düşmüş, katliamlara maruz kalmışlardır. Yaşanan bu olaylar neticesinde canını kurtarabilenler, Türkiye'ye göç etmeye başlamışlardır. Neticede göçler, Girit'in elden çıkmasını kolaylaştıran bir unsur olmuştur.¹⁵⁵

1831 yılında yapılan nüfus sayımı ilk genel nüfus sayımı olması bakımından önemlidir. Bu sayım sonucunda 1.988.027 İslam, 366.625 Reaya, 7.143 Kıpti, 5.338 Yahudi, 16.743 Ermeni olmak üzere toplam 2.383.876 Anadolu'da; Rumeli'de ise toplam 1.369.766 erkek nüfus tespit edilmiştir.¹⁵⁶ 1897 yılında Girit Adası'nda yapılan nüfus sayımında toplam nüfus 300.000 olarak belirlenmiştir. Bu nüfusun içerisinde Müslümanların oluşturduğu sayının 70.000 olduğu tespit edilmiştir. 1900 yılında tekrar yapılan bir nüfus sayımıyla bu oranın azaldığı görülmüştür. 1896-1908 yılları arasında Ada'da yaşayan Müslüman nüfusun azalmasında göç faaliyetleri önemli bir sebep teşkil etmiştir.¹⁵⁷

Ada'da görev yapan yüksek komiser Zaimis'in görev süresi 1911 Eylül ayında sona ermektedir. Bu durumda Girit Rumları milli meclisi dağıtmayı ve Ada'yı Yunan Kralı adına yönetecek birini başa geçirmeyi planlamaktadır. Osmanlı hükümeti ise ne Zaimis'in Girit'e dönmesini ne de Yunanistan'ın atayacağı yeni bir komiseri kabul etmeyeceklerini büyük devletlere elçileri aracılığıyla bildirmişlerdir. Büyük devletler aralarında müzakereler yapmış ve bu müzakerelere Osmanlı Devleti'ni davet

¹⁵⁴ C. Tükin, "Girit", *İslam Ansiklopedisi*, s.801. Babıali, "Yunanistan'ın bizzat Girit'i işgal etmek için yabancı kuvvetlerin çekilişinden faydalanmaya kalkışacağından kaygı duymuş ve bu sebepten Ada'nın derhal tahliyesini şimdilik durdurmak ve mümkünse nihai ve kendi hâkimiyet haklarını koruyan bir hal suretiyle sonuçlandırmak üzere, harekete geçti." C. Tükin, "Girit", *İslam Ansiklopedisi*, s.801.

¹⁵⁵ M. Hülâgü, a.g.e., s.245-246. Girit'in Yunanistan'a ilhakı devletlerarası dengeyi ve Balkanlardaki statükoyu bozabileceği ve başka olumsuzluklara sebep verebileceği için Ada'nın, Yunanistan'a ilhakı büyük devletlerin gözünde uzun vadeli bir plana dönüşmüştür.

¹⁵⁶ Necat Çetin, "Girit Muhacirlerinin İskân Olduğu Tire Hamidiye (Turgutlu) Köyü Araştırması ve Son Osmanlı Nüfus Tahriri", Uzman öğretmen, Yöre Araştırmacısı.

¹⁵⁷ Fahriye Emgili, "Tarsus'ta Girit Göçmenleri (1897-1912)", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2005, S.39, C.25, s.190.

etmemişlerdir. Fakat Osmanlı hükümetinin, Zaimis ve Ada'ya atanacak yeni yüksek komiserin Yunanistan tarafından seçilmemesi düşüncesinde hem fikir olmuşlardır.¹⁵⁸

Yaşanan bu olumsuzlukların ardından Girit'te sorunlar bitmemiştir. Yaşanan diğer sorunlar Müslüman üyelerin yemin sorunu, Kadıların tayini sorunu, Girit Rum Milletvekillerinin Yunan Parlamentosu'na Katılmaları başlıca sorunlar arasında yer almaktadır.¹⁵⁹

Girit Adası, Balkan Savaşı'ndan sonra imzalanan 30 Mayıs 1913 Londra Anlaşması ve 10 Ağustos 1913 Bükreş Anlaşması ile Türkiye'nin elinden tamamen çıkmıştır.¹⁶⁰

¹⁵⁸ C. Tukin, "Girit", *İslam Ansiklopedisi*, s.802-803.

¹⁵⁹ A. Adıyeke, *Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı (1896-1908)*, s.288-290-292.

¹⁶⁰ C. Tukin, "Girit", *İslam Ansiklopedisi*, s.803. Londra Antlaşması için bkz: B. Şimşir, *a.g.e.*, s.651-654. Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılâbı Tarihi*, TTK, C. II/2, Ankara 1991, s.213-218. Muahedat Mecmuası'nda Londra Antlaşması şu şekilde geçmektedir: Devlet-i Aliye'nin Avrupa topraklarındaki sınırı Trakya'da Midye - Enez çizgisi olacaktır. Arnavutluk hariç, bu çizginin batısındaki bütün topraklar Balkanlı müttefik devletlere terk edilecektir. Arnavutluk'un sınırları ile ilgili düzenlemeler yapılacaktır. Ege Adalarının geleceğini büyük devletler belirleyecektir. Osmanlı Girid Adası üzerindeki bütün haklarından vazgeçecektir. Savaş tazminatı ödenmeyecektir. Muahedat Mecmuası, C.V., TTK, Ankara 2008, s.93-102. Londra Antlaşması için ayrıca bkz: Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, TTK, Ankara 1997, s.679.

Muahedat Mecmuası'nda Bükreş Antlaşması şu şekilde geçmektedir: Bulgaristan, Tutraka, Silistre ve Güney Dobruca'yı Romanya'ya vermiştir. Yunanistan Kavala'yı almıştır. Yunanistan Dedeâğaç bölgesinde bulunan Mesta-Karasu ırmağı ile Meriç nehri arasında Ege Denizi'ne çıkmıştır. Böylece Yunanistan Güney Makedonya'nın büyük bir bölümü ile Selânik, Drama ve Kavala'yı da alarak, Batı Trakya'nın bir bölümünü elde etmiş olmuştur. Bu antlaşma ile Sırbistan'a Üsküp, İstip, Manastır, Priştine verilmiştir. Karadağ'a ise Plevlye ve Cakova verilmiştir. Muahedat Mecmuası, C.IV., TTK, Ankara 2008, s.58-70. Bükreş Antlaşması için ayrıca bkz: Ahmet Halaçoğlu, "Balkan Savaşları (1912-1913)", *Türkler*, C.13., Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.542.

3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. GÖÇ OLGUSU VE 1898 GİRİT GÖÇLERİ

3.1.1. Göç Kavramı

Göç meselesi insanlık tarihinin oluşumu kadar eski bir olgudur. Göç: bireylerin ya da toplulukların çeşitli sebeplerle (ekonomik, sosyal, siyasal vb.) bulundukları iskân bölgesine geçici veya sürekli olmak üzere meydana getirdikleri yer değiştirme hareketidir.¹⁶¹ Türk Dil Kurumu göç kavramını şu şekilde tanımlamaktadır: “*Ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret...*”¹⁶² Nüfus bilim sözlüğünde ise göçün tanımı şu şekilde yapılmaktadır: “*Kent, köy gibi bir yerleşme biriminden diğerine yerleşmek amacıyla yapılan nüfus hareketleri.*”¹⁶³

Göç kavramının sosyologlar, antropologlar, idareciler, planlamacılar, tarihçiler, coğrafyacılar, ekonomistler tarafından incelenmesi çok boyutlu bir olgu olduğunu göstermektedir.¹⁶⁴

Ömer Lütfi Barkan: “*Osmanlı İmparatorluğu tarihi bir nebze nüfusu oluşturan insanların yer ve yurt değiştirmesi ve yeni ülkelerde kendilerine vatan kurması faaliyetlerinin bir tarihidir.*” sözü ile göç hakkında görüşlerini ifade etmektedir.¹⁶⁵

¹⁶¹ Abdullah Saydam, *Kırım ve Kafkas Göçleri(1856-1876)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1997, s.1.

¹⁶² <http://tdk.gov.tr>, (Erişim Tarihi:10.02.2015).

¹⁶³ Sunday Üner, *Nüfusbilim Sözlüğü*, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara 1972, s.77.

¹⁶⁴ Faruk Taşçı, “Bir Sosyal Politika Sorunu Olarak Göç”, *Kamu-İş*, C.10, S. 4, İstanbul Üniversitesi 2009, s.179.

¹⁶⁵ Fikret Babuş, *Osmanlı'dan Günümüze Etnik-Sosyal Politikalar Çerçevesinde Türkiye'de Göç ve İskân Siyaseti Uygulamaları*, Ozan Yayıncılık, İstanbul 2006, s.28.

Göç hadisesini diğer yer değiştirmelerden ayıran başlıca etmen, göçü gerçekleştirenin eski sosyal ve ekonomik ilişkilerini bırakması ve yeni yerleşim yerinde, yeni sosyal ve ekonomik ilişkiler kurmasıdır.¹⁶⁶

Tarihi süreç içerisinde insanlar farklı sebeplerle göç etmek zorunda kalmıştır. Göçlerin birçok nedeni olabilmektedir. Bu nedenlerin başlıcaları şöyledir:¹⁶⁷

1. İklim sebebi ile yapılan göçler.
2. Salgın hastalıklar sebebi ile yapılan göçler.
3. Yaşam mücadelesi veya yönetimde söz sahibi olabilmek için yapılan göçler. Fetih hareketleri, istilalar.
4. İnançlar sebebi ile yapılan göçler (*Mısır, İspanya, Anadolu Göçleri*)
5. Savaş sebebi ile yapılan göçler (*Haçlılar v.s.*)
6. Toprak verimi yüksek yerlere ve yeni bulunan kıtalara yönelik göçler.
7. Sanayileşme faaliyetinin yüksek olduğu yerlere yapılan işçi göçleri.
8. Eğitim hizmetlerinin ve sağlık kalitesinin yüksek olduğu yerlere yapılan göçler.
9. Siyasi amaçlı yapılan göçler. (*Sömürgecilik, Yayılmacılık, İlticalar*)
10. Özel anlaşma yoluyla yapılan göçler.
11. Can güvenliğini sağlamak için yapılan göçler.
12. Ülkelerin kendi içindeki göçler. (*Kentleşme v.s.*)

Tarihi olaylar sonucunda insan topluluklarının yer değiştirmek zorunda kalmaları belleklerden kolayca silinmemekle beraber, çeşitli izler bırakmaktadır. İnsanın yaşama hakkını elinde görme, boyun eğdirme, göç, şiddet kullanma ve savaş olarak devam eden sıranın, en değersiz basamaklarından biri olan göç, hangi millet ya da din üyesinin başına gelirse gelsin insanlığın en acıklı olayıdır.¹⁶⁸

Göç hadisesi, sadece bir toplumun veya bir devletin problemi olmayıp, evrensel bir vafa sahiptir. Göç hadiseleri çeşitli ülkelerde, göç eden topluluğun ayrıldığı ve

¹⁶⁶ İsmail Şahin, Cemile Şahin, Mine Öztürk, “Barış Harekâtı Sonrasında Türkiye’den Kıbrıs’a Yapılan Göçler Ve Tatbik Edilen İskân Politikası”, *Turkish Studies*, Volume 8/7 Summer 2013, Ankara, s.601.

¹⁶⁷ Yılmaz Bahadır, *Anadolu’ya Göçler Tarih-Toplum-Kimlik*, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon 2008, s.13.

¹⁶⁸ İsmail Şahin, Cemile Şahin, “Avusturya’nın Bosna-Hersek’i İşgalinden Sonra Anadolu’ya Yapılan Boşnak Göçleri: Eskişehir Lütüye Köyü Örneği”, *Karadeniz Araştırmaları*, 2014, S:42, s.136.

yerleştiği ülkelerin kendine has şartlarından ötürü, farklı zaman ve biçimlerde ortaya çıkmaktadır.¹⁶⁹

19. yy. 'da genel olarak Osmanlı Devleti'nin yaşadığı göç hareketleri şu şekilde sıralanabilir; İlk dönemde yaşanan göç hareketleri: 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı öncesi ve genel olarak Kırım'dan yapılan göçler, ikinci olarak 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nın neden olduğu göçler, üçüncü olarak da 1912-1913 Balkan Savaşları sonucunda yaşanan göç hareketleridir. Son dönemde ise Cumhuriyet Döneminde yaşanan göçlerdir. Balkanlardan Anadolu'ya yapılan göçler ise; Bulgaristan, Romanya, Yugoslavya ve Yunanistan'dan yapılanlar şeklinde sıralanabilir.¹⁷⁰ Girit göçleri ise Balkanlardan Anadolu'ya yapılan göçler grubunda yer almaktadır. Müslüman-Türk halka yapılan baskı ve zulümler Anadolu topraklarına yapılan göç sürecini hızlandırmıştır.¹⁷¹ Temelde bakıldığı zaman bütün göçmenler canlarının ve mal varlıklarının açıkça ya da üstü kapalı olarak tehdit edilmesi sonucu göç etmeye karar vermişlerdir.¹⁷²

3.1.2. Girit Göçlerinin Sebepleri

Müslüman halkın Ada'dan göç etmesine neden olan Hristiyan halkın baskıları, öncelikli olarak da Halepa Sözleşmesi'nin Ada içerisinde uygulanması konusunda çıkmıştır. Girit'li Müslüman halk, Hristiyanların geniş haklara sahip olduklarını biliyor ve Hristiyan bir vali tarafından yönetilmek istemiyorlardı. Hristiyanlar da Müslüman bir vali tarafından yönetilmek istemiyorlardı. Her iki taraf arasında anlaşmanın sağlanamaması neticesinde ölüm haberleri sıklıkla yayılmaya başlamıştı. Hristiyanların Müslüman halka gerçekleştirdiği baskılar ve cinayetler neticesinde Müslüman nüfusun Ada içerisinde köylerden güvenli bölgelere göç etmelerine sebep olmuştur. Bazen de Müslüman halk savunmaya geçmiştir. Gayrimüslimlerin

¹⁶⁹ İsmail Şahin, Cemile Şahin, Mine Öztürk, "Barış Harekâtı Sonrasında Türkiye'den Kıbrıs'a Yapılan Göçler Ve Tatbik Edilen İskân Politikası", s.601.

¹⁷⁰ Faruk Kocacık, "Rumeli'den Anadolu'ya Yönelik Göçler ve Sonuçları", *Osmanlı*, C.IV, Ankara 1999, s.656.

¹⁷¹ Ahmet Halaçoğlu, "Balkan Savaşlarında Anadolu'ya Yönelik Göçler ve Sonuçları", *Osmanlı*, C.IV, Ankara 1999, s.671. 1860-1914 yılları arasında Osmanlı Devleti'ne göç edenlerin toplam sayısı yaklaşık olarak beş ile yedi milyon arasındadır. Kemal H. Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*, Timaş Yayınları, Çev: Bahar Tırnakçı, İstanbul 2010, s.331.

¹⁷² K. H. Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*, s.339.

Müslümanlara uyguladıkları şiddet politikasında dış güçlerinde (özellikle Yunanistan'ın) etkisi olmuştur.¹⁷³

Girit'te yaşayan Müslüman halkı göçe zorlamak için Girit Rumlarının yaptığı son hamle, Müslüman esnafa karşı uygulanan boykotaj hareketi olmuştur. Uyguladıkları boykotla birlikte Ada'daki Müslüman nüfusun azalmasına neden olmuşlardır. Ada'nın doğu kıyısında yer alan İstiya şehrinde 10 Şubat 1897 tarihinde Rumlar, Yunanistan'ın da desteğini alarak burada yaşayan Müslüman halkı erkek, kadın, çocuk demeden 1.146 kişiyi öldürmüş, 25 kadar Müslümanı da hapse atmışlardır. Ayrıca kaçmaya çalışan Müslümanları da yakalayarak kimini kurşuna dizerek kimini de yakarak öldürmüşlerdir. Ada'daki çeteler Müslümanların eşyalarına, paralarına, hayvanlarına, evlerine el koymuşlardır. Bütün bu olaylar sonucunda Müslümanlar göç faaliyetlerini gerçekleştirebilmek için mal varlıklarını satma yoluna gitmişlerdir. 1898-1901 yılları arasında Girit Müslümanları mal varlıklarını olabildiğince düşük fiyatlarla Hristiyanlara satmışlardır. Mallarını satamayanlar da her şeylerini geride bırakmak zorunda kalmışlardır. Müslümanlar yanlarına alabildikleri eşyaları ve hayvanlarıyla perişan bir halde yollara düşmüşlerdir. Bulabildikleri vasıtalarla bazen bireysel bazen de toplu halde göç etmişlerdir; ancak baskı ve şiddet yollarda da devam etmiştir. Müslümanlar, Rum çocukların taşlı saldırıları ve yetişkinlerin nefret dolu bakışları ve sözlü tacizleriyle karşılaşmışlardır. Hristiyan milislerin, Girit'teki silahsız Müslümanlara karşı çok iyi bir şekilde tasarladıkları etnik temizlik karşısında, Girit Müslümanları kendilerini silahsız bıraktığı için II. Abdülhamit'e de şu dizelerle hayal kırıklıklarını ve üzgünlüklerini dile getirmişlerdir:

*"Hey Sultan Abdülhamid! Halifesi Peygamberin!
Ne halde Girit'teki Türkler diye, hiç yanmıyor mu yüreğin?
Eğer beş krallık birden üstüme çöreklenirse,
Ne yaparım ağlamak ve haykarmaktan öte?"*

Müslümanların hedefi liman kentleri olmuştur. 1896 yılında başlayan göç hareketleri sonucunda Batı ve Güney Anadolu sahilleri ile Ege Adaları göç hareketlerinden etkilenmiş bu kesimler Girit'ten gelen göçmenlerle dolmuştur. Ege Adalarına sığınan Müslüman göçmeler için Cezair-i Bahr-i Sefid Vilayeti'nin sağladığı imkânlarla göçmenlere kalacak yer ve iâşe verilmeye çalışılmıştır.¹⁷⁴

¹⁷³ Cengiz Parlak, "Girit'ten Çanakkale'ye Göçler", *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale 2004, s.20-23.

¹⁷⁴ A. Adıyeke, *Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı (1896-1908)*, s.271-273. Refiye Okuşluk Şenesen, "Çukurova Bölgesi Girit Göçmenlerinin Girit'e Dair Anlatılanlarının Sosyal Tarihe Kaynaklık

Osmanlı Hükümeti Ada'daki Osmanlı nüfusu ile birlikte Osmanlı'nın sosyal ve kültürel etkisinin de hızla yok olmaması için göçleri ilk etapta önleme yoluna gitmiştir. 1896 yılında Ada'daki Müslüman halka yardım amaçlı kurulan “*Girid Muhtacin-i İslamiye İane Komisyonu*” adıyla bir dernek kurulmuştur. Bu dernek vasıtasıyla Ada'da yaşayan Müslüman halka göç etmelerine gerek kalmadan Ada'da yaşama fırsatı sunulmuştur. Ayrıca bu derneğin yaptığı ilk işlerden biri de başta İstanbul olmak üzere Osmanlı şehirlerinde satılması için biletler hazırlatmıştır. Hazırlatılan bu biletler sayesinde 158.959 kuruş para toplanılmış ve Ada'daki Müslüman halka yardım amaçlı toplanan bu para ihtiyaç sahiplerine gönderilmiştir. Dernek Türkçe basın aracılığıyla yaptığı faaliyetleri kamuoyuna duyurmaya çalışmıştır. Devletin göçleri engellemek adına aldığı kararlardan birisi de isyanlar sırasında malı ve mülkü zarar görenlere mallarının başına dönmek kaydıyla tazminat ödenmesi olmuştur.¹⁷⁵

Girit'teki İngiltere Konsolosu Biotti, açlık, kıtlık ve hastalığa yakalanan Müslümanların Girit'ten göç etmesi gerektiğini belirtmiştir. Osmanlı Hükümeti ise göçleri engellemek için diğer illere göçmenlerin girmesini yasaklamıştır. Bir taraftan da birtakım çeteler Müslüman göçmenleri tutsak etmiştir. Osmanlı Devleti Ekim 1898 yılına kadar Ada'dan Müslüman göçü olmadığını ifade ederken, bu durum Ada'dan göçlerin 1897 yılından önce başlamış olabileceğini göstermiştir.¹⁷⁶

Osmanlı Hükümeti göçler karşısında yaptığı faaliyetlerde iki temel tavrı ortaya koymuştur. Bunlardan birincisi; göçmenlere gerekli yardımı yapmanın “*devletin şan-ı iktizasından*” olduğu tavrı, diğeri ise; özellikle Sultan II. Abdülhamit döneminde daha baskın olarak görüleceği üzere göçmenlerin iskân edilmelerinde Anadolu'da Müslüman nüfusun artırılması şeklindeki Panislamist tavidir. Bu son tavırda devlet yöneticilerinin en azından elde kalanları sağlamlaştırmayı tek çıkar yol olarak görmelerinin etkisi büyük olmuştur.¹⁷⁷

1897 yılında Girit Adası'nda yapılan nüfus sayımında 300.000 olan toplam nüfus içinde Müslüman kesimin oranı 70.000 iken, 1900 yılında bu oranda bir azalma

Etmesi”, Prof. Dr. Mine Mengi Adına Türkoloji Sempozyumu (20-22 Ekim 2011) Bildirileri, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana 2012, s.534. R. Çelik, “1898 Kandiye Olayları Sonrasında Girit'ten Mersin Sancağı'na Göçler (1898–1907)”, s.51. C. Parlak, *a.g.e.*, s.23. Giritliler Gazetesi, Ocak 2011, S.1, s.3.

¹⁷⁵ A. Adıyeke, *Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı (1896-1908)*, s.273-274.

¹⁷⁶ Sawsan Agha Kassab, “II. Abdülhamid Döneminde, Osmanlı Vilayetleri'ne İskân Edilen Giritli Göçmenler”, *Osmanlı, Yeni Türkiye Yayınları*, C.IV, Ankara 1999, s.698.

¹⁷⁷ Rüştü Çelik, “1898 Kandiye Olayları Sonrasında Girit'ten Mersin Sancağı'na Göçler (1898–1907)”, s.84.

meydana gelmiştir. 303.553 toplam nüfus içinde Müslümanların miktarı 33.496 olarak belirlenmiştir. 1896-1908 yılları arasında Ada'da yaşayan Müslüman nüfusun azalmasında göçlerin çok fazla etkisi olmuştur.¹⁷⁸

Osmanlı Devleti merkezde ve taşrada olmak üzere Giritli göçmenlerin hem ihtiyaçlarını karşılamak hem de huzurlarını sağlamak için encümenler kurmaya karar vermiştir. Encümenin görevi sorumlulukları altındaki bölgenin göçmen işleriyle uğraşmak, Girit muhacirlerinin ihtiyaçlarını tespit etmek, muhacirler için yapılacak olan evlerin inşaatında çalışacak işçileri bulmak, muhacirlerin gelirlerini artırmanın yollarını aramak ve muhacirlere tapu senedi vermek Beyrut'ta ise bu iş halk tarafından para toplamak amacıyla yapılmıştır. Örnek olarak: Özel sandıklar bütün camilere konulmuştur, gazeteler tarafından bir kampanya açılmıştır, vilayet matbaası telgraf gelirlerini Giritli muhacirlere ayırmıştır.¹⁷⁹

Özetle Girit'ten Anadolu topraklarına göçün temel nedeni olarak; Büyük devletlerin Ada'ya yönelik uyguladığı politika (Büyük devletler çıkarları doğrultusunda bir politika tercih etmişlerdir. Büyük devletler Girit'in stratejik konumunu göz önünde bulundurarak politikalarını şekillendirmişlerdir. Eğer Yunanistan, Girit'i ele geçirirse Büyük Yunanistan kurulmuş olacaktı bu da büyük devletlerin istemediği bir durumdur. İngiltere, Girit'te Müslüman nüfusun çoğunlukta olduğunu bu nüfusun göç etmesi halinde Ada'nın terki gibi tehlikeli bir sonucun çıkacağını farkındadır. Ayrıca Girit'in önemli ticaret yolları üzerinde olması sebebiyle İngiltere, Girit'in Yunanistan'a verilmesi taraftarı değildir.¹⁸⁰ Almanya, Girit konusunda doğudaki çıkarları için Osmanlı'nın toprak bütünlüğünü savunmuştur. Fransa, Girit'in Yunanistan'a ilhakını savunmuştur. Rusya'da Rum milliyetçiliğini desteklemiş, Yunanistan'ın yanında yer almıştır.) karşısında Osmanlı'nın uyguladığı politikanın yetersiz kalması, (Osmanlı Ada'yı fethettiği tarihten itibaren Ada'da yaşayan herkese karşı hoşgörü politikası ile yaklaşmıştır. Osmanlı Ada'ya; dil, din, mezhep özgürlüğü getirmiştir. Ada'da yaşayan herkesten gelirine göre vergi almıştır. Ada'da huzur ve güven ortamı oluşturmak Osmanlı'nın temel hedefi olmuştur. Osmanlı'nın Ada'da uyguladığı bu iyi niyetli politikalar yine de Rumların ayaklanmasını engellemeye yetmemiştir.) Rum milliyetçiliği, Müslümanların varlığını tehdit eden çete faaliyetleri, Rum milliyetçiliğine karşı Türk milliyetçiliğinin de

¹⁷⁸ F. Emgili, *a.g.m.*, s.190.

¹⁷⁹ Sawzan Agha Kassab, *a.g.m.*, s.698.

¹⁸⁰ E. Ünsal, *a.g.e.*, s.41.

karşılık vermesiyle Rumlar ve Türkler arasında çatışmalar yaşanmış ve bu çatışmalar sonucunda Müslüman nüfus Ada'yı terk etmek zorunda kalmıştır.¹⁸¹ Osmanlı Devleti Girit muhacirlerine kapılarını sonuna kadar açmış zayıflamış ekonomisine rağmen muhacirler için bütün imkânlarını seferber etmiştir. Muhacirleri sistemli ve düzenli bir şekilde hızla yeni yerlerine yerleştirmeye çalışmıştır.

3.1.3. Osmanlı Devleti'nin Göçmenleri İskân Politikası

İskân kelimesi en geniş anlamıyla beşeri yerleştirme olarak tanımlanmaktadır.¹⁸² Genel anlam itibarıyla iskân; yerleşik veya konargöçer toplulukları, kendi istekleri veya hükümetin talebi doğrultusunda, seçilmiş bir coğrafyayı Türkleştirmek, İslamlaştırmak, şenlendirmek ve o bölgenin güvenliğini sağlamak amacıyla uygulanan yerleştirme faaliyetidir.¹⁸³ Yerleşme kavramının açılımı, Kent Bilim Terimleri Sözlüğü'nde şu şekilde geçmektedir: “*bir toplumsal kümenin ya da kalabalık bir nüfus topluluğunun, yaşamak aynı zamanda da ekonomik etkinliklerini sürdürebilmek için belirli bir yeri seçmeleri eylemi*”¹⁸⁴ Şehir, kasaba, köy ve çiftliklerdeki sürekli yerleşiklik durumu ile göçebelerin geçici olarak barındıkları mezraa, yaylak ve kışlaklar iskân kavramı içerisinde yer almaktadır.¹⁸⁵

Yeryüzünde kurulmuş olan bütün toplumlarda önemli bir yeri olan iskân sorunu, nüfus ve toprağın paylaşımı, devlet hizmetlerinin ülke geneline dağılımı, ülke kaynaklarından yararlanılması, etnik grupların din ve inançların ülke seviyesindeki paylaşımı, yerel yönetimler ve yerel sorunların çözümü, devlet egemenliğinin korunması, üretimin arttırılması gibi birçok konuyu yakından ilgilendirmektedir.¹⁸⁶

¹⁸¹ Tuncay Ercan Sepetçioğlu, “Girit’ten Anadolu’ya Gelen Göçmen Bir Topluluğun Etnotarihsel Analizi: Davutlar Örneği”, s.102.

¹⁸² Ali Tanoğlu, “İskân Coğrafyası-Esas Fikirler, Problemler ve Metod”, *Türkiyat Mecmuası*, C.XI, İstanbul 1954, s.1.

¹⁸³ Nedim İpek, Ahmet Şimşirgil, Ersin Gülsoy ve Mehmet Taşdemir, *Osmanlı’da İskân ve Göç*, T.C Anadolu Üniversitesi Yayını, Birinci Baskı, Eskişehir 2013, s.3.

¹⁸⁴ Canan Emek İnan, “Türkiye’de İskân Siyaseti: İskâna Yönelik Örgütsel Yapı Üzerinden Bir İnceleme”, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, S.22, 2014, s.84. 2510 Sayılı İskân Kanunun 17. maddesinde ise iskân kavramı şu şekilde tanımlanmaktadır: *bir aileye, nüfus ve ihtiyacına göre oturacak ev veya ev yeri, sanatkârlara ve tüccarlara ayrıca geçim getirecek dükkân veya mağaza yahut bu gibi yapı veya yeri ve mütedavil sermaye; çiftçilere de ayrıca kâfi toprakla çift hayvanı, alet ve edevatı, tohumluk, ahır ve samanlık veya yeri vermekle yapılır*. C. İnan, a.g.m., s.84.

¹⁸⁵ Yunus Koç, *XVI. Yüzyılda Bir Osmanlı Sancağının İskân ve Nüfus Yapısı*, Kültür Bakanlığı Yayınları:1021, Ankara 1989, s.29.

¹⁸⁶ İsmail Şahin, Cemile Şahin, “Avusturya’nın Bosna-Hersek’i İşgalinden Sonra Anadolu’ya Yapılan Boşnak Göçleri: Eskişehir Lütfiye Köyü Örneği”, s.139.

Göçü gerçekleştiren ve göçleri kabul eden devletler ve toplumlar için zaten hali hazırda sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel ve daha birçok yönden oldukça zor bir sorun olan göç olaylarında, mağduriyetlerin minimum düzeye indirilebilmesi, göçmenlerin yeni geldikleri yere uyum sağlamaları, birleşmeleri ve yeni bir toplumun meydana gelmesinde rol oynamaları, büyük oranda iskân politikasına bağlı olmaktadır.¹⁸⁷

Tarih boyunca devletlerin iskân politikalarını belirleyen temel unsurlar; sınırların güvenliği, nüfusun arttırılması, etnik dengenin sağlanması, stratejik hedefler ve toprağın işlenebilir hale getirilmesi yani ekonomik kaygılar olmuştur. Osmanlı İmparatorluğunun uyguladığı iskân politikasının şekillenmesinde bu faktörlerin çoğu etkili olmuştur.¹⁸⁸

Devletlerin kuruluşu ve parçalanması gibi hadiseler çoğu zaman büyük nüfus kütlelerinin yer değiştirmesine sebep olmuştur. Osmanlı Devleti'nin kuruluş süreci de bu şekilde olup siyasi ve askeri unsurların yanı sıra nüfus yoğunluğu ve hareketliliği de önemli rol oynamıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun gelişmesinde, yeni fethedilen yerlerin Türkleştirilmesinin yanı sıra, boş yerlerin şenlendirilerek ekonomik canlılık sağlanması, kasaba ve köylerin kurulmasına katkı sağlayan konargöçer aşiretlerin önemi büyük olmuştur. Anadolu'nun fethedilmesiyle beraber büyük dalgalar şeklinde başlayan göç hareketleri, Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurulmasıyla sonuçlanmış ve bu devletin parçalanmasından sonra ise, bu nüfus potansiyeli beyliklerde toplanmıştır.¹⁸⁹

Kuruluş, yükselme ve gerileme dönemlerinde siyasi, ekonomik ve sosyal şartların değişmesine bağlı olarak zamanla farklı farklı iskân politikaları takip eden Osmanlı Devleti, kuruluş ve yükselme dönemlerinde yeni fethedilen topraklara merkezden gönüllü veya sürgünler aracılığı ile nüfusu yerleştirmiştir. (dışa dönük iskân politikası) Devletin dinamizmini ve etrafa yayılma durumunu kaybetmesinin ardından iskân politikası yeniden şekillenmiş, konargöçerlerin ve farklı sebeplerle yerlerini terk eden halkın boş ve harap sahalara yerleştirilerek buraların tarıma açılması

¹⁸⁷ Cemile Şahin, “Çerkes Göçleri ve Çerkeslerin Anadolu’da Yurt Edinme Arayışları: Sakarya-Maksudiye Köyü Örneği”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C:5, S:8, 2016, s.2795.

¹⁸⁸ Tolga Akay, “Kafkasya’dan Uzunyayla Havalisine Göçler ve İskân (1859–1876)”, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2009, s.62. Cemile Şahin, “XIII. Yüzyıldan Günümüze Eskişehir Yöresinde Tatarlar”, *Basılmamış Doktora Tezi*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2011, s.116.

¹⁸⁹ Yusuf Halaçoğlu, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, TTK, 5. Baskı, Ankara 2014, s.2. C. Şahin, *a.g.e.*, s.113-114.

düşüncesi hâkim olmuştur. Öte yandan XVIII. yüzyılın sonlarına gelindiğinde kaybedilen topraklardan kaçan halkın iskânı devleti meşgul eden sorunlardan biri olmuştur. Gerileme devrinde (XIX. y.y.'da) ise; Osmanlı Devleti fethedilen topraklardan merkeze göçmen kabul etmeye başlamıştır. (İçe dönük iskân politikası) Çünkü bu dönemde sürekli toprak kaybeden Osmanlı Devleti'nin esaret altında kalan vatandaşlarına ilgisiz kalması mümkün olmamıştır. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin Hilafet makamını temsil ediyor olması da kaybettiği topraklardaki vatandaşlarının göçüne izin vermesine sebep olmuştur.¹⁹⁰ Osmanlı Devleti vatandaşlarını zor durumda bırakmamak adına genel olarak göçlere müsaade etmiştir. Göç hareketlerini belirli kurallara dayandırarak sistemli ve düzenli bir şekilde gerçekleştirilmesi için çalışmıştır.

Osmanlı Hükümeti'nin son dönem uyguladığı iskân politikasına bakacak olursak; XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı Devleti büyük bir göçmen sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. Kırım, Kafkasya ve Balkanlardan Anadolu'ya göç eden göçmenlerin iskânı sırasında Osmanlı Hükümeti hem iç hem de dış zorluklarla karşılaşmıştır. Daha önceden Şehremaneti aracılığıyla yürütülen göçmen sorunları, sayının beklenmedik miktarda artması üzerine kurulan Göçmen Komisyonuna devredilmiş ve devlet belirli bir iskân politikası oluşturmaya çalışmıştır.¹⁹¹ Osmanlı Devleti her ne kadar belirli bir iskân politikası oluşturmaya çalışsa da göçlerin belirli aralıklarla ama farklı miktarda devam etmesi, nereden ne kadar göçmenin geleceğinin kestirilememesi ve buna göre bir planın yapılamaması, yöneticilerin belli bir iskân politikası geliştirmesini engellemiştir. Göçmenlerin acilen iskân edilerek üretici duruma getirilmeleri, en acil ve önemli mesele olmuştur.¹⁹²

¹⁹⁰ Mehmet Yılmaz, "Konya Vilayetinde Muhacir Yerleşmeleri 1854-1914", *Basılmamış Doktora Tezi*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1996, s.10. Y. Halaçoğlu, *a.g.e.*, s.2-3., Mehmet Yılmaz, "XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Muhaciri İskân Politikası", *Osmanlı*, C.IV, Ankara 1999, s.587. C. Şahin, *a.g.e.*, s.115.

¹⁹¹ Süleyman Erkan, "XIX. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı Devleti'nin Göçmenleri İskân Politikasına Yabancı Ülkelerin Müdahaleleri", *Osmanlı*, C.IV, Ankara 1999, s.612-613.

¹⁹² Cemile Şahin, "Çerkes Göçleri ve Çerkeslerin Anadolu'da Yurt Edinme Arayışları: Sakarya-Maksudiye Köyü Örneği", s.2796.

3.1.4. Osmanlı Devleti'nde Muhacir Komisyonları ve 1898 Girit Göçlerinde Muhacir Komisyonlarının Faaliyetleri

1789-1839 yılları arasında göçmenlerle ilgili yapılacak işler Osmanlı Devletinde herhangi bir teşkilata bağlı değildir.¹⁹³ 1854 yılında kurulmuş olan “Şehremaneti”, “Ticaret Nezareti” ile birlikte göçmenlerle ilgili işleri yürütmüştür. Şehremaneti'nin görevleri arasında; şehirde ihtiyaç duyulan malzemelerin tedarik edilmesi, narh koymak ve uygulamak, yol ve kaldırım yaptırıp tamir ettirmek, temizlik işleri, esnafın kontrolünün sağlanması, vergi ve resimlerin toplanması yer alıyordu. İstanbul'a gelen muhacirlerle ilgilenen başka bir kurum da “Zaptiye Nezareti”dir. Bu kurum göçmenlerin sıkıntılarına çözüm üretmiş aynı zamanda da kendi bütçesinden muhacirlerin ihtiyaçları için para ayırmıştır.¹⁹⁴

1859 yılından sonra Anadolu'ya gelen göçmen nüfus artınca var olan kuruluşların ihtiyacı karşılayamaması üzerine bir Muhacir Komisyonunun kurulmasına karar verilmiştir. Bu komisyon göçmenlerle ilgili her işe bakacaktır. Göçmenlerin konaklanması, yerleştirilecekleri yerler, iskân edilecekleri noktalara nakil edilmeleri bu komisyonun başlıca görevleri arasında olacaktır.¹⁹⁵ 5 Ocak 1860 tarihinden itibaren göçmenlerle ilgili yapılacak işler şehremanetinden alınarak Muhacirin Komisyonuna devredilmiştir. Muhacirin komisyonunun başkanlığına ise Hafız Paşa getirilmiştir.¹⁹⁶ Komisyon başkanlığına Trabzon Valisi Hafız Paşa, komisyon üyeliklerine ise; ticaret muavini Remzi Efendi, Darüşşuray-ı Askeri azasından Refik Bey, ulemadan İsmail ve Hacı Pir Efendiler atanmıştır.¹⁹⁷ Bu komisyon Osmanlı'da kurulan ilk göçmen komisyonudur.¹⁹⁸ Kurulduğu ilk yıllarda Ticaret Nezaretine bağlı olan komisyon 1861 yılında bağımsız bir kurum haline gelmiştir. 27 Kasım 1865 tarihinde Muhacirin Komisyonu kaldırılmıştır.¹⁹⁹

¹⁹³ Nedim İpek, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri (1877-1890)*, TTK, 2. Baskı, Ankara 1999, s.68.

¹⁹⁴ A. Saydam, *a.g.e.*, s.102-103.

¹⁹⁵ Mustafa Tanrıverdi, “Karapapakların Anadolu'ya Göçü (1877-1914)”, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2009, s.79.

¹⁹⁶ Ömer Karataş, “Çerkeslerin Sivas-Uzunyayla'ya İskânları ve Karşılaştıkları Sorunlar”, *Basılmamış Doktora Tezi*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2012, s.14.

¹⁹⁷ Ahmet Cevat Eren, *Türkiye'de Göç ve Göçmen Meseleleri Tanzimat Devri, İlk Kurulan Göçmen Komisyonu, Çıkarılan Tüzükler*, Nurgök Matbaası, İstanbul 1966, s.56.

¹⁹⁸ Bedri Habiçoğlu, *Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler*, TTK, İstanbul 1993, s.107.

¹⁹⁹ Ö. Karataş, *a.g.e.*, s.14. Muhacirin Komisyonu kaldırılınca göçmenlerle ilgili yapılacak işlemler aksamaya başlamıştır. Bu sebeple Osman Bey komisyonun yeniden kurulması için hükümete birtakım gerekçeler sunmuştur. Bu gerekçeler şu şekildedir:

- Anadolu'ya gelen göçmenlerin iskânı henüz bitmemiştir.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın başlamasıyla Rumeli'den çok sayıda Müslüman Anadolu'ya göç etmiştir. Ruslar, Doksanüç Harbi sırasında işgal ettikleri topraklarda, Ruslaştırma ve göç ettirme politikalarını ortaya koymuşlardır. Bu politikaları gereği, Rus olmayan Hristiyan toplulukların uzun bir zaman zarfında Ruslaştırılmasını, Müslüman ve Türk toplulukların da göç ettirilmesine karar vermişlerdir. Müslümanlar yoğun olarak; Tuna Vilayeti, Bulgaristan, Sofya, Şumnu, Tatarpazarcığı, Köstencil'den göç etmişlerdir. Rumeli'den gelen göçmenlerin ihtiyaçlarının karşılanması, iskân sorunlarının halledilmesi için bir komisyon kurulmasına ihtiyaç duyulmuştur. Sadık Paşa'nın Başkanlığında “*İdare-i Umumiye-i Muhacirin Komisyonu*” adıyla 18 Haziran 1878 tarihinde, “*Muhacirin İdaresi*” de denilen komisyon kurulmuştur. Bu komisyona bağlı olarak “*İdare-i Umur-ı Hesabiye*” ve *İdare-i Umur-ı İskâniye*” şubeleri bulunacaktır. Ayrıca belediye daireleri dâhilinde 20 şube açılacaktır.²⁰⁰

İdare komisyonu talimatta verilen görev ve yükümlülükleri harfiyen yerine getirecektir. Muhacirlere ev yapımı hususunda gerekli harcamaları ev sahipleri ödemekten kaçınırsa gerekli tüm masrafı komisyon ödeyecektir.²⁰¹

Komisyon Cuma günleri hariç olmak üzere her gün toplanacaktır. “*Dersaadet Muhacirin İdaresi Talimatı*’na” göre; Başkan, başkâtip, üç kâtip, evrak memuru ve yeterli sayıda azadan oluşacak olan komisyonun emrine hademe, zaptiye ve çavuş verilecektir.²⁰²

1881 yılından itibaren başkanlığını Yusuf Rıza Paşa'nın yürüttüğü bu komisyon, çalışmalarını aralıksız olarak 17 yıl sürdürmüştür. Nihayet ülkeye gelen muhacir sayısının azalması sebebiyle, 19 Eylül 1894 tarihinde lağvedilmiş ve bu tarihte kasasında bulunan 1.750.000 kuruştan 734.826 kuruş Dâhiliye Nezareti'ne, 534.846 kuruş da Şehremaneti'ne verilmiştir. Geriye kalan 480.328 kuruş ise hazine ile

-
- *Anadolu'nun çeşitli yerlerine daimi olarak iskân ettirilmiş olan göçmenler bir yerden başka bir yere geçme isteğinde bulunmaktadır.*
 - *Göçmenlerin yer değiştirme istekleri nedeniyle iskân yerlerinden hem yerli halk hem de göçmenlerde birtakım rahatsızlıkların yaşandığı haberleri gelmektedir.*

Bu gerekçeler dışında göçmen işlerini yürütebilmek için üç kişi ayrıca göçmenlerle kolay iletişim kurabilmek için de bir tercümana ihtiyaç duyulmaktadır. Ö. Karataş, *a.g.e.*, s.14.

²⁰⁰ Mehmet Yılmaz, *a.g.e.*, s.13., N. İpek, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri (1877-1890)*, s.69. Tuncay Bilecen, “Balkan Savaşları Sonrasında Yaşanan Göç Hareketlerinin Osmanlı İç Siyasetine Yansımaları”, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli 2004, s.187-188.

²⁰¹ A. Eren, *a.g.e.*, s.98-103.

²⁰² N. İpek, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri (1877-1890)*, s.69.

diğer bazı daireler arasında dağıtılırken, muhaceret işlerini bundan böyle Dâhiliye Nezareti ile Şehremaneti tarafından birlikte yürütülmesi kararlaştırılmıştır.²⁰³

II. Abdülhamit'in başkanlığında Yıldız Kasr-ı Hümayunu'nda “*Umum Muhacirin Komisyonu*” adıyla yeni bir komisyon kurulmuştur. Kurulan bu komisyon on azadan meydana gelmiştir. Komisyonun başkan yardımcılığına Hazine-i Hassa Nazırı Sait Paşa getirilmiştir. Komisyonun her toplantısında zabıt tutulması ve bu zabıtların her gün padişaha sunulması kararlaştırılmıştır. Bu komisyonun çalışmaları Nisan 1878 yılında son bulmuştur.²⁰⁴

Göçmen sayısındaki artıştan dolayı kurulan bir başka komisyonda “*İlane-i Muhacirin Encümeni (Muhâcîrine Mu’avenet Cem’iyyeti)*” dir. Başkanlığını Bursa Mebusu Rıza Efendi yürütmektedir. 20 azadan oluşmaktadır. Bu komisyon muhacirlere para yardımı toplamakla birlikte her gün azalardan dört kişi Sirkeci iskelesinde muhacirlere çeşitli hizmetler vermektedir.²⁰⁵ Bu komisyon 27 Nisan 1879 tarihinde “*İdare-i Umumiye-i Muhacirin Komisyonu*” ile birleştirilmiştir.²⁰⁶

13 Ağustos 1877 yılında “*Muhâcîrin İlane Komisyonu*” kurulmuştur. Bu komisyon Hacı Mehmet Tahrir Efendinin başkanlığında 10 azadan oluşmaktadır. Görevleri arasında; halktan rızaları ile para verenlerin paralarını toplamak ve göçmenlerin durumlarını komisyona bildirmek yer almaktadır. Komisyon Şehremaneti'ye bağlı olarak çalışacak ve her gün toplanacaktır. 22 Ocak 1878 yılında Almanya-Macaristan konsolosu başkanlığında “*Milletlerarası Muhacirlere Yardım Komitesi*” unvanıyla bir teşkilat kurulmuştur. Teşkilat 83 azadan müteşekkildir. Bu komite gazeteler aracılığıyla 1878 yılında dünyaya göçmenlere yardım çağrısında bulunmuştur. Çağrıdan olumlu sonuç alınmış ve 30.204 lira 6 kuruşluk bir yardım toplamıştı. Toplanan bu para ile pek çok göçmene yiyecek ve kalacak yer yardımı yapılmıştır; ancak kaynakların kuruması üzerine komite 9 Nisan 1879 yılında kapanmıştır.²⁰⁷

“*Sermaye-i Şefkat-i Osmaniye (Turkish Compassionate Fund)*” adlı komite “*Bourdett Coutts*” adında zengin bir İngiliz'in öncülüğüyle 1878 yılında Londra'da

²⁰³ M. Tanrıverdi, *a.g.e.*, s.81.

²⁰⁴ N. İpek, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri (1877-1890)*, s.73.

²⁰⁵ M. Tanrıverdi, *a.g.e.*, s.82.

²⁰⁶ Süleyman Erkan, *a.g.m.*, s.122.

²⁰⁷ N. İpek, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri (1877-1890)*, s.75-76-77.

kurulmuştur. İngiltere’de toplanan yardımlar İstanbul’daki İngiliz Büyükelçiliği vasıtasıyla Osmanlı topraklarındaki göçmenlere ulaştırılmıştır.²⁰⁸

1897 yılında Girit’te çıkan hadiselerden dolayı Anadolu’ya Girit’ten çok sayıda göçmen gelmiştir. II. Abdülhamit’in önderliğinde “*Muhacirin Komisyonu Alisi*” adıyla yeni bir komisyon kurulmuştur. II. Abdülhamit’in bu komisyonu kurmaktaki amacı; İskân politikasını denetlemenin dışında, göçmenlerin sevkleri ve iaşelerine dair bilgi sahibi olmaktır. Komisyonunda dört zabıt, Dâhiliyeden iki Maliye, Ticaret, Nafia Nezaretleri ve Orman İdaresinden de birer aza bulunmaktadır. Komisyonun birinci azalığına Tophane Müşiri Zeki Paşa atanmıştır. Osmanlı topraklarına gelen muhacirler kontrol altına alınıncaya kadar birinci azanın başkanlığında Tophane-i Amire de haftada üç gün toplanacak olan komisyonun görevleri kısaca şöyledir:²⁰⁹

1. *Nereden ve ne kadar muhacir geldiğini ve bunların nerelerde yerleştirileceğini gösterir bir yazı hazırlamak,*
2. *Muhacir iskânı için hazineden ayrılan paralar ile halktan toplanan yardımları gösterir ölçümleri hazırlamak,*
3. *İstanbul’da bulunan muhacirlerin sürekli iskân bölgelerine sevkleri için gerekli olan tren ve vapur ücretlerini mahalli idarelerden temin etmek,*
4. *Anadolu’da muhacirler için kurulacak olan köylerin düzgün olmalarını sağlamak amacıyla, mahalli teşkilatlar tarafından hazırlanan krokileri inceleyerek onaylamak,*
5. *Muhacirlerin asli vatanlarında terk etmiş oldukları taşınmazların temizlenmesi için dava vekilleri temin etmek.*

Bu komisyonun 1897 ve daha sonraki senelerde yazılan salnamelerde yer almamasından dolayı aynı yıl içinde lağvedildiği ileri sürülmektedir.²¹⁰

Girit’li muhacirlerle ilgilenmesi için her ilde encümen heyetleri kurulmuştur. Bu encümenlerin görevleri şöyledir:²¹¹

1. *Görevli bulundukları bölgenin her türlü göçmen işleriyle meşgul olmak,*
2. *Yerleştirilen Giritlilerin gereksinimlerine dikkat etmek,*
3. *Ev yapımı amacıyla, işçilerin tayin ve kontrolüyle uğraşmak,*
4. *Göçmen gelirlerini arttırmanın yollarını aramak,*
5. *Onlara tapu senetleri vermek.*

²⁰⁸ S. Erkan, *a.g.m.*, s.123.

²⁰⁹ M. Yılmaz, “XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nin Muhaciri İskân Politikası”, s.591.

²¹⁰ M. Yılmaz, “XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nin Muhaciri İskân Politikası”, s.591. 1897 senesinde İtalya Trablusgarp’ı işgal edince buradan göç eden göçmenler için ayrı bir komisyon kurulmuştur. Bu komisyon dönemin Muhacirin İdaresi başkanlığında kurulmuştur ve adı *Trablusgarp ve Bingazi Mültecilerine Mahsus Komisyondur*. Abdülkadir Gül, Salim Gökçen, *Son Dönem Osmanlı Nüfusu ve Ecnebler Meselesi*, Cedit Neşriyat, Ankara 2010, s.33.

²¹¹ S. Kassab, *a.g.m.*, s.699.

Muhacir komisyonlarının genel olarak kuruluş amaçları şöyledir; nereden ve ne kadar muhacir geldiğini tespit etmek, muhacirlerin iskânı için yapılacak harcamaların tespit edilmesi ve bu doğrultuda hazineden para ayrılmasını sağlamak, muhacirlerin göç işlemleri için tren, vapur ücretlerinin temin edilmesini sağlamak, Anadolu’da iskân edilecekleri köylerde ve mahallelerde yapılacak hane yerlerini ve sayısını tespit etmek şeklinde olmuştur.

3.1.5. Osmanlı Devleti’nin Giritli Göçmenleri Kabul Etmesi

Muhacirlerin geldikleri yerin havasına uygun arazilere yerleştirilmeleri ilgili bilgiler komisyonlara bildirilmiştir. Osmanlı Hükümeti muhacirlerin sevkîyatının problemsiz geçmesi için elinden geleni yapmaya gayret etmiştir ve bunun için de görevlilere sık sık uyarılarda bulunmuştur. Muhacirlere kaba davranılmaması göç sürecinin münasip bir dille anlatılması için de Ferik Haydar Paşa görevlendirilmiştir. Muhacirlerin sevk, iskân ve geçimlerinin sağlanması için öncelikle hazineden 100.000 liranın gönderilmesi uygun bulunmuştur. Ayrıca devlet, iskân bölgelerindeki muhacirlerin evlerinin kış gelmeden tamamlanmasına, hububat ve hayvanat gibi ihtiyaçlarının karşılanmasına son derece dikkat etmiş ve görevlilere sık sık yazılar göndermiştir.²¹²

Muhacirler türlü sıkıntı ve yorgunluklara katlanarak öncelikli olarak Edirne’ye oradan da İstanbul’a gelmişler geçici iskân bölgelerinde kalmışlardır. Temel ihtiyaçları karşılanan muhacirler buralardan Anadolu’da geldikleri yerin iklimine uygun bölgelere sevk edilmişlerdir. Girit muhacirlerinin sevk edildiği en önemli yerlerden birisi de Aydın vilayeti ve merkezi İzmir olmuştur. Aydın vilayeti valisi Kamil Paşa’nın desteği ile göçmenler okullara, camilere, boş evlere yerleştirilmişler diğer ihtiyaçları da halk ve valilik tarafından karşılanmıştır. Temel ihtiyaçları devlet ve halk tarafından bir şekilde karşılanan göçmelere hayatlarını devam ettirebilmeleri için iş olanakları sağlanmaya çalışılmıştır.²¹³ Daha önceden uygulanan iskân politikalarının tersine bu sefer esnaf ve zanaatkarlar şehir merkezine yerleştirilmemiş, esnaf ve zanaatkarı olmayan köylere yerleştirilmişlerdir. Böylece sevk edildikleri köyün yerli halkına da

²¹² Melike Kara, Mehtap Çelik, “Kuzey Afrika ve Ortadoğu’da Girit Müslümanları”, *History Studies*, Volume 6, Issue 2, February-2014, s.94-95.

²¹³ Nezahat Belen, “1900-1973 Yılları Arasında Kuşadası’nın Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Tarihi”, *Basılmamış Doktora Tezi*, Ege Üniversitesi, İzmir 2004, s.98.

örnek olmaları amaçlanmıştır.²¹⁴ Giritli göçmenlerin Anadolu’da genel olarak iskân edildikleri yerlerin isimleri şöyledir; Aydın vilayetinin merkezi konumunda olan İzmir²¹⁵, İstanbul²¹⁶, Konya, Antalya²¹⁷, Adana²¹⁸, Ankara²¹⁹, Mersin, İskenderun, Afyon²²⁰, Çanakkale, Bandırma²²¹ şeklindedir.

Muhacirlerin göç ettiği yerden iskân edileceği yere kadar olan yol mesafesi sırasında kullanacakları araçların (araba, vapur vs.) tedarik edilmesi ve masrafları vilayetler tarafından karşılanacak ve yapılan bu icraatlar hükümete bildirilecektir. Muhacirler için yapılacak olan köylerin sokakları, çarşıları, pazar yerleri düzgün ve düzenli olacaktır. Bütün muhacir ailelerinin iskân edileceği yere kadar ki masrafları ve yerleştirildikleri bölgedeki geçimleri 1,5-2 sene Muhaciri-i Ali Komisyonu tarafından karşılanacaktır. Muhacirlerin iskân edilecekleri noktalar tek tek tespit edilip araziler cetvellere işlenecektir. Göç eden muhacirlerin sahil kıyılarında yığılmamaları ve sefalet düşmemeleri için ne gerekiyorsa yapılacaktır. Muhacirlerin kalacak yerleri inşa edildikten sonra gerekli tedbirler alındıktan sonra takım halinde sevk edileceklerdir.²²²

1899 yılında dul ve yetim Girit muhacirlerinin korunması için bir talimatname yayınlanmış ve bu kişiler topluma kazandırılarak devlet tarafından ne kadar önemsendikleri gösterilmiştir. Ayrıca İzmir’de Müslüman muhacirler için, bir yardım parası komisyonu, 1910 yılında da fakir Müslüman muhacir çocukların eğitimi için “Giritliler Maarif Perver Cemiyeti” kurulmuştur.²²³

Muhacirlerle merkeziyetçi yönetim ve encümenler arasında siyasi bir denge vardır. Bu dönemde siyasi fikir akımlarının Giritli göçmenler üzerinde de etkili olduğunu söylemek mümkündür. II. Abdülhamid faaliyetlerini İslamcılık ve Osmanlıcılık siyasetinin amaçlarına uygun olarak gerçekleştiriyordu; ancak muhacirler için yapılanlar ve yapılamayanlar değerlendirilirken, devrin karakteri, iç ve dış

²¹⁴ Mehmet Yılmaz, *a.g.e.*, s.250.

²¹⁵ BOA, İ..HUS, 65/1316.

²¹⁶ BOA, Y..PRK.ASK., 148/19.

²¹⁷ BOA, Y..MTV, 188/57.

²¹⁸ BOA, Y..PRK.ASK., 155/118.

²¹⁹ BOA, Y..PRK.A..., 12/25.

²²⁰ BOA, Y..EE..KP., 9/858.

²²¹ BOA, Y..PRK.KOM, 10/30.

²²² Ufuk Erdem, “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Muhacir Komisyonları ve Faaliyetleri (1860-1923)”, *Basılmamış Doktora Tezi*, Atatürk Üniversitesi, Erzurum 2014, s.123.

²²³ C. Parlak, *a.g.e.*, s.29.

olayları, Osmanlı Devleti'nin mali durumu, siyasi fikir akımları gibi faktörlerin göz önünde tutulması gereklidir.²²⁴

Özetle; Osmanlı Devleti'nin son dönemde uyguladığı iskân politikası diğer dönemlere göre farklılık göstermiştir. Bunda ayrı ayrı noktalardan çok sayıda göçmenin gelmesi etkili olmuştur. Öncelikli olarak Osmanlı Devleti bir plan, program dâhilinde muhacirleri iskân etmeye çalışmıştır. Muhacirlerin bütün işleri ile ilgilenmesi için Muhaciri-i Ali komisyonu kurulmuştur bunun dışında encümenler kurulmuştur. Muhacirler geçici olarak bazı noktalarda konaklamışlar daha sonra da Girit'in iklimine uygun, arazisi elverişli noktalara hane hane gönderilmişlerdir. Muhacirlere kalacak yer, para, yiyecek, giyecek, geçimlerini sağlamaları için de tarım malzemesi ve hayvan yardımı yapılmıştır. Muhacirlere yapılan yardımlar, kime ne kadar ne verildiği görevlilerce not edilmiş hükümete bildirilmiştir. Bunda da amaç; yapılan yardımlardan herkesin eşit bir şekilde yararlanabilmesi ve devletin hazinesinden ne kadar bütçe ayrıldığının bilinmesidir. Sevk ve iskân işlemlerinin hızlı ve düzenli olması için devlet her ne kadar elinden geleni yapsa da bazı hesapta olmayan olumsuz gelişmelerde yaşanmıştır. Bunlardan birisi de muhacirlerden bazılarının Girit'te olaylar durulunca geride bıraktıkları mal ve mülklerine kavuşabilmek ve geri dönme umutlarından dolayı İzmir'den başka bir yere gitmek istememeleri şeklinde olmuştur. Bazı muhacirlerde akrabalarının yanından başka vilayetlere gönderilmek istememişlerdir. Osmanlı Devleti muhacirlerin eğitimine de önem vermiş bunun için de faaliyetlerde bulunmuştur. Yetimlere, dullara sahip çıkılmış, toplumdaki dışlanmamaları için gereken önlemleri almıştır. Yapılan bu faaliyetler gösteriyor ki bu kadar ince düşünceli bir devlet dünya tarihinde eşine az rastlanır öyle ki dönemin olumsuz koşullarına rağmen uyguladığı bu faaliyetler ile de birçok devlete örnek olması aşîkârdır.

3.1.6. Göçmenlerin İskânı ve Yapılan Yardımlar

Girit'ten, Anadolu topraklarına göç eden Müslüman muhacirler evlerini, tarlalarını, diğer mallarını ve paralarını geride bırakıp göç etmişlerdir. Çok az sayıda kadın, yanlarında mücevherlerini taşıyabilmiş; bazı erkeklerde bel kuşaklarında altın paralarını gizleyebilmiştir. Osmanlı Devleti bu göçün kalıcı olduğunu bildiğinden, Giritli göçmenlerin iskân edildiği eyaletlerdeki yöneticilerine, göçmenlere gerekli

²²⁴ Sawsan Agha Kassab, *a.g.m.*, s.700.

finansal desteğin sağlanması hususunda yükümlülük vermiştir. Böylece göçmenler herhangi bir saldırı ya da aşağılama ile karşılaşmayacaklardı; dolayısıyla asıl amaç onların yeni sosyal çevreye uyumlarını sağlamak olmuştur.²²⁵

Osmanlı Hükümeti muhacirleri iskân ederken uygulamak için kendine bazı amaçlar belirlemişti. Bu amaçların öncelikli hedefi muhacirleri bir an önce rahat yaşama geçirerek tüketici durumdan kurtarıp üretici duruma geçirmek olmuştur. Buna bağlı olarak da iskân edilmiş ve üretime başlayacak olan muhacirler devlet için artık hazineye yük olmaktan da çıkacaklar ve devletin mali durumunun rahatlamasını sağlayacaklardı.²²⁶ Bu doğrultu da Osmanlı Devleti'nin yaptığı ilk iş muhacirlerin iskânı için arazi temin etmek olmuştur. Meralar, yaylaları, miri çiftlik ve çayırıları yerli halka ait olup, boş durumda olan araziler, satın alınıp göçmenlere dağıtılmıştır. Yerleşim alanları belirlenirken, iklim şartlarının muhacirlere uygun olmasına, yerleşim yerinin akarsu civarında, anayollara, istasyon, iskelelere yakın yerlerde kurulmasına, bataklık olmamasına çalışılacak, orman sahaları ile kurak bölgelere muhacir yerleştirilmemesine de dikkat edilecektir. Ayrıca muhacirler için yapılan evlerin inşaatı bitene kadar muhacirler yerli halk tarafından misafir edilecektir.²²⁷

Muhacirlerin yerleştirilecekleri yerlerde görev yapan yetkililerden muhacirlere tarıma elverişli toprak verilmesi, tohum, tahıl, hayvan ve tarım için gerekli araç gerecin verilmesi istenmiştir. Muhacirlere düzenli maaş verilmesi ihtiyaçları doğrultusunda da sıkıntıya düşmemeleri için nakit para verilmesi kararlaştırılmıştır.²²⁸ İskân işlemi tamamlanmış olan ailelere tarım aracı, hayvan, tohumluk zaire yardımı yapılmıştır. Ayrıca muhacirlere geldikleri yerde uğraştıkları sanat ve zanaatla ilgili mesleklerini yapabilmeleri için gerekli araç yardımı da yapılmıştır.²²⁹

Hükümet muhacirleri yetenekleri doğrultusunda vilayetlere yerleştirme politikası gütmüştür. Bunun için de önce bir kısmının Bingazi'ye ve bir kısmının da Konya'nın içeri taraflarına gönderilmeleri kararlaştırılmış fakat muhacirler bu karara uymamıştır. Muhacirlerin Trabzon, Erzurum, Van, Bitlis, Diyarbakır, Sivas vilayetlerine gitmeyecekleri bununla beraber sevk ve iskân masraflarında da artış olacağı düşünülmüştür. Aydın Vilayetine gönderilen telgrafnamede söz konusu

²²⁵ Giritliler Gazetesi, Ocak 2011, S.1. s.3.

²²⁶ E. Taşbaş, *a.g.e.*, s.210.

²²⁷ F. Emgili, *a.g.m.*, s.191.

²²⁸ BOA, Y..A..RES, 101/29.

²²⁹ BOA. DH. UMVM., 123/ 21.

muhacirlerden esnaf takımı olan bin hanenin İzmir yöresinde olan arsalara yapılacak evlere, üç bin hanenin de Menemen’de yapımı tamamlanmış olan çiftliklere²³⁰ ve hazine-i celile namına tapusu alınan çiftlik ve köylere yerleşebileceklerine karar verilmiştir; ancak muhacirlerin satın aldıkları bu topraklarda, ziraat faaliyetlerine katılmaları şartıyla bu fikir kabul edilmiştir. Söz konusu yirmi bir bin nüfus için hane inşası, çift hayvanı, tohumluk, bir senelik iâşe ve tarım aleti tedariki için yüz bin lira masraf çıkacağı tahmin edilmekte olup durum posta ile hükümete bildirilmiştir. Muhacirlerin yerleştikleri bölgelerde hızla çoğalacakları düşünüldüğünden muhacirlerin en uygun yerlere yerleştirilmesi ve ortaya çıkabilecek uygunsuzluklara karşı tedbir alınması için vilayete haber gönderilmesi uygun görülmüştür.²³¹

Tablo 5: Girit Muhacirlerine Ait Ağustos 1321(1905) Tarihli Yevmiye Defterinden Elde Edilen Bazı Bilgiler

Sıra	Cedid Numarası	Atik Numarası	Muhacir İsmi	Yaşı	Durum/Açıklama
1	122	570	Hanyalı Ammi İlyas bin Abdullah	72	Girit’e avdet etmiştir
2	105	607	Kandiyeli Ahmed bin Nazif	22	Yirmi yaşını müteceviz ederek sanat sahibi olacağı anlaşıldığından maaşı kat’ edilmiştir.
3	103	619	Kandiyeli Nefise Hadice bin Derviş	50	Vefat etmiştir.
4	128	665	Laşidli Hüseyin bin Mustafa	4	Vefat etmiştir.
5	131	577	Kandiyeli Şerife bin Selim	65	Edirne’ye gitmiş olduğu istihbar kılınmıştır.
6	132	577	Kandiyeli Fatma bin Ali	10	Edirne’ye gitmiş olduğu istihbar kılınmıştır.
7	177	646	Hanyalı Hüseyin	60	Vefat etmiştir.

²³⁰ Tarlaları, damları ve demirbaş eşyayı içine alan mülk ve malikâne anlamına gelmektedir. Çiftliklerle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Mehmet Zeki Pakalın, “Çiftlik”, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1983, s.364-369.

²³¹ BOA, Y..A..RES, 100/31.

			Efendi bin Hasan		
8	190	326	Hanyalı Gülbeyaz bin Hüseyin	18	Teehhül (evlenme) etmiştir.
9	211	653	Kandiyeli Teymure bin Hasan	20	Teehhül etmiştir.
10	217	131	Hanyalı Ahce? bin İbrahim	24	Teehhül etmiştir.
11	219	604	Hanyalı Hadice bin İsmail	18	Teehhül etmiştir.
12	220	604	Hanyalı Zahide bin İsmail	14	Teehhül etmiştir.
13	228	179	Hanyalı Raziye bin Nuri	11	Vefat etmiştir.
14	229	179	Hanyalı Fatma bin Mustafa	39	Müracaat etmemiştir.
15	233	225	Kandiyeli Beyaz bin Ahmed	25	Selanik'e gitmiştir.
16	244	666	Laşidli Kamile bin Salih	71	Müracaat etmemiştir.
17	249	622	Hanyalı Emine bin İsmail	75	Müracaat etmemiştir.
18	255	594	Hanyalı Cazibe bin Hacı Teymur	28	Mezbure Teehhül etmiştir.
19	260	25	Kandiyeli Mustafa Efendi bin Âdem Sıtkı Efendi	25	Elli kuruş maaşla gümrükte kolculuk etmekte olduğu anlaşıldığından maaşı kat' edilmiştir(kesilmiştir).
20	266 267 268 269	652 “ “ “ “	Bâlâdaki dört numaranın sahipleri olan Hanyalı Halime ve diğerleri Hava ve Aişe ve Hadice hatunların defterin tanziminden sonra müracaat ettiklerinden esamisi cetvelin en son sahifesine ilave edildiği maruzdur.		
21	271	635	Hanyalı Zehra bin Mehmed	19	Müracaat etmemiştir.
22	284	479	Kandiyeli Hadice	19	İzmir'e gitmiştir.

			bin Süleyman		
23	285	479	Kandiyeli Latife bin Süleyman	11	İzmir'e gitmiştir.
24	290	610	Hanyalı Nuriye bin Mustafa	37	Teer hül etmiş olduğundan yevmiyesi kat' edilmiştir.
25	292	124	Kandiyeli Zeyneb bin Abdullah	50	Mezbure işbu defter tanziminden sonra müracaat ettiğinden ismi cetvelin en son sahifesine ilave edilmiştir.
26	306		Resmolü Nazife bin Hacı Yakub	67	İzmir'e gitmiştir.
27	308	236	Hanyalı Şerife Medhat? Bin Dervişaki Mehmed	30	Müracaat etmemiştir.
28	309	236	Hanyalı Rahbiye? Salih bin Oris?	28	Müracaat etmemiştir.
29	310	17	Kandiyeli Zehra bin Mehmed	60	Selanik'e gitmiştir.
30	311	...	Hanyalı Zehra bin Emin	53	Girit'e gitmiştir.
31	312	...	Hanyalı Hayriye bin Osman	43	Girit'e gitmiştir.
32	1	2	Kandiyeli Hakter bin Hüseyin	25	Ahiren tezvîc ettiği(evlenme) vecihle maaşı kat' edilmiştir.
33	4	642	Kandiyeli Ammi Mustafa bin Hacı Hasan	95	Vefat etmiştir.
34	24	585	Kandiyeli Aişe Emine bin Hüseyin Hüsnü	15	Teerhül etmiştir.
35	30	605	Hanyalı Kübra bin Mercan	14	Teerhül etmiştir.

36	52	631	Resmolu Avniye bin İbrahim	15	Tezvic etmiş olduğundan yevmiyesi kat' olunmuştur.
37	53 54	631 “	Resmolu Fatma bin İbrahim Resmolu Hemşerülü Hadice	Bâlâda esamisi muharrer iki nefer muhacirinin keyifsizlikleri hasebiyle haziran ibtidasından itibaren müracaat etmediklerinden bu kere azâyı ikram huzerâtı canibince verilen karar üzerine üç aylık birden verildiği ve kendileri işbu defter tanziminden sonra müracaat etmiş olduklarından esamisi cetvelin en son sahifesine ilave edildiği berâ-yı malumât arz olunur.	
38	82	648	Hanyalı Ahmed bin Salih	15	Girit'e avdet etmiştir
39	83	648	Hanyalı Mehmed bin Salih	14	Girit'e avdet etmiştir
40	83	648	Hanyalı Hüseyin bin Salih	11	Girit'e avdet etmiştir
41	81	648	Hanyalı Hava bin Salih	12	Girit'e avdet etmiştir
42	80	648	Hanyalı Aişe bin Salih	15	Girit'e avdet etmiştir
43	79	648	Hanyalı Hadice bin Salih	25	Girit'e avdet etmiştir
44	77	648	Hanyalı Salih bin Süleyman	70	Vefat etmiştir.
45	61	618	Kandiyeli Mehmed bin Hüseyin	9	Mekteb-i harbiyeye? girmiştir.

Kaynak: Giritliler Gazetesi, Mart 2016, S.11, s.2.

Tabloda görüldüğü gibi 45 Girit muhacirinden 25 tanesi Hanyalı, 15 tanesi Kandiyeli, 3 tanesi Resmolu ve 2 tanesi Laşidlidir. Girit'in önde gelen şehirlerinden gelen muhacirler bir aradadır. Muhacirlerin çoğunluğunun kadın olduğu görülmektedir. Kadın muhacirlerde Hadice, Fatma, Ayşe, Zehra isimleri ön plana çıkmaktadır. Aynı zamanda küçük yaşta muhacirlerde yer almaktadır. Bunlar içerisinde küçük yaşta Girit'e dönenler olduğu gibi bulunduğu yerde kalıp vefat edenler de olmuştur. Muhacirlerin yevmiye almaları konusunda birtakım kurallar bulunmaktadır. Bulunduğu yerden başka yere giden, bir sanat dalı ile uğraşmaya başlayan ve evlenen muhacirlerin yevmiyelerinin kesildiği görülmektedir.

Muhacirlerin bulundukları yerden genelde Girit'e gittikleri gözlenmiştir. Girit dışında Edirne ve Selanik'e giden muhacirlerde olmuştur.

Girit'ten 30 Ekim 1898 tarihinden itibaren her hafta göç eden Müslüman nüfusun miktarı üç bin nüfusu geçmektedir. Bunlardan bir kısmı kendi arzuları doğrultusunda vilayete bağlı yerlere sevk edilmişler bir kısmı da İzmir içinde iskân edilmiştir. Muhacirlerin bazılarının sanat bazılarının da geçimlerini sağlamak için birtakım işlerle meşgul olmaları sağlanmıştır. Bu süreçte muhacirlere yiyecek yardımı devlet tarafından yapılacaktır.²³² Hükümet Girit'ten göç edememiş olan muhacirleri de düşünmüştür. Girit Adası'nda yiyecek sıkıntısı baş gösterdiği için sekiz on gün zarfında Kandiye, Resmo ve Hanya bölgelerine yiyecek gönderilmesi gerektiğini aksi takdir de yiyecek mevcudu azaldığından kıtlık ve pahalılığın artacağı düşünülmüştür. Bu sorunlara mahal vermemek için tüccarlarla anlaşma yapılması ve bir an evvel adı geçen bölgelere yiyecek sevkiyatının gerçekleştirilmesi için çalışmalar başlatılmıştır.²³³

Söz konusu muhacirlerin iskân edilecekleri mahallerde, teşkil olunacak köy ve kasabaların sokaklarının düzgün olması ve sağlıklarını koruyabilmeleri açısından temiz olması gerekmektedir. Ayrıca muhacirler için inşa edilecek hanelerin devletin ekonomisi zayıf olduğundan mümkün mertebe ucuza yapılması planlanmaktadır. Her kasaba ve köyde lüzumu kadar okul ve cami inşa edilmesi ve işbu inşaat için lüzumu olan binaların muhacirlerin iskân edilecekleri mahallere yapılabilmesi için ödemelerin kış gelmeden evvel bitirilmesi kararlaştırılmıştır. Muhacirlere ihtiyaçları kadar yiyecek ve hayvan verilmesi bazı muhacirlere emsalleri gibi yalnız sevkiyatla gittikleri mahallerce yardım edildiğinden sefalet ve perişanlıklarını gidermek için yardımcı olunması gerektiği belirtilmiştir. Bunları sadece sevk etmekle kalmayıp lazım olan iaşe ve yerleştirilmeleri meselesinin halledilmesi fikri açığa çıkmıştır. Gelecek senenin yaz ayına kadar kendi kendilerini geçindirecek hale gelmeleri için lazım gelen tedbirlerin alınması gerektiği hâsıl olmuştur.²³⁴

²³² BOA, Y..EE..KP, 8/746.

²³³ BOA, Y..EE..KP, 8/746.

²³⁴ BOA, İ..MTZ.GR, 33/1363.

4. DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.1. İZMİR YÖRESİNDE GİRİT GÖÇMENLERİ

4.1.1. İzmir Yöresinin Coğrafi Özellikleri

İzmir şehrinin bilinen en eski isimleri “Zmürna”²³⁵ ve “Smyrna”²³⁶ Şehir; batıda Ege Denizi, kuzeyde Balıkesir, doğuda Manisa, güneyde Aydın illeri ile komşudur.²³⁷ İzmir’de coğrafya tarım ve ticaretin gelişmesi için son derece uygundur.

“Çok girintili çıkıntılı olan ve mahfuz limanları bulunan Garbi Anadolu sahilleri, içeriye kolayca girmeye imkân verdiğiinden münakalata son derece müsaittir: bir taraftan sahile umut uzayan büyük vadiler ve münhedim ovalar (Büyük Menderes, Küçük Menderes, Gediz...) kara, diğer taraftan girinti ve çıkıntılarla karaların içerisine kadar sokulmuş olan deniz, deniz münakalatını kolaylaştırmaktadır. Bugün sahilden içeriye doğru imtidat eden demiryolları ve şoseler, bu vadi ve ovaların istikametini takip etmektedir. İlk ve orta çağlarda bile İran ve Orta Asya’nın ticaret yolları bu vadileri takiben Adalar denizi sahillerine müntehi oluyordu. Bu müsait coğrafi vaziyet dolayısı ile Garbi Anadolu, Türkiye’nin hariçle teması en fazla olan parçasıdır.”²³⁸

Akarsu vadileri doğu-batı doğrultulu uzanmakta olup, dağlar denize dik uzanmaktadır. Bu durumda bölgenin engebeli bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. İzmir şehrinin toprakları, bu dağlar arasında uzanan ırmakların aktığı yerlerde çökme sonucu oluşmuş ovalardan oluşmaktadır. İzmir il alanının üçte ikisini, yüksek dağlık ve tepelik alanlar kaplamaktadır. Dağların birbirinden ayrıldığı akarsuların geniş tabanlı vadilerinde verimli tarım alanları bulunmaktadır. Verimli tarım alanlarının başlıcaları; Kınık, Bakırçay, Menemen, Kemalpaşa (Nif) ve Küçük Menderes ovalarıdır.²³⁹

²³⁵ Yurt Ansiklopedisi, “İzmir”, Anadolu Yayıncılık, C.6, İstanbul 1982, s.4257.

²³⁶ Besim Darkot, “İzmir”, *İslam Ansiklopedisi*, C.5/2, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1987, s.1239. *Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi*, Meydan Yayınevi, C.6, İstanbul 1971, s.629.

²³⁷ *Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi*, Ana Yayıncılık, C.12, Güzel Sanatlar Matbaası, İstanbul 1986, s.176.

²³⁸ Bülent Durgun, “Atatürk Döneminde İzmir Ekonomisi 1923–1938”, *Basılmamış Doktora Tezi*, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir 2006, s.11. İsmail Hüsrev Tökin, *Türkiye’de Köy İktisadiyatı*, Şefik Matbaası, 2.Baskı, İstanbul 1990, s.20.

²³⁹ Hasan Hüseyin Genç, “1929 İzmir’in Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapısı” *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir 2010, s.3. *Temel Britannica Temel Eğitim ve Kültür Ansiklopedisi*, Ana Yayıncılık, C.9, İstanbul 1993, s.171-172.

İzmir yöresinde bulunan akarsuların hemen hemen hepsi Ege Denizine dökülmektedir. Bakırçay, Gediz ve Küçük Menderes Ege Denizine dökülen suları toplamaktadır. Yörede çok fazla göl bulunmamaktadır. Ödemiş gölcüğü, akarsu ağızlarında oluşan lagün ve küçük delta gölleri yöredeki önemli göllerdendir.²⁴⁰

Jeolojik çağlarda yer kabuğunda oluşan kırılma, çökme ve kıvrılmalar sonucunda bölge girintili ve çıkıntılı bir yapıya kavuşmuştur. Bölgenin bu yapısından dolayı körfez ve yarımada gibi doğal şekiller ortaya çıkmıştır. Bölgede bulunan başlıca çıkıntılar; Urla yarımadası, Karaburun Yarımadası, Çeşme Yarımadasıdır. İzmir yöresinde bulunan başlıca girintiler ise; Dikili, Çandarlı, İzmir ve Kuşadası körfezleridir. İzmir Körfezi korunaklı iç kesimi dolayısıyla tarih boyunca önemli bir liman kenti işlevi görmüştür.²⁴¹ İzmir Körfezi ulaşım açısından da önemli bir noktada yer almaktadır. Çünkü körfez çevresinin dağlarla çevrili olmasından dolayı fırtınalardan etkilenmemektedir ayrıca gemilerin girebilmesi için yeterli genişliğe sahiptir. Bu durumda ulaşımın gelişmesinde önemli bir paya sahiptir.²⁴²

İzmir, tarihi boyunca hep önemli bir liman kenti olmuştur. Anadolu topraklarının Avrupa'ya denizden açılan kapısı konumundadır. Osmanlı Devleti'nin İstanbul'dan sonra ikinci büyük önemli şehridir ve Prof. Berber'in anlatımına göre;

*“Doğu Akdeniz'in en büyük ihracat metropolü olan” İzmir, “O tarihlerde Rum, Ermeni, Yahudi, Levanten ve Avrupalı çok sayıda gayrimüslimin de yaşadığı bir şehirdi. Büyük bir kısmı, Osmanlı millet sistemine dâhil olan İzmir'deki gayrimüslimlerin, kendi dillerinde basılmış kaynaklar üzerinden İzmir'e bakmak, şehrin geçmişine ilişkin bilinmeyenlerin ortaya çıkmasına katkıda bulunduğu gibi, Türkçe kaynakların sunduğu bilgileri sorgulama şansı da vermektedir. Kuşkusuz bunun tersi de doğrudur.”*²⁴³

Deniz yolu taşımacılığında önem arz eden liman ve koylara sahip bulunan İzmir sahilinde şu körfez ve limanlar bulunmaktadır: İzmir Körfezi, Urla Körfezi, Çandarlı Körfezi, Urla Körfezi, Karaburun Körfezi, Kuşadası Körfezi... İzmir'de bulunan limanlar ise şunlardır: Yeni Foça Limanı, Aliğa Limanı, Sahip Limanı, Çeşme Limanı, Eğri Limanı, Sığacık Limanı...²⁴⁴

²⁴⁰ *Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi*, Ana Yayıncılık, C.12, Güzel Sanatlar Matbaası, İstanbul 1986, s.177.

²⁴¹ *Temel Britannica Temel Eğitim ve Kültür Ansiklopedisi*, Ana Yayıncılık, C.9, İstanbul 1993, s.172.

²⁴² *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, İnterpress Basın ve Yayıncılık A.Ş., C.12, İstanbul 1986, s.6019.

²⁴³ Taner Bulut, *İzmir 1876 ve 1908 (Yunanca Rehberlere Göre Meşrutiyette İzmir)*, Çev: Engin Berber, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür yay., İzmir 2008, s.444.

²⁴⁴ Ferhat Uysal, “İzmir'in 1936 Yılı Sosyo- Ekonomik Kültürel Durumu”, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir 2009, s.3-4.

Ege bölgesi göl yönünden oldukça fakirdir. İzmir yöresi de bu kapsamdadır. İzmir ilindeki en önemli göller; Gölcük, Karagöl, Beleni ve Çatalboğaz gölleridir.²⁴⁵

Akdeniz ikliminin etkisi görülen İzmir’de yazlar sıcak ve kurak, kışlar ılık ve yağışlıdır. Yaz ayları oldukça sıcak geçen İzmir’de “İmbat” adı verilen rüzgâr denizden nemli ve serin havasını getirdiğinden bir nebze de olsa serinlik oluşmaktadır. Doğal bitki örtüsünü ise makiler oluşturmaktadır.²⁴⁶ Makilik bölgelerin denizden yaklaşık olarak 600 m yüksekliğe kadar ulaştığı İzmir’de dağlık kesimlerin büyük bölümü ormanlıktır. Denizden 600 m yüksekliğe çıkıldığında kızılçam ve karaçam ormanlarına rastlanılmaktadır. Bergama’nın Kozak, Cumaovası’nın Güner, Torbalı’nın Helvacı Köyü çevresinde doğal olarak yetişmiş fıstıkçamı ormanları bulunmaktadır. Toprağın elverişli olduğu kuytu ve nemli dere yataklarında; çınar, kestane, dişbudak, söğüt, kavak, akçaağaç, karaağaç ve kızılçık gibi yapraklı ağaçlar ile birlikte palamut meşesi de İzmir ormanlarının kendine özgü ağaçlarından birisidir. İzmir’in ilçeleri ise şöyledir; Balçova, Bayraklı, Çiğli, Gaziemir, Karşıyaka, Karabağlar, Konak, Aliaga, Bayındır, Bergama, Beydağ, Bornova, Buca, Çeşme, Dikili, Foça, Güzelbahçe, Karaburun, Kemalpaşa, Kınık, Kiraz, Menderes, Menemen, Narlıdere, Ödemiş, Seferihisar, Selçuk, Tire, Torbalı ve Urla’dır.²⁴⁷

4.1.2. İzmir’in Tarihçesi

İzmir, tarih sahnesine M.Ö. XI. yüzyılda İonia göçlerinin başlangıcı sırasında çıkmıştır. Denizci bir kavmin kurmuş olduğu Efes şehrinden çıkan istilacılar, sahili takip ederek gelmişler ve buranın yerli halkını kovarak yeni bir şehir olarak Smyrna’yı kurmuşlardır. Bundan sonra artık Akdeniz bölgesinde yer alan diğer şehirler gibi İzmir şehri de deniz ticareti sayesinde zenginleşip, gelişmiştir. Şehrin bu özelliği iç kavimler tarafından istilaya uğramasına sebep olmuştur. Bu istila hareketlerinden kurtulabilmek için cizye vergisi vermek şartı ile nispi bir muhtariyetten faydalanmış zaman zaman da tahrip edilmekten kurtulamamıştır. M.Ö. VII. yüzyılda Lidya Devleti’nin saldırısına uğrayan İzmir bu saldırılara boyun eğmek zorunda kalmıştır. M.Ö. VI. yüzyılda

²⁴⁵ B. Durgun, *a.g.e.*, s.12.

²⁴⁶ Neslihan Ünal, “İzmir ve Selanik Liman Kentlerinin Gelişim Süreçlerinin Karşılaştırmalı Analizi (1650-1750)”, *Basılmamış Doktora Tezi*, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir 2013, s.66. *Temel Britannica Temel Eğitim ve Kültür Ansiklopedisi*, Ana Yayıncılık, C.9, İstanbul 1993, s.172-173.

²⁴⁷ Neslihan Ünal, *Sorularla İzmir Tarihi*, Birleşik Matbaacılık, 1. Baskı, İzmir 2015, s.18.

İranlıların istilasına uğrayan şehir tamamıyla harap olmuş, nüfusu dağılmış ve şehir eski canlılığını yitirmiştir.²⁴⁸

Sonradan “Eski İzmir” adı verilmiş olan şehrin nerede kurulmuş olabileceğine dair münakaşalar olmuşsa da Strabo’nun düşüncesine göre; doğuda başka bir körfez içinde yeni İzmir’e 20 km. mesafede bulunduğunu söylediği eski İzmir’in şimdiki Bornova’nın batısı ile Bayraklı arasında İzmir ovasını kuzeyden çevreleyen dağların (eski Sipylos) ilk yamaçları önünde antik bir şehir izlerine rastlanan yerde kurulmuş olduğu tahmin edilmektedir.²⁴⁹

Büyük İskender’in bir rüyasına bağlanan İzmir’in yer değiştirmesi, gerçekte kumandanı Lysimakhos sayesinde olmuş ve İzmir şehri, M.Ö. IV. yüzyıl sonlarında Kadifekale (Pagos) yamaçlarına inşa edilmiştir. Lysimakhos’un bugünkü yerinde yeniden kurduğu şehir, Kadifekale’yi içkale/akropol kabul etmiş ve tepenin batı yamaçlarını kapsamıştır. Kadifekale’nin kuzey ve batıya bakan iki yerinden başlayıp içliman ağzında bir zincirle kapanan surlar ve bunlara bağlı yerler ise İzmir’in dış kalesini oluşturmuştur.²⁵⁰

Lysimakhos döneminde Smyrna ticaret ve kültür alanında ilerlemiş, okullar, hastahaneler, hamamlar, gimnazyumlar ve tiyatrolarıyla bir kültür merkezi haline gelmiştir. M.Ö. III. Yüzyılın ilk çeyreğinde Lysimakhos’un Seleukos’a yenilmesi üzerine şehir Seleukos’un hâkimiyetine girmiştir. Seleukoslar döneminde Smyrna muhtar bir idareye kavuşmuştur.²⁵¹

İzmir, M.Ö. II. yüzyılın ikinci yarısında Roma’nın hâkimiyetine girmiştir. Hristiyanlığın henüz yeni yayılmaya başladığı dönemde yeni dinin kolaylıkla tutunduğu merkezlerden biri olmuştur. “*Asya’nın yedi kilisesinden biri*” unvanını kazanmıştır. Doğu Roma İmparatorluğu ayrıldıktan sonra da İzmir ticari önemini kaybetmemiştir. İzmir’in rakibi olan Efes siyasi ve doğal sebeplerden dolayı sönmeye yüz tutmuş ve Bizans’ta yaşanan siyasi karışıklıklardan dolayı da ticari faaliyetlerin İstanbul’dan İzmir’e yönelmesini sağlamıştır. VII. Yüzyıl sonlarından itibaren Batı Anadolu’da zaman zaman İslam mücahit akınları yaşanmıştır. Bu akınlar birkaç kere

²⁴⁸ B. Darkot, “İzmir”, *İslam Ansiklopedisi*, s.1243.

²⁴⁹ B. Darkot, “İzmir”, *İslam Ansiklopedisi*, s.1243.

²⁵⁰ Serap Tabak, “İzmir Şehri’nde Mülki İdare ve İdareciler (1867-1950)”, *Basılmamış Doktora Tezi*, Ege Üniversitesi, İzmir 1997, s.xx.

²⁵¹ Mübahat S. Kütükoğlu, “İzmir”, *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.23, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2001, s.516.

İzmir önlerine kadar geldi ise de, imparatorların sağlam tutmaya gayret ettikleri kalesi her defasında dayanıklılık göstermiştir.²⁵²

İzmir şehrinde ilk Türk hâkimiyeti 1081 yılında başlamıştır. Daha önceki yıllarda Batı Anadolu'ya Peçenek ve Kuman Türkleri yerleştirilmiştir. Bu yörede ilk Türk hâkimiyeti 1081-1098 yılları arasında toplamda 17 yıl sürmüştür. İzmir'de asıl Türk devri, Aydınoğlu Mehmed Bey'in 1317 yılında Kadifekale'yi alması ile başlamıştır. Fakat Kadifekale'yi almak demek İzmir'i almak demek anlamına gelmiyordu çünkü deniz kıyısında bir ikinci kale, Liman kalesi veya Aşağı İzmir bulunuyordu. 1329 yılına gelindiğinde Aydınoğlu Umur Bey, Aşağı Kale'yi de alarak İzmir'in tamamını egemenliği altına almıştır. Fakat Türkler 1344 yılında Aşağı kaleden çekilmeye mecbur kalarak Kadifekale'de varlıklarını devam ettirmişlerdir. Kadifekale Türklerin, Liman kalesi de gâvurların elinde olduğundan Aşağı İzmir o zamanlar “*Gâvur İzmir*” diye anılmıştır. 1402 yılında Temür'ün Liman kalesini almasıyla İzmir'in tamamı yeniden Türklerin eline geçmiştir. 1402 sonlarında Temür, Aşağı kaleyi alıp tahrip ettikten sonra İzmir, bir süre karışıklık içinde kalmıştır. 1402 yılından sonra İzmir, Aydınoğlu Cüneyd Bey'in hükümetinin başkenti olmuştur. Bu durum kısa sürmüş İzmir, 1426'da Aydın Sancağı'na bağlı bir kaza merkezi olarak Osmanlı ülkesine katılmıştır.²⁵³ Osmanlı idaresinde “*Sığla*” sancağı olarak anılan İzmir, Cezair-i Bahr-i Sefid eyaletine bağlanmış daha sonra da merkezi Kütahya olan Anadolu eyaletine bağlanmıştır.²⁵⁴

Osmanlı hâkimiyetine girdikten sonra İzmir ile ilgili olarak ilk bilgiler Kanuni Sultan Süleyman döneminde 1528 yılında tutulan tahrir ile başlamaktadır. 1528 yılında İzmir'de biri gayrimüslim mahallesi olmak üzere toplam 5 mahalle bulunmaktadır. Rum tebaanın yaşadığı mahalle Müslüman mahallelerinin kuzeyinde yer almaktadır. İzmir halkının ise yaklaşık olarak elli hanesi Boynuzsekisi adında bir köyde yaşamaktadır. Şehrin nüfusu yaklaşık olarak 1300 kişi olduğundan kasaba görünümündedir.²⁵⁵

²⁵² B. Darkot, “İzmir”, *İslam Ansiklopedisi*, s.1243.

²⁵³ Sancağın merkezi İzmir olmayıp, Kuşadası veya Söke'dir. İzmir sadece bir kaza merkezi durumundadır. Şehrin bu sade idari yapısı, XVII. yüzyıldan sonraki büyük ekonomik gelişmesinin de sebebi olmuştur. Tuncer Baykara, *İzmir Şehri ve Tarihi*, Ege Üniversitesi Matbaası, İzmir 1974, s.28-29-53.

²⁵⁴ *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, İnterpress Basın ve Yayıncılık A.Ş., C.12, İstanbul 1986, s.6021.

²⁵⁵ M. S. Kütükoğlu, “İzmir”, *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, s.519.

Şehrin ticari açıdan önem kazanması öncelikle birtakım siyasi değişiklikler sayesinde gerçekleşmiştir. 1566 yılında 30000 düka tutarındaki vergisini ödemediği gerekçesiyle Cenevizlilerin yönetimindeki Sakız Ada'sı Piyale Paşa komutasındaki Osmanlı donanması tarafından ele geçirilmiş, böylelikle önceden Doğu ile Batı arasında bir köprü olan bu Ada'nın yerini İzmir limanı almıştır. Anadolu'nun yerel mallarının peşinde koşan yabancı tüccarlar için bu malları İzmir'e getirip, kentin geniş ve korunaklı limanında doğrudan açık deniz gemilerine yüklemek, kuru meyve, pamuk, yün ve deri gibi çok yer tutan ürünleri Çeşme'ye getirip, kıyı teknelerine yüklemek sonra da aradaki dar kanalı geçerek Sakız limanına ulaştırmak ve oradan Batıya giden açık deniz gemilerine aktarmaktan daha kolay ve ucuz olmuştur. XVII. yüzyılda İzmir'in İstanbul'a Kuşadası'ndan daha çok vergi geliri sağlaması ve 1618'de de İran'la yapılan barıştan sonra İran ipeğinin tüccarlar tarafından vergilendirme açısından Bursa'ya oranla daha makul bulunması nedeniyle İzmir'e yöneltilmesi İzmir'i bu iki kentle giriştiği ticari rekabetten kazançlı taraf olarak çıkarmıştır.²⁵⁶ 1570 yılında Kıbrıs Adası'nın da alınması Ege Denizi'ni tam anlamıyla bir Türk gölü haline getirmiş ve İzmir'e uluslararası ticarete yeni olanaklar sağlamıştır. Ege bölgesinin güvenilir bir yer haline gelmesi İzmir'e yeni göçlerin oluşunu da sağlamıştır. 1580 yılında İzmir'in nüfusu 5.000 kişi iken ve %80 Türk iken bu sayı 1650 yılında 30-40 bine çıkmıştır. Göçlerle birlikte vergi verenlerin sayısında da artış gözlenmiş, 1528-1575 arasında iki katına çıkmıştır. Ayrıca tercümanlık, vergi toplayıcılığı, komisyonculuk, simsarlık, bankerlik gibi yeni iş kolları doğmuştur. İzmir, 16 yüzyılın sonlarına doğru bölgenin bir ticaret merkezi haline gelmiştir. 1650 yılından itibaren de Kuzey Akdeniz'deki diğer ticaret merkezleriyle rekabet eder hale gelmiş nitekim onları geçtiği de olmuştur. İzmir'de yapılan ihracatın başında gelen ürünler şöyledir; buğday, pamuk, deri, yapağı, tiftik, at, kumaş, halı, seccade ve dokuma şeklindedir. 16. yüzyılda Osmanlı Devleti ipek ve baharat ticaretini bu bölgede hâkimiyetine almıştır. İran ipekleri, Hindistan baharatı veya boyaları, Avrupa'nın pamuklu ve yünlü kumaşları ve kristal eşyaları İzmir'de el değiştirmiştir.²⁵⁷

İzmir şehrinde ticarete uzmanlaşmış olan gayrimüslim Yahudi ve Ermenilerin yaptıkları yatırımlar, bilgi ve sermayelerini bu kentte kullanmaları ve dış bağlantılar

²⁵⁶ Bülent Çelik, "XVIII. Yüzyıl İzmir Ticareti Hakkında Düşünceler ve Vezir Hanları", *Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.20, S.31, s.220.

²⁵⁷ Melih Gürsoy, *Tarihi, Ekonomisi ve İnsanları ile Bizim İzmirimiz*, Metis Yayıncılık, 1. Basım, İzmir 1993, s.24-25-27.

gerçekleştirmeleri İzmir için bulunmaz bir fırsat olmuştur. Ayrıca şehrin gelişimine katkıda bulunması açısından Osmanlı askeri sınıfının bizzat şehirde gerçekleştirdiği yatırımlar ticari açıdan şehre çok katkı sağlamıştır.²⁵⁸

17. yüzyılda hem fiziki hem de sosyo-ekonomik açıdan İzmir şehri ilerleme dönemine girmiştir. Bu dönem de şehir, coğrafi konumu ve ticaret potansiyeli ile dikkatleri üzerine çekmiştir. Ayrıca demografik yapısı da değişime uğramıştır. Bu değişimin asıl nedeni ise şehrin ekonomik açıdan değişime uğraması olmuştur. Bu dönemde gerek kenti ziyaret eden gezginlerin anlatımı gerekse de Osmanlı yönetiminin artan ilgisi İzmir'in cazibe merkezi olmasını sağlamıştır.²⁵⁹

17. yüzyılın ünlü gezginlerinden Evliya Çelebi, İzmir'in dikkatleri üzerine çeken bir kent olma özelliğini kazanmasını şöyle ifade etmektedir;²⁶⁰

"Ve'l hasıl Al-i Osman'ın kabza-i tasarrufunda iki yüz altmış bender sevad-ı mu'azzam iskele vardır kim yük çözülür ve yük bağlanır şehirlerdir. Zira ekalim-i seb'ada Al-i Osman ile dost olmuş on sekiz kefare kralı vardır. Cümlesinin balyozları ve konsolosları vardır. Ve bezerganları ruy-ı zeminin mahsulatların ve cem'i diyar halkının meta'ların getirüp beher sene bin gemi gelir ve bin gemi gidüp meta'lar bu İzmir şehrinde fûruht olunur. Böyle bir derbend-i calender bender yerdir kim velvele-ara iskeledir. Ve Freng-i bedreng gemileri eyle gelirler kim şehir-i İzmir'in nısfı güya Frengistandır."

Evliya Çelebi İzmir'i, Avrupa'ya benzetmiştir. Şehrin konumu dolayısıyla Hem Osmanlı'nın hem de Avrupalı tüccarların dikkatini çektiğini dile getirmiştir.

17. yüzyıl içinde İzmir'i çok kez ziyaret etmiş olan Tavernier; İzmir'i, hem deniz hem de kara ticaretinde Levant'ın en ünlü şehri ve Avrupa'dan Asya'ya, Asya'dan Avrupa'ya giden malların toplandığı en büyük pazarlardan biri olarak göstermektedir. Bir liman kenti olan İzmir, gerek kara gerekse de deniz ulaşım ağının sağladığı nimetler sayesinde yerli ve yabancı tüccarların buluştuğu ortak noktadır. Kemer Çayı üzerinde yer alan Roma döneminden kalma Kemer Köprüsü şehri, Anadolu'ya bağlayan ana yolu oluşturmaktadır. Kentin içinden geçerek rıhtıma bağlanan bu yol, 17. yy.'da İzmir'in ana eksenini oluşturmaktadır. İzmir, karayollarıyla art bölgesinden ve Anadolu içlerinden gelen kervanlar için bir cazibe merkezi olsa da kara ticaretinden öte deniz trafiğinin ağırlıklı olduğu bir şehirdir.²⁶¹ Ticaretin bu denli önemli olduğu şehirde, 1897 yılında Osmanlı ile Yunanistan arasında çıkan savaşa ve kötü iklim şartlarına rağmen; ne ithalat ne de ihracat önemli bir düşüş göstermiştir. Hatta sonbaharda ithalat o kadar artmıştır ki gümrükte bir

²⁵⁸ B. Çelik, *a.g.m.*, s.220-221.

²⁵⁹ N. Ünal, *a.g.e.*, s.41.

²⁶⁰ Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman ve Robert Dankoff, IX. Kitap, YKY, İstanbul 2005, s.53.

²⁶¹ N. Ünal, *a.g.e.*, s.41-42.

yığılma olmuştur. Arpa, fasulye, afyon ve zeytinin üretimi az olurken en önemli ihraç malı olan üzüm az üretilmiş ama fiyatı normalin üzerinde olmuştur. 1900 yılı içinse beklentiler; kış hafif geçtiğinden, yağışlar fazla olduğundan 1899 Eylül ayındaki depreme rağmen iyi olmuştur. İngilizler depremde zarar görenlere yardım etmiştir. Girit'ten göç eden çiftçiler sayesinde deprem esnasında yaşanan can kaybı bir derece telafi olmuştur.²⁶²

İzmir'de etnik yapı çok çeşitlidir. Birçok yazarın İzmir'in nüfusu ile ilgili olarak yaptıkları araştırma sonucu elde ettikleri verilerde bu kanıyı desteklemektedir.

Tablo 6: 1894'ten 1902 Yılına Kadar İzmir Kent Nüfusunda Meydana Gelen Değişmeler

Yıl	Yazar Adı	Türk	Rum	Ermeni	Musevi	Levanten Yabancı	Toplam Nüfus
1894	Vital Cuinet	96250	57000	7628	16450	52287	229615
1895	Henry Avelot	89000	52000	12000	16000	37000	200000
1900	Paul Lindau	89000	52000 Osm. 25000 Yun.	5600	16000		
1902	Paul Lindenberg	52000	108000	-	-	-	200000+

Kaynak: Rauf Beyru, *19. Yüzyılda İzmir'de Yaşam*, Literatür Yayınları, 1. Basım, İstanbul 2000, s.53.

Tabloda da görüldüğü üzere İzmir'de nüfus yıllar arası değişim göstermektedir. İzmir'de; Türk, Rum, Ermeni, Musevi, Levanten olmak üzere çok çeşitli etnik gruplar bulunmaktadır. Nüfus miktarı yazarların araştırmalarına göre yıllar arasında farklılık göstermektedir.

İzmir'de yaşayan Türkler kentin yüksek mahalleleri ile Hükümet konağı civarı, Tilkilik, Değirmen Dağı ve kısmen Yalı Boyu'nda; Hristiyanlar ise kentin bütün alçak kısımlarında, Museviler ise Türkler ile Hristiyanlar arasında kalan mahalleler ile Karataş ve Salhane semtlerinde oturmuşlardır.²⁶³

Çok çeşitli millet yapısına sahip olan İzmir'de sosyal hayatta bu doğrultuda çeşitlilik ve canlılık göstermiştir. Nüfusun artmasına paralel olarak ihtiyaç duyulan

²⁶² İzmir Ticaret Odası, *İngiliz Konsolosluk Raporlarına Göre İzmir Ticareti (1864-1914)*, İzmir 1998, s.141.

²⁶³ Raif Nezih, *İzmir'in Tarihi*, Haz. Erol Üyepazarcı, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, 1. Basım, İzmir 2001, s.8.

kurum ve kuruluşların sayısında da günden güne artış gözlenmiştir. 1890'lı yıllarda bunların listesi şu şekildedir: 5360 dükkân, 2534 mağaza, 449 kahvehane, 35 gazino, 2 tiyatro, 3 kulüp, 20 otel, 143 han, 34 hamam, 66 meyhane, 27 lokanta, 251 fırın, 22 cami, 46 mescid, 15 medrese, 63 mekteb, 30 kilise, 11 havra, 2 meropolithane, 8 hastane, 1 hükümet konağı, 1 belediye dairesi, 18 karakol, 1 ıslahhane, 1 kışla, 1 postane, 1 telgrafhane, 3'ü bira fabrikası olmak üzere 27 fabrika bulunmaktadır.²⁶⁴

İzmir'in kültürel tarihine bakacak olursak, eski Türk devrinin en önemli kültür kurumlarından olan medreselere İzmir'de de rastlanılmaktadır. İzmir'deki medreseler şunlardır: Salebcizade Hacı Ahmed Efendi Medresesi, Yalı Medresesi, Kurşunlu Medrese, Hatuniye Medresesi, Faik Paşa Medresesi, Saçmacızade Medresesi, Balyonbolulu Medresesi, Çorakkapı Medresesi, Üsküdarlı Medresesi, Merdivenli (Nerdüvanlı) Medresesi, Katipzade Medresesi, Moralızade Medresesi, Bölükbaşı Medresesi, Berberzade Medresesi, Natırzade Medresesi'dir. İslami bilgi veren medreselerin yanı sıra pozitif bilimlerin de okutulduğu okullarda açılmıştır. İlk olarak Tilkilikteki Teshiliye mektebi açılmış daha sonra da Arapfırını, Yavançeşme ve Namazgâh mektepleri açılmıştır. İzmir, diğer Türk şehirleri gibi önceden beri çok sayıda kütüphaneye sahip olmuştur. Bunlardan bazıları şöyledir: Müfti Camii Kütüphanesi, Hatuniye Kütüphanesi, Başdurak Camii Kütüphanesi, Pazaryeri Kütüphanesi, Kemeraltı Camii Kitaplığı, Şadırvan Camii Kütüphanesi, Hisar Camii Kütüphanesi bunlardan bazılarıdır. İzmir'de XVII. yüzyılda Yahudi malı bir matbaa bulunmaktadır. İzmir'de özgür düşünce ortamının olması ve matbaanın bulunması Türkiye basın tarihinde ilk gazetelerin İzmir'de çıkmasında önemli bir faktördür.²⁶⁵

İzmir şehri, tarih boyunca bulunduğu konum itibarıyla birçok devletin sahip olmak istediği bir şehir olmuştur. Türklerin bölgedeki hâkimiyeti 1081 yılında başlamıştır. 1426 yılına gelindiğinde ise şehrin Osmanlı hâkimiyetine girdiği netlik kazanmıştır. İklimi, toprağın verimliliği, sahip olduğu limanlar, ticaret yollarının kavşak noktasında olması İzmir'i tarih boyunca cazibe merkezi yapmıştır. Bütün bu özelliklerinden dolayı İzmir göçmenleri cezbetmiş ve göçmenler için yeni yaşam merkezi olmuştur. Etnik yapısının çok çeşitli olması ise kentin sosyal ve kültürel anlamda gelişmesine büyük katkı sağlamıştır.

²⁶⁴ Abdullah Martal, "XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında İzmir'in Sosyo-Ekonomik Yapısında Gerçekleşen Değişmeler", Yayın yeri yok, s.124.

²⁶⁵ T. Baykara, *İzmir Şehri ve Tarihi*, s.107-108-109.

4.2. Giritlilerin İzmir Yöresine Yerleştirilmeleri

4.2.1. Giritlilerin İzmir Yöresine Yerleştirilmelerinin Sebepleri

1867 Vilayetler İdaresi Kanununa göre Aydın Vilayetinin idari yapısını; merkez İzmir olmak üzere Aydın, Saruhan (Manisa), Denizli ve Menteşe (Muğla) illeri oluşturmaktadır. Aydın Vilayeti 19. yy.'da hem yüzölçümü açısından geniş topraklara sahip olması hem sahip olduğu nüfus potansiyeli hem de üretim zenginliğiyle Osmanlı Devleti'nin önemli vilayetleri arasında yer almıştır.²⁶⁶

1872 ve 1874 yılları arasında Aydın vilayetinde 600 bin Müslüman, 380 bin gayrimüslim olmak üzere toplamda 980 bin civarında bir nüfus yaşamaktadır. Toplam nüfusun ise büyük bir çoğunluğu İzmir merkez başta olmak üzere Manisa ve Aydın civarında bulunan tarımsal verimliliğin fazla olduğu bölgelerde yaşamaktadır. Gayrimüslim kesimin büyük bir çoğunluğu ise Ege bölgesinin kıyı şeridi ile İzmir'in merkezinde toplanmıştır. 1897 yılında Osmanlı Devleti, Aydın Vilayetinde yaşayan nüfus ile ilgili birtakım çalışmalar yapmış ve şu sonuca ulaşmıştır: 1 milyon 203 bin 776 Müslüman, 229 bin 598 Rum, 27 bin 701 Yahudi, 14 bin 92 Ermeni, 448 Bulgar, 1024 Katolik, 113 Protestan, 5 Kıpti ile beraber toplamda 1 milyon 478 bin 424 nüfusun yaşadığı tespit edilmiştir. Görüldüğü gibi Aydın Vilayeti farklı din ve mezhepten birçok insanın bir arada yaşadığı çok kültürlü bir coğrafyadır.²⁶⁷

1897 Osmanlı-Yunan Savaşı sonrasında Girit'ten Anadolu'ya gelen muhacirlerin geldikleri yerleşim yerlerinden biri de İzmir olmuştur. 1901/1318 yılında İzmir'e gelen muhacirler ulaşımın kolay olması sebebiyle İzmir'in denize ve tren yoluna yakın bölgelerine yerleştirilmişlerdir. Bu dönemde İzmir Osmanlı sınırları içerisinde bulunan en büyük şehir olma özelliğine sahiptir. Şehrin büyük olması ticaret hacminin ilerlemesini, tarımsal üretimin gelişmesini, haberleşmenin ve sosyo kültürel faaliyetlerin canlanmasını sağlamıştır. Bütün bu özelliklerin toplamı da İzmir'in yaşanılabilir, göç alabilir bir mekân unsuru olmasına katkı sağlamıştır.²⁶⁸ İzmir körfezi

²⁶⁶ Tuncay Ercan Sepetçioğlu, "XIX. Yüzyılda İzmir'e Göçler: Mora İsyanından Balkan Savaşlarına", *İzmir Kent Ansiklopedisi Tarih*, İzmir Büyükşehir Belediyesi, C.1, s.120. "XIX. yüzyılın ikinci yarısında oluşmaya başlayan Osmanlı idari yapısında, büyük vilayetler esas olup, bunlara sancaklar bağlıdır. Daha alt birim olarak kaza ve nahiye yer bulunuyordu." Tuncer Baykara, *Atatürk ve XX. Yüzyıl Türk Tarihi Araştırmaları*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2006, s.121.

²⁶⁷ Tuncay Ercan Sepetçioğlu, "Girit'ten Anadolu'ya Gelen Göçmen Bir Topluluğun Etnotarihsel Analizi: Davutlar Örneği", s.124.

²⁶⁸ Tuncay Ercan Sepetçioğlu, "XIX. Yüzyılda İzmir'e Göçler: Mora İsyanından Balkan Savaşlarına", s.120. Gülfettin Çelik, "Osmanlı Toplumsal Sisteminin Bir Göstergesi Olarak XIX. Yüzyılda Osmanlı

ve ovalarının etrafı dağlar ile çevrili olmasına rağmen şehir birçok yol ile başka şehirlere bağlanmıştır. Bu durumda coğrafi konumunun ve ulaşımının elverişli olduğunu göstermiş ve göçmenler için İzmir’i yaşanılabilir bir yer olarak kılmıştır. İzmir’in etrafında bataklık alanlarının olmaması alüvyonlarla kaplı verimli tarım ovalarının bulunması tarım ve hayvancılıkla uğraşan Girit göçmenleri için bir avantaj olmuştur. Bu sayede Giritli muhacirler ekonomik geçimlerini sağlayabilecek ve bir an evvel üretici konumuna geçebilecektir. İzmir bölgesinde Akdeniz İkliminin etkileri görülmekle birlikte yazlar sıcak ve kurak, kışlar ılık ve yağışlı geçmektedir. Bu durum Giritli muhacirlerin İzmir’e yerleştirilmelerinde önemli sebeplerden biri olmuştur.²⁶⁹

Girit Müslümanları Yunan idaresinde kalamayacağından, Osmanlı ülkesine göç etmelerine müsaade edilmesine ve göçlerinin kolaylaştırılmasına padişah tarafından karar verilmiştir. Hükümetten alınan izin kâğıdına göre muhacirler; Yenişehir, Turhala, Gulus ve Çatalca kasabalarıyla, Yenişehir’e bağlı olan Müslümanlar, Museviler ve Hristiyanlar olmak üzere üç yüzü aşan hane halkından bir kısmının yoğun istekleri üzerine Selanik’e, bir kısmının da İzmir’e sevki için, Gulus’tan ve Selanik’ten yola çıkarak İzmir’e kadar gidecek olan bir vapurun tahsis edilmesi kararlaştırılmıştır. Padişahın ordusunda görev yapan Müşir Ethem Paşa muhacirlere her türlü kolaylığın sağlanması gerektiğini bildirmiştir.²⁷⁰

Girit’ten yola çıkan muhacirler 30 Aralık 1898 tarihinde Babil vapuru ile Çanakkale’ye gelmişler, söz konusu muhacirlerin İstanbul’a yerleştirilmeleri mümkün olmadığından muhacirler için en uygun yerin İzmir olduğuna karar verilmiştir.²⁷¹

18 Şubat 928 tarihli 269 numaralı tezkere²⁷² ve kesin barış andlaşma metninin yedinci maddesi gereğince; Teselya ’da oturup bölgenin asıl vatandaşı olan kişiler ile 24 Mayıs 1881 tarihli anlaşmanın 13. Maddesi gereğince de; Yunanistan’a tabi olmuş veya olmamış Müslümanların Osmanlı ülkesine göçlerine ve ikamet edecekleri yerleri

Ulaşım Ağının Yeniden Oluşumu ve Nüfusun İskânı”, *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, C:13, s.1689.

²⁶⁹ B. Darkot, “İzmir”, *İslam Ansiklopedisi*, s.1240-1242.

²⁷⁰ BOA, İ.MTZ.(01), 22/1079, BOA, BEO, 1124/84238. Kandiye’deki İslam muhacirlerinden bazıları içinde bulundukları sıkıntılı durumdan kurtulmak için İzmir veya başka bir Osmanlı memleketine ailecek gitmek isteğinde bulunmuşlar ve bu durumu Girit vali vekiline 21 Mayıs 926 tarihli telgrafla bildirmişlerdir. Telgrafta adı geçen muhacirlerin isteklerinin uygun görüldüğü bildirilmiş, göç edecekleri yerde üretici konuma getirilmeleri ve tekrar dönmek isteyen olur ise bunun bir yazı ile adı geçen vali vekiline bildirilmesine karar verilmiştir. BOA, MV, 92/42.

²⁷¹ BOA, İ.MTZ.GR, 33/1346.

²⁷² Hükümetten alınan izin kâğıdı anlamına gelmektedir. Ferid Devellioğlu, “Tezkire”, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 1993, s.1331.

belirlemede serbest olacaklarına karar verilmiştir. Ayrıca Yunanistan'da kalacak olanlara da memuriyetlerinin 3 sene içerisinde verileceği burada bulunan mülklerinin idaresinde ve kullanımında serbest olacakları kararlaştırılmıştır. 150 kişiden oluşan Müslüman ailelerin göçlerinin Teselya'nın tahliyesinden sonra başlayacağı, göç sırasında ailelere her türlü kolaylığın sağlanması için Yunan hükümetine bir beyanname gönderileceği belirtilmiştir. Ayrıca göçler başlamış olduğundan bu beyannamenin bir an önce Yunanistan'a ulaşabilmesi için yüksek elçinin görevlendirildiği bildirilmiştir. Adı geçen anlaşmadaki madde ile Musevilerin de Osmanlı ülkesine göçlerinde bir mahsur görülmediği bildirilmiştir.²⁷³

3 Ağustos 927 tarihli telgrafnameye göre; Girit'li muhacirler adına sadrazam muhacirlere yardım etmek isteyen illere şöyle bir yazı göndermiştir: Muhacirler için ulaşım araçları tahsis edilerek hızlı bir şekilde iskânlarının sağlanması, görevli memurların gerekirse fazla mesai yaparak bu işi bir an evvel halletmeleri emir olunmuştur.²⁷⁴

Aydın vilayetinden gelen telgrafnameye göre İzmir'de bulunan Girit muhacirlerine yardımcı olacak vilayetlere sevk edilmeleri hakkında Ferik Haydar Paşa ile komisyon-ı mahsus tarafından mesai sarf edildiği halde muhacirlerin ikna olmadıkları ve İzmir'de kalmak istedikleri belirtilmiştir. Bir taraftan devam etmekte olan muhaceretin önünü almak bir taraftan da söz konusu muhacirlerin vilayetlere sevk edilmesini gerçekleştirmek için Girit'e hükümete ait vapurların gönderilmesi göç edecek olan Müslüman muhacirlerin bu vapur ile doğrudan söz konusu vilayete gönderilmeleri lüzum olunmuştur. İzmir'de bulunan Girit'li Müslüman ahalinin çok olması dolayısıyla bunların Aydın vilayetinde iskânları mümkün olmayacağından önceden padişah'tan alınan izin ile ulaşmaları gerektiği belirtilmiştir. Muhacirlerin tayin ve tertip olunan mahallere sevkine devam edilerek lazım olması halinde ihtiyacı olanlara sağlık hizmetlerinin verilmesi için sağlık komisyonu kurulmuştur. Bu komisyon hastalara ilaç yapmak ve muhtaçlara erzak vermekle görevli olmuştur.²⁷⁵

Girit'ten göç edecek olan Müslüman ahalinin Anadolu'ya gönderilmeleri buradan da hükümete ait olan vapurlarla Mersin ve İskenderun iskelelerine gönderilmek üzere maarif nezaretine bağlı olan Girit i'ane komisyonundan Haniye'deki i'ane komisyonuna telgraf yazılması ve söz konusu muhacirlerden

²⁷³ BOA, BEO, 1124/84238.

²⁷⁴ BOA, Y..A...HUS, 397/29.

²⁷⁵ BOA, Y..A...RES, 100/46.

Dersaadet'te bulunanların Afyon Sancağına gönderilmeleri muhacirin komisyon-ı alisi birinci azalığına iletilmiştir. Girit memurlarından olup Dersaadet'e gelmiş olanlardan Adliye, mülkiye ve gümrüğe mensup olanlardan birtakımı münasip memuriyetlere tayin edilmiştir. Küçük memurluklarda görev yapanlar da kendilerine uygun görülen memuriyetlerde istihdam edilmiştir.²⁷⁶

İzmir'de görev yapmakta olan padişahın yardımcılarında Ferik Mehmet Şakir Paşa muhacirlerin İzmir'e sevk ve iskânları ile ilgili olarak şu bilgileri vermektedir: Pandalyon vapuru ile İzmir'e gelen beş yüze yakın muhacirin haricinde Antakya'ya gitmeye razı olan muhacirlerin sevkیاتlarını gerçekleştirmek ve İzmir'de bulunan diğer muhacirlere de örnek teşkil edeceklerini düşündüklerinden Hacı Davut vapuruyla bir an evvele sevkیاتlarının gerçekleştirilmesi için çalışmalar başlatılmıştır. Fakat kumpanya hem verdiği sözde durmayarak gecikmiş hem de başka yolcular almış olduğundan ayrıca muhacirlerin gece vakti vapura binmeleri yasak olduğundan sevkıyat gerçekleşmemiştir. Fakat muhacirlerin sevkıyatlarının bir an evvel yapılması lazım geldiğinden bu iş için Süreyya vapuru görevlendirilmiştir. Göçmenlerle ilgili olarak görevlendirilen Hasan Bey, Bornova civarında ne kadar muhacirin olduğunu tespit etmek üzere bölgeye gitmiştir. Gelen istihbarata göre muhacirin miktarı beş altı yüz miktarında olmayıp üç yüz hane ve bin beş yüz nüfusu geçtiği anlaşılmıştır. Muhacirlere Bornova'da kalabileceklerine dair vali söz vermiştir. Fakat vali bu sözü hükümete danışmadan vermiştir. Bu sebeple de muhacirler Bornova'da kalmak için devamlı ısrarda bulunmuş görevli memurlara direnmişlerdir.²⁷⁷

İzmir'e gelen ve miktarı 21.000 civarında nüfusa erişmiş olan Girit muhacirlerinin iskânları hakkında muhacirin komisyon-ı alisi birinci azası devletli Rıza Paşa'nın takdim eylediği yazı meclis-i mahsus-ı vükelada okunduktan sonra görüşmeler olmuştur.²⁷⁸

Bab-ı Ali muhacirler için yapılacak harcamaları derinlemesine düşünmüş ve neticede ne kadar masraf yapılırsa yapılsın muhacirlerin bir an evvel İzmir'den uygun görülen vilayetlere aktarılması için çalışmalar başlatmıştır. Bunun için muhacirlerin gönderileceği vilayetlerde görev yapan ilgili kişilerle irtibata geçilmesi kararlaştırılmıştır; ancak İzmir'e yerleşmeleri uygun görülen muhacirlerin iskânlarının başka vilayetlere gönderilecek muhacirlerden sonra yapılmasına karar verilmiştir. Eğer

²⁷⁶ BOA, Y..A...RES, 100/46.

²⁷⁷ BOA, Y..PRK .KOM, 10/27.

²⁷⁸ BOA, Y..A...RES, 100/31.

yerleşmelerinde sakınca görülmeeyen muhacirler yerleştirilirse diğey muhacirlerin sorun çıkarcacağı düşünölmüştür. Bu nedenle hükümet böyle bir tedbir alma yoluna gitmiştir. İzmir’de iskân işleri düzene sokulduktan sonra Girit’ten gelecek muhacirlerin Dersaadet’e gelmemeleri için Aydın, Cezair-i Sefid ve Biga Mutasarrıflığına kesin emir verilmesi ve buradan vapurla çıkacak olanların geldikleri mahalde iskânlarının gerçekleştirilmesi için zaptiye nezaretine emir verilmiştir.²⁷⁹

Girit muhacirinin çoğunlukla İzmir’e gelmesi ve şimdiye kadar gelenlerin toplamı yirmi bir bin nüfusa eriştiğinden bunlara ekmek tayini verilmekte ise de hızlı bir şekilde iskânları lüzumundan bahisle lazım gelen düzenli ödenek, memur ve mühendis gönderilmesi için Aydın vilayetine telgraf çekilmiştir. Söz konusu muhacirlerin bir an evvel ilgili mahallere iskânları ve İzmir’in izdihamdan kurtarılması hakkında Ser Asker Paşa görüşlerini padişaha bildiren bir tezkere yazmıştır. Aydın vilayeti gönderilen telgraf neticesinde söz konusu muhacirlerin İzmir’de kalmakta ısrar ettiklerinin anlaşıldığını fakat adı geçen illerde güvenli yerler kurulmuş ise de o kadar çok nüfusun yerleştirilmesinin mümkün olmayacağını belirtmiştir. Ayrıca boş arazileri araştırmakla görevli memur komisyonunun araştırmaları neticesinde yirmi bir bin civarında muhacir için boş arazi bulunmadığını dolayısıyla söz konusu muhacirlerin uygun vilayetlere bölünerek dağıtılmasının uygun olduğu sonucuna varmışlardır. Konya, Trabzon, Erzurum, Van, Bitlis, Diyarbakır, Harput ve Sivas vilayetlerinde boş arazilerin mevcut olduğu muhacirlerin oralara gönderilmelerinin uygun olacağı kanısına varılmıştır. Bingazi sancağında bin hane kadar muhacirin iskânı olabileceği haberinin verilmesi, Konya ve Antalya vilayetine yerleştirilmek üzere üç bin nüfusun iskân edilebileceğinin hükümete bildirilmesine karar verilmiştir. Söz konusu muhacirlerden her hane beş nüfus itibariyle beş bin kişinin Bingazi’ye, üç binin Konya’ya yerleştirilmesine, Suriye ve Beyrut vilayetlerine ise ne kadar muhacirin iskân edilebileceği hakkında henüz bilgi alınmadığından diğeylerine kıyasla altı bin nüfusun bu iki vilayete ve üç bin nüfusun Adana’ya hemen sevk edilmeleri ve iskânlarına bakılmasına karar verilmiştir. Aydın vilayetinin Urla’dan başlayıp Çeşme ve Marmaris’e varıncaya kadar sahil boyunca fesatlık yapan Yunanistan’a karşı gelinmek üzere muhacir iskânından fayda görölemeyeceğinden parça parça yerleştirilenlerden geriye kalanlardan Aydın vilayetince uygun görölen yerlere iskân edilmeleri kararlaştırılmıştır. Gerek İzmir’den gerek Girit’ten gelen nüfus birer ikişer

²⁷⁹ BOA, Y..A..RES, 100/31.

uygun yerlere yerleştirilmeye çalışılmış bunların Dersaadet'te bulundurulmaları uygun görölmediğinden burada mevcut olan nüfusun adı geçen vilayetler arasında bölüştürölmesine veyahut Ankara veya Bursa'ya gönderilmelerine karar verilmiştir. Muhacirlerin sevki için elli bin lira kadar masraf olacağı ve bu yolda ödenek için çok talep olacağına nazaran bu masrafın karşılığı düşünölmekle beraber bunun neticesine bakılmayarak bir an evvel İzmir'in muhacir saldırısından kurtarılması gerektiğı aşıkârdır.²⁸⁰

4.2.2. İzmir'de İşkân Olunan Giritli Grupların Sayısı ve İşkân Tarihleri

Girit'in 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı sonrası masa başında kaybedilmesi ile birlikte Anadolu topraklarına bölgeden yoğun olarak Müşlûman göçleri başlamıştır. Arşiv kaynaklarından²⁸¹ elde edilen verilere göre Girit'ten yaklaşık olarak yirmi bin civarında Müşlûman muhacir Anadolu topraklarına göç etmiştir. Göçmenlerin öncelikli olarak kendilerini güvende hissedecekleri ve kendilerine en yakın olarak gördükleri Müşlûman toprağı İzmir Limanı olmuştur. Muhacirin Komisyonu göçmenlerin temel ihtiyaçlarını giderebilmeleri için 15.000 kuruş tahsis etmiş barınacakları evlerin inşası için de 3.000 lira yollamıştır. Göçmenlerden bazıları olaylar durulunca geri dönmeyi düşünmüş ve geride bıraktıkları mal varlıklarını almayı planlamışlardır. Bu sebeple Babıali kesin göç edeceklerin İzmir'de konaklamasına karar vermiştir.²⁸²

Osmanlı hükûmeti göçmenleri mağdur etmemek için elinden geleni yapmıştır. İzmir'de göçmenlerin yığılmasına karşı çözüm yolları üretilmeye çalışılmıştır. Bunun için *“ahaliden bekâr olanlarla tezvic ve erkek çocukların leyli ve nehari mekteplere kayıd ve kabul edilmeleri ve erbab-ı himmetten arzu edenlere ahretlik olmak ve ileride tezvic etmek üzere kız çocuklarının ba-himmet-i şer'ie tevdii ve umumen İzmir'de bu yolda yerleştirilmeleri için”* Aydın Vilayeti'ne bir tezkere gönderilmiştir.²⁸³

14 Ekim 1899 tarihinde Aydın yöresine yerleştirilen muhacirleri gösteren tablo şu şekildedir:

²⁸⁰ BOA, Y..A..RES, 100/31.

²⁸¹ BOA, İ.MTZ.GR., 33/1363. BOA, Y.A.RES., 100/31. BOA, Y.EE.KP., 8/746.

²⁸² Mehmet Yılmaz, *a.g.e.*, s.248.

²⁸³ A. Adıyeke, *Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı (1896-1908)*, s.272.

Tablo 7: 14 Ekim 1899 Tarihinde Aydın Yöresine Yerleştirilen Muhacirler

Mülâhazât	Yaşadıkları Mahallerin İsimleri	Hal-i Müsaferetde Bulunanların Mikdarı		Yerleşmiş Olanların Mikdarı		Nüfus-u Mevcûde Yekûnû	
		Hane	Nüfus	Hane	Nüfus	Hane	Nüfus
Nefsî İzmir’le Kurâ ve Nevâhî Mülhakatında Bulunan Dul Hatunlarla Evladları Nüfus: 307; Hane: 109 (İzmir merkezi ile buraya bağlı köyler ve nahiyelerde bulunan dul hatunlarla evlatları)	Nefsî İzmir’le Kurâ ve Nevâhî Mülhakatı (İzmir merkezi ile buraya bağlı köyler ve nahiyeler)	234	893	686	3331	917	4224
	Bodrum Kazası	9	31	131	562	140	593
	Alaşehir Kazası	19	81	5	25	24	107
	Nefsî Aydın Sancağı	34	53	68	340	102	393
	Manisa Sancağı	9	40	223	1124	232	1164
	Söke Kazası	162	590	41	150	203	740
	Urla Kazası	16	61	3	18	19	79
	Tire Kazası	38	190	88	442	126	632
	Kuşadası Kazası	1	5	56	250	57	225
	Milas Kazası	0	0	40	180	40	180
	Menemen Kazası	78	331	35	136	113	465
	YEKÛN	600	2276 (2275)	1373 (1376)	6558	1973	8834 (8802)

	Hane	Nüfus
Hal-i Müsaferetde Bulunanların Toplam Mikdarı (Şimdilik misafir olanların toplam miktarı)	600	2276
Dul Hatunların Mikdarı (Dul kadınların miktarı)	109	307
Esasen Hâl-i Müsaferette Kalan Muhacirin Mikdarı (Misafir olarak kalmış muhacirlerin miktarı)	491	1969

Kaynak: B.O.A. Y..PRK.MYD, 22/55., Tuncay Ercan Sepetçioğlu, “Girit’ten Anadolu’ya Gelen Göçmen Bir Topluluğun Etnotarihsel Analizi: Davutlar Örneği”, s.127-128., Erdal Taşbaş, a.g.e., s.271.

Tablodan da anlaşıldığı üzere Giritli muhacirlerin bir kısmı Anadolu'nun batı kesimine yerleştirilmiştir. Başbakanlık Osmanlı arşiv belgelerine bakıldığında muhacirlerin Anadolu dışında bölgelere gönderildiği de tespit edilmiştir.²⁸⁴ Arşiv belgelerinden elde edinilen bilgilere göre; İzmir'e gelmiş olan Girit muhacirlerinin miktarı yirmi bir bine ulaşmıştır. Aydın vilayetinin vermiş olduğu bilgiye göre; İzmir ve Aydın havalisinde muhacirlerin iskânları hakkında Meclis-i Mahsus-ı vükeladan düzenlenen ve sunulan mazbataya göre; bir taraftan geçimsizliğe alışmış söz konusu muhacirlerin Aydın gibi bir vilayette ve sahil boyunda iskânları için birtakım kaynak lazım olduğundan bu muhacirlerin eş değerinde Anadolu dâhilinde mevcut olan vilayetlere sevk ve iskânları lazım gelmektedir. İzmir'de muhacirlerin iskânı için mahal olmadığından bunların hızlı bir şekilde iskân edilmeleri gerekmektedir. Bütün bunlar yapılırken muhacirlere kötü muamele yapılmamalı onları ikna ederek ve güzel konuşarak bu işlemler gerçekleştirilmelidir. İzmir'de iskân edilebilecek muhacirler bir kenara ayrılacak bundan sonra Girit'te bir memur bulundurulacak ve gelecek muhacirler direk iskân edilecekleri mahallere gönderilecektir. Girit ahalisinin uygun mahallere iskânları ne az ne çok orantılı bir şekilde yapılacaktır. Muhacirler; Adana, Konya, Ankara, Halep, Suriye, Beyrut, Bingazi ve Afyon sancağına iskân edileceklerdir. İzmir'de bulunan muhacirlerden Adana ve Konya'ya üçer bin, Ankara'ya dört bin, Suriye'ye bin, Beyrut'a ve Bingazi'ye beş bin, Halep'e iki bin, Afyon sancağına da bin nüfusun sevk ve iskânına karar verilmiştir. Aydın'da sürekli ikamet edecek olan bin yedi yüz doksan beş miktarındaki nüfusunda uygun görülen yerlere kısım kısım yerleştirilmelerine karar verilmiştir. Muhacirleri ikna etmekle Ferik Haydar Paşa görevlendirilmiştir. Ferik Haydar Paşa muhacirlere sevkiyatları sırasında nezaret edecektir. Hükümet de paşaya gerekli harcırahı fazlasıyla vereceğini teyit etmiştir. Muhacirlerin gidecekleri mahallere birer iskân-ı muhacirin komisyonunun kurulmasına ayrıca bu komisyonların başına iktidardan birilerinin getirilmesine karar verilmiştir. Muhacirlerin sevkiyatlarının hızlı ve düzenli olması için hükümet birtakım tedbirler alma yoluna gitmiştir. Söz konusu muhacirlerin sevk, iskân ve iâşe masrafları da dâhil olmak üzere şimdilik hazine-i celileden yüz bin lira verilmesi uygun görülmüştür. Kara ve deniz yoluyla sevk olacak muhacirlerin cankurtaran vasıtaları hazırlanacak ve bundan sonra Girit'ten muhaceret edeceklerin

²⁸⁴ Batı Anadolu dışında Adana, Konya, Ankara, Halep, Suriye, Beyrut, Bingazi ve Afyon sancağına da yerleştirilmişlerdir. Bkz: BOA, Y..A..RES, 100/31.

Anadolu vilayetlerine sevkleri için Girit'e görevli memur gönderilecektir. Girit'ten muhaceret edecek olan muhacirlerin sayıları, gidecekleri iskân bölgeleri önceden tertipli ve düzenli bir şekilde Girit'te kurulmuş olan Maarif Nezaretine bağlı İane komisyonu tarafından Osmanlı hükümetine bildirileceği yönünde karar alınmıştır.²⁸⁵

Kırım, Kafkaslar ve Balkanlar'dan gelerek Anadolu'ya yerleşen Müslüman göçmenlerin toplam miktarı 1908 yılına gelindiğinde yaklaşık 5 milyon olarak tespit edilmiştir.19.yy.'da, 1877-1896 yılları arasında Osmanlı topraklarındaki göçmenlerin toplam sayısı 1.015.015 olarak tespit edilmiştir. 1897 yılında ise 65 bin kişinin Yunanistan'dan Osmanlı İmparatorluğu'na geldiği tespit edilmiştir.²⁸⁶

4.2.3. İzmir'de Giritlilerin İskân Olunduğu Yerler

Göç hadisesi bir millet ve devlet için sosyal, siyasi, ekonomik, idari, hukuki, kültürel ve daha birçok yönleri bulunan çeşitli ve zor bir sorun olup, göçmenlerin yeni geldikleri ortama ayak uydurmaları, kaynaşmaları ve yeni bir toplumun meydana gelmesinde rol oynamaları, büyük ölçüde iskân politikasına bağlı olmaktadır.²⁸⁷

Tarihsel süreç içerisinde birçok farklı mezhepten ve ırktan milletlere (Rum, Yahudi, Ermeni vs.) ev sahipliği yapmış olan İzmir yöresi, Girit muhacirleri için de yeni bir yerleşim yeri olmuştur.

Osmanlı Devleti muhacirleri iskân politikasında birtakım unsurları göz önünde bulundurmuştur. Öncelikli olarak göçmenlerin iskânı için kurulları görevlendirmiş ve bu kurullar göçmenlerin yaşayabilecekleri en uygun yerleri tespit etmeye çalışmıştır. Anadolu'da boş arazileri tespit etmek kurullar vasıtasıyla görevlendirilen memurların birinci vazifesi olmuştur. Anadolu'da müsait arazi araştırmak üzere tayin edilen heyetin başkanlığına Miralay İbrahim Muhiddin Bey tayin edilmiştir. Kurulların muhacirler için dikkat ettiği hususların başında gelen faktörler ise şöyledir; aile

²⁸⁵ BOA, İ.MTZ.GR, 33/1363.

²⁸⁶ Kemal H. Karpat, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, Timaş Yayınları, Çev: Bahar Tırnakçı, İstanbul 2010, s.152-153.

²⁸⁷ C. Şahin, *a.g.e.*, s.118.

miktarı, muhacirlerin hangi meslekle uğraştıkları ve yaşayabilecekleri iklim tipleri gelmiştir.²⁸⁸

Osmanlı topraklarına Girit'ten akın akın gelen muhacirler öncelikli olarak geçici yerleşim yerlerine yerleştirilmişler daha sonra da devamlı olarak kalacakları bölgelere yerleştirilmişlerdir. Muhacirleri yerleştirme faaliyetlerinde ilk etapta devlet malı olan araziler ile vakıf arazileri tercih edilmiştir. Ayrıca muhacirlerin yerli halkla bir an evvel bütünleşmesini sağlamak için de yerli halkın yaşadığı evlerin arasına bir adet de muhacir evi yerleştirilmiştir.²⁸⁹ Boş arazilerin kullanılması ve bu arazilerde tarım faaliyetlerinin yapılabilmesi için muhacirlere fazla sayıda arazi verilmiştir. Bu sayede muhacirler hem geçimlerini sağlayabilmişler hem bu boş alanlar canlanmış hem de ülke ekonomisine katkıda bulunmuşlardır.²⁹⁰ Nadir Özbek, Sultan Abdülhamid'in Edirne, Hüdavendigar, Aydın, Ankara, Bağdat ve Halep'te çiftlikleri olduğunu ve bu çiftliklerin olduğu arazilerde bulunan köylere cami, okul ve hayrat yaptırdığını belirtmiştir. Bu köylerin önemli bir bölümü de Balkanlardan gelen göçmenlerin yerleştirilmesi yoluyla oluşturulmuş yeni göçmen köyleri niteliği taşımıştır.²⁹¹

Muhacirlere kalacak yer yapılan kadar yerli halktan onları misafir etmeleri istenmiştir. Muhacirler için inşa edilecek köylerin sokaklarının geniş ve bakımlı olmasına özen gösterilmesi gerektiği belirtilmiştir. Muhacirlere imkânlar ölçüsünde yeniden köy inşa edilemeyeceği durumlarda ise var olan köylere iki ile dört hane miktarında dağıtılmışlardır.²⁹² Muhacirlerin üretici konuma geçebilmeleri için devlet öküz, araba, tohumluk ve tarım araç gerecinin tahsis edilmesi için çalışmalar başlatmıştır. Ayrıca muhacirler geldikleri yerde hangi işle meşgul oluyorsa (imamlık, muhtarlık vs.) kendileri için inşa edilecek köylerde ihtiyaç dâhilinde uygun

²⁸⁸ BOA, DH.MKT., 2076/66, BOA, DH.MKT., 2076/73. Tuncay Ercan Sepetçioğlu, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Girit'ten Söke'ye Mübadele Öyküleri", *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın 2007, s.58.

²⁸⁹ Mehmet Esat Sarıcaoğlu, "İskân-ı Muhacirin İ'ane Pulları (Osmanlı Devleti'nin Göçmen Harcamalarında Uyguladığı Bir Finansman Yöntemi)", *Osmanlı*, C:IV, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s.605.

²⁹⁰ Süleyman Erkan, *a.g.m.*, s.614.

²⁹¹ Nadir Özbek, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyal Devlet-Siyaset, İktidar ve Meşruiyet 1876-1914*, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2002, s.177. Bu çiftlikler Sultan Abdülhamid ve kardeşine babalarından miras kalmıştır. Bkz: BOA., A.}MKT.NZD. 275/22. Ayrıca Sultan Abdülhamid Han Evkafı'nın muhtelif yerlerde bulunan arsa, çiftlik, tarla ve saireye yazılan irade-i seniyyeleri ve tezakir-i istizanları tahrir kayıtları için bkz: BOA., EV.d...13396.

²⁹² N. İpek, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri (1877-1890)*, s.160., Abdullah Saydam, *a.g.e.*, s.128., Cemile Şahin, *a.g.e.*, s.166.

bir maaşla istihdam edilmeleri kararlaştırılmıştır.²⁹³ İzmir'e gelen muhacirlerin meslekleri; rençberlik, kahvecilik, kasaplık, kunduracılık, bağcılık, eskicilik, çapacılık, helvacılık, arabacılık ve celepiktir. Bu mesleklerin yanı sıra kahveci  ıraklı ı, g ndelik ilik mesleklerini yapanlarda bulunmaktadır.²⁹⁴ Giritli muhacirlere yerli halkta yardımcı olmuştur. Hacızade Ferruh Efendi, ekmek ve et yardımı yapmıştır. Yerli halktan bir kadın pirinç yardımı yapmıştır. Musulluzade Hüseyin Bey et ve pilavdan yapılmış yemek yardımı yapmıştır. Kadızade Ethem Efendi, M ft  Camisinde barınan Giritli muhacirlere yemek yardımı yapmıştır.²⁹⁵

Muhacirler geldikleri coğrafyada kendilerinden önce gelen akrabalarının yanına yerleşmek istemişlerdir. Bir Girit muhacirinin anlatımından da bu tespit doğrulanmıştır.²⁹⁶

“ zmir’den sonra Söke’ye geçiyorlar.  zmir’e gelince yaşlılar gezmiş, akrabalarını, tanışlarını aramışlar. Zaten Söke’de Girit’ten daha önce gelenler vardı; belki akrabaları da vardı. Onlar, mal, mülk sahibi olmaya başlamış. Bazıları onların yanına yerleşmiş. şimdiki Atatürk ( stasyon) Mahallesinin adı, o zamanlar Sultaniye Mahallesi imiş. Sultan Hamid zamanında, mübadeleden önce Girit’ten kaçıp gelenler oraya yerleşmişler. Orası hep Giritli idi. Giritliden başkası yoktu orada. Ama kaç kişi önce gelmiş bilmiyorum.”

 zmir’e gelen Giritli Müslüman muhacirler öncelikli olarak  zmir-Aydın hattı boyunca  eřme²⁹⁷, Kuşadası ve Bodrum gibi sahil kasabalarına yerleştirilmişlerdir. Muhacirler Ada’da olaylar durulunca geride kalan mal ve mülklerine yeniden kavuşabilmek için  zmir’de kalmakta ısrarcı davranmışlardır.²⁹⁸ 14 Ekim 1899 tarihi itibariyle Girit’ten  zmir’e gelen muhacir sayısı 30 bin 739’a ulaşmıştır.²⁹⁹ Girit’ten gelen muhacirler için Tire’nin³⁰⁰ E rek bölgesinde seksenyedi hane yapılmıştır.³⁰¹ 1899 yılı itibariyle Tire’ye yerleştirilmiş yedi yüz küsur Girit muhaciri için Deliktepe

²⁹³ Abdullah Saydam, “Kırım ve Kafkasya’dan Yapılan Göçler ve Osmanlı  sk n Siyaseti (1856-1876)”, *Osmanlı*, C:IV, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s.682.

²⁹⁴ Giritliler Gazetesi, Ocak 2011, S.1, s.7. Celep: Koyun, keçi, sığır vb. kesilecek hayvanların ticaretini yapan kimselerdir.

²⁹⁵ Nil  n Kiper, “Resettlement of Immigrants and Planning in  zmir During the Hamidian Period”, *Basılmamış Doktora Tezi*,  zmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü,  zmir 2006, s.126.

²⁹⁶ Tuncay Ercan Sepet io lu, “Cumhuriyetin  lk Yıllarında Girit’ten Söke’ye Mübadele  yk leri”, s.62.

²⁹⁷ BOA, Y..PRK.KOM., 10/26.

²⁹⁸ Mehmet Yılmaz, *a.g.e.*, s.248.

²⁹⁹ Tuncay Ercan Sepet io lu, “Girit’ten Anadolu’ya Gelen Göçmen Bir Topluluğun Etnotarihsel Analizi: Davutlar  rne i”, s.116. 1850 yılında Aydın vilayeti’nin merkezi Aydın kentinden  zmir’e taşınmıştır. Ayrıca Girit’ten gelen muhacirlerin sayısının otuz bini aştığı ve bunlardan bazılarının Girit’e döndüğü de arşiv kayıtlarında yer alan bilgiler arasındadır. Bkz: BOA, Y..PRK.MYD., 22/55.

³⁰⁰ XIX. yüzyılda Tire’de 11.776 hane nüfusu kayıtlıdır. Bu nüfus Türk, Rum, Ermeni ve Yahudilerden oluşmaktadır. Bkz: Hilal Orta , Olcay P. Yapucu, Cihan  zg n, Ed: Sabri Sürgevil, *Değişim Sürecinde Aydın*, Aydın Ticaret Odası Kültür Yayınları No: 4, Aydın 2010, s.175.

³⁰¹ A. Nükhet Adıyeke, *Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı (1896-1908)*, s.273.

civarına otuz dokuz (kırk) adet ev inşa edilmiştir.³⁰² Girit'ten gelen muhacirlerin yerleştirildikleri bölgelerden biri de Davutlar civarı olmuştur.³⁰³ Ayrıca Tire Turgutlu Köyü de Giritli Müslüman muhacirler için Sultan II. Abdülhamid döneminde İzmir'de kurulmuştur. Bu köyün ismi Sultan II. Abdülhamid döneminde Hamidiye olup Cumhuriyet'ten sonra Turgutlu adını almıştır. Turgutlu köyüne 41 hane yerleştirilmiştir. Turgutlu Köyü (Hamidiye Köyü) İzmir'de Giritli muhacirler için kurulmuş ilk köydür.³⁰⁴ 1908 yılında çıkarılan Aydın Vilayeti Salnamesine kadar ki dönemde Osmaniye adında bir köye rastlanılmamıştır.³⁰⁵ Fakat dönemin yerel gazetesi Ahenk'te çıkan bir habere göre; Kuşadası'na bağlı Osmaniye köyüne Girit muhacirleri için yüz kadar hane inşa edilmiştir.³⁰⁶ Bu köyün ismine daha önceden rastlanılmamış olması bu köyün Giritli muhacirler için kurulduğunu göstermiştir. Girit muhacirleri için inşa edilen Osmaniye köyü, adını 1904 yılında almıştır.³⁰⁷ Giritli muhacirler için Çal kazası sınırları içerisinde yer alan Beşparmak ormanında; Hamidiye, Mecidiye, Hayreddin ve İcadiye isimleriyle köyler kurulmuştur.³⁰⁸ Giritli muhacirlerin yerleştirildikleri yerlerden bir diğer bölge de Bergama olmuştur.³⁰⁹ Ayrıca Bayındır kazasına otuz bir hane inşa edilmiş ve bu hanelere yüz on kişi yerleştirilmiştir.³¹⁰

7 Ocak 1900 tarihli Ahenk gazetesinde yer alan bir habere göre; Girit muhacirleri için Söke ve Kuşadası arasında yer alan Çanlı Dağı etrafında da bir muhacir köyü kurulmasına karar verilmiştir. Muhacirler için kurulacak olan bu köyün haritasının ve tam olarak nerede kurulacağını da tespit işlemlerinin tamamlandığı belirtilmiştir. Giritli muhacirlerin yerleştirilecekleri köylere padişahın adını veya

³⁰² Tuncay Ercan Sepetçioğlu, "Girit'ten Anadolu'ya Gelen Göçmen Bir Topluluğun Etnotarihsel Analizi: Davutlar Örneği", s.119.

³⁰³ Giritliler Kültür Dostluk ve Yardımlaşma Derneği İzmir Temsilcisi Yunus ÇENGEL ile yapılan görüşme sonucu muhacirlerin Davutlara'da yerleştirildiği bilgisine ulaşılmıştır. Kendisi de aynı zaman da Girit'ten Anadolu'ya göç eden bir ailenin üyesidir. (Yunus Çengel, Doğum Tarihi: 1977, Doğum Yeri: Davutlar, Emekli).

³⁰⁴ Adnan Kavur, 3. Kuşak Girit Muhaciri, Doğum Yeri: İzmir, Doğum Yılı: 1965, Serbest Meslek. İbrahim Aydın, Doğum Yeri: Tire, Doğum Yılı: 1950, Emekli Bankacı.

³⁰⁵ Serap Tabak, "Kuşadası Kazası'nın 1909-1914 Arası Sosyal ve Ekonomik Yapısı", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt/Volume XXV, S:2, s.531.

³⁰⁶ Ahenk 6 Kanuni Sani 1911.

³⁰⁷ Tuncay Ercan Sepetçioğlu, "Türkiye'de Ana Dili Türkçe Olmayan Göçmen Topluluklara Yaklaşımlara Dair Bir Örnek: Girit Göçmenleri", *ÇTTAD*, IX/20-21, 2010, s.79. Günümüzde ise bu köy Aydın il sınırları içerisinde bulunan Kuşadası İlçesi Davutlar Beldesinin bir mahallesidir.

³⁰⁸ BOA, DH.MKT., 428/101. Ormanlık alana yerleştirilen muhacirler için orman olmayan başka mahallere iskânlarının daha uygun olacağı kararına varılmıştır. Bkz: BOA, DH.MKT., 428/101.

³⁰⁹ BOA, DH.MKT., 377/44. Bu bölgeye yerleştirilen muhacirlerle ilgili birtakım sıkıntılar meydana gelmiştir. Bu sıkıntılardan biri de muhacirlerin bir kısmına arazi verilmediği ile ilgilidir. Bkz: BOA, DH.MKT., 377/44.

³¹⁰ BOA, BEO, 544/40744.

dönemin özelliklerini yansıtacak isimler verilmiştir. Bu isimler şöyledir; Hamidiye, Mecidiye, Orhaniye, Kadriye, İhsaniye, Sultaniye, Hakaniye, Mahmudiye, Selimiye, Süleymaniye, Hayrabat ve Mahalle-i Cedit.³¹¹

12 Ağustos 1906 tarihinde Girit muhacirlerinin Kuşadası'nda yerleştirildikleri mahalleler ise şöyledir; Alaca Mescit, Câmii-i Atık, Câmii-i Kebir, Hacı Feyzullah, Dağ ve Türkmen³¹² mahalleleri şeklindedir.³¹³ Muhacirlerin yerleştirildikleri bir diğer mahalle ise İzmir'in Güzelbahçe ilçesinde yer alan Yeni Mahalle (Bugünkü adı Çelebi Mahallesi) 'dir.³¹⁴ Ayasuluğ Nahiyesine bağlı Çorak adlı bölgeye Giritli Müslüman muhacirler yerleştirilmiş ve burada tarımla uğraşarak geçimlerini sağlamaya başlamışlardır.³¹⁵ 19.yüzyılın sonlarına gelindiğinde ise Girit'ten göçler devam etmiş ve bu tarihte gelen muhacirler İzmir'e bağlı Değirmendağı ve Karataş bölgeleri ile birlikte Karabağlara yerleştirilmişlerdir.³¹⁶

Sürekli olarak Anadolu'ya gelen muhacir akınları İzmir'in nüfusunun artmasına sebep olmuştur. Hükümet bir yandan muhacirlerin sevk ve iskân işleri ile uğraşırken diğer yandan da bölgenin güvenliği için birtakım çalışmalar başlatmıştır. İzmir'de memur olarak görev yapan Ferik Şakir Paşa vali ve kumandanlarla ayrı ayrı görüşmüş ve asayişin ber kemal olduğu haberini almıştır. İkinci ordu-yu hümayuna mensup iki nizamiye taburu Dedeagaç'tan İzmir'e gelmiş ve İzmir'de mevcut olanlarla beraber asker miktarı üç buçuk tabura yaklaşırken ümeranın sayısı da bin sekiz yüz ona erişmiştir. İzmir'de karakolhanelerde ve kışlalarda kuvvetli bir nüfus bulunmaktadır. İki yüz on beş kişiden terkip edilmiş iki bölük askerler Sisam ve Ayvalık'ta bulunmaktadır. İzmir mevkiisin de bulunan iki bin yirmi beş mevcutlu dört nizamiye taburunun kumandası Ferik Şakir Paşa'nın kumandasına verilmiştir. Her türlü ihtimale karşı uyanık olunması gerektiğine binaen devriye kollarının miktarını artırarak asayişe fevkalade önem verildiği görülmektedir. Posta vapurundan çıkan iki sandık dinamitten birisi denize düşmüş diğeri de devriye kolları tarafından elde edilerek kaleye teslim

³¹¹ Tuncay Ercan Sepetçioğlu, "Girit'ten Anadolu'ya Gelen Göçmen Bir Topluluğun Etnotarihsel Analizi: Davutlar Örneği", s.133-135. Ahenk, 16 Teşrin-i Evvel 1317 (29 Aralık 1901). Ahenk, 26 Kânunuevvel 1315 (7 Ocak 1900) Sayı: 1035.

³¹² Türkmen mahallesinde Girit'ten göç eden muhacirlerin torunları halen varlıklarını sürdürmektedir. Bunlar geçimlerini kırmızı kuşak, fanila ve hasır dokuyarak sağlamaktadırlar. Bkz: N. Belen, *a.g.e.*, s.101.

³¹³ Metin Menekşe, "XX. Yüzyıl Başlarında Kuşadası'nda Girit Muhacirleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C: 9, S: 42, 2016, s.720.

³¹⁴ <http://www.izmirkulturturizm.gov.tr>. (Erişim Tarihi: 21.10.2016).

³¹⁵ BOA, DH.MKT., 394/41.

³¹⁶ <http://www.karabaglar.bel.tr/ilcemiz>. (Erişim Tarihi: 15.10.2016).

edilmiştir. Bu durum da güvenliğin artırılması gerektiğini bir kez daha göstermiştir. İzmir'e gelen Girit muhacirlerinin miktarı yirmi bir bin nüfusa erişmiş olup Hacı Davut vapuruyla gelen yedi yüz nüfus daha bu nüfusa eklenmiştir. İzmir'de bulunan muhacirlere anlayabilecekleri surette konuşabilecek, muhacirin komisyonu reisi ve Rum lisanına aşina tecrübeli jandarma yüzbaşısıyla hükümdar yaveri Mahmut Ali Osman ve Tahsin Efendi görevlendirilmiştir.³¹⁷

Osmanlı topraklarına Girit'ten akın akın gelen muhacirler için İzmir yeni bir yerleşim yeri olmuştur. Muhacirlerin hızlı ve seri bir şekilde iskân edilmeleri ve iskân işlemleri de tamamlandıktan sonra üretici konuma geçebilmeleri için devlet bütün olanaklarını seferber etmiştir. Bunun için de öncelikli olarak muhacir komisyonlarını görevlendirmiştir. Muhacirlerin yerleştirilme işlemleri yapılırken bazı hususlara dikkat edilmiştir. (İklim, yaptıkları meslekler vs..) Muhacirlerin iskân işlemleri yapılırken birtakım olumsuzluklarda yaşanmıştır. Mesela bazı muhacirler ısrarla daha önceden gelmiş akrabalarının yanında kalmak istemişlerdir. Muhacirler için boş arazi temin etmek yeniden yeni bir yerleşim birimi oluşturmak hem masraflı hem de zaman alacağından devlet öncelikli olarak hal-i hazırda mevcut bulunan yerlere sevk işlemini yapmıştır. Fakat muhacirlerin sayısının giderek artması ve yerli halkla uyum sorunları baş gösterince elde bulunan boş arazilerin muhacirlerin yerleştirilmesi işleminde kullanılmasına karar verilmiştir. Sadece Girit muhacirleri için inşa edilen iki köy bulunmaktadır. Bunlardan biri Turgutlu (Hamidiye) Köyü diğeri ise Osmaniye Köyü'dür.

³¹⁷ BOA, Y..PRK.ASK, 151/108.

4.2.4. Turgutlu Köyü (Hamidiye Köyü)

Turgutlu Köyü'nün³¹⁸ kuruluşu ile ilgili olarak, Girit'e gidiş ve Girit'ten dönüş olmak üzere iki husus üzerinde durmak gerekmektedir. Girit 25 yılda alınmıştır. Kandiya'nın alınışı 24 yıl sürmüştür. Girit, Osmanlı tarafından alındığında orada Müslüman toplum oluşturmak gerekmiştir. Bunun için de daha önceden Osmanlı'nın yerleştiği yerlerden oraya birtakım aileler gönderilmiştir. Girit'te bulunan Rum nüfus ile Müslüman nüfusu dengeleyebilmek için evlenmesi yasak olan askerlere izin verilmiş bu sayede evlenen askerler geri dönmemiş orada kalmıştır. Dengeyi sağlamak için bu yol yeterli olmamıştır. Osmanlı coğrafyasından Girit'e bürokrat kesimde göç etmiştir. Bunlar aileleri ile beraber gitmişlerdir. Ayrıca memur kesim ve orayı idare edebilecek yüksek tabakada gitmiştir. Girit'e gönderilen aileler belli bir noktaya değil farklı bölgelere dağıtılmışlardır. Bu dağıtım mesleklerine göre, orada yaşayabilecekleri, daha önceden alışkın oldukları iklim şartlarına göre olmuştur. Girit'te Müslüman toplum bu şekilde oluşmuştur. Orada yaşam, uyum içerisinde 250 yıl kadar sürmüştür. Müslüman ve Rum kesim Girit'te kardeşçe yaşamıştır. Bu süreç Osmanlı'nın zayıflamasına kadar sürmüştür. Osmanlı zayıfladığında yavaş yavaş isyanlar çıkmıştır. Müslüman toplumda bu isyanlara karşı direnmiştir. Bu isyanlar orada çıkarı olan dış ülkelerin kışkırtmasıyla daha da büyümüştür. 1897'de "Büyük İsyân" çıkmıştır. Bu süreçte Müslüman kesime karşı öldürme, korkutma, gözdağları, olmuştur. Kendilerini koruyabilmek için yüksek kesimlerde köylerde yaşayan Müslüman halk yavaş yavaş şehirlere inmeye başlamıştır. Osmanlı Devleti askerini çekince burada yaşayan halk yalnız ve korumasız kalmıştır. Hanya, Resmo, Kandiya'da bulunan Bektaşî tekkelerine sığınmışlardır. Bu tekkeler Müslüman halkı hem ekonomik açıdan hem de güvenlik açısından korumuştur. Böylece bir dayanışma oluşmuş ve Müslüman halk kendini daha güvende hissetmiştir. Bunların yanı sıra arazilerini köylerini terk edemeyenler olmuştur. Gidecek yerleri olmayanlar direnebildikleri kadar direnmişler fakat daha sonra bakmışlar ki kendi can güvenliklerinden çok çocuklarının, ailelerinin can güvenliği tehlikede mallarını, mülklerini, eşini dostunu, tüm mal varlığını, eşlerinin dostlarının mezarlarını bırakıp bulabildikleri gemi ile 1897'den itibaren Ada'yı terk etmek zorunda kalmışlardır. Bu

³¹⁸ İzmir'de bulunan Girit köyleri hakkındaki bilgiler; Giritliler Kültür Dostluk ve Yardımlaşma Derneği ve İzmir Giritliler Derneği'ni ziyaretim sırasında edindiğim bilgi ve belgelerden, ayrıca İbrahim Aydın, Adnan Kavur, Yunus Çengel ve Ali Turgut gibi Girit muhacirleri ile yaptığım görüşmeler sonucu edindiğim bilgilerden derlenerek hazırlanmıştır.

ayrılanlar sadece üzerlerindeki kıyafet ile ayrılmışlar yanlarına hiçbir şey alamamışlar, mallarını satamamışlardır. Zaten çıkarılan isyandaki amaçta Müslümanları kaçıarak mal varlıklarına el koymaktır. Müslümanların Ada'da ki Rum komşuları: *“bu akşam köye baskın olacak, katliam olacak kaçın buradan”* diyerek gemiye kadar Müslümanlara yardımcı olmuşlardır, iyi niyetli komşuluk ilişkilerinden dolayı.³¹⁹

Girit'ten göç edenler en çok İzmir, Mersin, Akdeniz, Ege gibi kıyı şeritlerine gelmişlerdir. Yola çıkarken belli bir hedefleri yoktur, amaçları canlarını kurtarmaktır gemi nereye götürürse oraya gitmişlerdir. Yol parasını ayarlayan üzerindeki kıyafet ile Ada'dan ayrılmıştır. Turgutlu (Hamidiye) Köyü'nü oluşturan kesim Ayvalık, İzmir'e (Urla, Çeşme) gelen kesimdir. Girit sahil kenarı olduğu için Balıkçılıkla uğraşan kesim deniz kenarında barınabilmişken, balıkçılıkla uğraşmayan çiftçilikle uğraşan kesim deniz kenarında barınamamıştır. Varlıklarını sürdürebilmek için işe ihtiyacı olan bu kesim iç kesimlere doğru gelmeye başlamışlardır. Geldikleri yerlerden biri de Tire'dir. İlk Giritli kafilesi Tire'ye 1902 (1318) yılında gelmiştir. Tire'nin muhtelif yerlerine yerleşmişlerdir. Daha çok dış mahallelere yerleşmişlerdir çünkü iç kesimlere yerleşmek para gerektirmiştir. Yerleştikten sonra yavaş yavaş kendi aralarında organize olmaya başlamışlardır. Türkçe bilmiyor Girit'çe biliyorlar o yüzden kendi aralarında organize olmuşlardır. Kendilerine bir lider belirlemişler (muhtar gibi) onun etrafında toplanmışlardır. Bu sayede hem dayanışma sağlanmış hem de; Nereye yerleşebiliriz? Ne iş yapabiliriz? gibi sorunlarında düşüncelerini paylaşmışlar, birbirlerine destek olmuşlardır.³²⁰

Sultan II. Abdülhamit dışarıdan gelen göçmenler için belirli yerlerde köyler kurdurmaya başlamıştır. Bu köyler sırf Girit'ten gelen göçmenler için kurulacak köylerdir. Turgutlu (Hamidiye) Köyü de 1900'lerin başında kurulmaya başlanmıştır. 40 hane için yapılacak olan evlerin, Aydın vilayeti dâhilinde Tire kazasının Deliktepe mevkiisin de kurulmasına karar verilmiştir.³²¹ Bu konuda Muhacirin-i İslamiye Komisyon-ı Ali'si görevlendirilmiştir.³²² Adı kurucusu olan Sultan Abdülhamit'ten dolayı Hamidiye³²³ adını almıştır. Cumhuriyetle birlikte Turgutlu olarak değiştirilmiştir. Köy yörede Giritli Köyü olarak da bilinmektedir. Kuruluşundan sonra

³¹⁹ İbrahim Aydın, Doğum Yeri: Tire, Doğum Yılı: 1950, Emekli Bankacı.

³²⁰ İbrahim Aydın, Doğum Yeri: Tire, Doğum Yılı: 1950, Emekli Bankacı. Adnan Kavur, 3. Kuşak Girit Muhaciri, Doğum Yeri: İzmir, Doğum Yılı: 1965, Serbest Meslek.

³²¹ BOA, DH.MKT., 2727.7.1.1., BOA, DH.MKT., 2727.7.2.1.

³²² BOA, BEO., 3304.247743.1.1.

³²³ BOA, İ.HUS., 165.56.1.1., BOA, DH.MKT., 1252.66.2.2.

birkaç aile gelmiş, onlar da buraya çalışmak amacı ile gelmiş ve burada kalmışlardır. İlk gelenlerin sayısı 136 kişidir. O zaman köy şimdiki gibi değildir. Kıraç, şehre uzak, işlenmemiş topraklardan oluşmaktadır. Liderler vasıtasıyla Tire’de 40 haneli köye çiftçi takımından olup ta perişan durumda olanların yerleşebilecekleri tellallarla ilan edilmiştir.³²⁴ Bu ilandan sonra 3 grup köye gelmiş, beğenmemiş geri dönmüşlerdir. Son gelen grup o günkü liderleri Sivri Mollazade Hacı Ali önderliğinde 16/03/1325 (1906) tarihinde köye gelmişler ve buraya yerleşmeye karar vermişlerdir. Köyün kuruluş tarihi arşiv belgelerinde 16 Nisan 1324 (29 Nisan 1908) olarak geçmektedir.³²⁵ Köy 40 hane olarak kurulmuştur.³²⁶ 17 nolu hanenin kızları Girit’te başka biriyle anlaşarak ailesinin rızası olmadan evlenmiş, orada kalmıştır. Annesi ve babası Turgutlu Köyü’ne gelmiştir. Aradan 6-7 yıl geçtikten sonra o çift doğan ilk çocuklarıyla beraber Turgutlu Köyü’ne gelmişlerdir. Onlar gelince evin bir kısmını bölmüşler ve onlara vermişlerdir. Böylece köy 41 hane olmuştur. Kuruluşu 40 hane olan köy daha sonra bu şekilde 41 haneye çıkmıştır. Köyün ortası okuldur, okulun sağında 20 solunda 20 olmak üzere toplamda 40 adet ev yapılmıştır. Evler birbirine paralel ve simetriktir. Evler 2 oda şeklinde, 1 oda geniş bir mutfak, günlük yaşamlarını sağlayabilecekleri bir ocak, yanında küçük bir oda şeklindedir. İlk yapılda evler karşılıklı iki ev aynı bahçeyi kullanacak şekilde yapılmıştır ve iki eve bir tuvalet düşmüştür. Planlı bir köy oluşturulmuştur. 40 haneye verilen bu evler bağış niteliğinde değildir ücreti mukabilindedir. Uzun vadede ödemeleri planlanmıştır.³²⁷ Sultan II. Abdülhamit döneminde Turgutlu (Hamidiye) Köyü’ne 16/03/1325 (1909) tarihi itibari ile yerleştirilen Girit muhacirlerinin hane yerleşim planı şu şekildedir:³²⁸

³²⁴ BOA, DH.MKT., 2793, 75, 2.

³²⁵ BOA, DH.MKT., 2727.7.1.1.

³²⁶ BOA, DH.MKT., 1252.66.1.1.

³²⁷ İbrahim Aydın, Doğum Yeri: Tire, Doğum Yılı: 1950, Emekli Bankacı.

³²⁸ İbrahim Aydın, Doğum Yeri: Tire, Doğum Yılı: 1950, Emekli Bankacı.

Tablo 8: 16/03/1325 (1909) Tarihli Turgutlu (Hamidiye) Köyü Hane Yerleşim Planı

1

2

18

41

17

3

4

16

15

19

20

38

37

5

6

14

13

21

22

36

35

Okul

(Eski Kahve)

Köy Meydanı

7

8

12

11

23

24

34

33

39

40

10

9

25

26

32

31

27

28

30

29

Yol

- 1) Mehmet oğlu Bedri Hüseyin Görceğiz
-Halil Erol (Bayındırlı Halil Ağa)
-Hilmi (Nazmi) Bük, Hatice Bük
- 2) Derviş oğlu Molla Mustafa Özkale
-Mustafa Siviş, Halil Siviş-Özkan Şen
- 3) Selim oğlu Ahmet Çelebi
-Recep, Pembe-Mehmet Civelek-Semra Aydın
- 4) İsmail oğlu Hüseyin, Fatma, Sinan
-H. Ali Göreke (Sığaçı Ali)-Ramazan Tosun
- 5) Hüseyin oğlu Kati İbrahim Aydın
-Hasan Aydın
- 6) Mustafa oğlu Yetim Ali Görcek
- 7) Bayram oğlu Ali Peker
-Mahmut Görcek
-İbrahim Şen (Şapkalı)
- 8) Hüseyinoğlu Süleymanaki Mehmet
-Mustafa Şen (Viyeniti Mustafa)
-İbrahim Şen (Şapkalı)
- 9) Sadık oğlu Sivri Mollazade Hacı Ali Akdil
-Hüseyin Kayar (Kürt Hüseyin)
-Cülaci Hüsnü Görgü

- Ayfer Çelik
- 10) Hasan oğlu Hanyatu Cemali Kayar
-Cemal Kayar-Cülaci Hüsnü Görgü
- 11) Derviş Hasan oğlu İspaduko Ali
-Hasan Şen
-İbrahim Şen (Şapkalı)
- 12) Salih oğlu Derviş (Tahsildar Yaşar babası)
-Recep Görcek
- 13) İbrahim oğlu Ali Bayrakçı
-İkbal Tonkuş (İkbal Hanım)-Ali Çınar
- 14) Hacı Ali oğlu Sadık Akdil
-Cafer oğlu Viyeniti İbrahim Şen
-Yağcı Nuri, Nasbe Özçiftci
-Şağban Erinç
- 15) İsmail oğlu Celenos Hüseyin Güngör
-Hüsnü Güngör
-Ramazan Tosun
- 16) Mehmet oğlu Lerapetrit Ali Şimşek
-Recep Şimşek
- 17) Dileveaki İbrahim Toprak
-Fatma Karabay (Arapena)
-İsmail Şen- Özkan Şen
- 18) Abdurrahman oğlu Mazlumaki Arif Görek
-Ahmet Çelebi-Necati Çelebi
- 19) Recep, Pembe, kızları Zeynep Urcan
-Ahmet Görcek
-Nazik Erinç
- 20) Hüseyin oğlu Rüstümlü İbrahim Göreke
-İrfan Turgut
- 21) Cafer oğlu Viyaniti İbrahim Şen
-Mualim Hüseyin Turgut
-İrfan Turgut
- 22) Derviş oğlu Timur Görez

- Hasan Görez
- Nurten Erinç-Gülten Güder
- 23) Arif oğlu Molla Salih
 - Ahmet Çelebi-Necip Atik
- 24) Salih oğlu Arif, eşi Kamer
 - Necip Atik
- 25) Mehmet oğlu Berber Hasan Yılmaz
 - Berberaki Mustafa Yılmaz
- 26) Abdülkadir oğlu Ali
 - İsmail Güngör (İsmail Ağa)
- 27) Sadık oğlu Ahmet Çaylak
 - Mustafa, Nimet Kale
- 28) Hüseyin oğlu Cül Mustafa Görgü
 - Cülacei Hüsnü Görgü
 - Ali Çınar
- 29) Salih oğlu Kahveci Hüseyin Erkan
 - Şerif Ahmet Kale, Zeynep Kale
 - Emir Ali Kale, Ahmet Kale
- 30) Yunus oğlu Hocaki Mustafa Görgüç
 - Emir Ali Kale
 - Ahmet Kale
- 31) Mustafa oğlu Selim ve Afet
 - Cülene Kübra Görgü- Kemal Görgü
- 32) Mehmet oğlu Kadamaki Hüseyin Görgülü
 - Fatma, Cafer Turgut
 - Mefaret, Muharrem, Ali Kaya
- 33) Arif oğlu Pezanos Ali Tosun
 - İ. Hakkı Turgut
 - Hakkıaci Mustafa (Çetin) Turgut
 - Ali Turgut
- 34) Hasan oğlu Petrani Mustafa Yıldırım
 - Hakkıacı Mustafa (Çetin) Turgut
 - Ali Turgut

35) Bayram oğlu Kamber Atıġan

-Rıdvan Atıġan

-Pervin Atıġan

36) Ali oğlu Mahmut Taş (Mahmut Aġa)

-Ahmet Görcek

-Zehra, Nihat Şendil

37) Nazif oğlu Burla Ali

-Mustafa, Hatice Özmeşin

-Hikmet Çınar

38) Emin oğlu Maroboleti Ali Çınar

- Maroboleti Ahmet Çınar

-Emin oğlu Ahmet Çınar

-Engin Çınar

39) Haydar oğlu Halil Siviş Eşi Zekiye

-Sigaçi Ali'nin amcası

-Emeti Görceğiz-Tenzile Çelik

40) Mehmet oğlu Küçükagi Cafer Çelik

-Şambalici İbrahim Çelik

-İbrahim oğlu Cafer Çelik

41) Nail oğlu Arabacı Arap İbrahim Karabay

(Övey kayınvalidesi Hatice Toprak 1/4 ü miras olarak alınca ev 17 ve 41 hane halinde ikiye bölünmüş)

-İsmail Şen - Özkan Şen.³²⁹

Turgutlu Köyü, Girit'ten mübadele öncesi gelen göçmenlerin yerleştiği bir köy olarak anılmaktadır. Köyde aşiret yoktur. Girit'in değişik yörelerinden, köylerinden, şehirlerinden gelip Tire'de bir araya gelerek tanışmışlardır birçoğu da köye yerleştikten sonra tanışmışlardır. Yakın akraba olanlar varsa 2 hane kadar aynı köyden gelmişlerdir. Ağırlıklı olarak Kandiya'dan gelmişlerdir. Bunun yanında Resmo, Hanya, Yrapetra gibi Girit'in değişik şehirlerinden gelenler de olmuştur.³³⁰

³²⁹ İbrahim Aydın, 3. Kuşak Giritli, Doğum Yeri: Tire, Doğum Yılı: 1950, Emekli Bankacı.

³³⁰ Ali Turgut, 4. Kuşak Giritli, Doğum Yeri: Tire, Doğum Yılı: 1962, Köy muhtarı.

1906 yılında İzmir, Tire ilçesi Hamidiye Köyü'ne gelen Giritli muhacirlerin verileri şu şekildedir:

Tablo 9: 16/03/1325 Tarihli Turgutlu(Hamidiye) Köyü Nüfus Esas Defteri

Turgutlu Köyü, 16/03/1325								
Hane	Adı	Babası	Annesi	Doğ. Yılı	Doğ. Yeri	Toplam	Erkek	Kadın
1	Hüseyin ³³¹	Mehmet	Ayşe	1260	Girit	3	2	1
2	Derviş oğlu Mustafa ³³²	Derviş	Kadire	1278	Girit	3	2	1
3	Salim oğlu Ahmet ³³³	Salim	Emine	1285	Girit	4	2	2
4	İsmail oğlu Hüseyin ³³⁴	İsmail	Fatma	1288	Girit	2	1	1
5	Hüseyin oğlu İbrahim ³³⁵	Hüseyin	Ayşe	1290	Girit	3	2	1
6	Yetim Mustafaki oğlu Ali ³³⁶	Yetim Mustafa	Halime	1287	Girit	3	2	1
7	Bayram oğlu Muharrem kardeşi Ali ³³⁷	Bayram	Hüsniye	1299	Girit	3	1	2
8	Süleyman Naki oğlu Mehmet ³³⁸	Hüseyin	Nazlı	1252	Girit	3	1	1
9	Sami Mollazade Hasan Ali ³³⁹	Sadık	Gülsüm	1267	Girit	4	2	2
10	Hasan oğlu Cemali ³⁴⁰	Hasan	Aliye	1272	Girit	8	3	5

³³¹ Naklen Karacal geldi. Kapalı kayıt. Soyadları: Göreceğiz, Lakapları: Bedriler. Geldiği yer: Kandiya

³³² Naklen Yahşibey Mah. geldi. Soyadları: Özkale, Lakapları: Dervişoğulları, Molla Mustafalar. Kandiya Kasrini köyünden.

³³³ Soyadları: Çelebi, Lakapları: Çelebiler. Geldiği yer: Kandiya.

³³⁴ Naklen İbn-i hatip Mah. geldi. Kapalı kayıt.

³³⁵ Naklen Mahidiye Mah. geldi. Aydın Katiler. Aile Resmo Ayvasil Köyünden. Lakapları: Kati (Katoaç) (Kediler).

³³⁶ Naklen Tekke mazeviye Mah. geldi. Soyadları: Görcek, Lakapları: Çurli (Vrakula). Geldiği yer: Kandiya.

³³⁷ Naklen Molla Çelebi Mah. geldi. Soyadları: Peker, Lakapları: Petranos, Geldiği yer: Hanya-Lerapetra.

³³⁸ Naklen Paşa Mah. geldi. Kapalı Kayıt. Lakapları: Süleymannaki.

³³⁹ Naklen Hekimçelebi Mah. geldi. Soyadları: Akdil, Kapalı kayıt. Geldiği yer: Kandiya, Lakapları: Sivri Mollazade.

11	Derviş Hasan oğlu Ali ³⁴¹	Derviş Hasan	Ayşe	1288	Girit	3	2	1
12	Salih oğlu Derviş ³⁴²	Salih	Reşide	1260	Girit	3	1	2
13	İbrahim oğlu Ali ³⁴³	İbrahim	Fatma	1293	Girit	2	1	2
14	Ali oğlu Sadık ³⁴⁴	Ali	Rukiye	1292	Girit	2	1	1
15	Hüseyin ³⁴⁵	İsmail	Selime	1275	Girit	3	2	2
16	Mehmet oğlu Ali ³⁴⁶	Mehmet	Ayşe	1289	Girit	2	1	1
17	İbrahim ³⁴⁷	Dilaver	Hanife	1254	Girit	4	2	2
18	Abdurrahman oğlu Mazlum Naki ³⁴⁸	Abdurrahman	Tenzile	1254	Girit	3	1	2
19	Salih oğlu Recep ³⁴⁹	Salih	Emine	1281	Girit	2	1	1
20	Hüseyin oğlu İbrahim ³⁵⁰	İbrahim	Fatma	1291	Girit	2	1	1
21	Cafer oğlu İbrahim ³⁵¹	Cafer	Fatma	1289	Girit	3	1	2
22	Derviş oğlu Timur ³⁵²	Derviş	Ayşe	1295	Girit	2	1	1
23	Arif oğlu Salih ³⁵³	Arif	Kamile	1283	Girit	2	1	1
24	Arif oğlu Salih Babası Arif ³⁵⁴	Salih	Kamile	1259	Girit	2	1	1

³⁴⁰ Naklen Molla Çelebi Mah. geldi. Soyadları: Kaya/Tonkuş, Geldiği yer: Hanya, Lakapları: Hanyatu, Kürt Hüseyinler.

³⁴¹ Naklen Paşa Mah. geldi. Soyadları: Urcan, Lakapları: Uykucular, İspadulaki. Geldiği yer: Kandiya.

³⁴² Naklen Hamidiye mah. geldi. Kapalı kayıt. Geldiği yer: İskopi.

³⁴³ Naklen Şehköy nakil geldi. Soyadları: Bayrakçı, Lakapları: Bayrakçılar.

³⁴⁴ Naklen Hekimçelebi Mah. geldi. Soyadları: Akdil, Kapalı kayıt, Geldiği yer: Kandiya.

³⁴⁵ Naklen Debağsinan Mah. geldi. Soyadları: Güngör, Lakapları: Çelenos, Geldiği yer: Resmo Anngelina (Çelya) Köyü.

³⁴⁶ Naklen Yunusemir Mah. geldi. Soyadları: Şimşek, Lakapları: Lerapetrit, Lerapetra, Geldiği yer: Lerapetra.

³⁴⁷ Naklen Takkacizade Mah. geldi. Soyadları: Toprak, Kapalı kayıt, Lakapları: Sitiyakos (Dilaveraki), Geldiği yer: Sitia.

³⁴⁸ Naklen Debağsinan Mah. geldi. Soyadları: Görek, Kapalı kayıt, Lakapları: Mazlumaki, Arif Ağa, Geldiği yer: Kandiya.

³⁴⁹ Naklen Camicedit Mah. geldi. Kapalı kayıt.

³⁵⁰ Naklen İbnihatip Mah. geldi. Soyadları: Göreke, Yörük Mehmet, Lakapları: Rüstümlü, Geldiği yer: Sitia-Roussa Ekklesia (Rusdika) Köyü.

³⁵¹ Naklen Mollaçelebi Mah. geldi. Soyadları: Şen, Lakapları: Viaeneti (Sabuncu), Geldiği yer: Kandiya-Viannos Köyü.

³⁵² Soyadları: Görez, Geldiği yer: İskopi.

³⁵³ Soyadları: Kaya, Lakapları: Molla Salih, Geldiği yer: Kandiya.

25	Mehmet Oğlu Hasan ³⁵⁵	Mehmet	Nazlı	1280	Girit	6	5	1
26	Abdülkadir oğlu Ali	Abdülkadir	Huriye	1280	Girit	4	2	2
27	Sadık oğlu Ahmet ³⁵⁶	Sadık	Huriye	1280	Girit	3	2	1
28	Hüseyin oğlu Mustafa ³⁵⁷	Hüseyin	Emine	1290	Girit	2	1	1
29	Hüseyin ³⁵⁸	Salih	Nazife	1284	Girit	2	1	1
30	Giritli Hazaki Mustafa ³⁵⁹	Yunus	Ayşe	1297	Girit	6	2	4
31	Mustafa oğlu Selim ³⁶⁰	Mustafa	Havva	1249	Girit	2	1	1
32	Hüseyin Kademaki ³⁶¹	Mehmet	Nuriye	1289	Girit	2	1	1
33	Ali ³⁶²	Arif	Emine	1279	Girit	4	3	1
34	Hasan oğlu Mustafa ³⁶³	Hasan	Huriye	1280	Girit	4	2	2
35	Giritli Kamber ³⁶⁴	Bayram	Fatma	1280	Girit	6	2	4
36	Ali oğlu Mehmet ³⁶⁵	Ali	Saliha	1279	Girit	5	1	4
37	Nazif oğlu Ali ³⁶⁶	Nazif	Akile	1278	Girit	6	3	3
38	Bayram oğlu Ali ³⁶⁷	Emin	Havva	1282	Girit	4	1	3
39	Halil Haydar Süleymanaki ³⁶⁸	Haydar Süleymanaki	Penbe	1295	Girit	2	1	1

³⁵⁴ Soyadları: Kaya, Lakapları: Saliaki, Geldiği yer: Kandiya, Kapalı kayıt.

³⁵⁵ Soyadları: Yılmaz, Lakapları: Berber, Berberaki, Geldiği yer: Kandiya.

³⁵⁶ Naklen Molla Çelebi Mah. geldi. Soyadları: Çaylak.

³⁵⁷ Naklen Debağsinan Mah. geldi. Soyadları: Görgü, Lakapları: Cül.

³⁵⁸ Naklen Debağsinan Mah. geldi. Soyadları: Erkan, Lakapları: İskopicanos (Kahveci Hüseyin), Geldiği yer: İskopi, Kapalı kayıt.

³⁵⁹ Naklen Alacamescit Mah. geldi. Soyadları: Görgüç, Gülanalar, Lakapları: Hocaki, Geldiği yer: Kandiya.

³⁶⁰ Naklen Ahiimam Mah. geldi. Kapalı kayıt.

³⁶¹ Naklen Paşa Mah. geldi. Soyadları: Görgülü, Lakapları: Kademaki (Kamıyaki), Geldiği yer: Kandiya, Kapalı kayıt.

³⁶² Naklen Paşa Mah. geldi. Soyadları: Tosun, Lakapları: Pezanos, Geldiği yer: Kandiya-Peza Köyü, Kapalı kayıt.

³⁶³ Naklen Ketenci Mah. geldi. Soyadları: Yıldırım/Atıgan, Lakapları: Petrani (Taşçı), Kapalı Kayıt.

³⁶⁴ Soyadları: Atıgan, Lakapları: Giritli, Geldiği yer: Kandiya, Kapalı kayıt.

³⁶⁵ Soyadları: Taş, Lakapları: Mahmut Ağa, Kapalı kayıt.

³⁶⁶ Naklen Alacamescit Mah. geldi. Soyadları: Turgut, Lakapları: Burlali, Geldiği yer: Kandiya-Tefeli Köyü.

³⁶⁷ Soyadları: Çınar, Lakapları: Maraboleti, Marabalot, Geldiği yer: Lasithi- Marabella(Marambola).

³⁶⁸ Naklen İzmir Kasap sofı Mah. geldi. Soyadları: Siviş, Kapalı kayıt.

40	Cafer Küçügaki ³⁶⁹	Mehmet	Fatma	1290	Girit	4	2	2
41	Nail Mirascidaki oğlu İbrahim ³⁷⁰	Nail Mirascidaki	Huriye	1302	Girit	2	1	1
						135	66	69
42	Abdullah ³⁷¹	Celil	Gülsüm	1303	Tiflis			
43	Nihat ³⁷²	İsa	Aziye	1341	Tire			
44	Necip ³⁷³	Hasan	Zeynep	1341	Tire			
45	Şerif Ahmet ³⁷⁴	Mehmet	Ayşe	1329	Akkoyun			
46	Mustafa ³⁷⁵	Ahmet	Ayşe	1315	Seferihisar			
47	İsmet ³⁷⁶	Mustafa Ali	Zeynep	1933	Aydın			
48	Hatice ³⁷⁷	Hamdi	Düriye	1935	Tire			

Kaynak: İbrahim Aydın özel arşivinden alınmıştır. Ayrıca bkz: Necat Çetin, “Girit Muhacirlerinin İskân Olduğu Tire Hamidiye (Turgutlu) Köyü Araştırması ve Son Osmanlı Nüfus Tahriri”, Uzman öğretmen, Yöre Araştırmacısı.

Tabloya bakıldığında köyde nüfus yazımının 16 Mart 1325 tarihinde yapıldığı görülmektedir. İlk tahrir edilen nüfus esas defterine göre 67 kadın, 69 erkek olmak üzere toplam 136 kişi köyü oluşturan kişilerdir. 41 hanenin 10 hanesi bugün kapalı kayıt konumundadır. 41 hane reisinin tamamı Girit doğumludur. En kalabalık hane no:10 olan hane reisi “Hasan oğlu Cemal” olan hanedir.³⁷⁸ Bu hane dışında diğer hanelerin nüfusları 2 ile 6 arası değişmektedir. Hane reisleri lakapları veya baba isimleri örneğin; “Bayram oğlu Ali” diye anılmaktadır.

Turgutlu Köyü’ne gelenler geldikleri köyün veya yörenin lakabını almışlardır. Örneğin; köy sakinlerinden İbrahim Bey’in lakabı Kotaaç’tır. (Yukarlı, yukarı köyden demektir.) Ayrıca “aki” eki Girit kültürünün ayrılmaz bir parçasıdır ve sadece Girit Adası’na özgü bir ektir. Soyisim ve lakapların sonunda; “aki” eki bulunuyorsa, bunun kesinlikle Giritli olduğunu, Adalar da Girit’ten başka, ismin sonuna “aki” eki

³⁶⁹ Naklen Kasaba Yenice Kavukçu Mah. geldi. Soyadları: Çelik, Lakapları: Küçügaki.

³⁷⁰ Soyadları: Karabay, Lakapları: Arabacı Arap İbrahim, Geldiği yer: Hanya.

³⁷¹ Naklen İstanbul Eminönü Yavaşıca Şahin Uzunçarşı Mah. geldi. Öz, deftere kayıt tarihi: 1948, Kapalı kayıt.

³⁷² Naklen Karacaali Mah. geldi. Zorlu, deftere kayıt tarihi: 1950 İzmir Selahattinoğlu Mah. nakil gitti.

³⁷³ Atik, deftere kayıt tarihi: 1952.

³⁷⁴ Naklen Akkoyunlu geldi. Kala, deftere kayıt tarihi: 1953, Akkoyunlular.

³⁷⁵ Naklen İzmir 5. Sulataniye Mah. geldi. Özmeşin, deftere kayıt tarihi 1960.

³⁷⁶ Naklen Aydın Germenci Ortaklar geldi. Atıcı, deftere kayıt tarihi: 1973.

³⁷⁷ Naklen Bayındır hacı İbrahim Mah. geldi. Bök, deftere kayıt tarihi: 1982.

³⁷⁸ Necat Çetin, *a.g.m.* s.4.

kullanılmadığını, bugün bile “Koraki”, “Dilaveraki”, “Dervişaki” gibi lakapların hala kullanıldığı görülmektedir.³⁷⁹

Köye gelen muhacirler çiftçidir. Bunlara tarla, tarım aletleri ve öküz gerekmektedir. Hükümet muhacirlerin bu ihtiyaçlarını da karşılamaktadır. Muhacirlere³⁸⁰; 6 büyük dönüm tarla, 12 büyük dönüm tarla, bahçeliklerden 1 evlek bahçelik, kıraçtan 3 büyük dönüm tarla, 4 mera (732.000 m), 40 haneye paylaştırılmıştır. Ayrıca 2 öküz, 1 inek, kağı arabası, saban ve buna benzer alet edavatta verilmiştir. Bu sayede köylü biraz daha rahata kavuşmuştur. Artık para kazanacakları bir işleri olmuştur. Hayvancılıkla uğraşanlar yavaş yavaş hayvan edinmeye başlamıştır. Topraklar imar görmediği için kendileri uğraşıp tarıma hazırlamışlardır. Girit’te ki örf, adet geleneği buraya getirmişlerdir. Orada bağcılıkla uğraşanlar tepeleri teraslamışlar, bağ dikmişlerdir. Zeytin, Girit’in 1. mahsulüdür. Burada da zeytinciliğe başlamışlardır.³⁸¹

Köyde Türkçe dışında Rumca konuşulmuştur. İlk gelenler Giritçe denilen lisanı kullanmışlardır. 1. Kuşak Türkçeyi hiç öğrenememiştir. Çünkü bir zorlama olmamıştır. Köyden Tire’ye gittiklerinde ayrı ayrı yerlerde oldukları için zorlanmışlardır, kendilerini ifade edememişlerdir. Civar yakın köylerden gelmiş bir grup buraya yerleşmiş muhacirlerle iletişim sağlayamamışlar yabancı dil kullandıklarından “*acaba bunlar gavur mu?*” diye düşünmüşlerdir. Sonra bakmışlar köyde cami var o zaman bunlar “*yarım gavur*” gibi yaftalama yapmışlardır. Bu durum Girit muhacirlerini üzen, yaralayan bir durum olmuştur. Yerlilerin böyle davranmalarına anlam verememişlerdir. Çünkü Girit’ten gelenler de Türk’tür ve Müslümandır. 2. Kuşak Türkçeyi okulda öğrenmiştir. 3. Kuşak ise Rumcayı hiç öğrenememiştir. 3.Kuşağa ataları çektikleri sıkıntılardan dolayı Rumcayı öğretmek istememişlerdir. Evde her ne kadar Rumca konuşsalar da çocuklarıyla o dili hiç konuşmamışlardır. Konuşulan dil Yunancanın Girit’çe şivesidir. Türkçe ’ye geçtiklerinde de daha çok bu şive ile Türkçeyi konuşmuşlardır. Onun için Türkçe konuşurken karşı taraf “*siz Giritli misiniz?*” diyerek onları hemen ayırt edebilmiştir. Daha sonra ki kuşak Rumcayı hiç öğrenemediği için köyde bu şive tamamen kaybolmuştur. Şu anda da köyde Girit’çe

³⁷⁹ Giritliler Gazetesi, Mart 2011, S.2, s.2.

³⁸⁰ Muhacirlere yapılan yardımlar için bkz: BOA, A.MKT.MHM., 508/7. BOA, Y..A.RES., 100/31. BOA, İ.M.M, 962/2786.

³⁸¹ İbrahim Aydın, 3. Kuşak Giritli, Doğum Yeri: Tire, Doğum Yılı: 1950, Emekli Bankacı.

bilen neredeyse yoktur. Bilse de ekmek, su gibi buna benzer ailesinden duyduğu ufak tefek şeyleri bilmektedir.³⁸²

Köyde İslamiyet dışında başka bir din ve mezhep bulunmamaktadır. Girit'e Anadolu'dan göçler yapıldığında Bektaşiler özellikle gönderilmiştir. Müslümanlığı, Türklüğü birleştirsınler, yaygınlaştırsınlar diye. Kandiya civarında bilhassa çok sayıda Bektaşî tekkesi vardır. “*Ben Giritliyim!*” demekten çekinenler gibi, Bektaşî olanlarda Bektaşî olduğunu söylemekten çekinmiştir. Diğer halktan tepki görmemek için söylememişlerdir. Girit'ten gelenlerin büyük bir çoğunluğu Bektaşî'dir. Köyde de Bektaşî'yim diyen aileler bulunmaktadır. Bunlar bilgili ve kültürlü kişilerdir.³⁸³

Köyde yatır gibi şeylere körü körüne bağlanmak yoktur. İslam dinine bağlı kişilerdir. Orucunu tutan, namazını kılan hurafelere inanmayan kişilerdir. Aydın bir toplumdur. Kız isteme kendi aralarında olmuştur. 2 kuşak kendi aralarında olmuş daha sonra diğer kişilerle de yaygınlaşmıştır.(civar köyler, yerli halk gibi...) ³⁸⁴

Köyde şöyle bir gelenek vardır. Sabah herkes işine gücüne gider. Tarlaya gidenler çapa kazar. O zamanlar pamuk toplayıcılığı yaygın olduğu için genelde pamuk çapalanır. Akşam olduğunda, her akşam kına gecesine benzer kendi aralarında eğlence düzenlenir. Dümbelek çalınır. Yöresel şarkılar, türküler, oyunlar olur. Erkekler kahvede domino, dama, fincanın altına nesne saklayıp bulma ve iskambil oynarlar. O zamanlar radyo ve televizyon olmadığı için ev gezmeleri daha ağırlıklıdır. Her akşam belirli evlerde toplanılır. Misafirlerini kendi ürettikleri kuruyemiş ve buna benzer şeylerle ağırlarlar. Girit hikâyeleri, yaşlıların anlattığı masallar (uzun süreli ertesi güne sarkan masallar) anlatılır. Bayramlara çok önem veren bir köydür. Dışarı gitmiş kişiler bayramlarda, düğünlerde, cenazelerde köye mutlaka gelirler. Adetlerde tutuculuk yoktur.³⁸⁵

Vefat olaylarında, kırkı, ellisi, üç günü âdeti Giritli muhacirlerde de vardır. 1 hafta ölen kişinin evinde okumalar yapılır. Kadınlar tesbih duası yapar. 1 hafta ölen kişinin evine yemek gider. Acıları paylaşılmaya çalışılır. İlk gelen neslin yattığı kabristanda hiç yazılı taş yoktur. Bu durumda sonraki kuşak Giritli muhacirler büyük

³⁸² Adnan Kavur, 3. Kuşak Girit Muhaciri, Doğum Yeri: İzmir, Doğum Yılı: 1965, Serbest Meslek. İbrahim Aydın, 3. Kuşak Giritli, Doğum Yeri: Tire, Doğum Yılı: 1950, Emekli Bankacı.

³⁸³ Ali Turgut, 4. Kuşak Giritli, Doğum Yeri: Tire, Doğum Yılı: 1962, Köy muhtarı. İbrahim Aydın, 3. Kuşak Giritli, Doğum Yeri: Tire, Doğum Yılı: 1950, Emekli Bankacı.

³⁸⁴ Ali Turgut, 4. Kuşak Giritli, Doğum Yeri: Tire, Doğum Yılı: 1962, Köy muhtarı.

³⁸⁵ İbrahim Aydın, 3. Kuşak Giritli, Doğum Yeri: Tire, Doğum Yılı: 1950, Emekli Bankacı.

üzüntü duymuştur. Bayramlarda ziyarete gittiklerinde yakınlarının mezarlarını aramışlardır. 3. kuşaktan sonra mezar taşlarına ölen kişilerin isimleri yazılmaya başlanmıştır. 3. kuşak Girit muhaciri olan İbrahim Bey'in babasının şöyle bir vasiyeti vardır: *“Benim mezarımı hiç yapamazsanız ufak bir yazılı taş koyun geldiğinizde aramayın, benim aradığım gibi...”* Şimdiki kuşak mezarlığın etrafını çevirip, içeride yatanların yeri belli olmasa da, orada yattıkları belli olsun diye bir resimli tabela koymayı düşünmektedirler.³⁸⁶

Köyde birlik ve beraberlik ilk gelen kuşakta çok önemli olmuştur. Birbirlerinden başka dayanacakları, birbirlerini koruyacak, kollayacak kimse yoktur. O yıllarda dayanışma önemlidir. Fakat zamanla ekonomik şartlar, çağın getirdiği teknolojik yenilikler dolayısıyla herkes kendi kabuğuna çekilmiştir. Dayanışma diğer köylere bakıldığında yine vardır. Fakat eskiden teknolojinin ilerlemediği yıllarda, akşamdan muhtar *“çeşteman”* denilen bekçiye çağırır, yarın şurada köyün bir işi var der ve bekçi ev ev dolaşır bu haberi duyurur. Ertesi gün köy meydanında toplanılır, o iş yapılır. Bireysel olarak bakıldığında ise tarlada pamuk çapası yapılacaksa; bugün senin tarlan, yarın benim tarlam şeklinde imece yapılırdı. Bu yardımlaşmalar şimdi eskisi gibi değildir.³⁸⁷

Köyde daha önceden pamuk, tütün, kendir tarımı ağırlıklıdır. Şimdi ise devlet politikası ile ağırlıklı olarak hayvancılık yapılmaktadır. Arazilerde hayvan yemi üzerine tarım yapılmaktadır. Köyde tarım ve hayvancılık dışında başka bir geçim kaynağı yoktur. Dışarıya çalışmaya giden aileler vardır. Köyde bakkal, kasap, berber vs. yoktur. Köy çok küçük olduğundan ekonomik açıdan kaldırarak durumu da yoktur. Teknolojik gelişmelerle şehirlerin yakınlaşması sayesinde ihtiyaçlarını en yakın şehirden temin etmektedirler. Yine yakın köylerden de temin edebilmektedirler.³⁸⁸

Köyde daha önceleri evlenme yaşı küçüktür. Şimdilerde ise 30'lu yaşlara dayanmaktadır. Önceden, 23 yaşında evlenen birine geç kaldın gözüyle bakılmaktadır. Köyün en yaşlısı 90 yaşındaki Nazmiye teyzedir. Zekâsı, hafızası son derece yerindedir. Genç nesillere bilgilerde veren biridir. Memlekete değerli nesillerde yetiştirmiştir. Köyde ortalama yaşam 70 yılın üzerindedir. Bunda ot ağırlıklı

³⁸⁶ Ali Turgut, 4. Kuşak Giritli, Doğum Yeri: Tire, Doğum Yılı: 1962, Köy muhtarı. İbrahim Aydın, 3. Kuşak Giritli, Doğum Yeri: Tire, Doğum Yılı: 1950, Emekli Bankacı.

³⁸⁷ İbrahim Aydın, 3. Kuşak Giritli, Doğum Yeri: Tire, Doğum Yılı: 1950, Emekli Bankacı.

³⁸⁸ İbrahim Aydın, 3. Kuşak Giritli, Doğum Yeri: Tire, Doğum Yılı: 1950, Emekli Bankacı.

beslenmenin de katkısı vardır. İnternet kullanımı cep telefonu sayesinde yaygındır. Cep telefonundan öncede internet kullanımı vardır. Köyde; kütüphane, kahvehane yoktur. Köy ilk kurulduğunda 3 adet kahvehane var iken, şu anda yoktur. Köy okulu taşımacılık nedeniyle açık değildir. Köy kurulduğunda civar köylerde okul yokken bu köyde vardır. Civar köylerden okul için buraya gelmektedirler. Köyde; sağlık ocağı, doktor yoktur. Fakat 15 günde 1 aile hekimleri köye gelip buradaki insanları muayene etmektedirler. 1 adet sağlık odası vardır. Hastalar orada muayene edilmektedir. Köyde; elektrik, su, telefon, internet, kanalizasyon, yol alt yapısı hepsi mevcut ve yeterlidir.³⁸⁹

Nevruz ve Hıdırellez Tire’de coşku ile kutlanmaktadır. Köydekiler kutlama için Tire’ye gitmektedirler. Şu anda 5. ve 6. Kuşak Giritli muhacirler, ataları nereden gelmiş, nasıl gelmiş, neler çekmişler unutulmasın diye dernekler kurmuşlardır. Bu derneklerde yaşananları anlatmayı istemişlerdir. Köyü hiç görmeyen kuşakları köyde buluşturmak için harekete geçmişlerdir. Köyü hiç görmeyen 350-400 kişi gelmiştir. Köyü hiç görmeyen derken ataları buradan çıkmış, 3. ve 4. kuşak hatta 2. kuşaktan köyü hiç görmeyenler gelmiştir. O günden sonra, daha büyük kitlelere ulaşmak için festival yapmaya karar verilmiştir. 2015 yılında 1. festival yapılmıştır. Bu festivale 3500 kişi katılmıştır. 2016 yılında ise 5300 kişi katılmıştır. Bu sene de Nisan’ın 30’unda festivalin yapılması planlanmaktadır. Festival artık geleneksel hatta uluslararası boyuta ulaşmıştır. Bu sene ki katılıma 6-7 bin kişinin katılımı beklenmektedir. Festivalde geçmiş anlatılmakta, ot toplama yarışması düzenlenmekte, Girit kültürünü yansıtan yemek yarışmaları yapılmakta pişirilen yemekler dağıtılmakta, ilk üçe girenlere ödülleri verilmektedir, bu sene ki yemek yarışmasının teması şevketi bostandır. Yarışmada jüri üyeliğini Adnan Menderes Üniversitesi Gastronomi Bölümü yapacaktır. Geçen sene ise Ekonomi Üniversitesi yapmıştır. Şevketi bostan çeşitli şekillerde pişirilecek ve en güzel yapana altın ödülü verilecektir. Bunun yanı sıra “*nenemin tarifi*” dedikleri genç çocukların (daha çok Tire Kız Meslek Lisesi öğrencileri) ninelerinden duydukları yemekleri pişirip yarışmaya katılmaktadırlar. Bu sayede yemek kültürü genç nesle empoze edilmekte hem de ilerde kendi evlerinde de yapmaları konusunda onlara katkı sağlamaktadır. Kültür evinde birtakım şeyler sergileniyor bunlar arasında atalarının resimleri ve köyün geçmişi ile

³⁸⁹ Ali Turgut, 4. Kuşak Giritli, Doğum Yeri: Tire, Doğum Yılı: 1962, Köy muhtarı. İbrahim Aydın, 3. Kuşak Giritli, Doğum Yeri: Tire, Doğum Yılı: 1950, Emekli Bankacı.

ilgili çalışmalar bulunuyor. Dedesinin ve babasının resimlerini ilk kez bu kültür evinde görenler duygusal anlar yaşıyor.³⁹⁰

Köyün siyasetçisi yerel anlamda var fakat Ankara'ya taşınmış siyasetçileri yoktur. şimdiye kadar köyden; 2'si ilk gelenlerden olmak üzere 11 ğretmen, 1 profesör, yurt dışında 1 ğretim görevlisi, 3 subay, 2 astsubay, 4 veteriner, 1 banka müdürü, 2 hemşire, 1 ziraat mühendisi, 1 uçak mühendisi, 1 doktor, 1 avukat çıkmıştır. Köyün okuryazar oranı %99,5'tur. Çok önceden de köyün okuryazar oranı bu şekildedir. Bir evi mescide evirmışler ibadet için bu sayede din konusunda bir okula sahip olmuşlardır. Cumhuriyetin ilk öğretmenlerinden 2 tanesi bu köyden çıkmıştır. Çocuklarını okutmakta zorlanmışlardır. En yakın şehir Tire'dir, kışın oraya gitmişler orada bir ev kiralayıp ğretim yılı içerisinde çocuklarıyla beraber orada kalmışlar ya da başlarında bir büyüğü bırakıp kendileri köyde kalmışlardır. Okuyamayanları da sanata vermişlerdir. (el sanatları gibi) Genç nüfusun köyde az olmasının sebebi de budur. Girit muhacirlerinin ataları çocuklarına çok değer vermişler, okumaları için ellerinden geleni yapmışlardır.³⁹¹

anakkale ve Kurtuluş Savaş'ında şehitler vermişlerdir. Kurtuluş Savaş'na katılan çok sayıda kişi olmuştur. Levazım subayı öğretmenlerden biridir. Milis Kuvvetler komutanı Giritli bombacı Ali avuş, 9 Eylül 1922 tarihinde İzmir Karşıyaka'ya Türk bayrağını çeken ilk kişidir.³⁹²

³⁹⁰ İbrahim Aydın, 3. Kuşak Giritli, Doğum Yeri: Tire, Doğum Yılı: 1950, Emekli Bankacı.

³⁹¹ İbrahim Aydın, 3. Kuşak Giritli, Doğum Yeri: Tire, Doğum Yılı: 1950, Emekli Bankacı.

³⁹² Turgutlu (Hamidiye) Köyü ile ilgili bilgiler : İbrahim Aydın, 3. Kuşak Giritli, Doğum Yeri: Tire, Doğum Yılı: 1950, Emekli Bankacı., Ali Turgut, 4. Kuşak Giritli, Doğum Yeri: Tire, Doğum Yılı: 1962., Köy muhtarı ile yapılan röportaj sonucu derlenerek hazırlanmıştır.

4.2.5. Osmaniye Köyü

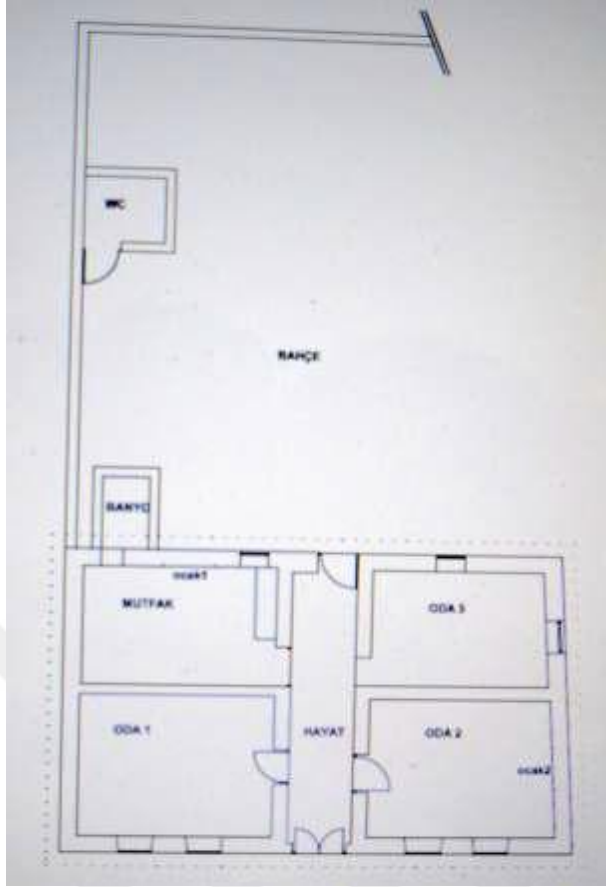
Osmaniye Köyünün kuruluş süreci ile ilgili olarak ilk bilgi dönemin yerel gazetesi olan Ahenk gazetesinde yer almaktadır. Gazetede çıkan habere göre; Söke ve Kuşadası'nda daimi olarak yerleştirilemeyen göçmenler uygun yerlerde misafir olarak kalmaktadırlar. Misafir olarak kalan göçmenlerin sayısı yaklaşık olarak dört yüz kişi civarındadır. Bu nüfus için Söke ve Kuşadası arasında kalan ve Söke'nin doğu kısmında yer alan Çanlı Dağı civarında bir göçmen köyü kurulması ve göçmenlerin buraya yerleştirilmesi yönünde karar alınmıştır. Bu köye Osmaniye³⁹³ ismi verilmiştir. Amaç bir an evvel göçmenleri yerleştirip kendi geçimlerini sağlar hale getirmektir. Bunun için de öncelikli olarak bakılan unsur göçmenlerin geldikleri yerde hangi uğraşla geçimlerini sağladıklarıdır. Bu bölgenin ikliminin müsait olması göçmenlerin ekonomik anlamda geçimlerini sağlayabilecekleri hayvancılık, tarım ve odunculuk faaliyetlerinin yapılabilmesi açısından uygun olması yönüyle padişahında emriyle köyün bu bölgeye kurulması kararlaştırılmıştır.³⁹⁴

Yerli halkın evleri ile sonradan bölgeye gelip yerleştirilme işlemleri yapılan muhacirlerin evleri arasında mimari farklılıklar olmuştur. Muhacirlere ait köylerde yapılan evler genel olarak "U" şeklinde sıralanmıştır. Bu plana göre ortada boş kalan bölge köy meydanını oluşturmuştur. Bu sayede muhacir köyleri veya mahalleri daha planlı ve düzenli olmuştur. Muhacirler için yeni yapılan köyler İslam mahalle şekline göre düzenlenmiştir. Mahalle ortada bir camii ve bu caminin etrafında sıralanan evler şeklinde oluşturulmuştur. Caminin yanı sıra çarşı, büyük bir meydan ve bu meydana ait çeşme mahallenin ana yapısını oluşturmuştur.³⁹⁵ Sultan Abdülhamid evlerinin bahçesi ile birlikte krokisi şu şekildedir:

³⁹³ "Kuşadası'nda teşkil olunan köye Osmaniye isminin verilmesi hakkında..." BOA., A. MKT. MHM., 525/ 30, Ayrıca bkz: "Kuşadası kazasının Çanlı mevkisinde Girid muhacirleri için yeniden teşkil olunan karyenin, "Osmaniye" olarak isimlendirilmesi hakkında..." BOA, DH.MKT., 882/9.

³⁹⁴ Ahenk, 15 Kânun-u Evvel 1899 Rumî; 12 Şaban 1317 Hicrî, Sayı: 1015. Gazetenin orijinal nüshası için bkz: Ek 19.

³⁹⁵ E. Taşbaş, a.g.e., s.240.

Kaynak: Çizim: Doç. Dr. Gökçe Şimşek, Giritliler Gazetesi, Mart 2013, S.7, s.6.

Muhacirlerin bir an evvel iskânlarını arzulayan padişahında emir verdiği çıkan başka bir haber olmuştur.³⁹⁶ Sisam Adası'nın karşısında yer alan Kuşadası ve Söke kazaları arasında bulunan Çanlı Dağı civarına Giritli Müslüman muhacirlerin yerleştirilmesi için padişahın da emriyle kurulması planlanan köy için çalışmalar başlatılmıştır. Göçmenlerin yerleştirilmesi için uygun yerler not edilerek köyün haritası çıkarılmıştır.³⁹⁷

Kuşadası Çanlı Dağı mevkiine yerleştirilmesine karar verilmiş yaklaşık olarak 200 kadar Girit muhaciri için yapılması planlanan evlerin 50 çiftinin (100 adet) yapımı tamamlanmış ve bu evler mühendis Baronofiski tarafından bizzat kontrol edilmiştir. Kontrolü biten evlere Giritli muhacirler zaman kaybetmeden yerleştirilmiştir.³⁹⁸ Ahenk

³⁹⁶ Ahenk, 25 Mayıs 1316 (25 Mayıs 1900). Gazetenin orijinal nüshası için bkz: Ek 20.

³⁹⁷ Ahenk, 7 Kânun-i Sâni 1900 (6 Ramazan 1317), Sayı: 1035. Gazetenin orijinal nüshası için bkz: Ek 21.

³⁹⁸ Ahenk, 8 Kanun-i Sani 1900.

gazetesinde 11 Ocak 1901 tarihinde çıkan başka bir haberinde ise Giritli muhacirler için inşa edilen 200 evden 75 tanesinin bitmiş olduğu yazılmıştır.³⁹⁹

Tablo 10: Devlet Tarafından Kurulmuş Olan Osmaniye Köyünde İskân Edilmiş Girit Muhacirlerinin Miktarı

Hane	Sanat	Kadın	Erkek	Yekûn
109	-	186	235	421
%100		44,2	55,8	%100

Kaynak: M. Menekşe, *a.g.m.*, s.726.

Tablodan anlaşıldığı üzere devlet Osmaniye köyünde 109 haneye 421 muhaciri yerleştirmiştir. Toplam nüfus miktarında kadınların % 44,2 erkeklerin ise %55,8 olduğu görülmüştür.⁴⁰⁰

Çanlı Dağı eteklerinde 200 kadar ev yapılması kararı alınmasına karşın 100 civarında ev yapılacak arazinin bulunmaması büyük sorun olmuş ve Giritli muhacirlerin büyük bir kısmı buraya yerleştirilememiştir.

Sultan II. Abdülhamit tarafından yaptırılan Osmaniye Köyü'ne (Osmaniye Mahallesi), 1320(1904) tarihi itibari ile yerleştirilen 1. ve 2. Kuşak Giritli muhacirlerin listesi şu şekildedir:

³⁹⁹ Ahenk, 29 Kânun-u Evvel 1316, (11 Ocak 1901).

⁴⁰⁰ M. Menekşe, *a.g.m.*, s.726.

Tablo 11: 1320 (1904) Tarihi İtibari İle Osmaniye Köyü'ne Yerleştirilen Giritliler

Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
1	Perdikaki	Uslu Eşi Diğer Eşi Oğlu Kızı Kızı	Ahmet Fatma Fatma Mustafa Yadigar Fatma	Mustafa Mehmet Selim Ahmet Ahmet Ahmet	Fatma Emine Hatice Hayriye Hayriye Hayriye	1278(1862) 1290(1874) 1275(1859) 1335(1919) 1926 1927	1324(1908) 1321(1905) 1331(1915) ? ? ?	Girit Girit Girit Osmaniye K. Osmaniye K. Osmaniye K.	
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
2	Koraki	Portakal Eşi Oğlu Halil eşi Halil oğlu	Osman Gölsüm Halil Fatma Mehmet	Mustafa Osman Osman İbrahim Halil	Fatma Hatice Gölsüm Safiye Fatma	1278(1862) 1288(1872) 1305(1889) 1310(1894) 1329(1913)	1331(1915) 1327(1911) 1332(1916) 1332(1916) 1954	Girit Girit Girit Girit Kuşadası	
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
3	Dileveraki	Çakıcı Eşi Oğlu Kızı Kızı	Mustafa Kamer Ali Hatice Zeynep	Hüseyin Süleyman Mustafa Mustafa Mustafa	Rezvane Esmâ Kamer Kamer Kamer	1282(1866) 1290(1874) 1313(1897) 1318(1902) 1326(1910)	1331(1915) 1334(1918) 1962 1326(1910) 1332(1916)	Girit Girit Girit Kuşadası Kuşadası	
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
4	Perdikaki	Saka Eşi Oğlu Oğlu	Mustafa Fatma Hüseyin Ali	şaban Mehmet Mustafa Mustafa	Fatma Nesibe Fatma Fatma	1250(1834) 1260(1844) 1276(1860) 1295(1879)	1331(1915) 1326(1910) 1932 1930	Girit Girit Girit Girit	
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
5	Sakadaki	Çavuşoğlu (Çavuşoğlu) eşi (Çavuşoğlu)oğlu u Kızı Kızı Kızı Kızı	İbrahim Fatma Rahmi Afet Zehra Hilmiye Kamer Hüseyin	Ali Ali İbrahim İbrahim İbrahim İbrahim İbrahim İbrahim	Fatma Gölsüm Fatma Fatma Fatma Fatma Fatma Fatma	1265(1849) 1285(1869) 1308(1892) 1310(1894) 1311(1895) 1295(1879) 1319(1903) 1320(1904)	1339(1923) 1330(1914) 1944 ? ? ? ? ?	Kandiya Kandiya Kandiya Kandiya Kandiya Kuşadası Kuşadası	Kambur ena

		Kızı (Saka) oğlu							
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
6	Sakadaki	Karaman Eşi Oğlu Diğer eşi Diğer eşi Kızı Kızı	Arap Mehmet Meleke İbrahim Hatice Saniye Habibe Hanife	İbrahim Ahmet A.Mehm et Hasan A.Meh met A.Meh met	Selime Fatma Meleke Fatma Rahime Saniye Saniye	1287(1871) 1296(1880) 1312(1896) 1285(1869) 1303(1887) 1328(1912) 1329(1913)	1332(1916) 1321(1905) 1327(1911) 1322(1906) 1335 ? ?	Kandiya Kandiya Kandiya Kandiya Kuşadası Kuşadası	
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
7	Amarbutaki	Eravcı Eşi Baldızı Kızı Oğlu Diğer eşi Oğlu Oğlu Oğlu	Ali Gülsüm Hatice Fatma Mustafa Nefise Hasan Hüseyin İsmail	Mustafa Mustafa A.Mehm et Ali Ali Mustafa Ali Ali Ali	Ayşe Fatma Meleke Gülsüm Gülsüm Kamile Nefise Nefise Nefise	1295(1874) 1295(1874) 1300(1884) 1319(1903) 1327(1911) 1302(1886) 1335(1919) 1335(1919) 1339(1923)	1961 1330(1914) 1926 ? ? ? 2010 ? ?	Kandiya Kandiya Kandiya Kuşadası Kuşadası Girit Kuşadası Kuşadası Kuşadası	(Amarjo t)
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
8	Amarbutaki	Çakar Eşi Kızı Kızı Kızı	Mustafa Pembe Fatma Asiye Halime	Ali Recep Mustafa Mustafa Mustafa	Nazlı Salime Kadriye Pembe Pembe	1275(1854) 1295(1879) 1302(1886) 1314(1898) 1321(1905)	1336(1910) 1942 1929 1947 1327(1911)	Resmo Kandiya Kandiya Kandiya Kandiya	
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
9	Dervişaki	Gergin-Yetiş Eşi Oğlu Oğlu Validesi Oğlu Diğer Eşi Oğlu	İbrahim Hatice Hasan Mustafa Fatma Mehmet Ali Nimet	Hasan Ali İbrahim İbrahim Derviş İbrahim Necip İbrahim	Fatma Fatma Hatice Hatice Ayşe Hatice Sıdıka Nimet	1278(1862) 1285(1869) 1312(1896) 1319(1903) 1250(1834) 1323(1907) 1312(1896) 1333(1917)	1341(1925) 1331(1915) ? ? 1328(1912) 1921 ? ?	Kandiya Girit Kandiya Kuşadası Kandiya Kuşadası Selçuk İzmir	

		Oğlu Üvey Oğlu	Necip Hasan Galip	İbrahim İbrahim	Nimet Nimet	1337(1921) 1308(1892)	? 1332(1916)	İzmir Girit	
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
10	Vulaki	Aras Eşi Oğlu Oğlu	Halil Hatice Ahmet Hasan	Hasan Halil Halil	Fatma Hatice Hatice	1285(1869) 1312(1896) 1314(1898)	1322(1906) ? 1333(1917)	Girit Girit Girit	Halil oğlu Ahmet Söke Konak Mah. taşındı.
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
11	Babalaki	Tütüncü Eşi Oğlu Oğlu Hüseyin Eşi Hüseyin Oğlu Hüseyin Eşi Hüseyin Eşi Hüseyin Oğlu Hüseyin Kızı Hüseyin Oğlu Hüseyin Kızı Hasan Eşi	Ömer Fatma Hüseyin Hasan Afet İbrahim Ruşen Sıdika Enver Fatma Mustafa Nezahat Zehra	İbrahim Hüseyin Ömer Ömer Mehmet Hüseyin Hüseyin Ahmet Hüseyin Hüseyin Sıdika Fatma Hüseyin Hüseyin Tahir	Akide Hatice Fatma Fatma Fatma Afet Emine Kamer Sıdika Sıdika Sıdika Sıdika Fatma	1278(1862) 1290(1874) 1312(1896) 1316(1900) 1301(1885) 1329(1913) 1302(1886) 1316(1900) 1339(1923) 1340(1924) 1341(1925) 1926 1321(1905)	1928 1334(1918) 1953 1942 1333(1917) 1934 1929 ? ? 1938 ? ? ?	Girit Girit Girit Kuşadası Girit Girit Girit Kuşadası Kuşadası Kuşadası Kuşadası Kuşadası Kuşadası	Karabut aki Karabut aki
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
12	Arap Mehmet Eşi	Araplı Kızı (Araplı) oğlu (Teres) Afet eşi	Hanım Afet Hüseyin Mustafa	Salih Arap Mehmet Arap Mehmet Nazif	Fatma Hanım Hanım Huriye	1295(1879) 1317(1901) 1319(1903) 1297(1881)	1337(1921) 1337(1921) 1948 1339(1924)	Girit Kuşadası Kuşadası Kandiya	
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
13	Memişaki	Yaşar Eşi Oğlu	Ahmet Gülsüm Hüseyin	Hüseyin Şaban Ahmet	Asiya Zeynep Gülsüm	1290(1874) 1302(1886) 1320(1904)	1338(1922) 1340(1924) ?	Girit Girit Kuşadası	Begaki

		Kızı Kızı Oğlu Oğlu Oğlu	Saadet Meryem İbrahim Mustafa İsmail	Ahmet Ahmet Ahmet Ahmet Ahmet	Gülsüm Gülsüm Gülsüm Gülsüm Gülsüm	1323(1907) 1326(1910) 1331(1915) 1332(1916) 1337(1921)	1336(1920) ? 1331(1915) 1341(1925) ?	Kuşadası Kuşadası Kuşadası Kuşadası Kuşadası	
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
14	Molla Hasanaki	Yeşilova Eşi Oğlu Kızı Oğlu Oğlu Oğlu Oğlu Kızı Oğlu Hizmetkarı	Hüseyin Veliye İbrahim Fatma Mehmet Ahmet Ali H.Hüseyin Zehra Mustafa Mehmet	Mustafa İbrahim Hüseyin Hüseyin Hüseyin Hüseyin Hüseyin Hüseyin Hüseyin Hasan	Gülsüm Ayşe Veliye Veliye Veliye Veliye Veliye Veliye Veliye Fatma	1293(1877) 1300(1884) 1320(1904) 1326(1910) 1327(1911) 1329(1913) 1330(1914) 1334(1918) 1339(1923) 1341(1925) 1318(1902)	1942 1935 ? ? 1960 ? 1339(1923) 1934 ? ? 1945	Girit Girit Kuşadası Kuşadası Kuşadası Kuşadası Kuşadası Kuşadası Kuşadası Kuşadası Kavala	Hazar Berberoğlu
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
15	Karabutaki	- Oğlu Eşi kayınvalidesi	Recep İbrahim Ruşen Emine	İbrahim Recep Hüseyin Hüseyin	Safiye Hilmiye Emine Güldane	1288(1872) 1319(1903) 1302(1886) 1260(1844)	1332(1916) 1326(1910) 1942 1321(1905)	Girit Kuşadası Girit Girit	2.evliliği i Tütüncü
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
16	Alimdaki	Özkal Oğlu Oğlu Oğlu Demir eşi Demir eşi Kızı	İbrahim Demir Mustafa Hüseyin Dilber Emine Fatma	Derviş İbrahim İbrahim İbrahim Mehmet Mehmet Demir	Zarife Emine Emine Emine Fatma Fatma Emine	1262(1846) 1304(1888) 1308(1892) 1310(1894) 1304(1888) 1295(1879) 1325(1909)	1337(1921) 1326(1910) 1942 1333(1917) 1323(1907) 1942 1941	Girit Girit Girit Girit Kandiya Girit Kuşadası	Bulutaki Bulutaki
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
17	Berberaki	- Eşi Baldızı Oğlu Oğlu	Mustafa Huriye Afet Hüseyin Hasan	Hüseyin Ahmet Ahmet Mustafa Mustafa	Ayşe Havva Havva Huriye Huriye	1292(1876) 1300(1884) 1307(1891) 1318(1902) 1319(1903)	1327(1911) 1335(1919) ? 1324(1908) 1937	Girit Girit Girit Kuşadası Kuşadası	Recepak i
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not

18	Yusufaki	- Eşi Oğlu Oğlu Ali eşi Hasan eşi	Süleyman Meryem Ali Hasan Hatice Melek	Mehmet Mustafa Süleyman Süleyman Mustafa İsmail	Arife Fatma Meryem Meryem Fatma Aliye	1275(1859) 1295(1879) 1310(1894) 1312(1894) 1318(1902) 1328(1912)	1321(1905) ? 1928 ? ? ?	Girit Girit Girit Girit Söke Kuşadası	Yenica mi mh. Kuşadası ı Tire takkacı M.
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
19	Perdikaki	Canavar Eşi Oğlu Hüseyin eşi Hüseyin oğlu Oğlu Hasan Eşi	Ahmet Hafize Hüseyin Kamile Ahmet Hasan Nuriye	Hasan HacıHüs eyin Ahmet Hüseyin Hüseyin Ahmet İbrahim	Kamer Hatice Hafize Fatma Kamile Hafize Fatma	1260(1844) 1275(1859) 1296(1880) 1301(1885) 1321(1905) 1304(1888) 1306(1890)	1323(1907) 1327(1911) 1338(1922) 1339(1923) ? 1952 1956	Girit Girit Girit Kuşadası Girit Girit Girit	Solaki Dilevera ki
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
20	Kavaraki	Yaşatan Eşi Oğlu Oğlu Kızı Oğlu Mehmet eşi Mehmet oğlu Mehmet oğlu Mehmet oğlu	Mustafa Meryem Ali Mehmet Zehra H. Ziya Meleke M. Yaşar Hasan Mehmet	Ali Haç Mehmet Mustafa Mustafa Mustafa Mustafa Mehmet Mehmet Mehmet Mehmet	Kamile Veliye Meryem Meryem Meryem Meryem Emine Meleke Meleke Meleke	1271(1855) 1290(1874) 1306(1890) 1310(1894) 1327(1911) 1314(1898) 1314(1898) 1927 1928 1935	1929 ? 1321(1905) 1931 ? 1335(1919) 1957 ? 2009 ?	Girit Girit Girit Girit Kuşadası Girit Girit Kuşadası Osmaniye Kuşadası	Selçuk (Şirince) Celebaki
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
21	Milonaki	Yavuz Eşi Oğlu Oğlu Kızı Ahmet oğlu Ahmet eşi Mehmet Ali Eş	İbrahim Ayşe Ahmet M. Ali Zeynep Mustafa Meleke Safiye	Ahmet Selim İbrahim İbrahim İbrahim Ahmet Osman İbrahim	Raziye Reyhane Ayşe(ölü Ayşe Ayşe Hamdiye Fatma Meleke	1264(1848) 1280(1864) 1288(1872) 1314(1898) 1305(1889) 1329(1913) 1300(1884) 1319(1903)	1332(1916) 1930 1334(1918) ? ? ? 1941 ?	Girit Girit Girit Girit Girit Girit Girit Girit	Hacı Feyzulla h 65 Memişa ki Turgut
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not

				Adı		Tarihi	Tarihi	Yeri	
22	Celebaki	Celep Eşi Manevi Evladı	Ali Fatma Cemile	İbrahim Ahmet Rızvan	Emine Hafize Hatice	1294(1878) 1288(1872) 1326(1910)	1932 ? ?	Girit Girit Söke	2.Ev Akgünlü
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
23	Arnavudaki	Turgut Eşi Kızı Oğlu Oğlu Ahmet eş	İbrahim Meleke Safiye Hilmi Ahmet Fatma Zehra	Süleyma n Ahmet İbrahim İbrahim İbrahim	Ayşe Emine Meleke Meleke Meleke	1290(1874) 1295(1879) 1319(1903) 1323(1907) 1325(1909) 1325(1909)	1333(1917) 1946 ? 1326(1910) ? ?	Girit Girit Kuşadası Kuşadası Kuşadası Kuşadası	Yavuz
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
24	Solaki	Şenol Oğlu Oğlu Kızı Osman Eşi Osman kızı Osman kızı Osman kızı	Hüseyin Mehmet Osman Kamile Kemal Emine Zehra Kamile	Ali Hüseyin Hüseyin Hüseyin Mustafa Osman Osman Osman	Ayşe Ful Ful Ful Fatma Emine Emine Emine	1260(1844) 1295(1879) 1298(1882) 1301(1885) 1315(1899) 1333(1917) 1338(1922) 1926	1330(1914) 1336(1920) 1341(1925) ? 1335(1919) ? ? 1939	Girit Girit Girit Girit Girit Kuşadası Kuşadası Kuşadası	Canavar Yetiş(po stacina)
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
25	Varalaki	Candan Eşi Oğlu Kızı Oğlu Hüseyin eşi Ali eşi Ali eşi	Sağır Mehmet Reşide Hüseyin Safiye Ali Meleknaz Heybeti İnayet	Mustafa Recep Mehmet Mehmet Mehmet Sadık Mustafa Sadık	Hatice Emine Reşide Reşide Reşide Fatma Nefise Fatma	1259(1843) 1269(1853) 1299(1883) 1307(1891) 1312(1896) 1302(1886) 1311(1895) 1318(1902)	1337(1921) 1333(1917) ? ? ? ? 1333(1917) ?	Girit Girit Girit Girit Girit Girit Girit Kuşadası	Şirince 202Naki 1 Ergün Şirince 202Naki 1 Ergün Konak M.36 Ha
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
26	Varalaki	Kural Eşi Kızı Kızı Kızı Kızı	Mustafa Emine Gülferi Fatma Hatice Zehra	Sağır Mehmet Hüseyin Mustafa Mustafa Mustafa	Kamile Fatma Emine Emine Emine Emine	1282(1866) 1295(1879) 1314(1898) 1319(1903) 1323(1907) 1322(1906)	1928 1331(1915) 1339(1923) ? ? ?	Kandiya Kandiya Kandiya Kuşadası Kuşadası Aydın	

		Akrabası Eşi	İftihariye Nasibe	Mustafa Ahmet Ömer	Reyhane Esmâ	1309(1893) 1306(1890)	? 1937	Kandiya Söke	Evl. Erturan
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
27	Karadaglaki	- Eşi Oğlu Hasan eşi Kızı Kızı Oğlu Kızı	Hüseyin Cemile Hasan Fatma Hatice Zeynep Ali Gülsüm	İsmail Ahmet Hüseyin Ali Hasan Hasan Hasan Hasan	Ayşe Fatma Aliye Salime Fatma Fatma Fatma Fatma	1245(1829) 1270(1854) 1295(1879) 1304(1888) 1325(1909) 1327(1911) 1329(1913) 1330(1914)	1323(1907) 1938 ? ? ? 1329(1911) ? ?	Kandiya Kandiya Kandiya Kandiya Kuşadası Kuşadası Kuşadası Söke	Yeni Cami 100 Söke sultaniye mah 45 haneye nakil
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
28	Numanaki	Eşi	Ahmet Emine	Ahmet Hüseyin	Fatma Rabia	1249(1833) 1260(1844)	1326(1910) 1333(1917)	Kandiya Kandiya	
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
29	Makralaki	Erkasap Eşi Kızı Oğlu Oğlu Hüseyin eşi Mehmet eşi	Ali Zeynep İkbal Hüseyin Mehmet Reşide Hatice	Derviş Hüseyin Mustafa Ali Ali Ali Mehmet Hüseyin	Hatice Hatice Zeynep Zeynep Zeynep Afet Fatma	1279(1863) 1285(1869) 1310(1894) 1315(1899) 1319(1903) 1327(1911) 1328(1912)	1326(1910) ? ? 1960 ? ? ?	Kandiya Kandiya Kandiya Kuşadası Kuşadası Kandiya Meştiyar	Cami Atık 336 H Şirince İst m 120
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
30	Molla Hasanaki	Askı Eşi Oğlu Oğlu Kızı Ali eşi Ali oğlu Ali eşi Ali kızı Ali kızı Ali kızı	Mustafa Gülsüm Ali Mehmet Meryem Gülşan Mustafa Fatma Nazikter Gülter Zehra	İbrahim Hüseyin Mustafa Mustafa Mustafa Hüseyin Ali Ali Ali Ali Ali	Raziye Emine Gülsüm Gülsüm Gülsüm Kamile Gülşan Gülşan Gülşan Gülşan Gülşan	1256(1840) 1270(1854) 1295(1879) 1298(1882) 1305(1889) 1305(1889) 1323(1907) 1327(1911) 1330(1914) 1332(1916) 1339(1923)	1332(1916) 1332(1916) 1949 1320(1904) ? 1927 ? 1334(1918) 1331(1915) 1335(1919) ?	Girit Girit Girit Girit Girit Girit Girit Girit Girit Girit Girit	Cami Atık 181Dağ M. 71 H Yıldırım

		Ali oğlu Ali eşi Ali kızı Ali oğlu	İbrahim Hatice Sadet Hüseyin	Ali Hüseyin Ali Ali	Gülşan Emine Hatice Hatice	1926 1314(1898) 1931 1935	? ? ? 2010	Kuşadası Girit Osmaniye Kuşadası	Antalya Osm M 408 Üretmen
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
31	Vasalaki	Baysal-Serin Oğlu Oğlu Eşi Kızı Oğlu Kızı Oğlu Hüsnü Eşi	Mehmet Yusuf Hüsnü Emine Saliha Ramazan Zehra Ömer Hatice	Ali Mehmet Mehmet İbrahim Mehmet Mehmet Mehmet Mehmet Mehmet	Hatice Hatice Hatice Hatice Emine Emine Emine Emine Emine	1260 1311 1313 1300 1308 1323 1324 1329 1326	1341 1340 ? 1341 ? 1327 ? ? ?	Kandiya Kandiya Kandiya Kandiya Kandiya Kandiya Kandiya Kandiya Kandiya	
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
32	Diveraki	Erturan Eşi Oğlu Oğlu Oğlu Kızı Kızı İsmail Eşi Ali Eşi Hasan Eşi Hasan kızı Hüseyin eşi Hüseyin oğlu Hüseyin kızı Hüseyin kızı Hüseyin oğlu	İsmail Reyhane Ali Hüseyin Hasan Zeynep Meleke Fatma İftihariye Kemal Fatma Fatma İsmail Salime Zeynep Ali	Hüseyin Derviş İsmail İsmail İsmail İsmail İsmail Hüseyin Ahmet Mustafa Hasan Haydar Hüseyin Hüseyin Hüseyin Hüseyin	Reşvane Nesibe Reyhane Reyhane Reyhane Reyhane Reyhane Havva Reyhane Fatma ? Selime Fatma Fatma Fatma Fatma	1274 1275 1305 1306 1307 1304 1310 1285 1309 1311 1337 1319 1336 1338 1340(1924) 1927	1339 1332 ? 1929 ? ? ? 1927 ? ? ? 1943 ? ? 2010 1931	Kandiya Kandiya Kandiya Kandiya Kandiya Kandiya Kandiya Girit Kandiya Girit Kuşadası Kuşadası Kuşadası Kuşadası Kuşadası Kuşadası	Aydınğö z Çavuşoğ lu Saka Şimşek- Üretmen Canavar Ersin
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
33	Karadaki	Eşi Oğlu Beslemesi	Musa Fahriye Hüseyin İbrahim	Hüseyin Yusuf Musa Mustafa	Zeynep Ayşe Fariye Hatice	1278(1862) 1295(1879) 1308(1892) 1305(1889)	1328(1912) ? ? ?	Kandiya Kandiya Kandiya Kandiya	
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
34	Şakiraki	Tuna	Salih	Şakir	Emine	1268(1852)	1331(1915)	Girit	

		Eşi Validesi Oğlu Kızı Kızı Kızı Kızı Oğlu Mehmet Eşi	Timuse Emine Mehmet Fatma Feyzat Zeynep Zehra İbrahim Kamile	Ahmet Salih Salih Salih Salih Salih Salih Ali	Cemile Fatma Timuse Timuse Timuse Timuse Timuse Fatma	1295(1879) 1245(1829) 1312(1896) 1318(1902) 1321(1905) 1323(1907) 1326(1910) 1329(1913) 1324(1908)	1949 1324(1908) 1947 1324(1908) ? ? ? 1333(1917) ?	Girit Girit Girit Girit Kuşadası Kuşadası Kuşadası Kuşadası Kuşadası	Başaran Çavuşoğlu-Saka Demir
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
35	Celebaki	Eşi Kızı Oğlu Kızı	Mehmet Emine Fahriye Hüseyin Meleke	Ali Osman Mehmet Mehmet Mehmet	Fatma Fatma Emine Emine Emine	1280(1864) 1290(1874) 1310(1894) 1313(1897) 1314(1898)	1934 1341(1925) ? 1334(1918) ?	Girit Girit Girit Girit Girit	Evlatlık-Tosunak i Yaşatan
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
36	Recebaki	Yıldırım Eşi Validesi Kız kardeşi Biladeri Oğlu Kızı Oğlu Kızı Recep eşi	Hüseyin Salike Hatice Salike Mehmet Recep Sadet Ahmet Fatma(Be hret) Zehra	Mustafa İbrahim İbrahim Mustafa Mustafa Hüseyin Hüseyin Hüseyin Hüseyin Ali	Hatice Emine Ayşe Hatice Hatice Salike Salike Salike Salike Gülşan	1298(1882) 1303(1887) 1275(1859) 1305(1889) 1312(1896) 1326(1910) 1327(1911) 1329(1913) 1332(1916) 1339(1923)	1334(1918) 1953 1325(1909) 1336(1920) 1927 ? ? 1330(1914) 2010 ?	Kandiya Kandiya Kandiya Kandiya Kandiya Kuşadası Kuşadası Kuşadası Kuşadası Kuşadası	Çoban Yeşilova Askı
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
37	Sadelyamaki	Eşi Kızı Baldızı	Ali Halime Fatma Ayşe	Hüseyin İbrahim Ali İbrahim	Kamer Emine Fatma Emine	1280(1864) 1285(1869) 1310(1894) 1270(1854)	1326(1910) 1338(1922) ? 1335(1919)	Girit Girit Girit Girit	Barut
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
38	Mevlûdaki	Barut Eşi Validesi Biladeri	Sait Afet Zeliha Hasan	Mehmet Ahmet Osman Mehmet	Zeliha Havva Emine Zeliha	1294(1878) 1307(1891) 1270(1854) 1304(1888)	1927 1937 1331(1915) 1935	Girit Girit Girit Girit	Berbera ki (17H)

		Biladeri Kızı Kızı Hüseyin eşi	Hüseyin Fahriye Hayriye Fatma	Mehmet Sait Sait Ali	Zeliha Afet Afet Halime	1308(1892) 1329(1913) 1326(1910) 1310(1894)	1927 ? ? 1338(1922)	Girit Kuşadası Kuşadası Girit	Sadelya maki
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
39	Kapsalaki	Mercan Eşi Oğlu Oğlu Kızı Kızı Mercan Eşi Mercan diğer eşi	Halil Zarife Mercan Ali Fatma Meleke Emine Seyda	Osman Mustafa Halil Halil Halil Halil İbrahim Ömer	Ful Gülsüm Zarife Zarife Zarife Zarife Şerife Emine	1288(1872) 1280(1864) 1312(1896) 1319(1903) 1315(1889) 1317(1901) 1317(1901) 1323(1907)	1327(1911) 1934 1324(1908) ? 1327(1911) 1928 ?	Girit Girit Girit Kuşadası Kuşadası Kuşadası Kuşadası Kuşadası	Türkme n M48H Şevnur
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
40	Berberaki	Berberoğlu Eşi Oğlu Oğlu Kızı Mehmet Eşi	Osman Hatice Bilal Mehmet Emine Nesibe	Mustafa Mustafa Osman Osman Osman Hüseyin	Emine Gülsüm Hatice Hatice Hatice Afet	1275(1859) 1290(1874) 1312(1896) 1319(1903) 1317(1901) 1327(1911)	1332(1916) 1946 1945 ? ? ?	Girit Girit Girit Kuşadası Kuşadası Kuşadası	Hacı Feyzulla h 174
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
41	Kuyumcudaki	Demir Eşi Oğlu Kızı Kızı Oğlu Kızı Hüseyin Eşi	Ali Fatma Hüseyin Şadiye Safiye Selim Kamile Zehra	Salim Ali Ali Ali Ali Ali Ali Şaban	Safiye Fatma Fatma Fatma Fatma Fatma Fatma Meleke	1285(1869) 1295(1879) 1308(1892) 1312(1896) 1318(1902) 1323(1907) 1324(1908) 1312(1896)	1932 1946 1938 ? 1324(1908) 1946 ? 1334(1918)	Girit Girit Girit Girit Kuşadası Kuşadası Kuşadası Girit	Türkme n M 107 Şakiraki -34 H (Tuna) Velidaki 114 H(Söyle r)
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
42	Belülaki	Çengel	Arif	Osman	Hatice	1284(1868)	23.02.1955	Girit	

		Eşi Kızı Kızı Biliş Oğlu Oğlu Kızı Kızı Kızı Mustafa Eşi Mehmet Eşi Mehmet Eşi	Emine Hatice Fatma Mustafa Mehmet Zehra Sıdika Melek Hatice Zehra Fatma	Mustafa Arif Arif Arif Arif Arif Arif Arif Ahmet Hüseyin Yusuf	Gülsüm Emine Emine Emine Emine Emine Emine Emine Zeynep Emine Zehra	1290(1874) 1312(1896) 1315(1899) 1319(1903) 1326(190) 1329(1913) 1336(1920) 1336(1920) 1321(1905) 1327(1911) 1335(1919)	1338(1922) ? ? 1976 1960 ? ? ? ? ? 1937 1991	Girit Girit Girit Kuşadası Kuşadası Kuşadası Kuşadası Kuşadası Kuşadası Osmaniye Söke	Yakıt (Berbera na) Çengel (Sarına) (Micaci) (Kara- Baduva) Aydingö z Şimşek (Micaci na) Sakalina
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
43	Bulutaki	Bekar Eşi Kızı Kızı Oğlu Torunu Torunu Hüseyin Eşi İbrahim Eşi Mustafa Eşi	Mehmet Fatma Emine Dilber Hüseyin Mustafa İbrahim Fatma Sadet Gülseren	Mustafa Ali Bedri Mehmet Mehmet Mehmet Selim Selim Arif Nuri Hasan	Kamile Kadima Fatma Fatma Fatma Emine Emine Emine Fatma Meryem	1265(1849) 1280(1864) 1295(1879) 1304(1888) 1309(1893) 1316(1900) 1320(1904) 1315(1889) 1322(1906) 1932	1321(1905) 1323(1907) 1323(1907) 1932 1324(1908) 1958 ? ? ?	Girit Kuşadası Girit Girit Girit Kuşadası Kuşadası Girit Reşadiye Söke	İzmir Selimiye M 146 Alimdaki 16 H'ye Behlülaki 42 H'den Halimda i-127 H'den Osmaniye M 139 H'den
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
44	Yamakaki	İzin Eşi Kızı Kızı Diğer eşi	İbrahim Reşide Bedive Fatma Şöhret	Mehmet İbrahim İbrahim Ali	Emine Akide Reşide Reşide Ayşe	1280(1864) 1290(1874) 1321(1905) 1323(1907) 1297(1881)	1926 1331(1915) ? ? ?	Girit Girit Kuşadası Kuşadası Girit	
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
45	Celebaki	Hazar Eşi Oğlu	İsmail Havva Ali	Ali Mustafa İsmail	Fatma Rabia Havva	1275(1879) 1290(1874) 1312(1890)	1932 1341(1925) 1332(1916)	Girit Girit Girit	

		Oğlu Mustafa Eşi	Mustafa Fatma	İsmail Hüseyin	Havva Veliye	1314(1898) 1323(1907)	1341(1925) ?	Girit Kuşadası	Molla Hasanaki 14 H'den
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
46	Berberaki	Alkan Oğlu Oğlu Ahmet eşi Ahmet oğlu Ahmet oğlu Ahmet kızı Ahmet eşi Ahmet oğlu Ahmet kızı Ahmet oğlu Hüseyin Eşi Hüseyin oğlu	İbrahim Ahmet Hüseyin Zehra İbrahim Mustafa Fatma Heybeti Hüseyin Zehra Mustafa Emine İbrahim Şaban	Mustafa İbrahim İbrahim Mustafa Ahmet Ahmet İbrahim Ahmet Ahmet Ahmet İsmail Hüseyin	Fatma Meryem Meryem Fatma Zehra Zehra Zehra Meryem Heybeti Heybeti Heybeti Kübra Emine	1260(1844) 1294(1878) 1304(1888) 1290(1874) 1326(1910) 1328(1912) 1331(1915) 1300(1884) 1332(1916) 1336(1920) 1339(1923) 1310(1894) 1335(1919)	1324(1908) ? ? ? ? 1932 1995 1967 ? ? ? ? ?	Girit Girit Girit Girit Girit Girit Girit Girit Kuşadası Kuşadası Kuşadası İzmir Kuşadası	Molova Boyraz K 8 H Davutlar 14 H ye İzmir Masukiye K 3 H'den
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
47	Üzeyiraki	Oğlu Oğlu Mehmet eşi Sait eşi	Ali Mehmet Sait Fatma Melek	Üzeyir Ali Ali Hüseyin Arif	Esmâ Fatma Fatma Cemile Huriye	1240(1824) 1285(1869) 1290(1874) 1300(1884) 1309(1893)	1924 1326(1910) 1327(1911) 1329(1913) ?	Girit Girit Girit Girit Girit	Konak M 127 H'den
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
48	Muytapaki	Eşi Oğlu Kızı Oğlu Kızı	Ridvan Fatma Mustafa Hacer Cemali Yetime	İbrahim Halil Ridvan Ridvan Ridvan Ridvan	Gülsüm Emine Fatma Fatma Fatma Fatma	1278(1864) 1290(1874) 1318(1902) 1321(1905) 1327(1911) 1334(1918)	1334(1918) 1931(1915) 1334(1918) ? 1329(1913) 1947	Girit Girit Kuşadası Kuşadası Kuşadası Kuşadası	Konak M 886 Hacı Feyzulla h M 131
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not

49	Memişaki	Dertli	Ali Fatma İsmail Emine	Faful Ali Ali	Emine Fatma Fatma	1292(1876) 1316(1900) 1317(1901)	1926 ? ?	Girit Kuşadası Kuşadası	Cami Kebir 317 H
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
50	Karabataki	Derya Eşi Oğlu Oğlu Oğlu Kızı İbrahim Eşi	Tahir Fatma Ali İbrahim Hasan Zehra Emine	Mustafa İbrahim Tahir Tahir Tahir Tahir Necip	Havva Akide Fatma Fatma Fatma Fatma Fatma	1271(1855) 1285(1869) 1300(1884) 1305(1889) 1319(1903) 1321(1905) 1312(1896)	1325(1909) 1339(1923) 1331(1915) 1331(1915) 1935 ? 1937	Girit İstiye(Sitia) Girit Girit Kuşadası Kuşadası Girit	Babalaki(Türüncü) Babalaki(Türüncü)
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
51	Yusufaki	Eşi Oğlu Oğlu	Ali Pembe Hasan Mustafa	Mehmet Hüseyin Ali Ali	Asiye Ful Pembe Pembe	1295(1879) 1290(1874) 1309(1893) 1313(1897)	1339(1923) 1927 1339(1923) 1338(1922)	Girit Girit Girit Girit	
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
52	Türk Ahmetaki		İbrahim Zeynep	Ali Hüseyin	Hafize Asya	1270(1854) 1290(1874)	1334(1918) 1334(1918)	Girit Girit	
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
53	Türk Ahmetaki	Kaplan Eşi Kızı Oğlu Oğlu Oğlu Oğlu Kızı	Hüseyin Fatma Zehra Mustafa Ali Mehmet A.Muhsin Saniye	Ali Mustafa Hüseyin Hüseyin Hüseyin Hüseyin Hüseyin Hüseyin	Hafize Raziye Fatma Fatma Fatma Fatma Fatma Fatma	1265(1849) 1285(1869) 1303(1887) 1308(1892) 1309(1893) 1311(1895) 1317(1901) 1320(1904)	1339(1923) 1936 ? ? ? 1321(1905) ? ?	Girit Girit Girit Girit Girit Girit Kuşadası Kuşadası	Türkaki 96 H Türkaki 96 H
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
54	Senercaki	Bayram Babası Validesi Eşi Oğlu	Hüseyin BedriBayram m Saliha Meleke	BedriBa yram Hüseyin İbrahim Mehmet	Saliha Hatice Fatma Kamile Meleke	1292(1876) 1240(1824) 1260(1844) 1295(1879) 1325(1909)	1943 1321(1905) 1321(1905) 1953 1334(1918)	Girit Girit Girit Girit Kuşadası	

		Kızı	Mustafa Zehra	Hüseyin Hüseyin	Meleke	1331(1915)	?	Kuşadası	Serdara ki- Erturanl ı
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
55	Bedraki	Hekim Eşi Kızı Oğlu Oğlu Oğlu Diğer eşi Kızı Oğlu Oğlu Oğlu	Abdullah Huriye Afet Mustafa Hüseyin Hasan Nesibe Zehra Mehmet Mehmet Ali	Ali İbrahim Abdullah Abdullah Abdullah Osman Abdullah Abdullah Abdullah	Pembe Hatice Huriye Huriye Huriye Safiye Nesibe Nesibe Nesibe Nesibe	1280(1864) 1290(1874) 1312(1896) 1320(1904) 1327(1911) 1327(1911) 1302(1886) 1339(1923) 1926 1928 1930	1935 1340(1924) ? 1949 ? ? 1932 1930 ? ? ?	Girit Girit Girit Kuşadası Kuşadası Kuşadası Girit Kuşadası Kuşadası Osmaniye Osmaniye	M Aziziye 37 Hacı Feyzulla h 1/6 İlanla terkin edildi.
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
56	Yunusaki	Yetiş Eşi Oğlu Oğlu Oğlu Oğlu Oğlu Oğlu Kızı	Şaban Zeynep Hasan Hüseyin İbrahim İsmail Mustafa Ali Nadiye	Yunus Şurap Şaban Şaban Şaban Şaban Şaban Şaban Şaban	Reyhane Hatice Zeynep Zeynep Zeynep Zeynep Zeynep Zeynep Zeynep	1275(1859) 1290(1874) 1306(1890) 1307(1891) 1310(1894) 1312(1896) 1314(1898) 1316(1900) 1317(1901)	? 1324(1908) 1940 1926 ? 1338(1922) ? ? ?	Girit Girit Girit Girit Girit Girit Girit Girit Kuşadası	Cami Kebir 217 nakil Konak Mah. 661
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
57	İsbarudaki	Eşi Kızı Kızı Oğlu Oğlu Kızı	Ramazan Emine Zehra Sıdika Kemal Hüseyin Sadet	Hüseyin Mustafa Ramazan Ramazan Ramazan Ramazan Ramazan	Kamile Fatma Emine Emine Emine Emine Emine	1285(1869) 1285(1869) 1305(1889) 1307(1891) 1311(1895) 1313(1897) 1314(1898)	1331(1915) 1928 ? ? ? 1927 1333(1917)	Girit Girit Girit Girit Girit Girit Girit	Yunusa ki-Yetiş
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not

58	Esiralaki	Havuç Eşi Oğlu Oğlu Oğlu Mustafa Eşi	İbrahim Emine Mustafa Hüseyin Ali Fatma	Hüseyin Osman İbrahim İbrahim İbrahim Ahmet	Hanım Fatma Emine Emine Emine Meleke	1281(1865) 1290(1874) 1310(1894) 1313(1897) 1320(1904) 1316(1900)	1329(1913) 1942 1926 1334(1918) 1953 1332(1916)	Girit Girit Girit Girit Kuşadası Girit	Başar- Begaki
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
59	Senercaki	Eşi Oğlu Timur eşi	Süleyman Ayşe Timur Emine	Hüseyin Ahmet Süleyman İbrahim	Hatice Hatice Ayşe Hafize	1267(1851) 1275(1859) 1311(1895) 1313(1897)	1324(1908) 1324(1908) 1329(1913) ?	İstiye İstiye İstiye İstiye	Şenol 24/3 giden
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
60	Memişaki	Eşi Oğlu Ali eşi Ali kızı	Hüseyin Asiye Ali Meleke Zehra	Memiş Hüseyin Osman Ali	Emine Emine Asiye Asiye Meleke	1258(1842) 1280(1864) 1295(1879) 1300(1884) 1329(1913)	1331(1915) 1328(1912) 1337(1921) 1941 ?	Girit Girit Girit Girit Kuşadası	Yavuz- Milanoki Yetiş- Yunusaki
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
61	Begaki	Başar Mustafa oğlu Ahmet Eşi Kızı Oğlu Kızı Kızı Diğer eşi Oğlu	Mustafa Ahmet Meleke Fatma Mustafa Emine Zeynep Gülsüm MehmetAli	Ali Mustafa Hüseyin Ahmet Ahmet Ahmet Ahmet Şaban Ahmet	Havva Fatma Asiye Meleke Meleke Meleke Meleke Zeynep Gülsüm	1250(1834) 1285(1869) 1295(1879) 1316(1900) 1318(1902) 1323(1907) 1325(1909) 1302(1886) 1341(1925)	1323(1909) 1929 1332(1916) 1926 1940	Girit Girit Girit Kuşadası Kuşadası Kuşadası Kuşadası Girit Kuşadası	Havuç- Esiraki Yaşar- Memişak i Konak M 994 H
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
62	Berberaki	Berberoğlu Eşi	Hasan Fatma	Hüseyin Faful	Ayşe Emine	1290(1874) 1292(1876)	1934 1929	Girit Girit	

		Kızı Oğlu Oğlu Oğlu Validesi Biladeri Biladeri	İnayet Muharrem Mustafa Ali Ayşe Muharrem Mehmet	Hasan Hasan Hasan Hasan Hasan Hüseyin Hüseyin	Fatma Fatma Fatma Fatma Kamer Ayşe Ayşe	1322(1906) 1326(1910) 1328(1912) 1330(1914) 1260(1844) 1296(1880) 1305(1889)	1323(1907) 1329(1913) 1332(1916)	Kuşadası Kuşadası Kuşadası Kuşadası Girit Girit Girit	
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
63	Kalaraki	Dereli Eşi Oğlu	Mehmet Halime Ali	Ali HacıHasa n Mehmet	Kamile Kamile Kamile	1275(1859) 1285(1869) 1305(1889)	1937 1941 1957	Girit Girit Girit	
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
64	İmamaki	Karakoyun Eşi Kızı Diğer eşi Oğlu Diğer eşi Oğlu	Salih Mehdiye Sadet Zeynep MehmetE nver Sıdika İbrahim	Mustafa Salih Salih Mehmet Salih Mehmet Salih	Fatma Fatma Mehdiye Fatma Zeynep Fatma Sıdika	1266(1850) 1295(1879) 1318(1902) 1301(1885) 1327(1911) 1312(1896) 1931	1952 1321(1905) 1339(1923) 1336(1920) 1941	Girit Girit Kuşadası Girit Kuşadası Girit Kuşadası	Türkme n M.106 Cami Atik M.335 Türkme n M.139
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
65	Elaki	Eşi	İbrahim Zehra	Osman Mustafa	Havva Fatma	1265(1849) 1290(1874)	1323(1907)	Girit Girit	Alkan(Be rberaki)
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
66	İprafaki	Eşi Oğlu Baldızı	Mustafa Halime Mehmet Mehfare	Osman Hasan Mustafa Hasan	Rukiye Hatice Halime Hatice	1262(1846) 1280(1864) 1308(1892) 1285(1869)	1330(1914) 1932 1927 1938	Girit Girit Girit Girit	
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
67	Arnavudaki	Eşi Kızı Oğlu Kızı Oğlu	İsmail Fazilet Fatma Rafet Meleke Ahmet	Selim Salih İsmail İsmail İsmail İsmail	Ayşe Fatma Fazilet Fazilet Fazilet Fazilet	1289(1873) 1294(1878) 1310(1894) 1312(1896) 1317(1901) 1327(1911)	1333(1917) 1332(1916) 1329(1913) 1334(1918) 1940	Girit Girit Girit Girit Kuşadası Kuşadası	Babalaki

									123 H
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
68	Emiraki		Mustafa	Hüseyin	Fatma	1252(1836)	1325(1909)	Girit	
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
69	Berberaki	Eşi	Mustafa Asiye	Hasan Hasan	Havva Fatma	1245(1829) 1255(1839)	1326(1910) 1324(1908)	Girit Girit	
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
70	Bedevaki	Eşi	Salih Fatma	Osman Salih	Fatma Güldane	1265(1849) 1280(1864)	1330(1914) 1331(1915)	Girit Girit	
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
71	İmamaki	Karaoğlu Eşi Kızı	İbrahim Safiye Fatma	Mustafa Mehmet İbrahim	Fatma Hatice Safiye	1283(1867) 1295(1879) 1310(1894)	1339(1923) 1935 1932	Girit Girit Girit	
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
72	Yunusaki	Uygur Eşi Oğlu Kayınbiladeri	Mustafa Zeynep Hüseyin Hasan	Yunus Mehmet Mustafa Mehmet	Taşvane Rafiye Zeynep Rafiye	1285(1869) 1312(1896) 1313(1897) 1295(1879)	1332(1916) 1334(1918) 1332(1916)	Girit Girit Girit Girit	
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
73	Velaki	Eşi	Salih Hatice	Ahmet Hasan	Kamer Fatma	1265(1849) 1280(1864)	1332(1916) 1333(1917)	Girit Girit	
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
74	Mustafaki	Akgünlü Eşi Kızı Oğlu Kızı Mustafa Eşi	Hüseyin Cemile Hediye Mustafa Meryem Fatma	HacıMehmet RecepDeriş Hüseyin Hüseyin Hüseyin Ahmet	Emine Asiye Cemile Cemile Cemile Hafize	1270(1854) 1280(1864) 1310(1894) 1312(1896) 1313(1897) 1298(1882)	1937 1937	Girit Girit Girit Girit Girit Girit	Çeltikçi 43 Sedaraki 93 H ye B. 22 H ye gitti
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
75	Hafızaki	Azman	Hüseyin	Ali	Hatice	1245(1829)	1325(1909)	Girit	

		Eşi Oğlu Hilmi Eşi	Hanife Hilmi Gülizar	İbrahim Hüseyin Halil	Fatma Hanife Ayşe	1260(1844) 1284(1868) 1310(1894)	1331(1915) 1340(1924)	Girit Girit Kuşadası	Dağ M. 2 H'ye
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
76	Ahmedaki	Eşi Oğlu	Mustafa Nuriye Ali	Ali Mustafa Mustafa	Hanife Meryem Nuriye	1284(1868) 1300(1884) 1321(1905)	1321(1905) 1321(1905) 1332(1916)	Girit Girit Kuşadası	
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
77	Mıkırdaki	Eşi Diğer eşi Diğer eşi	Mustafa Fahriye Şadiye Meleke	Osman Hüseyin İbrahim Osman	Fatma Güldane Emine Fatma	1294(1878) 1302(1886) 1307(1891) 1300(1884)	1331(1915) 1327(1911)	Girit Girit Girit Girit	Mollada ki 85 H Alacam escit 57 Memişa ki 60 H ye
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
78	Tosunaki	Eşi Oğlu Kızı Oğlu Kızı Kızı Oğlu	İbrahim Meleke Hüseyin Fatma Cafer Hatice Zehra Hasan	Şakir Recep İbrahim İbrahim İbrahim İbrahim İbrahim İbrahim	Hatice Fatma Meleke Meleke Meleke Meleke Meleke Meleke	1263(1847) 1270(1854) 1297(1881) 1305(1889) 1308(1892) 1310(1894) 1313(1897) 1317(1901)	1330(1914) 1339(1923) 1331(1915) 1333(1917)	Girit Girit Girit Girit Girit Girit Girit Girit	Şehiden Behlülaki (Hakalma z) İzmir Taşbaab 49
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
79	Rüstemaki	Aydınöz Eşi Kızı Oğlu Kızı Kızı Oğlu Kızı Biladeri Biladerinin eşi	Mustafa Hamide Selime Halil Emine Zeynep Ahmet Zehra Ahmet Zeynep	Hüseyin Ahmet Mustafa Mustafa Mustafa Mustafa Mustafa Mustafa Hüseyin İsmail	Emine Meryem Hamide Hamide Hamide Hamide Hamide Hamide Emine Reyhane	1280(1864) 1295(1879) 1317(1901) 1320(1904) 1321(1905) 1325(1909) 1327(1911) 1331(1915) 1285(1869) 1304(1888)	1335(1919) 1937 1324(1908)	Girit Girit Girit Kuşadası Kuşadası Kuşadası Kuşadası Kuşadası Girit Girit	Türkmen M 100 Dalyancı oğlu – i. Şanlı 108 Askı Mollahas anaki 30

		Biladerinin kızı	Hatice	Ahmet	Zeynep	1321(1905)		Kuşadası	Vasalaki 31 den Behlülaki 42 H ye
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
80	Mustafaki	Alimoğlu Eşi Oğlu İbrahim Eşi	Mustafa Fatma İbrahim Hafize	İbrahim Ali Mustafa	Güldane Meryem Fatma Fatma	1275(1859) 1290(1874) 1308(1892) 1311(1895)	1334(1918) 1929 1337(1921) 1339(1923)	Girit Girit Girit Kuşadası	Önür Türkşanlı 19
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
81	Yabataki	Eşi Kızı Kızı Kızı	Necip Fatma Fahriye Selime Emine	Hüseyin Osman Necip Necip Necip	Hatice Gülizar Fatma Fatma Fatma	1260(1844) 1275(1859) 1305(1889) 1310(1894) 1312(1896)	1335(1919) 1335(1919) 1937	Girit Girit Girit Girit Girit	Sökeye giden Konak M Karabta ki (Derya)
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
82	Dervişaki	Sert Eşi Oğlu Kızı Oğlu Baldızı	Mustafa Fatma Mehmet Kemal Ali Fahriye	Recep Hüseyin Mustafa Mustafa Mustafa Hüseyin	Asiye Güldane Fatma Fatma Fatma Güldane	1285(1869) 1294(1878) 1319(1903) 1315(1899) 1322(1906) 1302(1886)	1341(1925) 1942 1328(1912) 1335(1919) 1930 1327(1911)	Girit Girit Kuşadası Kuşadası Kuşadası Girit	Solaki- Şenol Mıkırdak i
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
83	Babalaki	Tunç Eşi Kızı Kızı Oğlu Kızı Kızı	Hüseyin Emine Fatma Selime Mustafa Zehra Hatice	İbrahim Musa Hüseyin Hüseyin Hüseyin Hüseyin Hüseyin	Akide Ayşe Emine Emine Emine Emine Emine	1280(1864) 1298(1882) 1319(1903) 1321(1905) 1323(1907) 1327(1911) 1331(1915)	1931 1950 1335(1919) 1934 1324(1908) 1937 1332(1916)	Girit Girit Kuşadası Kuşadası Kuşadası Kuşadası Kuşadası	Karabata ki (Derya)
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not

84	Lambraki İlk önce İnan soyismi almamış	Arslanoğlu zevcesi Oğlu Oğlu Kızı Kızı Özduran oğlu Kızı	Haydar Selime Selim Mustafa Fatma Zeynep İbrahim Saadet	Selim Hüseyin Haydar Haydar Haydar Haydar Haydar Haydar	Hatice Fatma Selime Selime Selime Selime Selime Selime	1280(1864) 1295(1879) 1314(1898) 1316(1900) 1319(1903) 1321(1905) 1325(1909) 1326(1910)	1333 (1917) 1941 1951 1943	Kandiya Kandiya Kandiya Kuşadası Kuşadası Kuşadası Kuşadası	Erturan (Dilaver aki) Türkme n M. H66 Hacı Feyzulla h H26
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
85	Serdaraki	Erturanlı Eşi Büyükvalidesi Oğlu Kızı	İsmail Zeynep Emine İbrahim Emine	Mustafa İsmail Mehmet İsmail İsmail	Emine Reyhane Rukiye Zeynep Zeynep	1295 (1879) 1304 (1888) 1320 (1904) 1327 (1911) 1329 (1913)	1336 (1920) 1321 (1905)	Kandiya Girit Girit Kuşadası Kuşadası	Dilavere ki 32 Hden Alkan- Berbera ki
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
86	Alacaki	Eşi Kızı Oğlu	Yusuf Selime Zehra Hasan	Ömer Ali Yusuf Yusuf	Zeynep Güldane Selime Selime	1278 (1862) 1290 (1874) 1310 (1894) 1312 (1896)	1325 (1909) 1333 (1917) 1324 (1908) 1338(1922)	Kandiya Kandiya Kandiya Kandiya	
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
87	Ahmedaki	Kesici Eşi Oğlu Oğlu Oğlu Kızı	Ramazan Fatma İbrahim Hasan Hüseyin Havva	İbrahim Hüseyin Ramazan Ramazan Ramazan Ramazan	Emine Safiye Fatma Fatma Fatma Fatma	1293(1877) 1302(1886) 1321(1905) 1323(1907) 1327(1911) 1329(1913)	1333(1917) 1948 1950 1926 1329(1913) 1330(1914)	Girit Girit Kuşadası Kuşadası Kuşadası Kuşadası	
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not

88	Türkaki İlk önce Çayır soyadını almış Üretmen Üretmen	Şimşek Eşi Oğlu Oğlu Oğlu Kızı Oğlu Mustafa Eşi İbrahim eşi Ali eşi	Mustafa Fatma Ali Hüseyin Ahmet İbrahim Kemal Osman Zeynep Hatice Zehra	Selim Mustafa Mustafa Mustafa Mustafa Mustafa Mustafa Etem Hüseyin Hüseyin	Reyhane Hatice Fatma Fatma Fatma Fatma Fatma Nefise Selime Fatma	1274(1858) 1285(1869) 1292(1876) 1294(1878) 1307(1891) 1310(1894) 1311(1895) 1319(1903) 1296(1880) 1312(1896) 1303(1887)	1942 1927 1331(1915) 1322(1906) 1340(1924) 1960 1964 1936 1336(1920)	Girit Girit Girit Girit Kuşadası Kuşadası Kuşadası Kuşadası Girit Kuşadası Girit	Erturan- Dilavera ki Söke yeni cami 176 Behlülâ ki 87 H 53H den
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
89	Türkaki	Çakıl Eşi Kızı	Ahmet Sadet Emine	Selim Hüseyin Ahmet	Reyhane Sadet	1282(1866) 1295(1879) 1327(1911)	1944 1333	Girit Girit Kuşadası	Gebze ...yalı 127 H
Hane	Lakabı	Soyadı	Adı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Not
90	Alimcaki	Önder	Ali Meleke Zehra Mustafa Hüseyin Mehmet	Hüseyin Ahmet Ali Ali Ali Ali	Gülsüm Hatice Meleke Meleke Meleke Meleke	1285(1869) 1295(1879) 1310 1314 1318 1321	1321(1905) 1937 1331(1915) 1340(1924)	Girit Girit Girit Kuşadası Kuşadası	

Kaynak: Giritliler Gazetesi, Ocak 2011, Sayı:1, s.6. Giritliler Gazetesi, Mart 2011, S.2, s.6., Giritliler Gazetesi, Mayıs 2011, S.3, s.7., Giritliler Gazetesi, Eylül 2011, S.4., s.7., Giritliler Gazetesi, Mart 2012, S.5., s.7., Giritliler Gazetesi, Kasım 2012, S.6., s.11., Giritliler Gazetesi, Mart 2013, S.7., s.11., Giritliler Gazetesi, Kasım 2013., S.8., s.11., Giritliler Gazetesi, Eylül 2016, S. 12, s.13.

Tabloda da görüldüğü gibi Giritli muhacirlerin lakablarından, anne baba adlarına, doğum tarihlerinden ölüm tarihlerine her bir bilgileri tek tek kayıt altına alınmıştır. Muhacirlerin bu şekilde kayıtlarının tutulması gelecek nesillerin atalarını bulmalarına büyük katkı sağlamıştır. Muhacirlerin doğum yerleri genel olarak Girit,

Kuşadası ve Kandiya'dır. Bunların yanı sıra; İstiy (Sitia), Osmaniye, İzmir, Reşadiye, Söke, Meştiyar, Aydın, Selçuk, Resmo ve Kavala'da doğan muhacirlerde bulunmaktadır. Muhacirlerin lakaplarının sonu genel olarak "aki" eki ile bitmektedir. Daha öncede belirttiğimiz gibi bu ek sadece Girit Adası'na özgü bir ektir ve bu ek ile biten lakaba veya soyadına sahip kişinin Giritli olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca muhacirlerin lakapları hangi mesleği yaptıklarına dair ipucu da vermektedir. Örneğin; "Berberaki", Girit Adası'nda berber anlamına gelmektedir. Bunun dışında "Kuyumcudaki" lakabına sahip bir kişi ise kuyumculuk mesleğini yapmaktadır. Muhacirler genel olarak bir soyadı almışlardır almayanlar ise lakabları ile anılmaktadırlar. Osmaniye köyüne gelip yerleşen muhacirler arasında en kalabalık hane 15 kişi ile 32. hanedir. Sayısı en az olan haneler ise; 68, 28, 65, 69, 70 ve 73 nolu hanelerdir. Tabloda notlar kısmında ise muhacirlerin daha sonra nereye taşındıkları ve sahip oldukları diğer lakaplarında belirtilmektedir.

Nüfus kayıtlarına hane reislerinin sanatlarının da yazılması o idari birimin sosyo ekonomik yönünü göstermesi açısından da önem taşımaktadır. Burada sanat olarak hanenin geçimini neyle sağladığı düşünülmelidir.⁴⁰¹ Girit muhacirlerinin sahip oldukları meslekler şöyledir:

Tablo 12: Kuşadası'na Yerleştirilen Girit Muhacirlerinin Meslekleri

Meslek	Hane Sayısı	Oran (%)	Meslek	Hane Sayısı	Oran (%)
Amele	106	46,5	Jandarma	1	0,4
Amelmande	9	3,9	Kahveci	13	5,7
Bahçıvan	9	3,9	Kasab	5	2,2
Bakkal	13	5,7	Kâtib	4	1,8
Balıkçı	9	3,9	Kayıkçı	3	1,3
Berber	4	1,8	Kunduracı	6	2,6
Bıçakçı	1	0,4	Kuyucu?	2	0,9
Çoban	3	1,3	Mûtaf	1	0,4
Debbak(Debbağ)	1	0,4	Muzaf	1	0,4
Dellal	1	0,4	Pabuççu	1	0,4
Doğramacı	1	0,4	Rençber	3	1,3
Eskici	3	1,3	Rûsumat ...?	1	0,4
Faturacı?	1	0,4	Semerci	1	0,4
Fırıncı	1	0,4	Serseri	1	0,4
Gemici	4	1,8	Tahsildar	1	0,4
Hamal	12	5,3	Tahsisçi	1	0,4
İmam	1	0,4	Terzi	1	0,4

⁴⁰¹ Giritliler Gazetesi, Ocak 2011, S.1, s.7.

İskemleci	1	0,4	Ticaretçi	1	0,4
İşçi	1	0,4	Toplam	228	100,0

Kaynak: M. Menekşe, *a.g.m.*, s.730.

Tabloda da görüldüğü gibi, Kuşadası'na yerleştirilen Girit muhacirlerine ait toplamda 228 adet meslek tespit edilmiştir. Bunlar içerisinde %46,5'lik bir oranla işçi sınıfı en fazla olanıdır. İşçi sınıfını, %5,7 oranı ile bakkal ve kahveci, %5,3 ile de hamal mesleği takip etmektedir. Muhacirler içerisinde bir mesleği olanların yanında “*amelmande*” denilen mesleği olmayan bir kesim de bulunmaktadır. Genel olarak bakıldığında ise Girit muhacirleri kendi geçimlerini sağlayabilecekleri varlıklarını devam ettirebilecekleri mesleklere sahiptirler.

Kuşadası'nın merkezinde yer alan okul, medrese ve camilerde geçici olarak barınan Girit muhacirleri için de özellikle esnaf ve zanaatkârlar için hükümet birtakım çalışmalarda bulunmuştur. Muhacirlerin İskân-ı Muhacirin kanununa göre kaza ve kasaba merkezlerinde her on haneye bir hane gelecek şekilde yerleştirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu nedenle hükümet tarafından Kuşadası kaymakamlığına gönderilen bir telgrafta, Kuşadası'nda ne kadar meslek sahibi olduğu, bunların nerelere yerleştiği ve kesin iskânları için uygun arsaların bulunup bulunmadığının bildirilmesi istenmiştir. Kuşadası kaymakamlığı tarafından, hükümete ve göçmen komisyonuna gönderilen cevapta, Kuşadası kazasında okul, medrese ve cami odalarında geçici olarak 125 hanede 548 göçmen bulunduğu, bunların iskânları için gerekli olan arazi araştırmasının yapıldığı, göçmenlerinin yerleşeceği arazinin bir tarafının boş arazi, diğer tarafının ise depo yakınında ve Türkmen mahallesinde 10 parçada 50 dönüm kadar tarla ve boş araziden ibaret olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca bu arazilerin, sahiplerinin rızası ile her dönümünün 500 kuruşa alınabileceği ve bunun için de muhacirlerin yerleştirilme meselesinin halledilmesi için 900 kuruşa ihtiyaç olduğu belirtilmiştir.⁴⁰² Türkmen mahallesine yerleştirilen muhacirlere arazi yardımının yanı sıra ziraat aletleri, tohumluk buğday ve çiftlik hayvanı yardımı yapılmıştır.⁴⁰³

İzmir ve Kuşadası'ndaki muhacirleri yerleştirmek için görevlendirilmiş memurlar yapmış oldukları bütün çalışmalara rağmen Kuşadası'nda bulunan muhacirlerin hepsi kazaya iskân edilememiştir. Daha sonra ki zamanlarda İzmir ve

⁴⁰² N. Belen, *a.g.e.*, s.99-100.

⁴⁰³ Giritliler Gazetesi, Mayıs 2011, S.3, s.6.

Kuşadası'na gelen muhacir sayısı artmış buna bağlı olarak da kazada yerleştirilemeyen muhacir sayısı artmıştır.⁴⁰⁴

Osmaniye Köyüne yerleştirilen muhacirler bölgeyi birçok yönden etkilemişlerdir. Bu köye yerleştirilen muhacirler boş olan arazilerin tarıma kazandırılmasında aktif rol oynamışlardır. Girit'ten gelen muhacirlerin tarımın ilerlemesinde özellikle sebze ve meyveciliğin gelişmesinde önemli katkıları olmuştur. Muhacirlerin bir diğer katkısı ise el sanatlarının ve ticaretin gelişmesinde olmuştur.⁴⁰⁵

Giritli Türkler Ada'da peynir, yoğurt ve şarap yapmasını öğrenmiş olup zeytinyağı ve kahvaltılık zeytin konusunda oldukça ustalaşmışlar hatta bu uğraşlar Giritli muhacirlerin temel geçim kaynaklarını oluşturmuştur. Ada'da koyun üretiminin kolay olması dolayısıyla koyun yetiştiriciliğinde de fazla gelişmişlerdir. Giritli Türklerin evlerinde mutlaka dokuma tezgâhları olur ve bu tezgâhlarda koyun yününden battaniye, yatak malzemesi ve giyim eşyası dokumuşlardır. Bu araç gereçlerini Anadolu'ya göç ederken yanlarında getirmişler ve Anadolu halkına da bildiklerini öğretmişlerdir.⁴⁰⁶

Osmaniye Köyüne gelen Girit muhacirlerinin iskânları planlı ve programlı bir şekilde yapılmaya çalışılmıştır. İskân işlemlerinde göz önünde tutulan en önemli unsur muhacirlerin geldikleri yerde hangi işle uğraştıklarıdır. Uğraştıkları mesleğe uygun bölgelere yerleştirilen muhacirlerin bir an evvel kendi geçimlerini sağlamaları ve devlete karşı ekonomik yükümlülüklerinin hafifletilmesi amaçlanmıştır. Devlet muhacirler kendi geçimlerini sağlayana kadar belli bir miktar maaş ödemiş evlerinin yapılacağı arazileri satın almıştır. Bütün bunların yanı sıra muhacirlere ziraat aletleri, tohumluk buğday ve çiftlik hayvanı yardımı da yapılmıştır. Savaştan yeni çıkmış ekonomisi zayıf olan Osmanlı Devleti'nin o zamanın şartlarına göre Girit muhacirleri için elinden geleni fazla fazla yaptığı vatandaşlarına sırtını dönmediği aşîkârdır.

⁴⁰⁴ S. Tabak, *a.g.m.*, s.531.

⁴⁰⁵ N. Belen, *a.g.e.*, s.100.

⁴⁰⁶ R. Okuşluk Şenesen, *a.g.m.*, s.535.

5. BEŞİNCİ BÖLÜM

5.1. GİRİT GÖÇMENLERİNDE SOSYO-KÜLTÜREL YAPI: GELENEKLER

5.1.1. Aile Yapısı

Girit'ten göç ederek Anadolu'nun Ege ve Akdeniz kıyılarına yerleşen Girit muhacirlerine “*Giritli*” denilmektedir. Girit Türkleri gelenekleri, görenekleri, yemekleri, dilleri ve misafirperverlikleri ile farklılıklarını ortaya koymaktadırlar.⁴⁰⁷ Bazı aileler “*Giritlice*” de denilen farklı bir Rumca ile konuşmaktadırlar. Giritlilerin fiziksel özelliklerine bakıldığında uzun boylu, beyaz tenli oldukları görülmektedir. Aile kurumuna büyük önem veren Giritlilerin evlerinin genellikle aynı semtte ve birbirine yakın yerlerde olduğu görülmektedir. Güzel olayları ve sevinçlerini hep aile içinde paylaşmak istemektedirler. Aile kurumuna önem veren Giritlilerde boşanma olayları çok nadir görülmektedir. Çocuklara ve yaşlılara değer verip onları hoş tutmaya önem vermektedirler. Giritli evli kadınlar titiz, hamarat ve disiplinli olmakla birlikte el işi ve örgü yapmaya oldukça meraklıdırlar hatta çeyizlerinin büyük bir kısmını el emekleri ile yapmaktadırlar.

5.1.2. Düğün Geleneği

Giritliler eşlerine oldukça saygılı olup kız çocuklarının Giritli bir erkekle evlenmelerini tercih etmektedirler sebebi ise; “*Girit erkeği kıymet bilir*” düşüncesinin aralarında hâkim olmasıdır. Kız ve erkek tarafı düğüne en iyi şekilde hazırlanmaktadırlar. Düğünden önce kız ve erkek tarafı birbirlerine sepetler içerisinde hediyeler vermektedirler ve buna Giritliler arasında “*Seleça*” denilmektedir. Başlık parası diye bir gelenekleri olmamakla birlikte “*Hayvan mı satıyorsun*” sözleri ile bu

⁴⁰⁷ İzmir’de bulunan Girit muhacirlerinin sosyo-kültürel özellikleri yani gelenekleri ilgili bilgiler, ilgili kişilerle yaptığım görüşmelerden, İzmir Giritliler Derneği ile Giritliler Kültür Dostluk ve Yardımlaşma Derneği’ni ziyaretim sırasında edindiğim bilgi ve belgelerden derlenerek hazırlanmıştır.

durumu kınamaktadırlar. Hatta kız tarafının maddi durumu iyi ise erkek tarafına elinden geldiğince yardımcı olmaktadır. Giritlilerde “*komşu kızı almak demek, altın tastan su içmek demektir...*” anlayışıyla gelinin yakın yerden alınmasına önem verilmektedir. Kız kaçırma geleneği hemen hemen olmamakla birlikte Giritlilerde beşik kurtmesi geleneğine de fazla rastlanılmamaktadır. Giritlilerde yakın akraba evlilikleri de bulunmamaktadır.

5.1.3. Misafirperverlik

Girit Türkleri oldukça misafirperver olup misafir ağırlamayı çok sevmektedirler. Misafirlerine karşı elleri açık olup israfı sevmemektedirler. Misafirlerine çay yerine kahve ikram etme gelenekleri vardır. Kahve “*zarf*” denilen, gümüşten yapılma rafadan yumurta kabına benzeyen kılıfların içine konularak ikram edilmektedir. Kahvenin yanında özel bir sunumla cam bir kâsede herhangi bir yaz meyvesinin reçeli de verilmektedir. Sunum gümüş tepsi, tuğralı gümüş çatal veya kaşıkla yapılmaktadır.⁴⁰⁸ Muharrem ayında aşure dağıtımı Anadolu ve Balkanlarda olduğu gibi Girit Adası’nda da uygulanan bir gelenektir. Muharrem ayında herkes kendi yaptığı aşureyi konu komşu, eş dost ve akrabalarına dağıtmaktadır. Ayrıca 10 muharremde ortak yapılan aşure halka dağıtılmaktadır.⁴⁰⁹ Giritliler doğayı çok sevmektedirler ve bu sebepten evleri adeta birer çiçek bahçesini andırmaktadır.

5.1.4. Eğitim

Giritliler Anadolu’ya geldikleri Türkçeyi doğru düzgün bilmemektedirler. Bu nedenle Giritlilere “*yarım gâvur*” diye hitap edilmektedir. Giritlilerin dil konusunda çektikleri sıkıntılarla ilgili olarak Tahmisci-zade düşüncelerini şu şekilde dile getirmektedir;⁴¹⁰ “*Girit Türklerinin mahdut bir kısmı Türkçe bilmemekle beraber, kalblerinde besledikleri Türk milli duygusu, Türk hamiyetperverliği, hiçbir zaman, hiçbir suretle sarsılmamıştır, sarsılmayacaktır da.*”

Giritlilerde batı tarzı düşünce yapısı hâkimdir. Kız çocuklarının eğitime önem verip ve kızlarını okutmaktadırlar. Fakat bu durum bütün Giritli aileler için aynı

⁴⁰⁸ Giritliler Gazetesi, Eylül 2011, S.4, s.3.

⁴⁰⁹ Giritliler Gazetesi, Kasım 2013, S.8, s.4.

⁴¹⁰ Tahmisci-zâde Mehmed Mâcid, *a.g.e.*, s.32.

olmamaktadır. Çocuklarını okula göndermekte gelir düzeyleri etkili olmaktadır.⁴¹¹ Girit muhacirlerinin konuştuğu Girit’çe lisanında yer alan bazı kelimeler şu şekildedir:

Tablo 13 : Giritçe Kelimeler

Kalimera	Günaydın
Vraka	Girit şalvarı
More	Erkekler için kullanılan hitap şekli
Koçinebeto	Kırmızı göğüs
Stivania	Deriden yapılmış yerel Girit çizmesi
Pedimu	Çocuğum
Potoko	Folluk yumurtası
Papadya	Papazın karısı
Farmaki	Zehir
Okso	Dışarı! Çıkın gidin!
Sketos	Acı kahve
Katalavis	Anladın mı?
Melitakos	Karınca
Sığa	Yavaş
Ohi	Hayır
Kuyumcina	Kuyumcunun karısı
Kira	Hanım, bayan
Panayomu	Meryem ana
Epharistopoli	Çok teşekkür ederim
Papu	Dede
Zito	Yaşa, çok yaşa
Pateras	Baba
Kalinihta	İyi geceler
Çureki	Çörek

Kaynak: Sabâ Altınsay, *Kritimu Girit'im Benim*, Can Yayınları, İstanbul 2004.

⁴¹¹ E. Zeynep Suda Güler, “Sözlü Tarih Anlatılarında Çanakkale Merkezine Girit’ten Göçler: ‘Giritli, Başlı Bitli...’, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, 2012, S: 13, s.50.

5.1.5. Dinsel Yapı

Girit'ten Anadolu'ya göç eden Türkler de Müslüman olduklarından örf, adet ve inanışları arasında kurban kesmek, oruç tutmak yer almaktadır. Alevilik, Bektaşilik ve Sünnilik gibi belli başlı mezhepler bulunmaktadır. Bunların arasında Bektaşilerin çoğunlukta olduğu görülmektedir. Bektaşî tarikatını Girit'e getiren Horasani-zade Mevlana Derviş Ali Dede'dir. Bu kişi Kandiye'nin 3,5 km güneyinde, Gazi Hüseyin Paşa'nın gayretleriyle kurulan Horasanlı Dergâhını kurar ve bu sayede Bektaşilik Girit'in her yöresine yayılma imkânı bulur. Horasanizade'nin peşinden Seyyid Mehmed Emin Baba'da Bektaşiliğin Girit'te yayılmasında öncülük eder. 19. yüzyıla gelindiğinde Şeyh Süleyman Şemsi Dede tarafından Hanya'da Mevlevî tekkesi kurulur ve 1880'den itibaren Girit'te Mevlevîlik Müslümanlar içerisinde yayılma imkânı bulur.⁴¹² Giritliler arasında mezhep ayrımcılığı yaşanmamakla birlikte kardeşçe yaşamaya önem verilmektedir. Giritlilerde kadın-erkek eşitliği bulunmakla birlikte bir kız çocuğu babasının yanında şarap içebilmektedir. Kadınlar özgür olmakla birlikte erkek egemenliğine rastlanılmamaktadır. Giritliler Anadolu'ya göç ettikleri zaman bu durumu yerli halkın yadırgadığı görülmektedir.⁴¹³

Giritlilerde çocuklara verilen isimler Bektaşî kültüründen veya dini içerikli metinlerden seçilmektedir. En çok kullanılan isimler şöyledir; Adil, Adile, Emin, Emine, Kemal, Kemale, Nazif, Nazife, Nuri, Nuriye Kamil, Kamile, Hüsnü, Hüsnîye, Mehmet Ali, Haydar, Ali, Hasan, Ömer, Celal, Mürüvvet, Seadet, Zeynep, Nigar, Sadık, Behçet, Muhsin, İhsan, İlhami, Kübra, Sare, Fatma, İkbâl, Hikmet, Sıtkı, Kazım, Nimet, Fitnat şeklindedir.⁴¹⁴

Bektaşî kültürü içerisinde kırk bir sultan mevlitleri önemli bir yer tutmaktadır. Hasan Tuntaş çocukluğunda şahit olduğu mevlitleri şu şekilde anlatmaktadır;⁴¹⁵

"Mevlitler, her yaştan Giritli kadının bir araya geldiği sosyal bir toplantı gibiydi; ama kırk bir sultan mevlidi yılda bir kez yapılırdı. Babaannemin en çok özendiği mevlit bu idi. Mutlaka bir adak teması olurdu. Örneğin; torunlardan biri sınıfı geçti başarılı oldu; evlatlardan biri ev sahibi oldu, yeni bir mülk aldı ya da çiçeklerin tomurcuklanması (bahar mevsimini severdi), Urla'daki ablasının ziyareti (iki sene de bir görüşürlerdi) vb. Peygamberimiz Hz. Muhammed başta olmak üzere, Atatürk'ün de aralarında olduğu kırk bir önemli şahsiyetin ruhlarına adanır, dualarla minnet ve teşekkürler dile gelirdi. Kavrulmuş künerli limonata, yine künerli, tarçınlı ırmık helvası ve kaynarcalar ikram edilirdi. Etraf misler gibi tarçın kokardı. Kapının önünde bir faraşın içinde tütsü yakılırdı. Dantelli örtüler sandıktan çıkarılır, tüm Giritli kadınları, kızları en güzel dantelli ve süslü başörtülerini, eşarplarını

⁴¹² Giritliler Gazetesi, Mart 2012, S.5, s.6.

⁴¹³ R. Okuşluk Şenesen, a.g.m., s.535-536.

⁴¹⁴ Hüsnü Balın, <https://giritturklerikulturu.wordpress.com/2014/07/31/sayin-girit-kokenli-merakli-okuyucular/> (Erişim Tarihi: 10.12.2016).

⁴¹⁵ Giritliler Gazetesi, Mayıs 2011, S.3, s.4.

bağlardı. Mevlit bitiminde ikramlar yapılır, Türkçe ve Giritlice sohbetler başlardı. O dil müzikalitesi hala kulağımda çınlar aklıma geldiğinde...”

Osmanlı Devleti’ne yönelik göç dalgalarıyla birlikte Anadolu’ya gelerek, Osmanlı iskân politikası çerçevesinde İzmir yöresine yerleştirilen Girit muhacirleri, günümüze kadar kendi geleneksel kültürlerini de sürdürmenin yanı sıra, yerli halktan da etkilenip veya onları da etkileyerek yaşamlarını sürdürmüşlerdir. İzmir’de son dönemde “Tayfur Çiçek Kültür Evi” nin oluşturulması ve benzeri faaliyetlerin artması, İzmir’de oluşan kültürel dokuyu canlı tutması, örf ve adetlere saygıyı göstermesi açısından büyük önem taşımaktadır.

5.1.6. Mani (Madinada)⁴¹⁶ Kültürü

Girit kültüründe mani dizmek, söylemek ve basit melodilerle seslendirmek yaygın bir gelenek olarak karşımıza çıkmaktadır. Manilerin konusunu; Girit’e duyulan özlem, Atatürk sevgisi, vatan ve toprak sevgisi, sevgi ve aşk, insan yaşamı, kader ve yaşam oluşturmaktadır.⁴¹⁷ Girit manisinin Yunanca karşılığı “*Madinada*”, çoğul şekliyle “*madinades*” olarak bilinmektedir. Sözcüğün etimolojisi Yunanca’da “bilicilik, kehanet ya da bilmece” anlamına gelen “*mandema*” sözcüğüyle ilişkilendirilmektedir. Manilerden fal tutmak, niyet için mani çekmek Giritlilerin çok sık uyguladıkları eğlence biçimlerindendir. Girit mânileri, belirli bir ölçüyle söylenen kafiyeli beyitlerdir ve 15 hecelik dizelerden oluşan bu beyitler 8+7 hece düzeninde yazılmaktadır. Genellikle kalabalık ortamlarda karşılıklı söylenmektedir. Giritlilerin mani söyleme geleneği aynı zamanda atışma geleneğini oluşturmaktadır. Bu atışmalar esnasında taraflar beyitlerle yarışmaktadırlar. Karşı tarafı alt etmek için söylenen beyit, daha önce söylenmiş, bilinen bir beyit de olabiliyorken çoğunlukla o anda “atılan”, anında “uydurulan” doğaçlama bir beyitlede cevap verilebilmektedir. Karşılıklı “*madinada*” okuyarak sürdürülen bu yarışma saatler, hatta bazı durumlarda günlerce sürebilmektedir. Giritliler her koşulda mâni okumaktadırlar. Nişanlarda, kına gecelerinde, düğünlerde gelin için, damat için ya da çeşitli eğlencelerde bir araya gelindiğinde, Hıdırellez gibi özel günlerde, her durumda, her yerde sevinçlerini,

⁴¹⁶ Girit mânisinin Yunanca karşılığı “*Madinada*”, ya da çoğul şekliyle “*Madinades*” olarak telaffuz edilmektedir.

⁴¹⁷ N. Çokişler, *a.g.e.*, s.64-65. T. Ercan Sepetçioğlu, “Girit’ten Anadolu’ya Gelen Göçmen Bir Topluğun Etnotarihsel Analizi: Davutlar Örneği”, s.198.

özlemlerini, umutlarını, beklentilerini beyitlerle dile getirmektedirler. Çok bilinen bir Girit mânisinde dendiği gibi “*mânilerle ağlayıp, mânilerle coşuyorlar*”.

Girit manilerinde yer alan Türkçe sözcükler şu şekilde sıralanmaktadır:⁴¹⁸

<i>Azati(azat),</i>	<i>Bahtses-bahçes (bahçe),</i>
<i>Berbanti(berbat),</i>	<i>Boyandizo(boyanıyorum),</i>
<i>Davas(dava),</i>	<i>Davatzis-davacıs(davacı)</i>
<i>Dayanda(sabret),</i>	<i>Dayandizo(sabrediyorum),</i>
<i>Delis(deli),</i>	<i>Dervisaki-dertvisaçi(dervis),</i>
<i>Divani(tanrı katı),</i>	<i>Dunyas(dünya),</i>
<i>Duşmanidho(düşman),</i>	<i>Fermani(ferman),</i>
<i>Fesfese(şüphe),</i>	<i>Fuli(ful),</i>
<i>Gayreti(sabır),</i>	<i>Ėlenda(eğlen,eğleniyor),</i>
<i>Ėlendune(eğleniyorlar),</i>	<i>Hak(hak),</i>
<i>Helali(helal),</i>	<i>Mahkemes(mahkeme),</i>
<i>Meskemes(mahkeme),</i>	<i>Mandil(mendil),</i>
<i>Mandila(mendiller),</i>	<i>Marazi(maraz),</i>
<i>Meraklis(meraklı-titiz),</i>	<i>Menekses(menekşe),</i>
<i>Meydani(meydan),</i>	<i>Nuri(nur),</i>
<i>Nazlıdhiko(nazlı),</i>	<i>Nisafî(insaf),</i>
<i>Paradhes-parazes(paralar),</i>	<i>Pastrumas(pastırma),</i>
<i>Rengi(renk),</i>	<i>Renkli(renkli),</i>
<i>Tsifte-çifte(av tüfeği),</i>	<i>Sebebi(sebep),</i>
<i>Nasipimu(kaderim),</i>	<i>Helalisu(helal sana),</i>
<i>Hile(hile),</i>	<i>İnsafî(insaf),</i>
<i>Kabaeti(kabahat),</i>	<i>Kabe (kabe),</i>
<i>Kadife(kadife),</i>	<i>Kafalti(kahvaltı),</i>
<i>Konevyi(yerleşiyor),</i>	<i>Konaki-konaçi(konak),</i>

⁴¹⁸ <http://www.melemez.com>. (Erişim tarihi: 06.11.2016).

Giritliler gazetesinde yer alan birkaç mani örneği şu şekildedir.⁴¹⁹

1. *Sto parathiro kathese,sto ksehalaromeno*
En'ağori sağapa,pune çe trelameno
Pencerede oturmuşsun, huzurlu pencerede
Seni seven bu oğlan, aşkından deli divane
2. *Sto parathirokathese,ti vraka su gazonis*
Çe pano sta gazomata,to nu su anemazonis
Pencerede oturmuş, şalvarını dikersin
Dikişlerin üstüne, düşünceni dökersin.
3. *Sto parathiro kathese,lemoni katharizis*
To dahtilaki su kopses,çe mena foveriszi
Pencerede oturmuş, dilimlerden limonu
Parmağını kesince, koparırsın ödümü
4. *Sto parathiro kathese,çe kovis tin agura,*
Dos mu çe mena mia bukya,na mi se se po kambura
Pencerede oturmuş, salatalık kesersin
Ver bana bir dilim, sana kambur demiyeyim.
5. *Ame more sto diovolu, na vlepis siruz deka*
Ma sena den su dinune, ç 'ap to horyo yineka
Defol cehennem git, on domuz çıksın karşına
Bekla sana vermezler, gelin bu köyden sana.⁴²⁰
6. *Helidonaki tha yino, na peso stin avli su*
Na kamo pos epsosisa, nay do tin oreksi su.
Kırlangıç olacağım, bahçene düşeceğim
Ölümüş gibi yapıp, arzunu ölçeceğim.⁴²¹

⁴¹⁹ Giritliler Gazetesi, Kasım 2012, S.6, s.12.

⁴²⁰ Giritliler Gazetesi, Mayıs 2011, S.3, s.8.

⁴²¹ Giritliler Gazetesi, Eylül 2011, S.4, s.8.

5.1.7. Girit Kültüründe Fıkra

Kısa ve  zl  anlatımı olan, nükteli, güldürücü hik ye türüne fıkra denilmektedir.⁴²² Fıkralar bazen d   nd rmek bazen de ders vermek amacı ile anlatılmaktadır. Giritlilerin fıkraları genellikle kısadır. Anadolu kültüründe yer alan Nasrettin Hoca, Temel fıkralarında bulunan tek tip, Girit fıkralarında bulunmamaktadır. Giritlilerin dilden dile dolaşan fıkraları  u şekildedir:⁴²³

Fıkra 1: İnek Kalsın Giritliyi Kov

   u un biri koşarak eve gelir ve babasına: - Baba bahçemizde bir inek ve bir Giritli var. Ne yapayım? diye sorar. Baba kendinden emin bir şekilde: - İne i bırak kalsın, otlasın. Nasıl olsa karnı doyar ve  eker gider. Giritliyi hemen kov çünkü o köküyle beraber toplar! der.

Bu fıkra Giritlilerin ot yiyeceklerine ne kadar d    n olduklarını göstermesi açısından önem taşır.

Fıkra 2: 100 Ya ında Arı

  rit te yaşlılar bir kahvede otururken daha yeni icat edilmiş bir uçak   tlerinden geçer. Herkes  a kın  a kın bunun ne olduğunu anlamaya çalışır. Ve i lerinden biri sorar:

- Bu nedir?

-Bilmiyoruz.

-Kim biliyor?

İçlerinden biri   seyin bilir  der. Ve herkesin gözü Hüseyin A aya  evrilir. O da bilgece açıklar.

-Bu uçan şey olsa olsa 100 ya ında bir arıdır.

⁴²² <http://www.tdk.gov.tr>. (Erişim Tarihi: 14.04.2017)

⁴²³ Giritliler Gazetesi, Ocak 2011, S.1, s.4.

Fıkra 3: Sıcak Ekmek⁴²⁴

Türkiye’de eğitim aldıktan sonra, Girit’e dönen haylaz çocuğun ne kadar Türkçe öğrendiğini anlamak için sınav yapmışlar.

- “Pos lene to psomi sti Turkia?” (Ekmeğe ne denir Türkiye’de?)
- “Ekmek”
- “To zesto psomi pos to lene?” (Sıcak ekmeğe ne derler?)

Cevabı bilmeyen çocuk:

- “Sti Turkia den to afınun na kriosi” (Türkiye’de ekmeğin soğumasına izin vermezler.) demiş.

Bu fıkra Giritlilerin yaşadıkları dil sıkıntısını göstermesi bakımından önemlidir.

Fıkra 4: Ben... Sahi... Vallahi...⁴²⁵

Üç arkadaş Girit’ten İzmir’e geldikleri vakit bir iş kurmak istemişler. Üçü ortak karar vermiş ve kasaplık yapalım demişler; ancak bildikleri kelimeler Ben, Sahi ve Vallahi imiş.

Menemen’e inek almaya giderken yorulmuşlar, bir ağacın altında oturup dinlenmeye başlamışlar. Ağacın altında bir ölü varmış, Jandarma gelmiş ve ölüyü görmüşler. Jandarma “Kim öldürdü bu adamı?” diye sormuş. Giritli “Ben” demiş, ikinci Giritli’ye “Doğru mu söylüyor arkadaşın?” diye sormuş o da “Sahi” demiş, Jandarma “Sen, yemin et bu ikisinin doğru söylediğine.” demiş, üçüncü Giritli de “Vallahi” demiş. Giritliyi yaka paça içeri atmışlar.

Bu fıkra Giritlilerin dil konusunda ne kadar büyük sıkıntılar çektiklerini anlatması açısından önem taşımaktadır.

Fıkra 5: Bir Çuval Ot

Bir Giritli, memuriyet icabı Ege’den Ankara’ya tayin oluyor. Malum, Giritlilerin “ot yemekleri” meşhurdur. Ankara’da da aradığı malzemeyi bulması mümkün değil. Çaresiz Ege’deki yakınlarına her hafta bir çuval ot göndermelerini rica ediyor. Böylece her hafta bir çuval ot, otobüs kargosu ile gelmeye başlıyor. Gel zaman

⁴²⁴ Giritliler Gazetesi, Mart 2011, S.2, s.8.

⁴²⁵ Giritliler Gazetesi, Mart 2012, S.5, s.3.

git zaman, durumu kavrayamayan otobüsün muavini merak ediyor, dayanamıyor soruyor bizim Giritli'ye:

-Abi evde ne hayvan besliyorsunuz?

Giritli çatık kaşlarla cevabı yapııştırıyor:

-Beni!

Bu fıkrada, Giritlilerin “*keçinin yediği her ot yenir*” sözleriyle bağdaşarak yemek kültürlerinde otun önemini gösteriyor.

5.1.8. Girit Kültüründe Giyim Kuşam

Giritlilerin geleneksel giysileri, günlük olarak halk dansları festivallerinde ve folklor gösterilerinde görülmektedir. Zamanımızda geleneksel giysilerin yavaş yavaş azaldığı fark edilmekte; sadece yaşlı dul kadınların siyah giymesi, eskilerden kalan bir gelenek olarak devam etmektedir. Uzak dağ köylerinde yaşlı erkeklerin şalvar veya çizme gibi geleneksel kostümlerden giydiği görülmektedir. Kıyafetler, bölgelere göre farklılıklar göstermektedir. Örneğin; Girit'in orta ve doğu bölgelerinde giyilen şalvar, batı bölgelerinde giyilen şalvara göre daha uzun ve daha geniştir. Aynı şekilde yelek ve ceketlerin rengi ile kullanılan aksesuar ve nakışlar da bölgelere göre farklılık göstermektedir.

Giritli erkekler lacivert yelek, siyah gömlek giyip bellerine sekiz metre uzunluğunda kırmızı ipek kumaş sararlar. Kuşağın arasında gümüş bir bıçak, omuzlarda boynu işlemeli pelerin olur. Giritli erkekler bellerine kırmızı kuşak bağlamaktadırlar. Bu kuşak o kişinin zenginliğini ve ağa çocuğu olduğunu göstermektedir. İpek böceğinin ipeğinden yapılan bir kuşak olmakla birlikte Anadolu'ya göç ederlerken de bu kuşağı bellerine bağladıkları görülmektedir.⁴²⁶ Geniş şalvar şeklindeki pantolon, soğuktan koruması amacıyla yün ya da keçeden yapılır. Kostümü ipek örme çorap ve çizmeler tamamlar.

Erkek kostümlerinde olduğu gibi kadın kıyafetlerinde de bölgelere göre farklılıklar görülmektedir. Kostümlerin bazılarının geçmişi Bizans dönemi 12. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Temel olarak iki farklı tarz vardır: Batı Girit'te Sfakia Bölgesi'nden “*Sfakiani*” ve “*Anoghiani*”. Anoghiani kostüm; pantolon, etek üzerinde beyaz, yarım bol, dökümlü, kırmızı renkte bir kostümdür. Kadınlar, işlemeli bir çift önlük giyer, altın nakışlarla süslenmiş renkli bir ceketle kostümü tamamlarlar. Başına

⁴²⁶ R. Okuşluk Şenesen, *a.g.m.*, s.535-536.

“skoufoma” denen kırmızı pamuk bir saçak, beline kırmızı yünden kemer takar ve kemere gümüş kılıflı bıçak sıkıştırırlar. Bu bıçak, kadının nişanlı veya evli olduğunu gösterir. Boyna takılan paralardan bir kolye ve yüksek topuklu siyah ayakkabıyla kostüm tamamlanır.⁴²⁷

Giritlilerin giyim-kuşamlarına dair Hasan Tuntaş’ın fikirleri şu şekildedir: ⁴²⁸

“Benim tanık olduğum eski Giritlilerin giyim tarzları klasik ve modern bileşimiydi. Kadınlar başörtülerini çok sıkı bağlamazlardı. Ortama göre, saçlarının görünmesine ya da görünmemesine dikkat ederlerdi. Çok yakın bulduklarının yanında rahat davranırlardı. Siyah renk kadın ve erkeklerde bilinçli bir tercih miydi, bilmiyorum? Ama yadırganmazdı ve yaygındı. Sade bir kıyafetle bile çok şık olabiliyorlardı. Ben bunu Girit kadınlarının duruş ve zihniyetine bağlamaktayım. Kendilerine güvenleri tamdı ve asla kendilerini ezdirmezlerdi.”

5.1.9. Yemek Kültürü

Giritlilerin beslenmelerinde ot ve zeytinyağı kullanılarak pişirilen yemekler ağırlıklı olmakla birlikte, sağlıklı ve uzun ömürlü yaşamlarının sırrı da doğal beslenmeleridir. Sofralarında mutlaka yeşillik bulunmaktadır. Hatta “Sofrada yeşillik yoksa sofraya oturmayız” demektedirler. Giritlilerin sofraları tertipli, düzenli ve zengin olmaktadır. Sofrada aile büyüğü “buyurun” demeden kimse yemeğe başlamamaktadır. Hiçbir zaman yemek dökmeyip, bayat ekmeği peksimet olarak tüketmektedirler.⁴²⁹ Giritlilerin ota düşkünlüğü ile ilgili olarak şöyle bir anı bulunmaktadır;⁴³⁰

“II. Abdülhamid’in emriyle İstanbul’dan Girit’e bir doktor gönderilmiştir. Günler, haftalar geçmiş, doktora hiç hasta gelmemiştir. Doktor bu durumu merak etmiş ve araştırmaya başlamıştır. İnsanların ot toplayıp bunların yemeğini yapıp yediklerini görmüştür. Bunun için buradakiler hiç hasta olmaz ve doktora gitmezler sonucuna ulaşmıştır. Padişaha durumu bildiren telgraf çekerek; “Padişahım, burada herkes kendinin doktoru beni buradan alın” demiştir.

Girit mutfağının temelini zeytinyağı ve çeşitli otlar⁴³¹ oluşturmaktadır. Yüz elliye yakın ot türünün bulunduğu Girit mutfağı “Yeşil Sofra” olarak bilinmektedir.⁴³² Giritlilerin sağlıklı ve uzun ömürlü yaşamlarının sebebi, her yemekte tükettikleri otlar sayesinde. Giritlilerin yemeklerde kullandıkları otların bazıları şöyledir; “Radika (Hindiba, Stamnagati), Turpotu (Vruvez, eşek turpu), Şevketibostan, (Askolibrus),

⁴²⁷ Giritliler Gazetesi, Mart 2011, S.2, s.7.

⁴²⁸ Giritliler Gazetesi, Eylül 2011, S.4, s.3.

⁴²⁹ N. Çokişler, a.g.e., s.180-181.

⁴³⁰ <http://www.aekspres.com/kose-yazilari/girit-ve-girit-turkleri-338.html>. (Erişim tarihi: 19.11.2016).

⁴³¹ Giritlilerin otlara olan düşkünlüğü ile ilgili bir anı dilden dile dolaşmaktadır. Anı şöyledir: Bir gün tarlaya bir Giritli ve bir inek girer. Tarla sahibinin oğlu babasına koşup “Baba tarlaya bir inek ve bir Giritli girdi. Ne yapayım?” diye sorar. Babası da, “İneğe dokunma Giritliyi çıkar, o hiçbir şey bırakmaz” diye cevap verir. Kaynak: İbrahim Aydın, 3. Kuşak Girit muhaciri.

⁴³² Giritliler Gazetesi, Ocak 2011, S.1, s.3.

*Arapsacı (Marata), Sarmaşık (Avronyes), Efelek (Labada), Hardal, Ebegümece, İt (köpek) üzümü (İstifno), Gelincik otu, Sirken otu, Kuzu kulağı, Tilki kuyruğu (Vlita), Bakla Filizi (Papules), Isırgan Otu, Kereviz, Enginar, Helvacık (Eşek marulu), Kazayağı, Sütleğen, Yabani Ispanak (Sirken), Yabani Kuşkonmaz (Asfaraca), Yabani sarımsak (Körmen), Yabani pırasa, Kişniş (Zühre Tarağı), Gıvışgan, Yemlik otu, Filiz, Cibez, Semizotu, Roka vs.*⁴³³

Otlar taze haşlanmış, salata olarak veya zeytinyağlı yemeği yapılarak tüketilmektedir. “Çipohonta” adı verilen bahçe otu Giritlilerin en ünlü ot yemeklerinden biridir. Mevsiminde çeşitli taze otlardan hazırlanıp, zeytinyağı ile pişirilmektedir. Giritliler ot ile yaptıkları yemeklere salça ve domates koymamaktadırlar. Yedikleri ot yemeklerinin içerisine mutlaka kuzu eti ilave etmektedirler.⁴³⁴ Otların haşlandıktan sonra yeşil renklerini koruyabilmeleri için tuzlu kaynar suya atılmaları, harlı ateşte pişirilmeleri ve pişerken tencere kapağının açık tutulması gerekir. Sebzeler küçük doğranmamakta ve uzun süre haşlanmamaktadırlar. Otların toplandıkları ya da satın alındıkları gün pişirilip, bekletilmek yerine sofraya oturmadan önce haşlanarak masaya ılık getirilmeleri uygun görülmektedir.⁴³⁵ Salataları da oldukça sade hazırlamaktadırlar. Giritliler kışlık yiyecekleri tel dolaplarda saklamaktadırlar. Bu dolaplara konan yiyecekler tel sayesinde hava alıp bozulmamaktadır. Giritliler bu alışkanlıklarını İzmir’de de sürdürmüşler yerli halka örnek olmuşlardır.

Muhacirler, Anadolu’ya göç etmeleri ile birlikte yemek kültürlerini de getirmişlerdir. Giritliler sütlü tatlılara muhakkak tarçın serpmektedirler. Türk kahvesi Giritlilerin vazgeçilmez içeceklerinden biridir. Yemek sırasında su, ayran nadiren de boza içmektedirler.⁴³⁶ Giritlilerin yemek kültüründe kurabiye’nin özel bir yeri bulunmaktadır. Girit geleneklerine göre evlilik hazırlıkları sırasındaki gelin evi damat evine kurabiye yollamaktadır, bu kurabiye bademli ve tereyağlı un kurabiesidir. Kurulacak yeni yuvaya ağız tadı getirmesi inancı bulunmaktadır. Giritlilerin severek ve beğenerek yedikleri yiyecekler arasında salyangozda bulunmaktadır. Salyangozu birkaç defa tuzlu suda kaynatıp yeşil sıvı akana kadar bekletmektedirler. Su beyaza

⁴³³ Oya Berkay Karaca, Oya Yıldırım, A. Celil Çakıcı, “Girit Yemek Kültürü ve Sürdürülebilirliği (Cretan Food Culture and It’s Sustainability)”, Journal of Tourism and Gastronomy Studies 3/1 (2015), s.6.

⁴³⁴ İbrahim Aydın, Doğum Yeri: Tire, Doğum Yılı: 1950, Emekli Bankacı.

⁴³⁵ Oya Berkay Karaca, Oya Yıldırım, A. Celil Çakıcı, a.g.m., s.6.

⁴³⁶ T. Ercan Sepetçioğlu, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Girit’ten Söke’ye Mübadele Öyküleri”, s.86.

döndüğünde salyangoz pişmeye hazır demektir. Kabuklarıyla haşlanan salyangozun pişip pişmediğini kontrol etmek için bir çubuk yardımıyla içindeki et çıkarılmaktadır. Bu yemeğin yanında yine çeşitli otlarda pişirilmektedir. Anadolu’da bu yemek pek rağbet görmemiştir. Giritlilere göre ise, sadece otla beslenen salyangoz tavuktan bile daha temizdir, düşüncesi bulunmaktadır. Dolmalar ise kabak çiçeği, pırasa, sarma, kabak, patlıcan, domates ve biberdir.

Girit mutfağına özgü başlıca yemekler şu şekildedir;⁴³⁷

Manga Çorbası: Evde hamur yapılıp, yufka açılır, ince ince kesilerek suda kaynatılır, diğer taraftan bir avuç kadar ince kesilmiş yufka tereyağında kaynatılır ve tereyağı ile birlikte çorbanın içerisine dökülmektedir.

Şilo (Yoğurtlu Çorba) : Zeytinyağında un biraz kavrulur sonra üzerine et suyu dökülür, iyice karıştırılarak kaynatılır. İndirmeye yakın çırpılmış yoğurt içine konur, yine kaynatılır. Diğer taraftan küp şeklinde kesilmiş ufak ekmek parçaları yağda kızartılır. Kızartılan ekmekler çorbanın üzerine konulur.

Supa: Bayat ekmek ince ince dilimlenir. Genişçe bir kaba yerleştirilen ekmekler üzerine bolca et suyu dökülür. Haşlanmış ve ufalanmış kuzu eti ekmeklerin üzerine konularak bir miktar tarçın ilave edilir. Üstü bir miktar kızarıncaya kadar fırında bekletilir.

İstifno: İstifno, kaynar tuzlu suda haşlandıktan sonra bir tabağa alınır. Diğer tarafta ufak kabak ve biberler haşlanıp hepsi birden bir tabakta üzerine zeytinyağı ve limon ilave edilerek servis yapılır.

Ksestaşa: Otlar haşlandıktan sonra bir kaba alınır. Alt kısmına bir miktar tereyağı, üzerine de çırpılmış yumurta ve karabiber konarak tekrar ateşe sürülür. Yumurtalar sertleşene dek pişirilir.

Maratha (Arap Saçı): Arapsaçı, kuzu eti, soğan, zeytinyağı, limon ve bir miktar su konularak düdüklü tencerede pişirilir.

Gules (Şevketi Bostan): Beyaz ağaç kabuğu görünümünde olan bir bitki köküdür. Düdüklü tencerede haşlanır. Zeytinyağı ve limon eklenerek salata olarak yenilebileceği gibi kuzu eti ile pişirilerek un ve yumurta sarısı ile terbiye edilmek suretiyle de yenilebilir.

Karışık Otlar Kavurması: Marasa, askalibrus, vuraves, kokulu ot (stafilinakus), labada, kormen yabani pırasa, kaz ayağı, şeker otu (pendenares), radika

⁴³⁷ Adnan Kavur özel arşivinden alınmıştır.

(paşes), radika memeli (viziyes), selina, acı turp (agrio vuruves), cibes, cipo horta, istifna, avrones, sarmaşık gibi doğadan toplanan atlar güzelce ayıklanır, iyice yıkanır. Tavaya zeytinyağı konur. Temizlenmiş küçük parçalara ayrılan otlar çiğ atılarak iyice kavrulduktan sonra üzerine çırpılmış yumurta dökülüp yumurta pişince ateşten alınır.

Papules (Yabani Bezelye): Eskiden sık rastlanan; ancak şimdilerde pek bulunamayan bu otun yaprakları roka gibi pişirilmeden siyah zeytin ile yenebilir. Aynı şekilde bakla ve Çeşme Papatyasının yaprakları da pişirilmeden salata olarak yenilebilir.

Çipohorta: Çipohorta, domates, bir-iki taze biber ve bir patates kullanılarak zeytinyağında pişirilir.

Muhliye: Muhliyenin sadece yaprak kısımları sarımsak, domates, kuzu eti, soğan zeytinyağı ile birlikte pişirilir.

Avronyez (Sarmaşık): Avroniesin üst yumuşak kısımları kullanılır. İçerisine soğan rendelenir, bir miktar su ve zeytinyağı ile kaynatılır. Pişmesine yakın biraz sirke ve bir kaşık un ilave edilerek karıştırılır ve tekrar kaynatılır.

Glistritha (Semiz Otu): Semizotu, domates, soğan, bir-iki adet taze biber ve zeytinyağı ile pişirilir.

Fasulaça (Börölce): Suda kaynatılarak zeytinyağı ve limon ile yenilmektedir.

Glikopatates (Tatlı Patates): Normal patateslerden çok daha büyük ve şekilsizdir. Eskiden bu patatesler kabukları soyulmadan büyük bir tepsiye konulur ve mahalle fırınına gönderilirdi. Piştikten sonra patates ortadan ikiye bölünür yumuşak olan iç kısmı kaşık ile çıkarılıp yenirdi. Bu da son derece lezzetli bir sebze idi. Günümüzde bu patates türünün de Türkiye’de nesli tükenmiştir.

Sufeğatho (Soğanlı Et): Kuzu eti arpacık soğanı, domates ve zeytinyağı ile pişirilerek hazırlanır.

Svugato (Yumurtalı Kabak): Domates ve zeytinyağı ile pişirilmiş kabağın üzerine rendelenmiş kaşar peyniri ve çırpılmış yumurta konur. Yumurta sertleşinceye kadar tekrar pişirilir.

Staka: 250 gr kadar sütün kaymağına bir çorba kaşığı şeker ve bir çorba kaşığı un konulur. Az ateşte sürekli karıştırılarak pişirilir, ekmek ile yenir.

Kolokitha (Kabak): Tepsinin alt kısmına ince bir tabaka hamur serilir, üzerine ince ince dilimlenmiş bir tabak kabak ve onun üzerine de bir tabaka beyaz peynir veya

tulum peyniri ve bir miktar zeytinyağı konulur. Bu şekilde birkaç tabaka daha serilir ve fırınlanır.

Kabak Çiçeği Dolması: Kabak çiçeği dolmasının en önemli özelliği çiçeklerin açıkken toplanmasıdır. Bunun için çiçekler sabahın erken saatlerinde toplanıp iç içe geçirilerek serin yerde muhafaza edilir. Özellikle Girit kabağının çiçekleri olmalıdır. Çiçekler doldurulmadan önce tek tek kenarlarındaki yeşil tırnaklar ayıklanır, içindeki fazlalıklar alınır. Hafifçe yıkanır. Tekrar iç içe konur. Yapımı ise şu şekildedir: Pirinç yıkanmış olarak bir kâseye alınır. Soğan, maydonoz, dereotu, kuru nane, karabiber, tuz ve rendelenmiş domates karıştırılarak iç harcı elde edilir. Hazır olan kabak çiçeklerinin içine çiçekleri zedelemekten kaçınılmalı, yarısına kadar doldurulur. Üs kısmı içine kıvrılarak pişeceği kaba sıralanır.

Tatlı Kabak Kızartması: İnce ince doğranan kabaklar yumurta ve un ile karışan harca batırılıp kızgın yağda kızartılır. Servis tabağına alınıp üzerine sarımsaklı yoğurt dökülür.

Girit Ezme: Kelle peyniri ve tulum peyniri birlikte rendelenir. Havanda ceviz çok ince olmayacak, ağza gelecek şekilde dövülür. Kekik, pul biber, karabiber, tuz ve zeytinyağını yavaş yavaş yedirerek, çatala ezerek karıştırılır.

Patutho (İç Pilav): Pilav pişerken içerisine haşlanmış tavuk parçaları, tavuk ciğeri, kavrulmuş badem, fıstık, ıslatılmış kuru üzüm konulur, karıştırılarak pişirilir. En son üzerine toz tarçın serpilir.

Turp Otu Salatası: Turp otları kökü alınır, ayıklanır. İkiye bölünür, bol su ile yıkanır ve kaynamış suya atılır. Yumuşayınca kadar haşlanır. Haşlanınca buzlu soğuk suyla şoklama yapılır. Üzerine limon, zeytinyağı ve tuzu eklenir. Haşlama suyundan ayrılıp üzerine kaşık ile konur.

Çurlama: Bir tepsiye 3-4 adet yufka serilir. Yufkaların arası zeytinyağı ile yağlanır, üzerlerine iç pilav konulur ve iç pilavın da üzerine 3-4 yufka konularak fırınlanır. Fırından çıktıktan sonra üzerine bir bardak et suyu gezdirilir ve baklava biçiminde dilimlenir. Eski Giritlilerin en çok sevdiği ve en zor yapılan yemeklerden biridir.

Fava: Kuru bakla yıkanır ve bir gece suda bekletilir. Ertesi gün aynı su ile içine bir patates eklenerek kaynatılır. Daha sonra mikserde tuz eklenerek karıştırılır ve tabaklara dökülür. Fava soğuduğunda sert bir görünüm alır. Bıçakla dilimlenerek, zeytinyağı ve limon eklenerek servis yapılır.

Kayıkaça (Serotigana): Nişasta ile yufka açılır. Tam ortadan ikiye katlanıp iki parmak genişliğinde şerit halinde kesilir. İkili ikili fiyonk şeklinde birleştirilir. Daha sonra kızgın yağda kızartılır. Sıcak sıcak şuruba atılıp biraz bekletilip, servis tabağına alınır.

Kalicunya: Yarım kg un, bir çay bardağı yoğurt, yarım çay bardağı zeytinyağı ile bir hamur yapılır. Bu hamurdan yumurta büyüklüğünde bezeler alınır ve merdane ile çay tabağı büyüklüğünde açılır. İçlerine ıspanak, dereotu ve peynir konularak her biri yarım ay şeklinde kapatılır. Üzerlerine susam serpilerek yağlanmış tepsiye konulur ve önceden ısıtılmış fırında pişirilir.

Mizithropita (Lorlu Çörek): Yarım kg un, bir çay bardağı yoğurt, yarım çay bardağı zeytinyağı ile bir hamur yapılır. Bu hamurdan yumurta büyüklüğünde bezeler alınır ve merdane ile çay tabağı büyüklüğünde açılır. İçlerine bir miktar şeker karıştırılmış lor konulur. Yarım ay şeklinde kapatılarak kızgın yağda kızartılır ve sonra üzerine pudra şekeri serpilir.

Lukumya: Fırından mayalanmış ekmek hamuru alınır ve bu hamura zeytinyağı ve un ilave edilerek yoğrulur. Hamur lokum büyüklüğünde parçalara ayrılır, bir gece dinlendirildikten sonra ertesi gün kızgın yağda kızartılır.

Macunokulura (Portakallı Simit): İki ölçü sana yağı, bir ölçü süt, biraz tuz ve alabildiği kadar un ile orta kıvamda bir hamur yapılır. Hamur bir saat kadar dinlendirilir ve hamurdan ufak bezeler açılır. Diğer taraftan portakal kabukları yıkanıp kaynatılır. Bir gün suda bekletilir. Kabuklar tatlanıncaya kadar birkaç defa suyu değiştirilir. Sonra iyice çırpılır ve şeker ilave edilerek karıştırılır. Daha sonra bu portakal kabukları açılmış bezelerin ortalarına konulur, yuvarlanarak simit şekline getirilir. Üzerlerine yumurta sarısı sürülerek önceden ısıtılmış fırında pişirilir.

Üzümlü Susamlı Girit Kurabiyesi: Yumurta ve şeker karıştırılır. Süt, yağ ilave edilip tekrar karıştırılır. Tarçın, kuru üzüm, kabartma tozu ve yeteri kadar un ilave edilir. Yoğurulan hamurdan parçalar koparılıp, önce yumurta akına sonra susama batırılıp, yağlanmış tepsiye dizilir. 175°C fırında pişirilir.

Gerdan Tatlısı: Gerdanın yağ ve sinirleri iyice ayıklanır. Tencerede iki defa birer taşım kaynatıp köpüğü alındıktan sonra tekrar yıkayıp düdüklü tencere de haşlanır, soğuduktan sonra et lif lif küçük parçalara ayrılır. Didiklenen etler büyük bir tencereye konur. Süzülen et suyunun bir bölümü etlerin üzerine dökülür. 24 saat suda beklemiş erikler ve ikiye bölünmüş kayısılar birer küçük tencere de ayrı ayrı şeker ve

su ile bir taşım kaynatılır. Büyük tencere de didiklenmiş et suyu ile birlikte kaynayan etlere sırası ile kayısı, erik kurusu, damla sakızı, karanfil, çubuk tarçın, şeker ve bütün malzemeler ilave edilir (şekerle kaynamış erik ve kayısılar suyu ile birlikte tencereye ilave edilir, kokulu olması için). Reçel kıvamında pişirilir. Ocaktan alınmasına yakın suda bekletilmiş ikiye ayrılmış ister tavada ister fırında kavrulmuş bademin 3/2'si ile fıstığın 3/2'si ve kuş üzümünün bir bölümü ilave edilir, limon sıkılır ve bir taşım kaynatılır. Soğuyunca servis tabağına alınır. Toz tarçın, kalan bademler, çam fıstığı kuş üzümü ile süslenip servis edilir.

Kuluraça Girit Kurabiyesi: Yumurta ve şeker karıştırılır. Süt ve zeytinyağı konur, tekrar karıştırılır. Kabartma tozu ve unu da koyduktan sonra kulak memesi yumuşaklığında hamur yoğrulur, hamur dinlendirilir. Saç örgüsü şekli verilip, yağlanmış tepsiye dizilir. 180°C fırında pişirmeye bırakılır.

Bademli Girit Kurabiyesi: Un biraz kavrulur ve soğumaya bırakılır. Bademler haşlanır, kabukları soyulur. Fırında kavrulur, bademler ikiye bölünür. Margarin, çiçek yağı, pudra şekeri, vanilya ve kabartma tozu bir kapta karıştırılır. Un azar azar ilave edilir. Kulak memesi kıvamına gelince ceviz büyüklüğünde şekil verilir. 200°C fırında üstü pembeleşinceye kadar pişirilir. Soğuduktan sonra üzeri pudra şekeri ile süslenir.

Sarıkaça: Evde yapılmış hamurdan merdane ile yufka açılır. Yufkadan ince şeritler kesilir ve bu şeritler yuvarlanarak gül şekli verilir. Kızgın yağda kızartılır, büyük bir tabağa alınırlar. Üzerlerine kavrulmuş, ufalanmış ceviz, fıstık, fındık konulur, şerbet dökülerek servis yapılır.

Neraci Gliko (Turunc Reçeli): Turuncun her tarafı hafifçe rendelenir. Kabuğu dörde bölünür ve her bir barça yuvarlanarak ipe dizilir. Suda kaynatılır, acılığı gidene dek birkaç gün soğuk suda bekletilir ve günde bir iki kere suyu değiştirilir. Turuncun acısı gittikten sonra şeker ve biraz limon ile susuz pişirilir. Hazırlanması birkaç gün isteyen oldukça eziyetli, tam kıvamını ve şeklini tutturmak oldukça zahmetli olan bir reçeldir.

Siko Gliko (İncir Reçeli): Erkek incirden yapılır. İncirin içinin tohumlanmamış, dışının da sararmamış olması gerekmektedir. İncirlerin kabukları ince bir şekilde bıçak ile soyulmalıdır. İncirleri soyarken mutlaka eldiven kullanılmalıdır aksi takdirde incirin sütü elleri tahriş edebilir. İncirler suda haşlanır, acılığı gidene kadar birkaç gün suda bekletilir ve suyu günde bir iki kere değiştirilir. Acılığı gitmiş olan incir susuz bir şekilde şeker ile pişirilir.

Yemek tariflerinden de anlaşıldığı üzere Giritlilerin yemek kùltürünü kuzu eti ile pişirilen ot yemekleri oluşturmaktadır. Zeytinyağı yemeklerin vazgeçilmezidir. Sağlıklı ve uzun ömürlü yaşamalarının temelini de yemek kùltürleri oluşturmaktadır. Yemek kùltürlerine değer veren Giritliler bu kùltürün unutulmaması kuşaktan kuşağa aktarılması için çocuklarına öğretmekte bunun yanı sıra festivallerde de bu yemekleri yaparak Girit mutfağını yaşatmaktadır.

SONUÇ

Tarihsel süreç içerisinde birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Girit, Ege Adalarının güneyinde tampon bölge vazifesi görmüştür. Ada'nın jeopolitik konumu, ulaşım yönünden gelişmiş olması, iklimi, sahip olduğu limanlar, Ada'nın önemini artırmıştır. Osmanlı'nın devlet politikasında Girit önemli bir yer tutmuş, Fatih'ten itibaren Ada'nın fethi gerekli görülmüştür. 1645 yılında başlayıp 1669 yılında sona eren Girit'in fethi, 25 yıl sürmüştür. Girit, Osmanlı idaresine geçtikten sonra burada yaşayan yerli halkın canına, namusuna ve malına dokunulmamış, düzen ve huzurun sağlanabilmesi için yerli halka birtakım ayrıcalıklarda vermiştir.

Büyük devletlerin Girit politikası, Girit'in kaderini belirleyici rol oynamıştır. Başta İngiltere, Doğu Akdeniz'deki konumunu güçlendirmek için Girit'in Yunanistan'a ilhak edilmesine karşı çıkmış ve bu konuda Osmanlı Devleti'nden yana tavır takınmıştır. Ada'da yaşayan Rumlar Yunanistan'a ilhak edilmek için her fırsatı kollamış, Osmanlı Devleti'nin Rumlara tanıdığı ayrıcalıklar da yeterli olmamıştır. 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı'nı, Osmanlı'nın kazanması Girit'in elden çıkmasını önleyememiştir. Büyük devletler aralarında anlaşarak Girit'in Yunanistan'a ilhak edilmesine karar vermişlerdir. Osmanlı kendisini destekleyen bir devlet kalmayınca Ada'daki askerlerini geri çekmek zorunda kalmıştır.

Osmanlı askerinin Ada'dan çekilmesi, Müslüman esnafa uygulanan boykot, çetelerin Müslümanların eşyalarına, paralarına, hayvanlarına ve evlerine el koymaları, Rumların Müslümanlara yaptığı baskı ve şiddet sonucu kendini burada güvende göremeyen Müslüman halk göç etmeye karar vermiştir. 1898 yılından itibaren Girit'ten, Teselya'dan Anadolu topraklarına çok sayıda nüfus göç etmek zorunda kalmıştır. Göçmenler seri bir şekilde Ege Adalarına öncelikli olarak İzmir şehrine ve Batı Anadolu sahil şeridindeki şehirlere göç etmeye başlamışlardır. Müslüman Türklerin Girit'ten Anadolu topraklarına yaptıkları göç süreci kolay gerçekleşmemiş yolda hastalananlar, ölenler ve kaybolanlar olmuştur. Bütün servetlerini yok pahasına satmışlar hatta bir kısmı satamadan cebinde beş kuruş parasız göç etmek zorunda kalmıştır. Bir nevi varlıktan yokluğa düşmüşler ve ne yapacaklarını bilemez halde sonunu göremedikleri bir yolculuğa sürüklenmişlerdir.

Osmanlı Hükümeti muhacirlerin iskân işlemlerini gerçekleştirirken üzerinde durduğu önemli noktalardan biri de muhacirlerin yerleştirildikleri bölgede Müslüman nüfusu arttırmak olmuştur. Ayrıca hükümet muhacirleri bir an evvel yerleştirmek,

üretici konuma geçirmek ve kendi geçimlerini sağlar hale getirmek düşüncesinde olmuştur. Muhacirler göç ederken yanlarına çok fazla eşya alamamışlardır. Hatta bazıları olaylar durulunca geri dönebileceklerini düşünmüşlerdir. Bu sebeple yükte hafif pahada ağır neleri varsa yanlarına almışlardır.

Muhacirlerin yerleştirilmesi noktasında devlet halktan da yardım istemiştir. Muhacirlere kalacak yer yapılanaya kadar halktan onları evlerinde misafir etmeleri istenmiştir. Muhacirlerin üretici konuma geçebilmeleri için devlet öküz, araba, tohumluk ve tarım araç gerecinin tahsis edilmesi için çalışmalar başlatmıştır. Muhacirlerin yerleştirilmesi aşamasında ekonomik sebeplerden kaynaklı bazı sorunlar yaşanmıştır. Muhacirler için kalacak yerler hemen inşa edilememiştir. Bu durum da muhacirlerin huzursuzluk çıkarmalarına ve bulundukları bölgede asayiş bozmalarına sebep olmuştur. Hükümet bütün imkânlarını seferber ederek geç de olsa muhacirlerin iskân işlemlerini tamamlayabilmiştir.

1898 Girit göçleri ile birlikte Anadolu'ya göç eden nüfus birçok değişimi, yeniliği ve sorunu da beraberinde getirmiştir. Göçlerden etkilenenler şöyledir; göçmenler, göçmenlerin göçtükleri bölgede yaşayan yerli halk ve göç ettikleri coğrafyanın hükümeti şeklindedir. Göçmenler yerli halkla dil konusunda problem yaşamış zaman zaman da dışlanmışlardır. “*Yarım gavur*” gibi yaftalamalarla karşılaşmışlardır. 1. Kuşak Türkçeyi, 3. Kuşak ise Rumcayı öğrenememiştir. 1. Kuşağa, Osmanlı Devleti Türkçeyi öğrenmeleri konusunda bir baskı uygulamamıştır. 3. Kuşağa ise Ataları kendi çektikleri sıkıntıları onlar çekmesin diye Rumcayı öğretmemiştir. Yerli halk sınırlı sayıda ki kaynaklarını, toprağını, evini göçmenlerle paylaşmak istememiştir. Bütün bu olumsuzlukların yanı sıra olumlu gelişmelerde yaşanmıştır. Girit göçmenlerinin sahip oldukları kültürel değerlerle İzmir yöresine katkıları şu şekilde olmuştur: Muhacirler beraberlerinde getirdikleri araç gereci yerel vatandaşlara tanıtmışlardır. Bunlardan biri de dört tekerlekli at arabası olmuştur. Böylece tarımsal üretime kolaylık ve canlılık gelmiştir. Ayrıca muhacirler geldikten sonra bu coğrafyada patates ve tütün ekimi de çoğalmıştır. Muhacirler Ada'da peynir, şarap, zeytin ve zeytinyağı yapımında ustalaşmışlar ve bu uğraşlarını geldikleri bölgede de sürdürüp yerli halka öğretmişlerdir. Zamanla yerli halkla kaynaşan Giritli göçmenler kendi gelenek ve göreneklerini de yaşatarak bölgede çok renkli kültürel çeşitliliği sağlamışlardır.

İzmir yöresine yerleştirilen Giritli muhacirler geldikleri bölgede hangi işle meşgul oluyorsa, burada da o işle meşgul olmaları sağlanmıştır. Giritli muhacirlerin çoğunluğu çiftçilik, hayvancılık ve odunculuk yaparak geçimlerini sağladığından, muhacirler bu işleri nerede yapabileceklerse oraya yerleştirilmişlerdir.

İzmir yöresine yerleştirilen Giritli muhacirler sayesinde bölgenin ekonomik ve sosyal yapısı şekillenmiş, bölge halkı farklı bir kültürü tanıma imkânı bulmuştur. Giritlilerden çeşitli ot yemeklerini, zeytinciliği, bağcılığı öğrenmişlerdir. Giritlilere özgü müzik ve mani kültürünü tanıma imkânı bulmuşlardır.

Çalışmamız sırasında dikkatimizi çeken bazı önemli hususları burada aktarmakta fayda görmekteyiz. Bunlardan biri, muhacirlerin Atatürk'e olan sevgileridir ve bu sevgilerini Tire Turgutlu Köy meydanına yaptırdıkları Atatürk heykeli ile taçlandırmışlardır. Muhacirler giyim kuşamlarını, sofrâ kültürlerini, müzik kültürlerini, okumaya verdikleri önemi (özelikle kız çocuklarının okuması) Avrupa'ya benzetmekte ve kendilerini Avrupalılar gibi görmektedirler. Değişen teknoloji ve zamanın getirdiği yenilikler doğrultusunda muhacirlerin bazı gelenekleri kaybolmaya yüz tutmuştur. Fakat muhacirlerin yemek kültürlerini kaybetmeye hiç niyetleri yoktur. Çocuklarına küçük yaşta Girit mutfağını öğretmeye başlamaktadırlar. Geleneksel olarak düzenledikleri festivallerde yemeklerini pişirerek gelen misafirlere dağıtırlar ve bu festivallerde yemek kültürünü yaşatmaya çalışırlar. Araştırmamız sırasında dikkatimizi çeken hususlardan diğeri de, muhacirlerin birbirlerine olan bağlılıklarıdır. Görüşme yaptığımız kişilerden edindiğimiz bilgilere göre bayramlarda, cenazelerde, düğünlerde köyden çıkmış kişiler köylerine gelmekte ve bir arada olmaktadır. 5.ve 6. Kuşak Giritli muhacirlerin torunları yeni kuşak atalarını unutmasın diye dernekler kurmuşlardır. Tire Turgutlu'da bulunan Tayfur Çiçek Kültür Evi Girit muhacirlerinin anılarını yaşattığı her Girit muhacirinin geçmişten izler bulduğu hazine değerinde bir yerdir.

Özet olarak bu araştırmayla 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı sonucunda Girit'ten Anadolu topraklarına yapılan göçler ele alınmış ve İzmir yöresinde bulunan Turgutlu ve Osmaniye Köyü incelenmiştir. Muhacirlerin torunlarıyla yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen bilgiler başka bir kaynakta olmadığından araştırmanın özgünlüğüne katkı sağlamıştır. Alan araştırması sırasında elde edilen muhacirlerin isimleri, soy isimleri ve lakaplarından hareketle okuyucular arasında Girit muhacirlerinin torunları var ise Atalarının bilgilerine buradan ulaşabileceklerdir.

Ayrıca bu araştırma Girit kültürünü okuyucuya tanıtmaya imkânı sunacaktır. Bu çalışmanın bir emsal teşkil etmesi ve 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı sonucunda Girit'ten Anadolu'nun başka yörelerine yapılan göçlerle ilgili benzer çalışmaların yapılması gerektiği inancındayız; ancak bu sayede göçlerin Anadolu'nun siyasi, sosyal ve kültürel yapısının şekillenmesindeki rolü tespit edilebilir.

KAYNAKÇA

A. ARŞİV BELGELERİ

BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ BELGELERİ

Fon kodlarının açılımları kısaltmalar kısmında verilmiştir.

BOA, A. MKT.MHM., 612/10.
BOA, A.MKT.MHM., 508/7.
BOA, BEO, 1124/84238.
BOA, BEO, 544/40744.
BOA, BEO., 3304.247743.1.1.
BOA, DH.MKT, 2076/66.
BOA, DH.MKT, 2076/73.
BOA, DH.MKT, 377/44.
BOA, DH.MKT, 394/41.
BOA, DH.MKT, 428/101.
BOA, DH.MKT, 882/9.
BOA, DH.MKT., 1252.66.1.1.
BOA, DH.MKT., 1252.66.2.2.
BOA, DH.MKT., 2222/15.
BOA, DH.MKT., 2228/6.
BOA, DH.MKT., 2727.7.1.1.
BOA, DH.MKT., 2727.7.2.1.
BOA, DH.MKT., 2793, 75, 2.
BOA, İ. Müm. Girit, no:1248.
BOA, İ..HUS, 65/1316.
BOA, İ..ML., 46/1319.
BOA, İ..MTZ.(01), 22/1079.
BOA, İ..MTZ.GR, 33/1346.
BOA, İ..MTZ.GR, 33/1363.
BOA, İ.Girit., 1090.
BOA, İ.HUS., 165.56.1.1.
BOA, İ.M.M, 962/2786.
BOA, İr. Gir., 1083.
BOA, İr. Gir., 1105.
BOA, İr. Gir., 1180.
BOA, İr. Gir., 1188.
BOA, İr. Yun., 1091.
BOA, MV, 92/42.
BOA, Y..A..RES, 100/31.
BOA, Y..A..RES, 101/29.
BOA, Y..A..RES, 90/70.
BOA, Y..A.RES, 78/8.
BOA, Y..A...HUS, 397/29.
BOA, Y..A...HUS., 355/66.
BOA, Y..A...HUS., 355/72.
BOA, Y..A...HUS., 366/75.
BOA, Y..A...HUS., 367/17.

BOA, Y..A...HUS., 367/18.
BOA, Y..A...HUS., 367/25.
BOA, Y..A...RES, 100/46.
BOA, Y..A...RES, 87/67.
BOA, Y..EE..KP, 8/746.
BOA, Y..EE..KP., 9/858.
BOA, Y..MTV, 188/57.
BOA, Y..PRK .KOM, 10/27.
BOA, Y..PRK.A..., 12/25.
BOA, Y..PRK.ASK, 151/108.
BOA, Y..PRK.ASK., 148/19.
BOA, Y..PRK.ASK., 152/102.
BOA, Y..PRK.ASK., 155/118.
BOA, Y..PRK.ASK., 156/47.
BOA, Y..PRK.KOM, 10/26.
BOA, Y..PRK.KOM, 10/30.
BOA, Y..PRK.MYD, 22/55.
BOA, YEE., 39.
BOA. DH. UMVM., 123/ 21.
BOA. Y..PRK.MYD, 22/55.
BOA., A. MKT. MHM, 525/ 30.
BOA., A.}MKT.NZD. 275/22.
BOA., EV.d...13396.

B. YAYINLANMIŞ ARŞİV BELGELERİ

Osmanlı Belgelerinde Ermenilerin Sevk ve İskânı (1878-1920), Ankara 2007.

C. GAZETELER

Ahenk, 15 Kânun-u Evvel 1899 Rumî; 12 Şaban 1317 Hicrî, Sayı: 1015.

Ahenk, 25 Mayıs 1316 (25 Mayıs 1900).

Ahenk, 6 Kanuni Sani 1911.

Ahenk, 7 Kânun-i Sâni 1900 (6 Ramazan 1317), Sayı: 1035.

Ahenk, 8 Kanun-i Sani 1900.

Giritliler Gazetesi, Mayıs 2011, S.3.

Ahenk, 26 Kânunuevvel 1315 (7 Ocak 1900) Sayı: 1035.

Ahenk, 29 Kânun-u Evvel 1316, (11 Ocak 1901).

Ahenk, 16 Teşrin-i Evvel 1317 (29 Aralık 1901).

Giritliler Gazetesi, Ocak 2011, S.1.

Giritliler Gazetesi, Mart 2011, S.2.

Giritliler Gazetesi, Eylül 2011, S.4.
Giritliler Gazetesi, Mart 2012, S.5.
Giritliler Gazetesi, Kasım 2012, S.6.
Giritliler Gazetesi, Mart 2013, S.7.
Giritliler Gazetesi, Kasım 2013, S.8.
Giritliler Gazetesi, Eylül 2016, S.12.

D. MATBU VE TETKİK ESERLER, MAKALELER

1897 Osmanlı-Yunan Harbi, Gnkur. Bşk.lığı Harb Tarihi Dairesi Resmi Yayınları Seri No:6, Gnkur. Basımevi, Ankara 1965.

1897 Türk-Yunan Harbi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları:520 Kültür Eserleri Dizisi:25, Ankara 1982.

Adıyeke, Ayşe Nükhet - Adıyeke, Nuri, “Osmanlı Kaynaklarına Göre Türk-Yunan İlişkilerinde Girit Sorunu (1896)”, *Fethinden Kaybına Girit*, Babiâli Kültür Yayıncılığı, İstanbul 2006, s.217-230.

Adıyeke, Ayşe Nükhet, "Türk Basınında Girit'in Yunanistan'a Katılması (1908-1913)", *Çağdaş Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S.1, 1991, s.47-70.

Adıyeke, Ayşe Nükhet, “Girit’in Mehmet Ali Paşa Yönetimindeki Durumuna Dair Bir Rapor”, *Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, TTK, Ankara 1993, C: XV, S.19, s.293-315.

Adıyeke, Ayşe Nükhet, “Mübadele Öncesi Osmanlı Yönetim Altında Girit-1”, *Giritliler Gazetesi*, Eylül 2011, S.4.

Adıyeke, Ayşe Nükhet, Adıyeke, Nuri, “Şark Meselesi’nin Bir Aynası: Girit”, *Fethinden Kaybına Girit*, Babiâli Kültür Yayıncılığı, İstanbul 2006, s.239-250.

Adıyeke, Ayşe Nükhet, *Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı (1896-1908)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2000.

Adıyeke, Nuri, “Girit Savaşları ve Birleşik Hristiyan Orduları”, *Fethinden Kaybına Girit*, Babiâli Kültür Yayıncılığı, İstanbul 2006, s.27-42.

Adıyeke, Nuri, “Girit Seferine Konulan Nokta Kandiye’nin Fethi ve Psikolojik Sonuçları”, *Fethinden Kaybına Girit*, Babiâli Kültür Yayıncılığı, İstanbul 2006, s.43-54.

Adıyeke, Nuri, “Girit’te Cemaatler Arası Evlilikler”, *Kebikeç*, 2003, S.16, s.17-25.

Ahmad, Feroz, *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Çev: Sedat Cem Karadeli, İstanbul 2007.

Aksun, Ziya Nur, *II. Abdülhamid Han*, Yayına Hazırlayan: Erol Kılınç, Kültür Serisi:412, Ötüken Yayınları, İstanbul 2010.

Alpaslan, H. İbrahim, “Osmanlı Dönemi İzmir’inde Milletlerin Sosyo-Ekonomik Konumlarındaki Değişimlerin Yerleşim Dokusuna Etkileri”, *Ege Coğrafya Dergisi*, S:21, 2013, s.25-35.

Altınsay, Sabâ, *Kritimu Girit’im Benim*, Can Yayınları, İstanbul 2004.

Armaoğlu, Fahir, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Alkım Yayınevi, İstanbul 2006.

Armaoğlu, Fahir, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, TTK, Ankara 1997.

Aydın, Mahir, *Abdülhamid’in Seraskeri Rıza Paşa’nın Anıları -Hülâse-i Hâtîrât-*, Kitabevi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2012.

Aydın, Mahir, *Girit Sarı Kitap*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008.

Aydın, Mithat, "Girit Ayaklanması (1866-1869)'nın Ortaya Çıkışı ve Uluslararası Bir Sorun Haline Gelişinde Yunanistan'ın Rolü", *TSA*, S.1, 2007, s.113-148.

Babuş, Fikret, *Osmanlı’dan Günümüze Etnik-Sosyal Politikalar Çerçevesinde Türkiye’de Göç ve İskân Siyaseti Uygulamaları*, Ozan Yayıncılık, İstanbul 2006.

Bahadır, Yılmaz, *Anadolu’ya Göçler Tarih-Toplum-Kimlik*, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon 2008.

Banoğlu, Niyazi Ahmet, *Tarihte Girit ve Osmanlılar Dönemi*, Kastaş Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 1991.

Bartlett, Sir Ellis Ashmead, *Osmanlı’nın Son Zaferi Teselya Savaşı*, Tarihçi Kitapevi, İstanbul 2014.

Baykara, Tuncer, *Atatürk ve XX. Yüzyıl Türk Tarihi Araştırmaları*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2006.

Baykara, Tuncer, *İzmir Şehri ve Tarihi*, Ege Üniversitesi Matbaası, İzmir 1974.

Bayur, Yusuf Hikmet, *Türk İnkılâbı Tarihi*, TTK, C. II/2, Ankara 1991.

Beydilli, Kemal, “II. Abdülhamid Devrinde Makedonya Meselesine Dair”, *Osmanlı Araştırmaları IX*, İstanbul 1989, s.77-99.

Beyru, Rauf, *19. Yüzyılda İzmir’de Yaşam*, Literatür Yayınları, 1. Basım, İstanbul 2000.

Bourne, Kenneth, “İngiltere ve Girit İsyanı (1866-1869)”, Çev. Yuluğ Tekin Kurat, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.I, s.249-274.

Braudel, Fernand, *II. Felipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, C.I, Çev. M. A. Kılıçbay, Ankara 1993.

Bulut, Taner, *İzmir 1876 ve 1908 (Yunanca Rehberlere Göre Meşrutiyette İzmir)*, Çev: Engin Berber, İzmir Büyük Şehir Belediyesi Kültür yay., İzmir 2008, s.441-449.

Büyüktuğrul, Afif, “1897 Osmanlı -Yunan Savaşı İçin Yeni Belge”, *Belleten*, C.36, S.143, TTK Basımevi, Ankara 1972, s.313-331.

Çakmak, Zafer, "Türk-Yunan Savaşları Sırasında Kıbrıs Rumlarının Tutumu", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S:173, 2008, s.1-12.

Çelebi, Evliya, *Seyahatname (Akdeniz Adaları ve Girit Fethi)*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Haz. İsmet Parmaksızoglu, Başbakanlık Basımevi Ankara 1983.

Çelebi, Evliya, *Seyahatnamesi*, Haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman ve Robert Dankoff, IX. Kitap, YKY, İstanbul 2005.

Çelik, Bülent, “XVIII. Yüzyıl İzmir Ticareti Hakkında Düşünceler ve Vezir Hanları”, *Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.20, S.31, s.219-231.

Çelik, Gülfettin, “Osmanlı Toplumsal Sisteminin Bir Göstergesi Olarak XIX. Yüzyılda Osmanlı Ulaşım Ağının Yeniden Oluşumu ve Nüfusun İskânı”, *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, C:13, s.936-941.

Çelik, Rüştü, *Kandiye Olayları Girit'in Osmanlı Devletinden Kopuşu*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2012.

Çetin, Necat, “Girit Muhacirlerinin İskân Olduğu Tire Hamidiye (Turgutlu) Köyü Araştırması ve Son Osmanlı Nüfus Tahriri”, Uzman öğretmen, Yöre Araştırmacısı.

Danişmend, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C.4, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1972.

Darkot, Besim, “İzmir”, *İslam Ansiklopedisi*, C.5/2, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1987, s.1239-1251.

Devellioğlu, Ferid, “Muhtariyet”, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 1993.

Düstur, (1299), I. Tertip, C.IV, İstanbul.

Emecen, Feridun, “Kıbrıs’ta İlk Osmanlı İdari Yapılanması”, *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi*, Yay. Haz. Ali Ahmetbeyoğlu-Erhan Afyoncu, İstanbul 2001.

Emgili, Fahriye, “Tarsus’ta Girit Göçmenleri (1897-1912)”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2005, S.39, C.25. s.189-197.

Eren, Ahmet Cevat, *Türkiye’de Göç ve Göçmen Meseleleri Tanzimat Devri, İlk Kurulan Göçmen Komisyonu, Çıkarılan Tüzükler*, Nurgök Matbaası, İstanbul 1966.

Erkan, Süleyman, “XIX. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı Devleti’nin Göçmenleri İskân Politikasına Yabancı Ülkelerin Müdahaleleri”, *Osmanlı*, C. IV, Ankara 1999, s.612-631.

Erler, Mehmet Yavuz, *Osmanlı-Yunan Sınırında Ordunun Sosyal ve Ekonomik Gözlemleri, (1897-1899)*, Milenyum Kitabevi, İstanbul 2008.

Gönüllü, Ali Rıza, “Antalya’da İskân Edilen Muhacirler (1878-1923)”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S:26, s.293-325.

Gül, Abdülkadir, Gökçen, Salim, *Son Dönem Osmanlı Nüfusu ve Ecnebler Meselesi*, Cedit Neşriyat, Ankara 2010.

Güler, E. Zeynep Suda, “Sözlü Tarih Anlatılarında Çanakkale Merkeze Girit’ten Göçler: ‘Giritli, Başı Bitli...’, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, 2012, S:13, s.43-58.

Gürsoy, Melih, *Tarihi, Ekonomisi ve İnsanları ile Bizim İzmirimiz*, Metis Yayıncılık, 1. Basım, İzmir 1993.

Gürun, Kamuran, *Ermeni Dosyası*, Remzi Kitabevi, 8. Basım, İstanbul 2006.

Gürun, Kamuran, *Ermeni Dosyası*, TTK, Ankara 1983.

Habiçoğlu, Bedri, *Kafkasya’dan Anadolu’ya Göçler*, TTK, İstanbul 1993.

Halaçoğlu, Ahmet, “Balkan Savaşları (1912-1913)”, *Türkler*, C.13, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.296-307.

Halaçoğlu, Ahmet, “Balkan Savaşlarında Anadolu’ya Yönelik Göçler ve Sonuçları”, *Osmanlı*, C. IV, Ankara 1999, s.669-676.

Halaçoğlu, Yusuf, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, TTK, 5. Baskı, Ankara 2014.

Hatipoğlu, M. Murat, “Yunanistan’daki Gelişmelerin Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821-1922)”, *Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü*, S. A.23, Seri:III, Ankara 1988. s. 169-177.

Heyd, W., *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, Çev. Enver Ziya Karal, TTK, Ankara 1975.

Hülagü, Metin, *Osmanlı-Yunan Savaşı Abdülhamid'in Zaferi*, Yitik Hazine Yayınları, İzmir 2008.

Hüseyin Hıfzı, *Girit Vekâyii*, Dersaadet 1326.

İşın, Mithat, *Tarihte Girit ve Türkler*, (374 Sayılı Deniz Mecmua'sının Tarihi ilavesi), T.C. Askeri Deniz Matbaası, 1945.

İnalcık, Halil, *Devlet-i 'Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-II Tagayyür ve Fesad (1603-1656): Bozuluş ve Kargaşa Dönemi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014.

İnalcık, Halil, *Kuruluş ve İmparatorluk Sürecinde Osmanlı*, Timaş Yayınları, İstanbul 2011.

İnan, Canan Emek, "Türkiye'de İskân Siyaseti: İskâna Yönelik Örgütsel Yapı Üzerinden Bir İnceleme", *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, S.22, 2014, s.82-102.

İpek, Nedim - Şimşirgil, Ahmet - Gülsoy, Ersin - Taşdemir, Mehmet, *Osmanlı'da İskân ve Göç*, T.C Anadolu Üniversitesi Yayını, Birinci Baskı, Eskişehir 2013.

İpek, Nedim, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri (1877-1890)*, TTK, 2. Baskı, Ankara 1999.

İrtem, Süleyman Kâni, *Osmanlı Devleti'nin Makedonya Meselesi*, Temel Yayınları, İstanbul 1999.

İzmir Ticaret Odası, *İngiliz Konsolosluk Raporlarına Göre İzmir Ticareti (1864-1914)*, İzmir 1998.

Jorga, Nicolae, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Çev: Nilüfer Epçeli, Yay. Haz. Erhan Afyoncu, Yedi Tepe Yayını, C.V, İstanbul 2005.

Kalelioğlu, Oğuz, "Türk-Yunan İlişkileri ve Megali İdea", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S:41, 2008, s.105-123.

Kara, Melike, Çelik, Mehtap, "Kuzey Afrika ve Ortadoğu'da Girit Müslümanları", *History Studies*, Volume 6, Issue 2, February-2014, s.91-101.

Karaca, Oya Berkay, Yıldırım, Oya, Çakıcı, A. Celil, "Girit Yemek Kültürü ve Sürdürülebilirliği (Cretan Food Culture and It's Sustainability)", *Journal of Tourism and Gastronomy Studies* 3/1 (2015), s.3-13.

Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri 1876-1907*, Türk Tarih Kurumu, 7. Baskı, XIII. Dizi-S:16, C. VIII. Ankara 2011.

Karpat, Kemal H., *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, Timaş Yayınları, Çev: Bahar Tırnakçı, İstanbul 2010.

Karpat, Kemal H., *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*, Timaş Yayınları, Çev: Bahar Tırnakçı, İstanbul 2010.

Kassab, Sawsan Agha, "II. Abdülhamid Döneminde, Osmanlı Vilayetleri'ne İskân Edilen Giritli Göçmenler", *Osmanlı*, Yeni Türkiye Yayınları, C.4, Ankara 1999, s.697-702.

Kocacık, Faruk, "Rumeli'den Anadolu'ya Yönelik Göçler ve Sonuçları", *Osmanlı*, C. IV, Ankara 1999, s.655-660.

Koç, Yunus, *XVI. Yüzyılda Bir Osmanlı Sancağının İskân ve Nüfus Yapısı*, Kültür Bakanlığı Yayınları:1021, Ankara 1989.

Kodaman, Bayram, *1897 Türk-Yunan Savaşı (Tesalya Tarihi)*, TTK Yayınları, Ankara 1993.

Kütükoğlu, Mübahat S., "İzmir", *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.23, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2001, s.515-524.

Macid, Tahmisci-zâde Mehmed, *Girit Hatıraları*, Haz. İsmet Miroğlu-İlhan Şahin, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1977.

Mansel, Arif Müfid, *Ege ve Yunan Tarihi*, TTK, 3. Baskı, Ankara 1971.

Mantran, Robert, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi 2, Duraklamadan Yıkılışa*, Çev: Server Tanilli, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2011.

Martal, Abdullah, "XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında İzmir'in Sosyo-Ekonomik Yapısında Gerçekleşen Değişmeler", Yayın yeri yok, s.117-131.

Menekşe, Metin, "XX. Yüzyıl Başlarında Kuşadası'nda Girit Muhacirleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C: 9, S: 42, 2016, s.715-734.

Monsel, Philip, *Sultanların İhtişamı Osmanlıların Son Yılları*, Çev: Nigar Alemdar, Everest Yayınları, İstanbul 2009.

Muahedat Mecmuası, Hakikat Matbaası, C.II, İstanbul 1294.

Muahedat Mecmuası, TTK, C.V, Ankara 2008.

Muahedat Mecmuası, Türk Tarih Kurumu, C.IV, Ankara 2008.

Nezihi, Raif, *İzmir'in Tarihi*, Haz. Erol Üyepazarcı, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, 1. Basım, İzmir 2001.

Oğuz, Gülser, "Osmanlı Gazetesinin (1897-1904) Girit İsyanlarına Bakışı", *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, C.7, S.2, 2006, s.89-111.

Ortaç, Hilal - YAPUCU, Olcay P. - ÖZGÜN, Cihan, Ed: Sabri Sürgevil, *Değişim Sürecinde Aydın*, Aydın Ticaret Odası Kültür Yayınları No: 4, Aydın 2010.

Öke, Mim Kemal, *Ermeni Meselesi (1914-1923)*, Fatih Yayınevi, İstanbul 1986.

Öksüz, Melek, "Girit Meselesi'nin Belirsizlik Yılları (1908-1913)", *Karadeniz Araştırmaları*, 2010, S.25, s.93-114.

Ölmez, Adem, "1897 Osmanlı- Yunan Savaşı'nda Epir Cephesinin Savaşın Sonucuna Etkileri", *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, S:1, 2009, s.81-88.

Örenç, Ali Fuat, *Yakınçağ Tarihi (1789-1918)*, Atı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2013.

Özbek, Nadir, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyal Devlet-Siyaset, İktidar ve Meşruiyet 1876-1914*, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2002.

Pakalın, Mehmet Zeki, "Çiftlik", *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1983.

Salahi, Mehmet, *Girid Meselesi (1866-1889)*, Önsöz ve Notlarla Birlikte Hazırlayan: Prof. Dr. Münir Aktepe, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1967.

Sami, Şemseddin, *Kamus-ül-A'lâm*, C.V, İstanbul 1314.

Sarıcaoglu, Mehmet Esat, "İşkân-ı Muhacirin İ'ane Pulları (Osmanlı Devleti'nin Göçmen Harcamalarında Uyguladığı Bir Finansman Yöntemi)", *Osmanlı*, C:IV, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s.603-611.

Sarısır, Serdar, *Demografik Oyun Sürgün (1919-1923)*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul 2006.

Saydam, Abdullah, "Kırım ve Kafkasya'dan Yapılan Göçler ve Osmanlı İşkân Siyaseti (1856-1876)", *Osmanlı*, C:IV, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s.677-686.

Saydam, Abdullah, *Kırım ve Kafkas Göçleri(1856-1876)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1997.

Sepetçioğlu, Tuncay Ercan, "Sürgün ve İşkân Kısılcığında Giritli Müslüman Kadın (1896-1913)", *History Studies*, Volume 6, Issue 2, 2014, s.103-123.

Sepetçioğlu, Tuncay Ercan, “Türkiye’de Ana Dili Türkçe Olmayan Göçmen Topluluklara Yaklaşımlara Dair Bir Örnek: Girit Göçmenleri”, *ÇTTAD*, IX/20-21, 2010, s.77-108.

Sepetçioğlu, Tuncay Ercan, “XIX. Yüzyılda İzmir’e Göçler: Mora İsyanından Balkan Savaşlarına”, *İzmir Kent Ansiklopedisi Tarih*, İzmir Büyükşehir Belediyesi, C.1, s.120-126.

Serbestoğlu, İbrahim, "1897 Türk-Yunan Savaşı'nda Ecnebilerin Zararlarının Tazmini Meselesi", *OTAM*, S:34, 2013, s.223-243.

Sözer, Ahmet Necdet, İzmir: Ege’nin Metropolü, *Ege Coğrafya Dergisi*, S.4, 1988, s.1-18.

Süleyman Tevfik- Abdullah Zühdü, *Devlet-i Aliyye-i Osmaniye ve Yunan Muharebesi 1314*, İstanbul 1315.

Şahin, Cemile, “Çerkes Göçleri ve Çerkeslerin Anadolu’da Yurt Edinme Arayışları: Sakarya- Maksudiye Köyü Örneği”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C:5, S:8, 2016, s. 2782-2816.

Şahin, İsmail, Şahin, Cemile, “Avusturya’nın Bosna-Hersek’i İşgalinden Sonra Anadolu’ya Yapılan Boşnak Göçleri: Eskişehir Lütfiye Köyü Örneği”, *Karadeniz Araştırmaları*, 2014, S:42, s.131-154.

Şahin, İsmail, Şahin, Cemile, Öztürk, Mine, “Barış Harekâtı Sonrasında Türkiye’den Kıbrıs’a Yapılan Göçler Ve Tatbik Edilen İskân Politikası”, *Turkish Studies*, Volume 8/7 Summer 2013, Ankara, s.599-630.

Şakir, Ziya, *II. Abdülhamid’in Gizli Siyaseti ve Yunan Zaferi*, İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul 2007.

Şenesen, Refiye Okuşluk, “Çukurova Bölgesi Girit Göçmenlerinin Girit’e Dair Anlatılanlarının Sosyal Tarihe Kaynaklık Etmesi”, *Prof. Dr. Mine Mengi Adına Türkoloji Sempozyumu (20-22 Ekim 2011) Bildirileri*, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana 2012, s.529-541.

Şimşir, Bilal N. , *Ege Sorunu Belgeler*, TTK, C.1, Ankara 1989.

Tabak, Serap, “Kuşadası Kazası’nın 1909-1914 Arası Sosyal ve Ekonomik Yapısı”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt/Volume XXV, S:2, s.527-546.

Tanoğlu, Ali, “İskân Coğrafyası-Esas Fikirler, Problemler ve Metod”, *Türkiyat Mecmuası*, C.XI, İstanbul 1954, s.1-34.

Taşçı, Faruk, “Bir Sosyal Politika Sorunu Olarak Göç”, *Kamu-İş*, C.10, S.4, İstanbul Üniversitesi 2009, s.177-204.

Toprak, Serap, “Megali İdea’ya Bir Örnek: Girit”, *Akademik Ortadoğu*, C.7, S.1, 2012, s.145-160.

Tökin, İsmail Hüsrev, *Türkiye’de Köy İktisadiyatı*, Şefik Matbaası, 2.Baskı, İstanbul 1990.

Tukin, Cemal, “Girit”, *İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 4, İstanbul 1978, s.791-804.

Tukin, Cemal, “Girit”, *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türk Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, C. 14, İstanbul 1996, s.85-93.

Tukin, Cemal, “Osmanlı İmparatorluğunda Girit İsyanları 1821 Yılına Kadar Girit”, *Belleten*, TTK, Ankara 1945, C.IX, S.34, s.163-206.

Türkgeldi, Ali Fuat, *Mesâil-i Mühimme-i Siyâsiyye*, Yayına hazırlayan: Bekir Sıtkı Baykal, C.III, Ankara 1987.

Türkmen, Zekeriya, “Girit Adasını Osmanlı İdaresinden Ayırma Çabaları: Yunan İsyanını Takip Eden Dönemdeki Gelişmeler (1821-1869)”, *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, C.12. s.859-869.

Türksan, Nurettin, *Yunan Sorunu*, Yayınevi Yok, 3. Baskı, Ankara 1987.

Uras, Esat, *Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi*, Belge Yay. İstanbul 1987.

Ünal, Neslihan, *Sorularla İzmir Tarihi*, Birleşik Matbaacılık, 1. Baskı, İzmir 2015.

Üner, Sunday, *Nüfusbilim Sözlüğü*, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara 1972.

Vecihi ve Rüfekası, *Musavver Tarih-i Harb*, Dersaadet 1315.

Yılmaz, Mehmet, “XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nin Muhaciri İskân Politikası”, *Osmanlı*, C. IV, Ankara 1999, s.587-602.

E. TEZLER

Akay, Tolga, *Kafkasya’dan Uzunyayla Havalisine Göçler ve İskân (1859–1876)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2009.

Aksoy, İdris, *Girit ve Girit’teki Ayrılıkçı Hareketlerin Tarihi Süreci ve Kıbrıs’a Yansımaları*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul 2006.

Belen, Nezahat, *1900-1973 Yılları Arasında Kuşadası'nın Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Tarihi*, Basılmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir 2004.

Bilecen, Tuncay, *"Balkan Savaşları Sonrasında Yaşanan Göç Hareketlerinin Osmanlı İç Siyasetine Yansımaları"*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli 2004.

Cengiz, Hasan Ali, *Girit İsyanları (1866-1908)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Edirne 1999.

Çelik, Rüştü, *1898 Kandiye Olayları Sonrasında Girit'ten Mersin Sancağı'na Göçler (1898-1907)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin 2009.

Çokışler, Nazım, *Girit Göçmenleri Türk Halk Kültürü Üzerine Bir Araştırma*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir 2007.

Durgun, Bülent, *Atatürk Döneminde İzmir Ekonomisi 1923-1938*, Basılmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir 2006.

Erdem, Ufuk, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Muhacir Komisyonları ve Faaliyetleri (1860-1923)*, Basılmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum 2014.

Genç, Hasan Hüseyin, *1929 İzmir'in Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapısı*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir 2010.

Karataş, Ömer, *Çerkeslerin Sivas-Uzunyayla'ya İskânları ve Karşılaştıkları Sorunlar*, Basılmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2012.

Kiper, Nilgün, *Resettlement of Immigrants and Planning in İzmir During the Hamidian Period*, Basılmamış Doktora Tezi, İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir 2006.

Küçükler, Osman Zahit, *Türk-Yunan İlişkileri (1876-1909)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara 2005.

Ölmez, Adem, *Gazi Ethem Paşa'nın Askeri ve Siyasi Hayatı*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul 2004.

Parlak, Cengiz, *Girit'ten Çanakkale'ye Göçler*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale 2004.

Pul, Ayşe, “*Girit Savaşı İle İlgili Bir Türk Kaynağının Tahlili (TTK Kütüphanesi’nde Bulunan Girid Fethi Tarihi Başlıklı Yazma)*”, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara 2004.

Sepetçioğlu, Tuncay Ercan, *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Girit’ten Söke’ye Mübadele Öyküleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın 2007.

Sepetçioğlu, Tuncay Ercan, *Girit’ten Anadolu’ya Gelen Göçmen Bir Topluluğun Etnotarihsel Analizi: Davutlar Örneği*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara 2011.

Şahin, Cemile, *XIII. Yüzyıldan Günümüze Eskişehir Yöresinde Tatarlar*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2011.

Şahin, Feyza Kurnaz, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Harp Malûllerinin Sosyo-Ekonomik ve Sağlık Durumları (1877-1939)*, Basılmamış Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar 2012.

Tabak, Serap, *İzmir Şehri’nde Mülki İdare ve İdareciler (1867-1950)*, Basılmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir 1997.

Tanrıverdi, Mustafa, *Karapapakların Anadolu’ya Göçü (1877-1914)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2009.

Taşbaş, Erdal, *Osmanlı Topraklarına Yapılan Göçler ve Muhacirin-i İslamiye Komisyonu*, Basılmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya 2011.

Urhan, Vahit Cemil, *1908-1913 Tarihlerinde Girit Olayları*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara 2006.

Uysal, Ali Osman, *1313 (1897) Osmanlı-Yunan Harbi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul 1990.

Uysal, Ferhat, *İzmir’in 1936 Yılı Sosyo- Ekonomik Kültürel Durumu*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir 2009.

Ünal, Neslihan, *İzmir ve Selanik Liman Kentlerinin Gelişim Süreçlerinin Karşılaştırmalı Analizi (1650-1750)*, Basılmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir 2013.

Ünsal, Emin, *Girit’in Türk Hâkimiyetinden Çıkışı*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Edirne 2009.

Yılmaz, Mehmet, *Konya Vilayetinde Muhacir Yerleşmeleri 1854–1914*, Basılmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1996.

F. ANSİKLOPEDİLER

Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, Ana yayıncılık A.Ş., Güzel Sanatlar Matbaası, C.9, İstanbul 1988.

Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, Ana Yayıncılık, C.12, Güzel Sanatlar Matbaası, İstanbul 1986.

Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, İnterpress Basın ve Yayıncılık A.Ş., C.12, İstanbul 1986.

Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi, Meydan Yayınevi, C.5, İstanbul 1985.

Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi, Meydan Yayınevi, C.6, İstanbul 1971.

Temel Britannica, Ana Yayıncılık A.Ş. C.7, İstanbul 1988.

Temel Britannica Temel Eğitim ve Kültür Ansiklopedisi, Ana Yayıncılık, C.9, İstanbul 1993.

Yurt Ansiklopedisi, “İzmir”, Anadolu Yayıncılık, C.6, İstanbul 1982.

G. İNTERNET KAYNAKLARI

<http://giritadasıharitasi.com.tr>. (Erişim Tarihi: 19.10.2016).

<http://tdk.gov.tr>. (Erişim Tarihi:10.02.2015).

<http://www.aekspres.com/kose-yazilari/girit-ve-girit-turkleri-338.html>. (Erişim tarihi: 19.11.2016).

<http://www.cografyaharita.com> (Erişim Tarihi: 05.04.2016).

<http://www.izmirkulturturizm.gov.tr>. (Erişim Tarihi: 21.10.2016).

<http://www.karabaglar.bel.tr/ilcemiz>. (Erişim Tarihi: 15.10.2016).

<http://www.melemez.com>. (Erişim tarihi: 06.11.2016).

<https://giritturklerikulturu.wordpress.com/category/girit-yemekleri-tatlari/> (Erişim Tarihi: 15.11.2016).

<https://giritturklerikulturu.wordpress.com/category/girityemekleritatlari/> (Erişim Tarihi:15.11.2016).

Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, Feridun Fazıl Tülbentçi zel
arşivi.

TABLÖLAR LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1: Girit'in İdari Yapısı	27
Tablo 2: Girit Meselesinin Aşamaları.....	30
Tablo 3: Girit'te Görev Yapan Valiler.....	32
Tablo 4: Osmanlı ve Yunan Askerlerinin Kuvvet Durumları.....	45
Tablo 5: Girit Muhacirlerine Ait Ağustos 1321(1905) Tarihli Yevmiye Defterinden Elde Edilen Bazı Bilgiler	74
Tablo 6: 1894'ten 1902 Yılına Kadar İzmir Kent Nüfusunda Meydana Gelen Değişmeler	86
Tablo 7: 14 Ekim 1899 Tarihinde Aydın Yöresine Yerleştirilen Muhacirler.....	94
Tablo 8: 16/03/1325 (1909) Tarihli Turgutlu (Hamidiye) Köyü Hane Yerleşim Planı	105
Tablo 9: 16/03/1325 Tarihli Turgutlu(Hamidiye) Köyü Nüfus Esas Defteri	109
Tablo 10: Devlet Tarafından Kurulmuş Olan Osmaniye Köyünde İskân Edilmiş Girit Muhacirlerinin Miktarı	120
Tablo 11: 1320 (1904) Tarihi İtibari İle Osmaniye Köyü'ne Yerleştirilen Giritliler	121
Tablo 12: Kuşadası'na Yerleştirilen Girit Muhacirlerinin Meslekleri.....	142
Tablo 13 : Giritçe Kelimeler.....	147

EKLER

EK-1/a: BOA, MV., 92/42: Kandiye'deki İslam muhacirlerinin zaruretlerinden dolayı İzmir'e ve sair yerlere göçlerine müsaade edilmesi hakkında yazılmış belge. (H. 05/M/1315- M. 06/06/1897).

[illegible]

**EK-1/b: BOA, MV., 92/42: Kandiye'deki İslam muhacirlerinin
zaruretlerinden dolayı İzmir'e ve sair yerlere göçlerine müsaade
edilmesi hakkında yazılmış belgenin transkripti (H. 05/M/1315- M.
06/06/1897).**

Meclis-i Vükelâ Müzâkerâtına Mahsus Zabt Varakasıdır

Zabıtnâme Rakamı		Hazır Bulunan Zevât-ı Fehâmın Esâmîsi	Cild Rakamı	
Tarih			Meclisin Küşâdı	
Arabi	Rumi		Dakika	Saat
5 Muharrem Sene 315	Haziran Sene 313			
Müzakere olunan mevâdda müteallik varakanın nev'iyle hülâsa-i mi'eli Bâb-ı Âlî evrak odasınca olan numarası ve meclise havâlesi tarihi ve melfûfâtı dahi kaç kıt'a olduğu				
Nev'i		Aded-i Melfûfât	Evrak odası numarası	Tarih-i havalesi
				Arabî-Rûmî
Hülâsa-i Mi'eli				
Kandiye'deki İslam muhâcirlerinden bazıları tehvîn-i zaruret için taharri-i esbâb-ı maişet maksadıyla İzmir'e ve sair memâlik-i şahaneye ailece gitmek arzusunda bulunduklarından bahisle istifsâr-ı re'y hâvî Girit vali ve kaletinden vârid olan 21 Mayıs Sene 313 tarihli telgrafnâme kıra'et olundu.				
Kararı				
Muhâcirîn-i merkûmeden fakr-ı halleri cihetle mahal-i âhîrde istihsâl-i maişet ve ba'de avdet etmek üzere azîmet istid'âsında bulunanlara me'zuniyet i'tâsı ve arıza muvâfık görünmekle ona göre icrâ-yı icabı mezkur vali vekaletine telgrafnâme sâmi-i tastîr tezekkür ve tensîb edildi.				
İmza				
İmza				

1317-1-27

Balt
1

begner

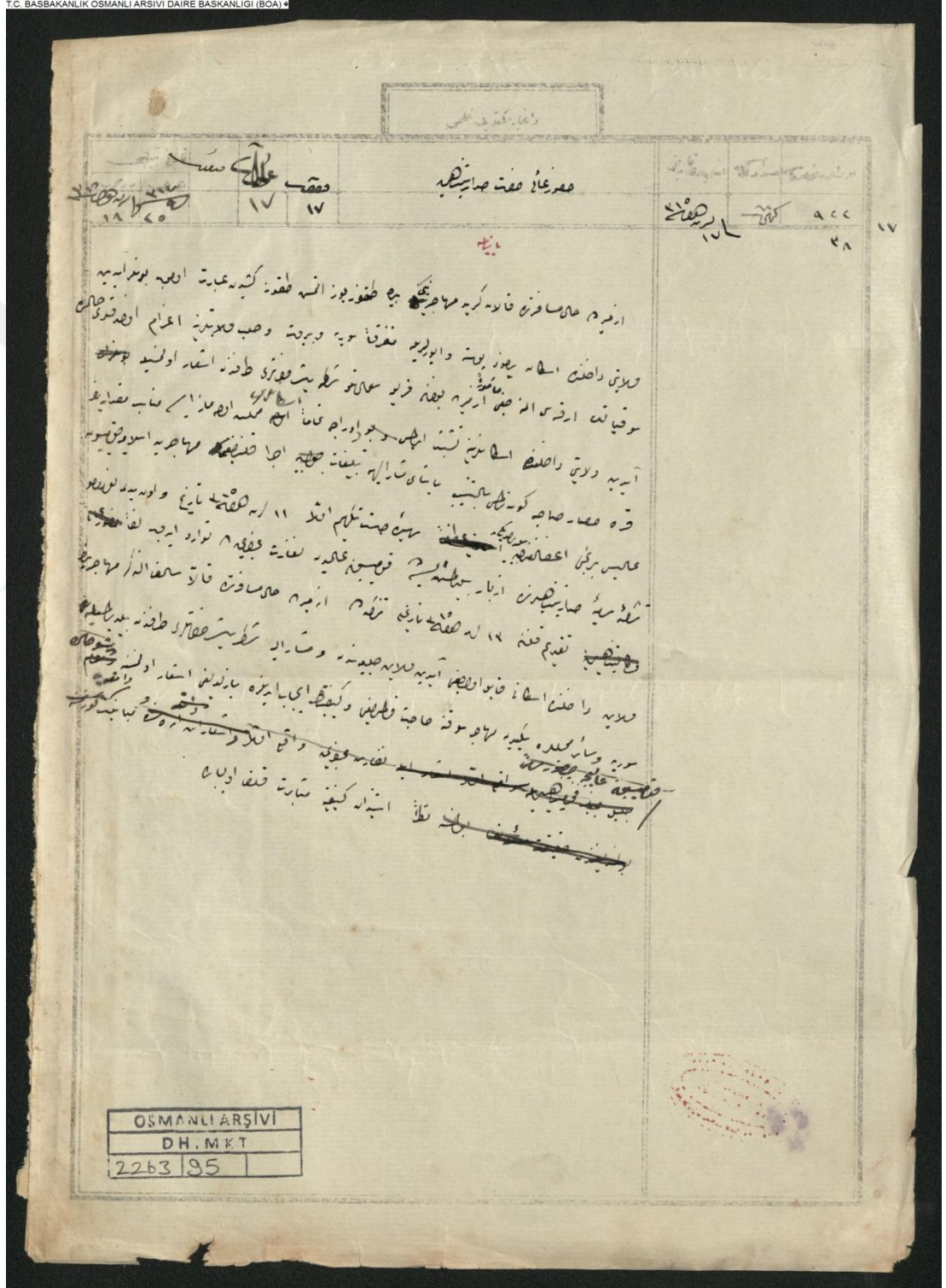
Kiut muhacirleri
ise

186-9
860

Hilmi Kamil BAYUR'dan
intikal etmiştir.

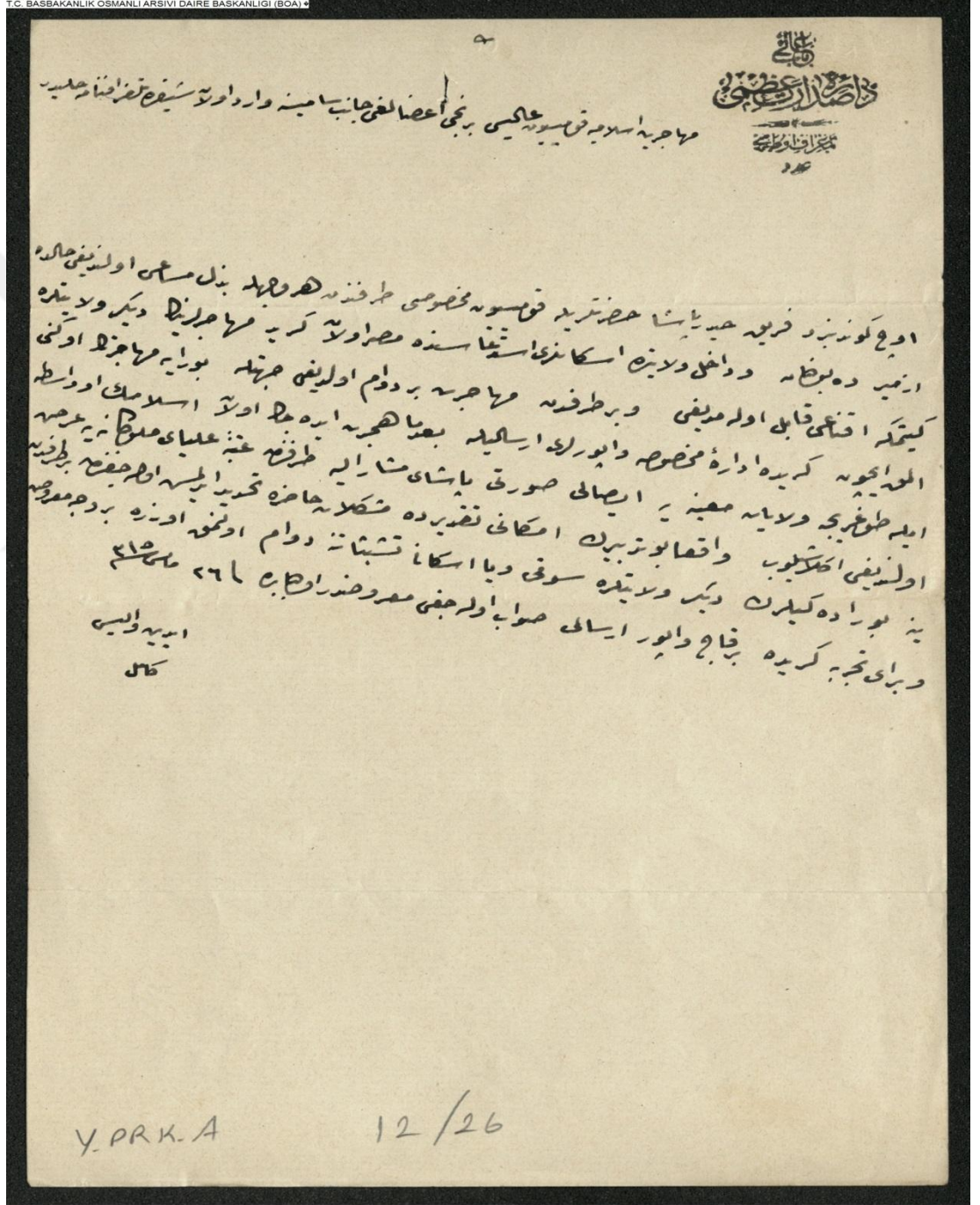
EK-3: BOA, DH.MKT, 2263-95: İzmir'de bulunan Girit
muhacirlerinin Suriye tarafına sevkine hacet olmayıp Aydın'a
yerleştirilmelerinin uygun olduğuna dair yazılmış belge. (H.
25/C/1317 - M. 31/10/1899).

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA)

DH.MKT.02263.00095.001

EK-4: BOA, Y..PRK.A, 12-26: Haydarpaşa ile yaptıkları bütün çalışmaya rağmen İzmir'deki Girit muhacirlerini başka tarafa gitmeye ikna edemedikleri. Muhacirlerin Girit'den alınarak doğrudan gidecekleri yerlere gönderileceği hakkındaki belge. (H. 27/M/1317 - M. 07/06/1899).

Y.PRK.A.00012.00026.001

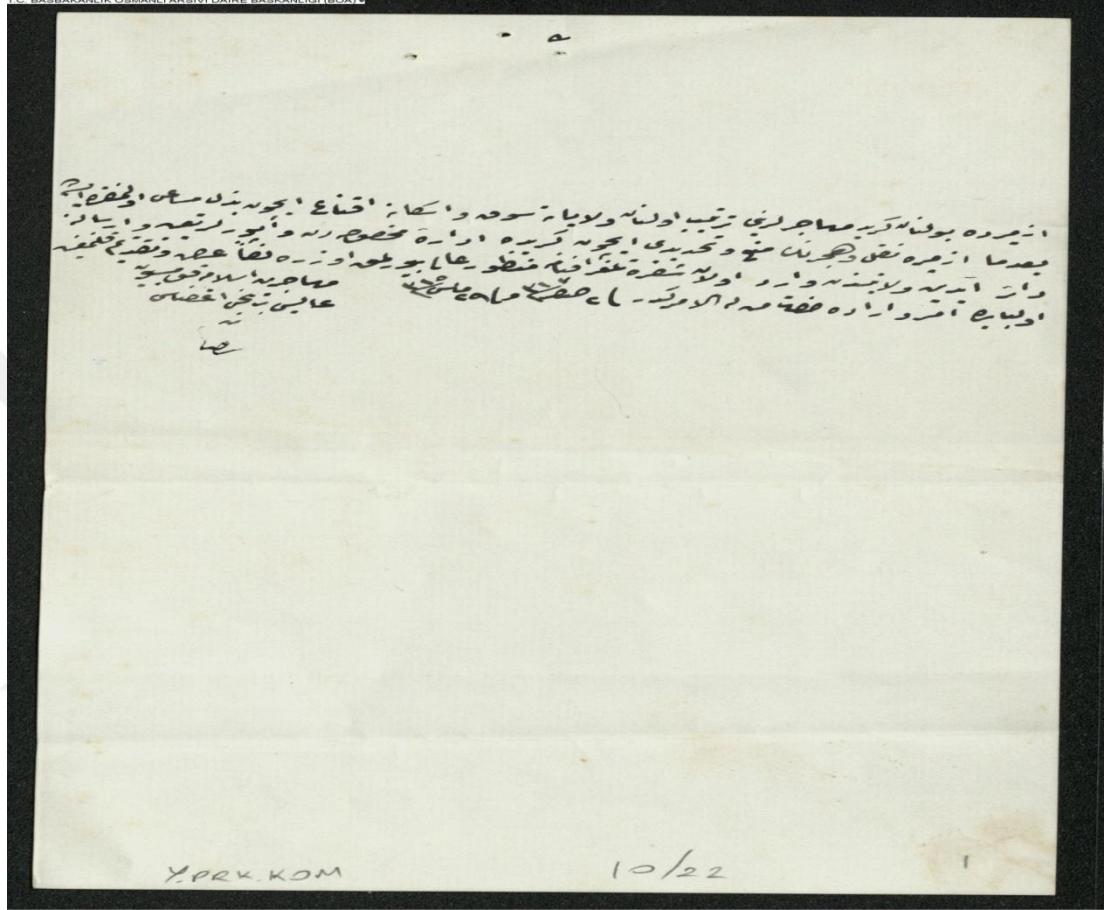
EK-5: BOA, Y..PRK.KOM, 10-26: İzmir ve Çeşme'de bulunan
muhacirlerin Saadet vapuru ile Mersin ve diğer iskelelere
gönderileceğine dair belge. (H. 22/S/1317 - M. 02/07/1899).

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAİRE BASKANLIĞI (BOA)

ایزمرده قاووز اره صید فوئدند
سایه هفته سترهجه ایزمرده ایوز سکا ده حفر بونا ندره الیه
ایله نفوس که جفا ایوز اوتوز ملا جی سادات و ایوز بیه مرید و سار خفیه اوضانه
اکلره جفا لوه اوزره قیلات لازمه و یلسه و ایوز مکلور ایتیم سفت برده حکت
ایلیک و سایه نجی ایله جک و ایوز اویض و ولایه مکتانده بونا نه ملا جری ایزره
سودا نجی اوزره بوزام بویض تعلقاندره براب محال محضه لیه کونه یلک اوزره
نیزه لازمه اتحاد ایلیک و سایه هفته سترهجه مقلد حیدر سوه اوزره جفا مدونه دفع
قاووز ازم
صید
10/26
Y.PRK.KOM

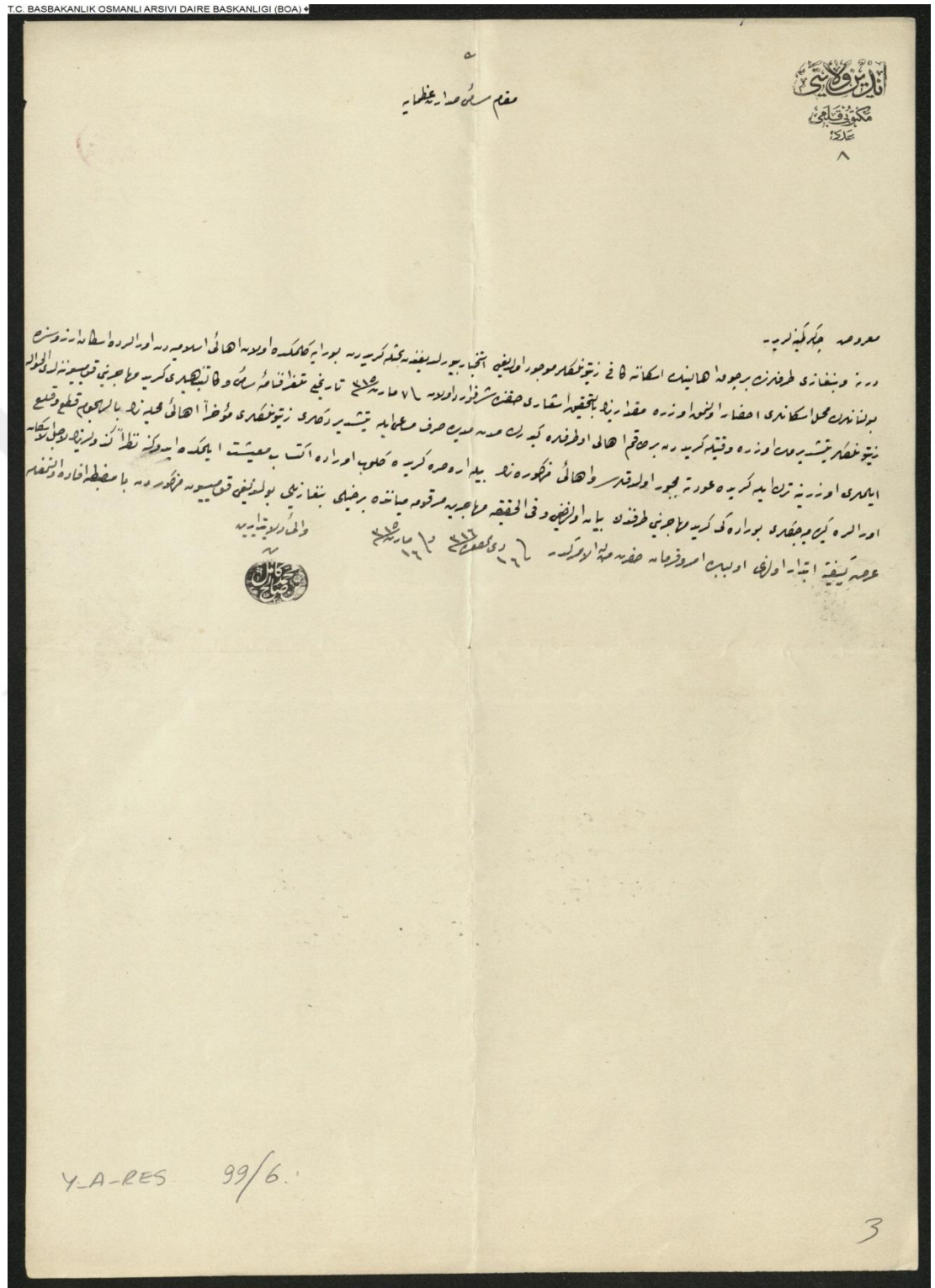
Y.PRK.KOM.00010.00026.001

**EK-6: BOA, Y..PRK.KOM, 10-22: İzmir’de bulunan Girit
muhacirlerinin tertip olunan vilayetlere sevk ve iskâna ikna için
gayret sarf edilmekte olduğuna dair yazılmış belge. (H. 04/S/1317 - M.
14/06/1899).**

Y.PRK.KOM.00010.00022.001

Ek-7/a: BOA, Y.A...RES., 99-6: Girit muhacirlerinin iskânı ve teferruatı hakkında yazılmış belge. (H. 02/Z/1316- M. 13/04/1899).

Ek-7/b: BOA, Y..A...RES., 99-6: Girit muhacirlerinin iskânı ve teferruatı hakkında yazılmış belgenin transkripti (H. 02/Z/1316- M. 13/04/1899).

Bi-Hî

Aydın Vilâyeti
Mektûbî Kalemî
Aded: 8

Makâm-ı Sâmi-i Sadâret-i Uzmâ'ya;

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir;

Derne ve Bingâzî taraflarında birçok ahâlînin iskânına kâfi zeytûnlukler mevcûd olduğu istihbâr buyurulduğundan bahisle, Girid'den buraya gelmekte olan Ahâlî-i İslâmiyye'den oralarda iskân ârzûsunda bulunanların mahall-i iskânları ihzâr olunmak üzere mikdârının bi't-tahkîk iş'ârı hakkında şeref-vârid olan Fî 7 Mârt Sene 315 Ta'rîhli Telgraf-nâme-i Sâmi-i Vekâlet-penâhîleri Girid Muhâcirîni Komisyonu'na lede'l-havâle, zeytûnlukler yetiştirmek üzere vaktiyle Girid'den birtakım ahâlî o taraflara giderek müddet-i medîde sarf-ı mesâ'î ile yetiştirdikleri zeytûnlukleri mu'ahharan ahâlî-i mahalliyyenin bi'l-hücûm kat' u kal' eylemeleri üzerine terk ile Girid'e avdete mecbûr oldukları ve ahâlî-i mezkûrenin bile ara sıra Girid'e gelip orada iktisâb-ı ma'îşet eylemekte idüğüne nazaran kendilerinin li-ecli'l-iskân oralara giremeyecekleri, buradaki Girid Muhâcirîn Komisyonu tarafından beyân olunduğu ve fi'l-hakîka muhâcirîn-i merkûme miyânında bir hayli Bingâzî'li bulunduğu komisyon-ı mezkûrdan bâ-mazbata ifâde olunmağla, arz-ı keyfiyyete ibtidâr olundu. Ol bâbda emr u fermân, hazret-i men le-hü'l-emrindir.

Fî 16 Zi'l-Ka'de Sene 316 ve Fî 16 Mârt Sene 315

Vâlî-i Vilâyet-i Aydın

[Mührü]: Muhammed Kâmil bin Sâlih

EK-8: BOA, Y..PRK.KOM, 10-21: Girit muhacirlerinin İzmir'deki zor durumlarından istifade ile İngiliz misyonerlerinin isyana teşvik ederek İngiliz donanmasının İzmir'e müdahalede bulunabileceği ihtimali olduğu dair yazılmış belge. (H. 03/S/1317 - M. 13/06/1899).

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA)

کریه ملاجیه اسلامیه سند از برده زخامه در نزد کثرت طوالت و دتیه برده نسل ایدین حال
ریتانوی اسلام و فریادانوی دغدر ایدیلی کوریلکده در ملاجیه رفورنه سواکده استفادہ غل
املده بدنامہ انگاز میوزری از برده حلب ملاجیه رفورنه با تسویه مملکت مذکورده دغلی
راختنول جیقا مدی فخره کسودری افعال ایدیکه در دغلی دغازده ققاء بالافره بدیه برمال
دغلیه انگاز دغلیه سند از برده قریب بر محله بدغلیه مدخله ایسی ملحقه دغلیه بدغلیه
کیفیت حب اسودری غفر جیت ایدیکه ققاء ۱۰ خلیه

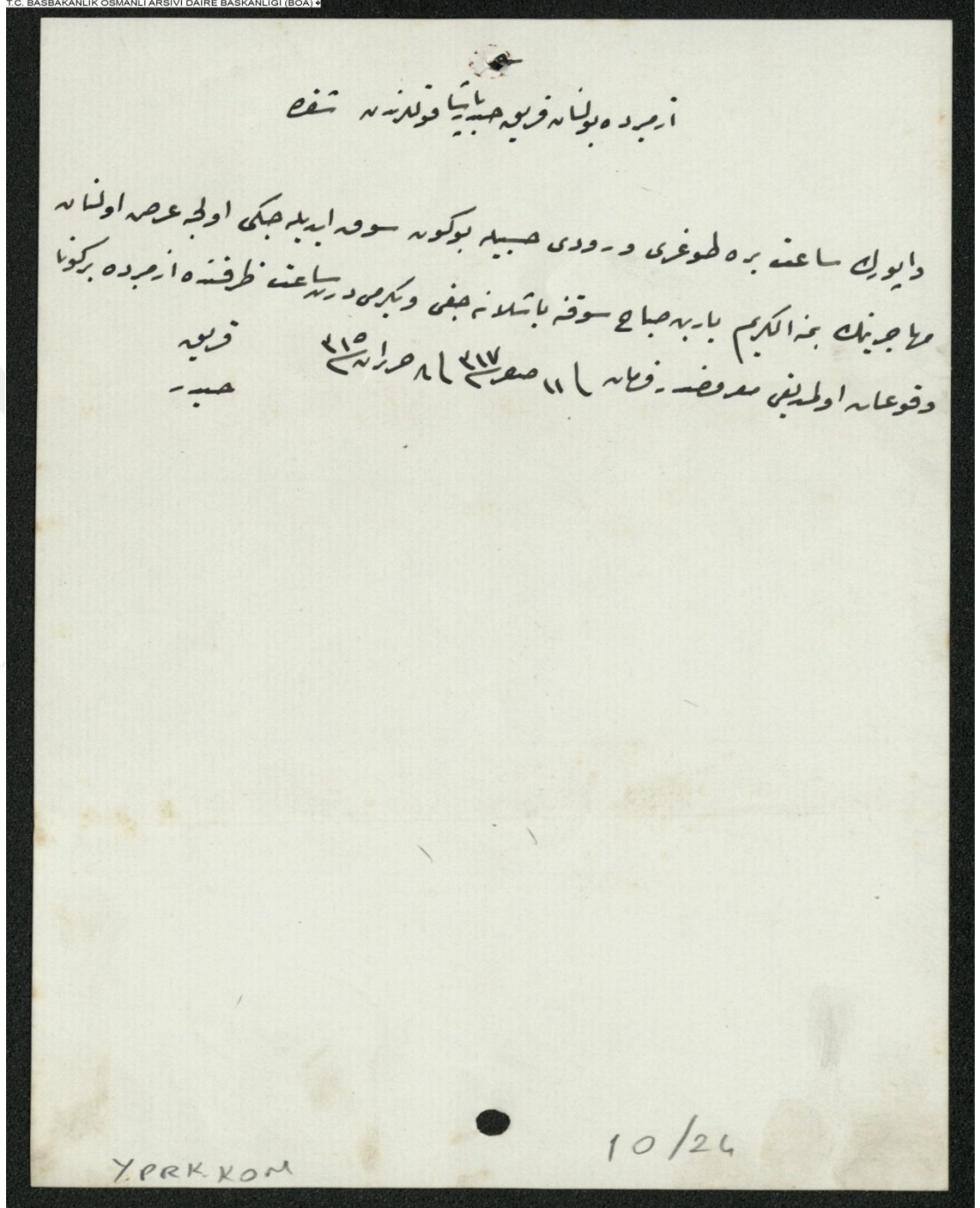
قودری
نجیب ملحقه

Y.PRK.KOM

10/21

Y.PRK.KOM.00010.00021.001

EK-9: BOA, Y..PRK.KOM, 10-24:İzmir’de herhangi bir vukuat olmayıp yapılacak muhacir sevkiyatının bir gün sonraya tehir edildiğine dair belge. (H. 11/S/1317 - M. 21/06/1899).

Y.PRK.KOM.00010.00024.001

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

آئیدیه ولایت حلبه سنه

۱۶۵۵۴	۱۶۵۵۵	۱۶۵۵۶	۱۶۵۵۷	۱۶۵۵۸	۱۶۵۵۹	۱۶۵۶۰	۱۶۵۶۱	۱۶۵۶۲	۱۶۵۶۳	۱۶۵۶۴	۱۶۵۶۵	۱۶۵۶۶	۱۶۵۶۷	۱۶۵۶۸	۱۶۵۶۹	۱۶۵۷۰	۱۶۵۷۱	۱۶۵۷۲	۱۶۵۷۳	۱۶۵۷۴	۱۶۵۷۵	۱۶۵۷۶	۱۶۵۷۷	۱۶۵۷۸	۱۶۵۷۹	۱۶۵۸۰	۱۶۵۸۱	۱۶۵۸۲	۱۶۵۸۳	۱۶۵۸۴	۱۶۵۸۵	۱۶۵۸۶	۱۶۵۸۷	۱۶۵۸۸	۱۶۵۸۹	۱۶۵۹۰	۱۶۵۹۱	۱۶۵۹۲	۱۶۵۹۳	۱۶۵۹۴	۱۶۵۹۵	۱۶۵۹۶	۱۶۵۹۷	۱۶۵۹۸	۱۶۵۹۹	۱۶۶۰۰	۱۶۶۰۱	۱۶۶۰۲	۱۶۶۰۳	۱۶۶۰۴	۱۶۶۰۵	۱۶۶۰۶	۱۶۶۰۷	۱۶۶۰۸	۱۶۶۰۹	۱۶۶۱۰	۱۶۶۱۱	۱۶۶۱۲	۱۶۶۱۳	۱۶۶۱۴	۱۶۶۱۵	۱۶۶۱۶	۱۶۶۱۷	۱۶۶۱۸	۱۶۶۱۹	۱۶۶۲۰	۱۶۶۲۱	۱۶۶۲۲	۱۶۶۲۳	۱۶۶۲۴	۱۶۶۲۵	۱۶۶۲۶	۱۶۶۲۷	۱۶۶۲۸	۱۶۶۲۹	۱۶۶۳۰	۱۶۶۳۱	۱۶۶۳۲	۱۶۶۳۳	۱۶۶۳۴	۱۶۶۳۵	۱۶۶۳۶	۱۶۶۳۷	۱۶۶۳۸	۱۶۶۳۹	۱۶۶۴۰	۱۶۶۴۱	۱۶۶۴۲	۱۶۶۴۳	۱۶۶۴۴	۱۶۶۴۵	۱۶۶۴۶	۱۶۶۴۷	۱۶۶۴۸	۱۶۶۴۹	۱۶۶۵۰	۱۶۶۵۱	۱۶۶۵۲	۱۶۶۵۳	۱۶۶۵۴	۱۶۶۵۵	۱۶۶۵۶	۱۶۶۵۷	۱۶۶۵۸	۱۶۶۵۹	۱۶۶۶۰	۱۶۶۶۱	۱۶۶۶۲	۱۶۶۶۳	۱۶۶۶۴	۱۶۶۶۵	۱۶۶۶۶	۱۶۶۶۷	۱۶۶۶۸	۱۶۶۶۹	۱۶۶۷۰	۱۶۶۷۱	۱۶۶۷۲	۱۶۶۷۳	۱۶۶۷۴	۱۶۶۷۵	۱۶۶۷۶	۱۶۶۷۷	۱۶۶۷۸	۱۶۶۷۹	۱۶۶۸۰	۱۶۶۸۱	۱۶۶۸۲	۱۶۶۸۳	۱۶۶۸۴	۱۶۶۸۵	۱۶۶۸۶	۱۶۶۸۷	۱۶۶۸۸	۱۶۶۸۹	۱۶۶۹۰	۱۶۶۹۱	۱۶۶۹۲	۱۶۶۹۳	۱۶۶۹۴	۱۶۶۹۵	۱۶۶۹۶	۱۶۶۹۷	۱۶۶۹۸	۱۶۶۹۹	۱۶۷۰۰	۱۶۷۰۱	۱۶۷۰۲	۱۶۷۰۳	۱۶۷۰۴	۱۶۷۰۵	۱۶۷۰۶	۱۶۷۰۷	۱۶۷۰۸	۱۶۷۰۹	۱۶۷۱۰	۱۶۷۱۱	۱۶۷۱۲	۱۶۷۱۳	۱۶۷۱۴	۱۶۷۱۵	۱۶۷۱۶	۱۶۷۱۷	۱۶۷۱۸	۱۶۷۱۹	۱۶۷۲۰	۱۶۷۲۱	۱۶۷۲۲	۱۶۷۲۳	۱۶۷۲۴	۱۶۷۲۵	۱۶۷۲۶	۱۶۷۲۷	۱۶۷۲۸	۱۶۷۲۹	۱۶۷۳۰	۱۶۷۳۱	۱۶۷۳۲	۱۶۷۳۳	۱۶۷۳۴	۱۶۷۳۵	۱۶۷۳۶	۱۶۷۳۷	۱۶۷۳۸	۱۶۷۳۹	۱۶۷۴۰	۱۶۷۴۱	۱۶۷۴۲	۱۶۷۴۳	۱۶۷۴۴	۱۶۷۴۵	۱۶۷۴۶	۱۶۷۴۷	۱۶۷۴۸	۱۶۷۴۹	۱۶۷۵۰	۱۶۷۵۱	۱۶۷۵۲	۱۶۷۵۳	۱۶۷۵۴	۱۶۷۵۵	۱۶۷۵۶	۱۶۷۵۷	۱۶۷۵۸	۱۶۷۵۹	۱۶۷۶۰	۱۶۷۶۱	۱۶۷۶۲	۱۶۷۶۳	۱۶۷۶۴	۱۶۷۶۵	۱۶۷۶۶	۱۶۷۶۷	۱۶۷۶۸	۱۶۷۶۹	۱۶۷۷۰	۱۶۷۷۱	۱۶۷۷۲	۱۶۷۷۳	۱۶۷۷۴	۱۶۷۷۵	۱۶۷۷۶	۱۶۷۷۷	۱۶۷۷۸	۱۶۷۷۹	۱۶۷۸۰	۱۶۷۸۱	۱۶۷۸۲	۱۶۷۸۳	۱۶۷۸۴	۱۶۷۸۵	۱۶۷۸۶	۱۶۷۸۷	۱۶۷۸۸	۱۶۷۸۹	۱۶۷۹۰	۱۶۷۹۱	۱۶۷۹۲	۱۶۷۹۳	۱۶۷۹۴	۱۶۷۹۵	۱۶۷۹۶	۱۶۷۹۷	۱۶۷۹۸	۱۶۷۹۹	۱۶۸۰۰	۱۶۸۰۱	۱۶۸۰۲	۱۶۸۰۳	۱۶۸۰۴	۱۶۸۰۵	۱۶۸۰۶	۱۶۸۰۷	۱۶۸۰۸	۱۶
-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	----

У.Е.КР 9/852

Ek-10/b: BOA, Y..EE..KP, 9-852: İzmir'e gelen Girit muhacirlerinin çok olması nedeniyle vilayetçe idareleri zor olacağından Konya vilayetinde iskânlarının sağlanmasına dair yazılmış belge. (H. 16/M/1317 - M. 27/05/1899).

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA)

1317-1-16-

101

1944	1945	1946	1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033	2034	2035	2036	2037	2038	2039	2040	2041	2042	2043	2044	2045	2046	2047	2048	2049	2050	2051	2052	2053	2054	2055	2056	2057	2058	2059	2060	2061	2062	2063	2064	2065	2066	2067	2068	2069	2070	2071	2072	2073	2074	2075	2076	2077	2078	2079	2080	2081	2082	2083	2084	2085	2086	2087	2088	2089	2090	2091	2092	2093	2094	2095	2096	2097	2098	2099	2100	2101	2102	2103	2104	2105	2106	2107	2108	2109	2110	2111	2112	2113	2114	2115	2116	2117	2118	2119	2120	2121	2122	2123	2124	2125	2126	2127	2128	2129	2130	2131	2132	2133	2134	2135	2136	2137	2138	2139	2140	2141	2142	2143	2144	2145	2146	2147	2148	2149	2150	2151	2152	2153	2154	2155	2156	2157	2158	2159	2160	2161	2162	2163	2164	2165	2166	2167	2168	2169	2170	2171	2172	2173	2174	2175	2176	2177	2178	2179	2180	2181	2182	2183	2184	2185	2186	2187	2188	2189	2190	2191	2192	2193	2194	2195	2196	2197	2198	2199	2200	2201	2202	2203	2204	2205	2206	2207	2208	2209	2210	2211	2212	2213	2214	2215	2216	2217	2218	2219	2220	2221	2222	2223	2224	2225	2226	2227	2228	2229	2230	2231	2232	2233	2234	2235	2236	2237	2238	2239	2240	2241	2242	2243	2244	2245	2246	2247	2248	2249	2250	2251	2252	2253	2254	2255	2256	2257	2258	2259	2260	2261	2262	2263	2264	2265	2266	2267	2268	2269	2270	2271	2272	2273	2274	2275	2276	2277	2278	2279	2280	2281	2282	2283	2284	2285	2286	2287	2288	2289	2290	2291	2292	2293	2294	2295	2296	2297	2298	2299	2300	2301	2302	2303	2304	2305	2306	2307	2308	2309	2310	2311	2312	2313	2314	2315	2316	2317	2318	2319	2320	2321	2322	2323	2324	2325	2326	2327	2328	2329	2330	2331	2332	2333	2334	2335	2336	2337	2338	2339	2340	2341	2342	2343	2344	2345	2346	2347	2348	2349	2350	2351	2352	2353	2354	2355	2356	2357	2358	2359	2360	2361	2362	2363	2364	2365	2366	2367	2368	2369	2370	2371	2372	2373	2374	2375	2376	2377	2378	2379	2380	2381	2382	2383	2384	2385	2386	2387	2388	2389	2390	2391	2392	2393	2394	2395	2396	2397	2398	2399	2400	2401	2402	2403	2404	2405	2406	2407	2408	2409	2410	2411	2412	2413	2414	2415	2416	2417	2418	2419	2420	2421	2422	2423	2424	2425	2426	2427	2428	2429	2430	2431	2432	2433	2434	2435	2436	2437	2438	2439	2440	2441	2442	2443	2444	2445	2446	2447	2448	2449	2450	2451	2452	2453	2454	2455	2456	2457	2458	2459	2460	2461	2462	2463	2464	2465	2466	2467	2468	2469	2470	2471	2472	2473	2474	2475	2476	2477	2478	2479	2480	2481	2482	2483	2484	2485	2486	2487	2488	2489	2490	2491	2492	2493	2494	2495	2496	2497	2498	2499	2500	2501	2502	2503	2504	2505	2506	2507	2508	2509	2510	2511	2512	2513	2514	2515	2516	2517	2518	2519	2520	2521	2522	2523	2524	2525	2526	2527	2528	2529	2530	2531	2532	2533	2534	2535	2536	2537	2538	2539	2540	2541	2542	2543	2544	2545	2546	2547	2548	2549	2550	2551	2552	2553	2554	2555	2556	2557	2558	2559	2560	2561	2562	2563	2564	2565	2566	2567	2568	2569	2570	2571	2572	2573	2574	2575	2576	2577	2578	2579	2580	2581	2582	2583	2584	2585	2586	2587	2588	2589	2590	2591	2592	2593	2594	2595	2596	2597	2598	2599	2600	2601	2602	2603	2604	2605	2606	2607	2608	2609	2610	2611	2612	2613	2614	2615	2616	2617	2618	2619	2620	2621	2622	2623	2624	2625	2626	2627	2628	2629	2630	2631	2632	2633	2634	2635	2636	2637	2638	2639	2640	2641	2642	2643	2644	2645	2646	2647	2648	2649	2650	2651	2652	2653	2654	2655	2656	2657	2658	2659	2660	2661	2662	2663	2664	2665	2666	2667	2668	2669	2670	2671	2672	2673	2674	2675	2676	2677	2678	2679	2680	2681	2682	2683	2684	2685	2686	2687	2688	2689	2690	2691	2692	2693	2694	2695	2696	2697	2698	2699	2700	2701	2702	2703	2704	2705	2706	2707	2708	2709	2710	2711	2712	2713	2714	2715	2716	2717	2718	2719	2720	2721	2722	2723	2724	2725	2726	2727	2728	2729	2730	2731	2732	2733	2734	2735	2736	2737	2738	2739	2740	2741	2742	2743	2744	2745	2746	2747	2748	2749	2750	2751	2752	2753	2754	2755	2756	2757	2758	2759	2760	2761	2762	2763	2764	2765	2766	2767	2768	2769	2770	2771	2772	2773	2774	2775	2776	2777	2778	2779	2780	2781	2782	2783	2784	2785	2786	2787	2788	2789	2790	2791	2792	2793	2794	2795	2796	2797	2798	2799	2800	2801	2802	2803	2804	2805	2806	2807	2808	2809	2810	2811	2812	2813	2814	2815	2816	2817	2818	2819	2820	2821	2822	2823	2824	2825	2826	2827	2828	2829	2830	2831	2832	2833	2834	2835	2836	2837	2838	2839	2840	2841	2842	2843	2844	2845	2846	2847	2848	2849	2850	2851	2852	2853	2854	2855	2856	2857	2858	2859	2860	2861	2862	2863	2864	2865	2866	2867	2868	2869	2870	2871	2872	2873	2874	2875	2876	2877	2878	2879	2880	2881	2882	2883	2884	2885	2886	2887	2888	2889	2890	2891	2892	2893	2894	2895	2896	2897	2898	2899	2900	2901	2902	2903	2904	2905	2906	2907	2908	2909	2910	2911	2912	2913	2914	2915	2916	2917	2918	2919	2920	2921	2922	2923	2924	2925	2926	2927	2928	2929	2930	2931	2932	2933	2934	2935	2936	2937	2938	2939	2940	2941	2942	2943	2944	2945	2946	2947	2948	2949	2950	2951	2952	2953	2954	2955	2956	2957	2958	2959	2960	2961	2962	2963	2964	2965	2966	2967	2968	2969	2970	2971	2972	2973	2974	2975	2976	2977	2978	2979	2980	2981	2982	2983	2984	2985	2986	2987	2988	2989	2990	2991	2992	2993	2994	2995	2996	2997	2998	2999	3000	3001	3002	3003	3004	3005	3006	3007	3008	3009	3010	3011	3012	3013	3014	3015	3016	3017	3018	3019	3020	3021	3022	3023	3024	3025	3026	3027	3028	3029	3030	3031	3032	3033	3034	3035	3036	3037	3038	3039	3040	3041	3042	3043	3044	3045	3046	3047	3048	3049	3050	3051	3052	3053	3054	3055	3056	3057	3058	3059	3060	3061	3062	3063	3064	3065	3066	3067	3068	3069	3070	3071	3072	3073	3074	3075	3076	3077	3078	3079	3080	3081	3082	3083	3084	3085	3086	3087	3088	3089	3090	3091	3092	3093	3094	3095	3096	3097	3098	3099	3100	3101	3102	3103	3104	3105	3106	3107	3108	3109	3110	3111	3112	3113	3114	3115	3116	3117	3118	3119	3120	3121	3122	3123	3124	3125	3126	3127	3128	3129	3130	3131	3132	3133	3134	3135	3136	3137	3138	3139	3140	3141	3142	3143	3144	3145	3146	3147	3148	3149	3150	3151	3152	3153	3154	3155	3156	3157	3158	3159	3160	3161	3162	3163	3164	3165	3166	3167	3168	3169	3170	3171	3172	3173	3174	3175	3176	3177	3178	3179	3180	3181	3182	3183	3184	3185	3186	3187	3188	3189	3190	3191	3192	3193	3194	3195	3196	3197	3198	3199	3200	3201	3202	3203	3204	3205	3206	3207	3208	3209	3210	3211	3212	3213	3214	3215	3216	3217	3218	3219	3220	3221	3222	3223	3224	3225	3226	3227	3228	3229	3230	3231	3232	3233	3234	3235	3236	3237	3238	3239	3240	3241	3242	3243	3244	3245	3246	3247	3248	3249	3250	3251	3252	3253	3254	3255	3256	3257	3258	3259	3260	3261	3262	3263	3264	3265	3266	3267	3268	3269	3270	3271	3272	3273	3274	3275	3276	3277	3278	3279	3280	3281	3282	3283	3284	3285	3286	3287	3288	3289	3290	3291	3292	3293	3294	3295	3296	3
------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	---

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAİRE BASKANLIĞI (BOA) •

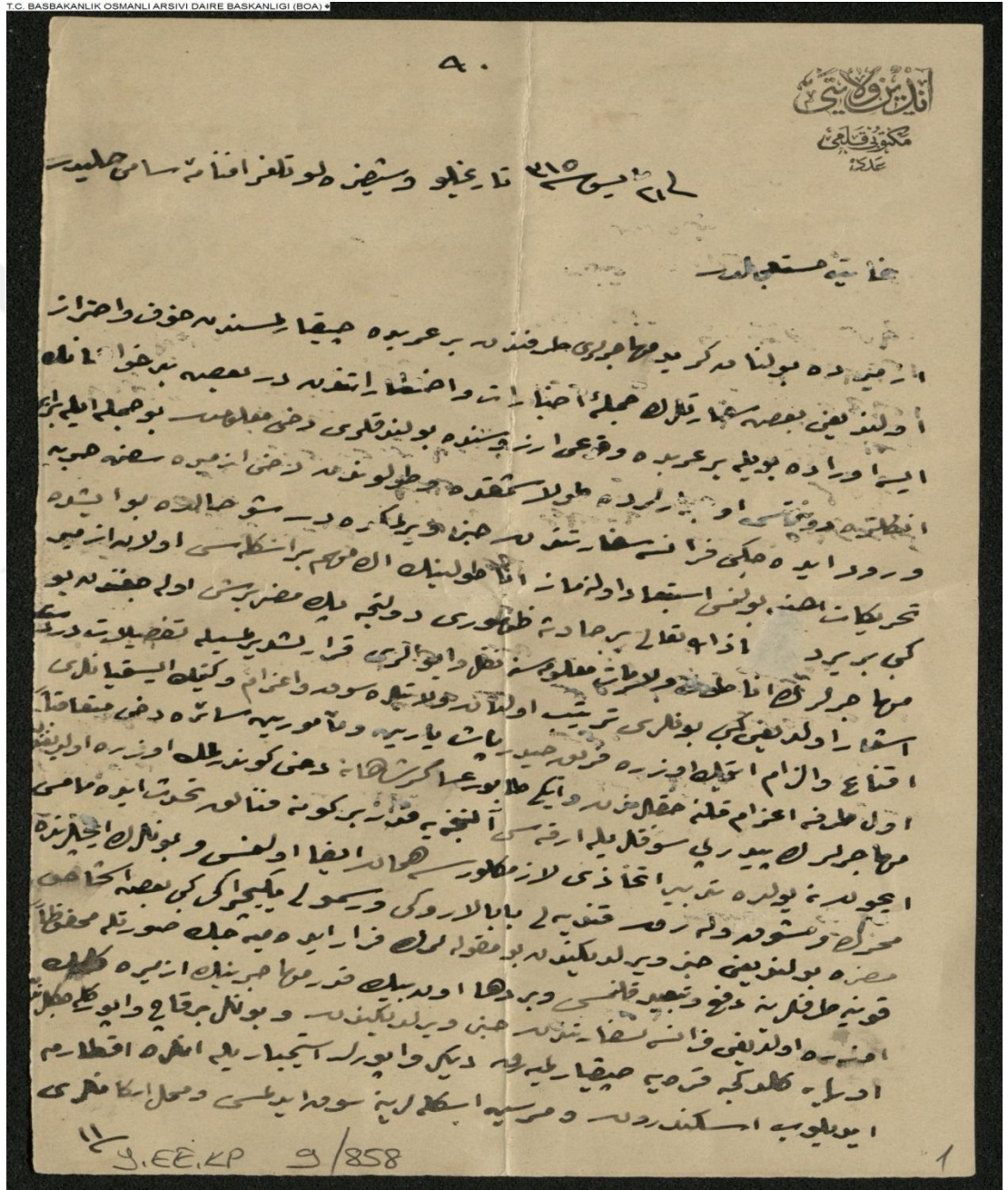
آئینہ دوست جلیہ

شهر صبا 2	۱۸۵۵۹	۱۸۵۶۰	۱۸۵۶۱	۱۸۵۶۲	۱۸۵۶۳	۱۸۵۶۴	۱۸۵۶۵	۱۸۵۶۶	۱۸۵۶۷	۱۸۵۶۸	۱۸۵۶۹	۱۸۵۷۰	۱۸۵۷۱	۱۸۵۷۲	۱۸۵۷۳	۱۸۵۷۴	۱۸۵۷۵	۱۸۵۷۶	۱۸۵۷۷	۱۸۵۷۸	۱۸۵۷۹	۱۸۵۸۰	۱۸۵۸۱	۱۸۵۸۲	۱۸۵۸۳	۱۸۵۸۴	۱۸۵۸۵	۱۸۵۸۶	۱۸۵۸۷	۱۸۵۸۸	۱۸۵۸۹	۱۸۵۹۰	۱۸۵۹۱	۱۸۵۹۲	۱۸۵۹۳	۱۸۵۹۴	۱۸۵۹۵	۱۸۵۹۶	۱۸۵۹۷	۱۸۵۹۸	۱۸۵۹۹	۱۸۶۰۰	۱۸۶۰۱	۱۸۶۰۲	۱۸۶۰۳	۱۸۶۰۴	۱۸۶۰۵	۱۸۶۰۶	۱۸۶۰۷	۱۸۶۰۸	۱۸۶۰۹	۱۸۶۱۰	۱۸۶۱۱	۱۸۶۱۲	۱۸۶۱۳	۱۸۶۱۴	۱۸۶۱۵	۱۸۶۱۶	۱۸۶۱۷	۱۸۶۱۸	۱۸۶۱۹	۱۸۶۲۰	۱۸۶۲۱	۱۸۶۲۲	۱۸۶۲۳	۱۸۶۲۴	۱۸۶۲۵	۱۸۶۲۶	۱۸۶۲۷	۱۸۶۲۸	۱۸۶۲۹	۱۸۶۳۰	۱۸۶۳۱	۱۸۶۳۲	۱۸۶۳۳	۱۸۶۳۴	۱۸۶۳۵	۱۸۶۳۶	۱۸۶۳۷	۱۸۶۳۸	۱۸۶۳۹	۱۸۶۴۰	۱۸۶۴۱	۱۸۶۴۲	۱۸۶۴۳	۱۸۶۴۴	۱۸۶۴۵	۱۸۶۴۶	۱۸۶۴۷	۱۸۶۴۸	۱۸۶۴۹	۱۸۶۵۰	۱۸۶۵۱	۱۸۶۵۲	۱۸۶۵۳	۱۸۶۵۴	۱۸۶۵۵	۱۸۶۵۶	۱۸۶۵۷	۱۸۶۵۸	۱۸۶۵۹	۱۸۶۶۰	۱۸۶۶۱	۱۸۶۶۲	۱۸۶۶۳	۱۸۶۶۴	۱۸۶۶۵	۱۸۶۶۶	۱۸۶۶۷	۱۸۶۶۸	۱۸۶۶۹	۱۸۶۷۰	۱۸۶۷۱	۱۸۶۷۲	۱۸۶۷۳	۱۸۶۷۴	۱۸۶۷۵	۱۸۶۷۶	۱۸۶۷۷	۱۸۶۷۸	۱۸۶۷۹	۱۸۶۸۰	۱۸۶۸۱	۱۸۶۸۲	۱۸۶۸۳	۱۸۶۸۴	۱۸۶۸۵	۱۸۶۸۶	۱۸۶۸۷	۱۸۶۸۸	۱۸۶۸۹	۱۸۶۹۰	۱۸۶۹۱	۱۸۶۹۲	۱۸۶۹۳	۱۸۶۹۴	۱۸۶۹۵	۱۸۶۹۶	۱۸۶۹۷	۱۸۶۹۸	۱۸۶۹۹	۱۸۷۰۰	۱۸۷۰۱	۱۸۷۰۲	۱۸۷۰۳	۱۸۷۰۴	۱۸۷۰۵	۱۸۷۰۶	۱۸۷۰۷	۱۸۷۰۸	۱۸۷۰۹	۱۸۷۱۰	۱۸۷۱۱	۱۸۷۱۲	۱۸۷۱۳	۱۸۷۱۴	۱۸۷۱۵	۱۸۷۱۶	۱۸۷۱۷	۱۸۷۱۸	۱۸۷۱۹	۱۸۷۲۰	۱۸۷۲۱	۱۸۷۲۲	۱۸۷۲۳	۱۸۷۲۴	۱۸۷۲۵	۱۸۷۲۶	۱۸۷۲۷	۱۸۷۲۸	۱۸۷۲۹	۱۸۷۳۰	۱۸۷۳۱	۱۸۷۳۲	۱۸۷۳۳	۱۸۷۳۴	۱۸۷۳۵	۱۸۷۳۶	۱۸۷۳۷	۱۸۷۳۸	۱۸۷۳۹	۱۸۷۴۰	۱۸۷۴۱	۱۸۷۴۲	۱۸۷۴۳	۱۸۷۴۴	۱۸۷۴۵	۱۸۷۴۶	۱۸۷۴۷	۱۸۷۴۸	۱۸۷۴۹	۱۸۷۵۰	۱۸۷۵۱	۱۸۷۵۲	۱۸۷۵۳	۱۸۷۵۴	۱۸۷۵۵	۱۸۷۵۶	۱۸۷۵۷	۱۸۷۵۸	۱۸۷۵۹	۱۸۷۶۰	۱۸۷۶۱	۱۸۷۶۲	۱۸۷۶۳	۱۸۷۶۴	۱۸۷۶۵	۱۸۷۶۶	۱۸۷۶۷	۱۸۷۶۸	۱۸۷۶۹	۱۸۷۷۰	۱۸۷۷۱	۱۸۷۷۲	۱۸۷۷۳	۱۸۷۷۴	۱۸۷۷۵	۱۸۷۷۶	۱۸۷۷۷	۱۸۷۷۸	۱۸۷۷۹	۱۸۷۸۰	۱۸۷۸۱	۱۸۷۸۲	۱۸۷۸۳	۱۸۷۸۴	۱۸۷۸۵	۱۸۷۸۶	۱۸۷۸۷	۱۸۷۸۸	۱۸۷۸۹	۱۸۷۹۰	۱۸۷۹۱	۱۸۷۹۲	۱۸۷۹۳	۱۸۷۹۴	۱۸۷۹۵	۱۸۷۹۶	۱۸۷۹۷	۱۸۷۹۸	۱۸۷۹۹	۱۸۸۰۰	۱۸۸۰۱	۱۸۸۰۲	۱۸۸۰۳	۱۸۸۰۴	۱۸۸۰۵	۱۸۸۰۶	۱۸۸۰۷	۱۸۸۰۸	۱۸۸۰۹	۱۸۸۱۰	۱۸۸۱۱	۱۸۸۱۲	۱۸۸۱
-----------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	------

У.Е.КР 9/884

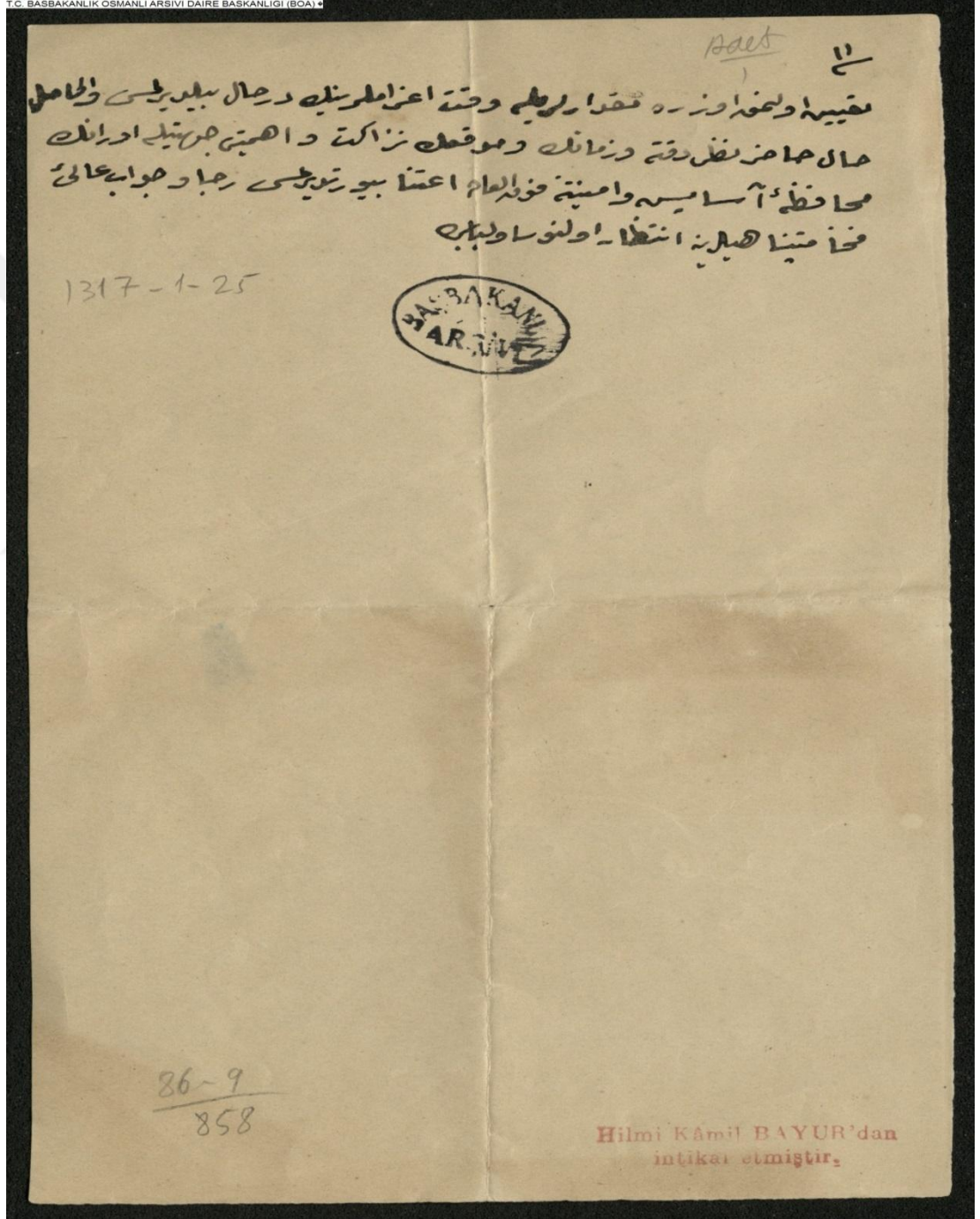
196

EK-12/a: BOA, Y.EE.KP, 9-858:Girit muhacirlerinin vapurlarla İzmir'e getirilip Konya'dan Ankara, Halep, Suriye, Beyrut ve Kara Hisar-ı Sahib'e iskânları için vapurlarla Mersin ve İskenderun iskelelerine nakilleri ve bu hususta da Ferik Haydar Paşa ile yapılan müzakere hakkında yazılmış belge. (H. 25/M/1317 - M. 05/06/1899).

Y.EE.KP.00009.00858.001

EK-12/b: BOA, Y.EE..KP, 9-858: Girit muhacirlerinin vapurlarla İzmir'e getirilip Konya'dan Ankara, Halep, Suriye, Beyrut ve Kara Hisar-ı Sahib'e iskânları için vapurlarla Mersin ve İskenderun iskelelerine nakilleri ve bu hususta da Ferik Haydar Paşa ile yapılan müzakere hakkında yazılmış belge. (H. 25/M/1317 - M. 05/06/1899).

Y.EE.KP.00009.00858.001

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) •

1. MT2. GR. 33/1363

۱۱۱
 خلاصہ دارالاسلام
 اہل سنت و جماعت
 ۱۱۱

5

(Handwritten Persian text, likely a manuscript or letter.)

I.MTZ.GR.00033.01363.005

**EK-13/b : BOA, İ..MTZ.GR, 33-1363: İzmir’de bulunan Girit
muhacirlerinin Anadolu Vilayetlerinde iskânlarına dair yazılmış
belgenin transkripti (H. 22/M/1317 - M. 02/06/1899).**

Bâb-ı Âlî

Daire-i Sadâret

Âmedî Dîvân-ı Hümâyûn

244

Atûfetlü Efendim Hazretleri

İzmir’de bulunan Girit muhacirlerinin Anadolu vilâyâtında iskânları için şerefsâdır olan irâde-i seniyye-i hazreti hilâfetpenâhîyi mübelliğ tezkere-i husûsiye-i atûfetleri encümen-i mahsûsu vükelâda ledyü’l-mütâla’a cereyân eden müzâkereyi hâvî kaleme alınan mazbata arz ve takdîm olunmuş olmakla ol babda her ne vecihle irâde-i seniyye-i hazreti hilâfetpenâhî şerefsünûh buyurulur ise mantûk-ı celîli infâz olunacağı beyanıyla tezkere-i senâverî terkîm kılındı efendim Fî 21 Muharrem Sene 317 ve Fî 20 Mayıs Sene 315

Sadrızam

İmza

Ma’rûz-ı Çâkerkemîneleridir ki

Resîde-i dest-i ta’zîm olan işbu tezkere-i sâmiye-i sadâretpenâhîde encümen-i mahsûs-ı vükelânın mazbata-i ma’rûzası ve mazereti ile beraber manzûr-ı âlî buyurularak zikr olunan mazbataya zeyl terkîmiyle dahi tebliğ kılındığı vecihle ber mucib-i arz ve istîzân îfâ-yı muktaziyâtı hususuna irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfetpenâhî şeref müte’allik buyurulan ve muhâcirîn-i merkûmenin iskân edilecekleri mahallerde teşkîl olunacak köy ve kasabaların sokakları muntazam ve hıfz-ı sıhhate muvâfık olmak lâzımeden olduğu gibi inşa edilecek hanelerin dahi resimleri arz-ı hâk-pây-i âlî kılınmak üzere gayet güzel ve hıfz-ı sıhhate ve kavâ’id-i fenne mutâbık ve mümkün mertebe ehven olmasına itinâ ve her kasaba ve köyde lüzumu kadar mektep ve cami-i şerîf dahi inşa edilmesi ve işbu inşaat için lüzumu olan meblağın muhâcirinin iskân edilecekleri mahaller emvâlinden tesviyesiyle yapılacak şeylerin kış gelmeden evvel bitirilmesi ve bunlar için ihtiyaç derecesinde zahire ve hayvânât dahi tedârik olunması

velhasıl muhâcirîn-i merkûmenin bazı emsali gibi sevkiyâtıyla bi'l-iktifâ gittikleri mahallerce mazhar-ı muâvenet olmaları sefâlet ve perişâniyetlerini mucip olacağı cihetle bunların sadece sevk ve i'zâmıyla kanaat edilmeyerek esbâb-ı iâşe ve îvâlarının istikmâliyle gelecek senenin yazına kadar kendi kendilerini geçindirecek hale gelmek için iktizâ eden tedâbirin bi temâmihâ ittihâz kılınması dahi cümle-i emr ve fermân-ı hümayun hazreti pâdişâhîden bulunmuş olmakla ol babda emr ve fermân hazreti veliyyü'l-emrindir Fî 22 Muharrem Sene 317 ve Fî 21 Mayıs Sene 315

Serkâtib Hazretleri

İmza

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) •

I.MTZ.GR.00033.01366.002

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAİRE BASKANLIĞI (BOA)

۱۰
 BASBAKANLIK ARSIVU DAİRE BASKANLIĞI (BOA)
 ۲۹۶۶
 ۳

G. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAİRE BASKANLIĞI (BDA)

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) •

۱۱۱
 خلاصہ دارالعلوم
 اسلامیہ دارالعلوم
 ۹۹۹

عظیم قدر اقدس حضرت
 کریم ارحم الراحمین
 ماری مرقعہ نقوشہ تصنیف
 ساری شریف نقوشہ

۶۷ سوال نامہ د ۱۴ طبع
 حدیث عظم

عظیم قدر اقدس حضرت کریم ارحم الراحمین ماری مرقعہ نقوشہ تصنیف ساری شریف نقوشہ

مدد و جفا کند که در
 به زان بنگارم از دست تو به
 صاف بگویم آنچه در حق تو است
 مدد و جفا کند که در
 خط و کلام به زان بنگارم
 او به جفا کند که در
 به زان بنگارم از دست تو به
 صاف بگویم آنچه در حق تو است
 مدد و جفا کند که در
 خط و کلام به زان بنگارم
 او به جفا کند که در
 به زان بنگارم از دست تو به
 صاف بگویم آنچه در حق تو است

207

EK-16/a: BOA, A.}MKT.MHM, 510-31: İzmir Sanayi Mektebi'ne kaydolunan Girit'li muhacirlerin çocuklarının senelik masraflarının ödenmesi hakkında yazılmış belge. (H.16/C/1318 - M. 11/10/1900).

2

TC BASKANLIK OSMANLI ARSIVI DAİRE BASKANLIĞI (BOA)

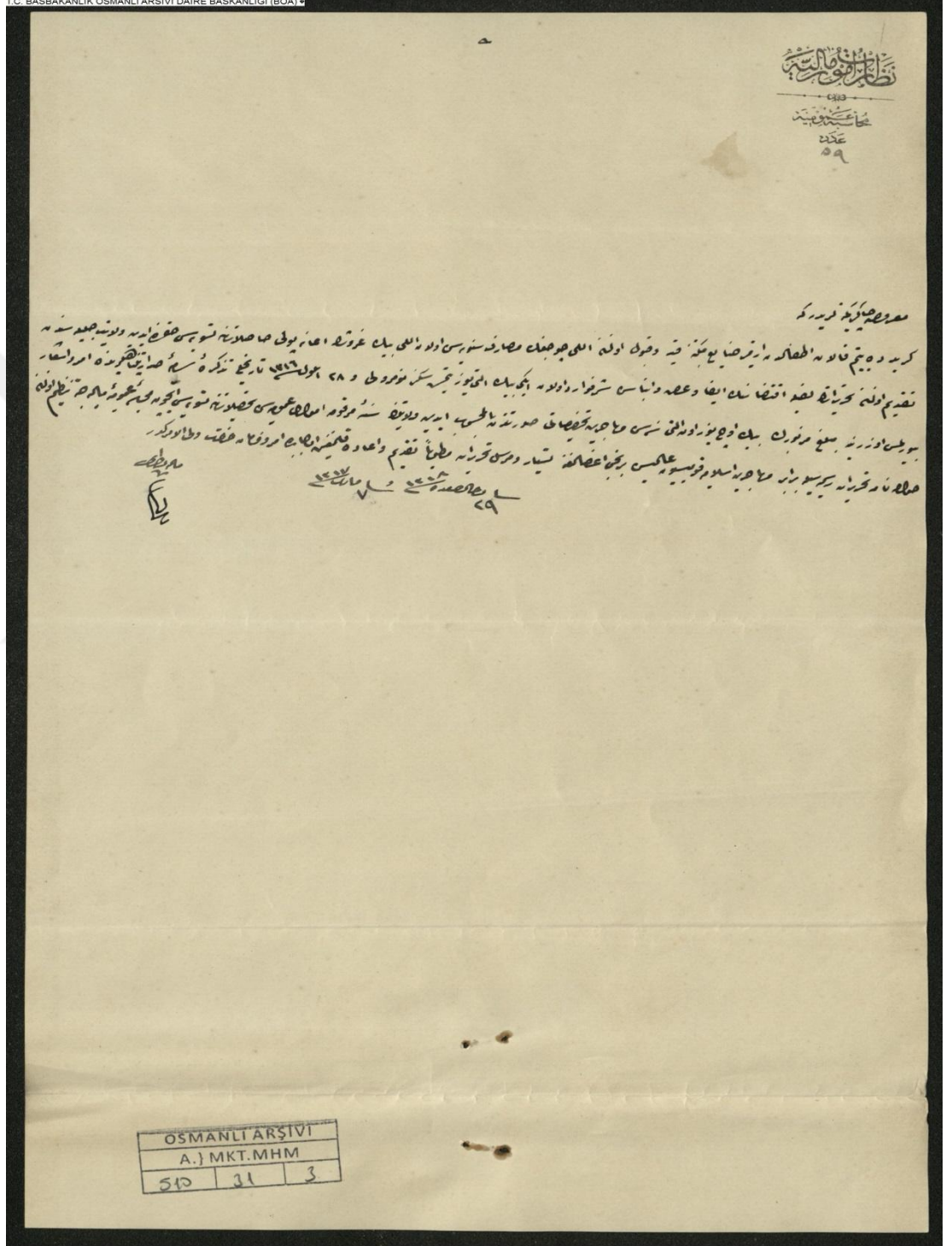
Handwritten text in Ottoman Turkish script, likely a receipt or record of expenses for the children of Giritian immigrants enrolled in the İzmir Industrial School. The text is written in a cursive style and includes details about the school and the students.

Handwritten text in Ottoman Turkish script, likely a receipt or record of expenses for the children of Giritian immigrants enrolled in the İzmir Industrial School. The text is written in a cursive style and includes details about the school and the students.

A.}MKT.MHM.00510.00031.001

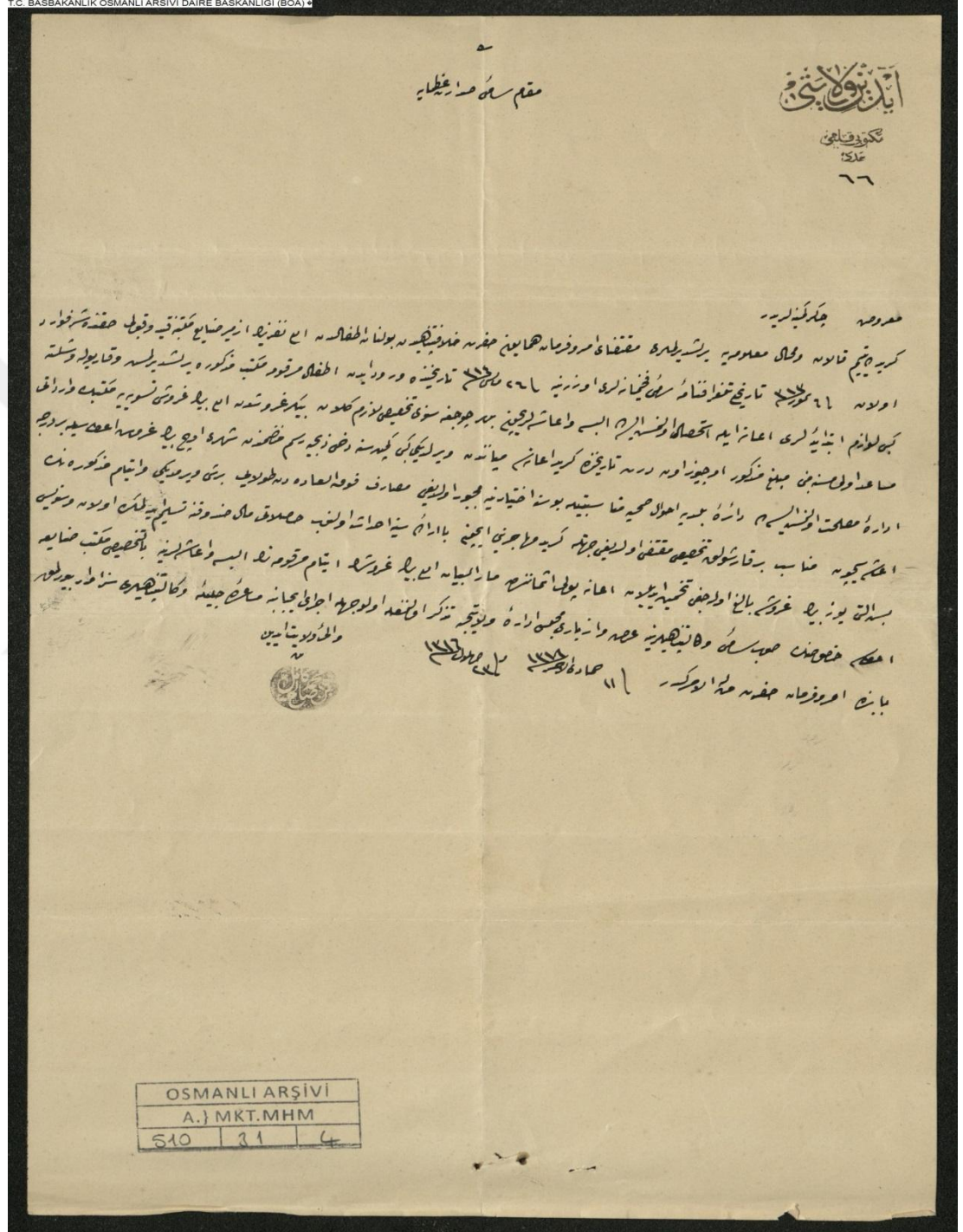
[illegible]

**EK-16/c: BOA, A.}MKT.MHM, 510-31:İzmir Sanayi Mektebi'ne
kaydolunan Girit'li muhacirlerin çocuklarının senelik masraflarının
ödenmesi hakkında yazılmış belge. (H. 16/C/1318 - M. 11/10/1900).**

A.}MKT.MHM.00510.00031.003

EK-16/d: BOA, A.}MKT.MHM, 510-31: İzmir Sanayi Mektebi'ne kaydolunan Girit'li muhacirlerin çocuklarının senelik masraflarının ödenmesi hakkında yazılmış belge. (H. 16/C/1318 - M. 11/10/1900).

A.}MKT.MHM.00510.00031.004

[illegible]

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ♦

[illegible]213

**Ek-17/a: BOA, A.}MKT.MHM, 513-11:İzmir Sanayi Mektebi'ne
kaydolunan Girit muhacirleri yetimlerinin 1317 senesi masraflarını
gösteren belge. (H. 01/M/1319 - M. 20/04/1901).**

TC. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA)

2

refused

12

19

18

17

16

15

14

13

12

11

10

9

8

7

6

5

4

3

2

1

OSMANLI ARŞİVİ
A.}MKT.MHM
513 11 1

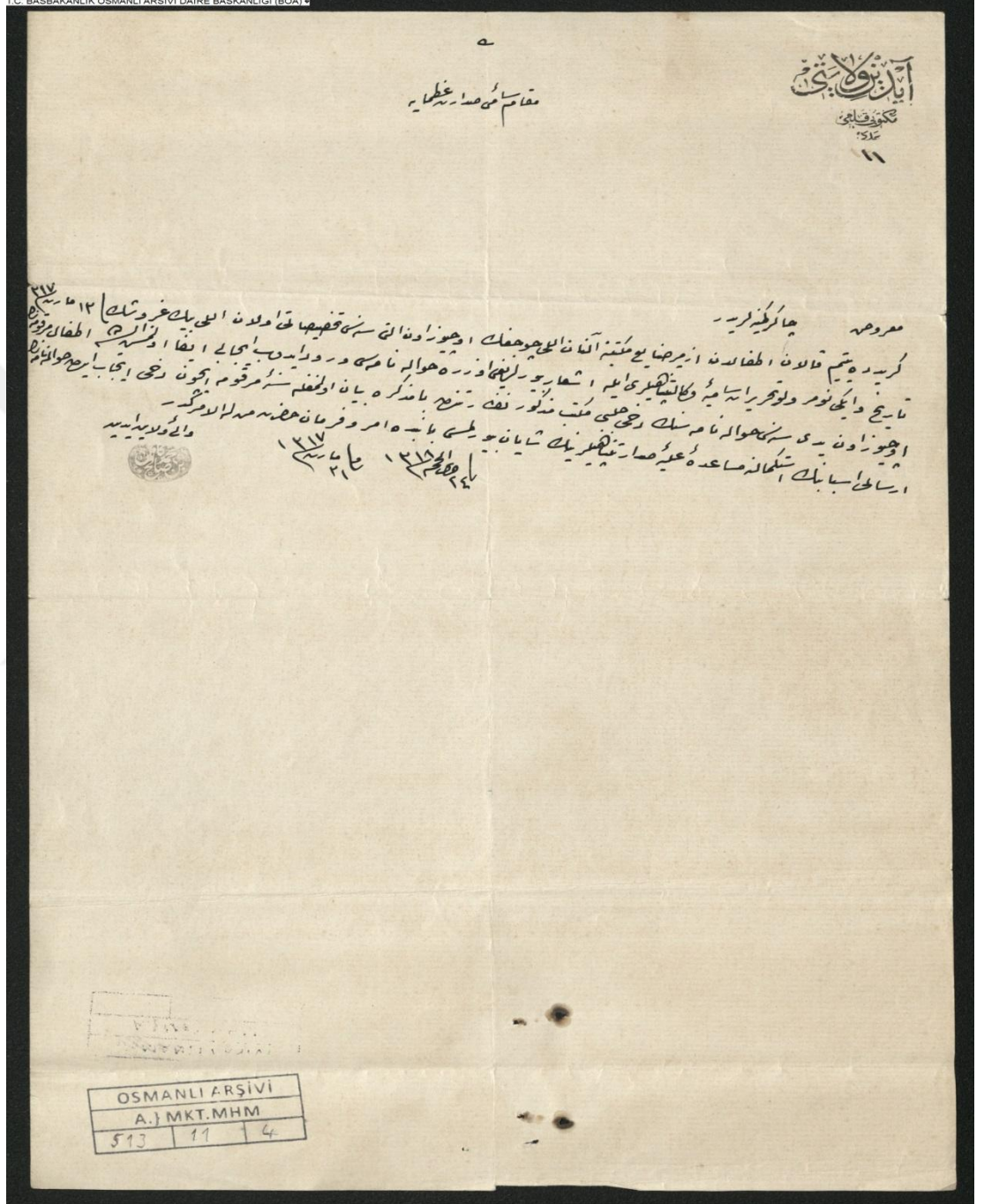
2 vrf
(1 sh f 602)

A.}MKT.MHM.00513.00011.001

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ◆

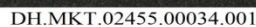
A.}MKT.MHM.00513.00011.003

**Ek-17/d: BOA, A.}MKT.MHM, 513-11: İzmir Sanayi Mektebi'ne
kaydolunan Girit muhacirleri yetimlerinin 1317 senesi masraflarını
gösteren belge. (H. 01/M/1319 - M. 20/04/1901).**

A.}MKT.MHM.00513.00011.004

19/02/1901).

عدد : ۱۰۲۵ - یثربی سنه ۱۲ شبان سنه هجره قمر ۱۳۱۷

۳ کانون اول سنه ۱۳۱۵ ۱۵ کانون اول الفری سنه ۱۸۹۹

آهنك

۱۳۱۲

(مدیر مسئول و بنیاد : علی نظمی)

عمل اداره و مطبعه بنی

از میرده حبیبخان جوارنده داتره مخصوصه در.

{ غزیه و امور اداره و شملی مخصوصان طولای }

{ مدیره صحافت اولنور }

تلفرائ آرمسی : از میرده « آهنگ »

مانع محوبه به شملی آثار ایچون صیدلریز آیدلدر.

{ درج اولیاد اوراق امداد ایدلر }

(نسخه ۱۰ : باره در)

بازار ایرتسندن ماعدا هرکون نشر اونور سیاسی، فنی و علمی عثمانی غزینلدر

(نسخه ۱۰ : باره در)

آهنك

از میر ایچون سنه لک ۸۰۰ اتی آتلی ۴۰۰
ایچون یوسنه اجرتیه براب سنه لک ۱۱۰
آتلی ۶۰۰ فرودلدر . ماله اجنبیه ایچون سنه
۲۰۰ و اتی آتلی ۱۰۰ فراندلدر .

Journal « AHENK »

املاککیز سطرندل ۵ ، تکروی جائده ، ۳ سرحده
صرسته درج اوله جبارک سطرندل ۱۵ فروش ایدلدر
(کوی کیش غزینلدر هر سنه ۲۰۰ فراندلدر)

توضیحات

حین خدمت مبنی نافع نظارت جلیله سی
مهندسارندن سعادتلو فرنگیا اقدیه به ترفیعاً
اولی صنف تالیسی

اهلیته مبنی حکمرانی مدعی عمومی ماموری
عزتلو تولیق بکه ثانی صنف مابازی
امور مأموریتلری حسن ایتاده مشاهد
اولان اقدام و غیرتلی جهتله خزیه جلیله
حضرت نبوی روزنامه جلیسی عزتلموصلتی
فخرالدین اقدی به ترفیعاً ثانی صنف مابازی
وخرینه اوقاف ایچون غزن اوراق ماموری
رفتلو علی راتب و مکتوبی قلمی خلفاسندن
علی عونی واحسان اقدیلره ترفیعاً ثالثه
وظائف مأموریتلری حسن ایتاخضو
صنده مشاهد اولان سی و غیرتلی جهتله
مسکوکات شاهانه اداره می پولیس مفتی
عزتلو فخرالدین اقدی ایله ازمید سنجایی
محاسبه جلیسی خیری بکه ترفیعاً ثالثه صنف
مابازی و بر همین سنجایی محاسبه جلیسی رفتلو
محمد کامل و منتفک سنجایی محاسبه جلیسی جدی
اقدیلره ثالثه

سلاطین حکمت تجارت اعضاسندن عزتلو
مطابق بکه ترفیعاً ثانی صنف مابازی
مساهی و اقدامات ممدوحلر به مبنی حلب
املاک ایچون اداره می بش کای عزتلو
عبدالقادر و وحصل املاک ایچون قومیسینی
باش کای حسن قاتی اقدیلره ترفیعاً ثالثه
صنف تالیسی

این رشیدلک منسوب بشدن یولان شیخ
عزتلو فهد اقدی به میرالامالی رتبه لری
توجیه بیورلشدر .

معموره العزیز ولای داخلنده خرپوت
قضائی قائم مقامی تنورک قضائی قائم مقامی
شوق اقدی به
قوصده ولای داخلنده پرشوه قضائی
قائم مقامی لومه قضائی قائم مقامی شوک بکه
نفوذ بیورلشدر .

تذکره

پارس ۱۱ کانون اول - مجلس میمونان
بوگون مستملکات نظارتی بودجه سی بذکرده
دوام ایلمشدر .

تذکره

پارس ۱۲ کانون اول - چندین مهم
قار یشتقار ظهور ایتشدر ، فرانسه لک (بکن)
غیری موسیو (دومر) مآذو تاپارسه کلجک
ایک تأخیر عنایت ایلمشدر .
(توکن) ده چین اشقیانسته قارش
فرانسه طو یجاری و بناده می سلاح اتته دعوت
ایلمشدر .
لوندلر : کذا - «تایس» غزیه سی
(قانون) شیری طو به طومنی فرانسه به
توصیه ایلمشدر .
پارس : کذا - فرانسه قوه یجاری می
علیه بنده لیلوالل طرفین در میان اولان
تکلیفی جلس بمصواتک مرکز فرقه سی رد
ایلمشدر .

تذکره

بودجه لک توازی ایچون دواتر عالیده
تشکیل اولان قومیسین مخصوصه مرتبه
یوایده اجرا قاتان بودجه لری بدی می مرجع
عالیه بنده قدیم اولفنده اولدلی ایلمشدر .
- یوسنه مبارکده مکتب قون طیه
شاهانه بن لیدیلومه نشأت ایلمشک بوز باش
اقدیلرک بر سنه ده اقلانیالی دوقور
ریدرک معتبده یولوب اکال قون طیه
اقلاری خصوصه اراده سنیه جناب ظل اللهی
شرقیاش سنوح و صدور بیورلدی مستخبرات
واقعه مندردر .
- دوسماده غره رجب شرق لک جمه
ایرتسی کونین ثابت اولسنه و شهر مذکور
تکبیل نین اعتبار یله یازار کونی ختام یولسنه
مبنی یوحسایه شهر شمان المملک ایتدایی
یازار ایرتسی کونیند متبر یولدنشه واون
یثربی یازار ایرتسی کجه مستلک لیله برات
سعاد تلای اوله جته داتر ایجاب ایدن اعلام
شرعیشک دارالحلایه عالی قاضیکجه تنظیم
قلندلی ایلمشدر .
- یونان حکومتله مبادعه تجارت به عقدی
ایچون اجرای مذاکره مابشرت اولفنده
داتر اراده سنیه جناب خلایقهای شرق سنوح
و صدور بیورلشدر .

تذکره

پارس ۱۱ کانون اول - مجلس میمونان
بوگون مستملکات نظارتی بودجه سی بذکرده
دوام ایلمشدر .

تذکره

پارس ۱۲ کانون اول - چندین مهم
قار یشتقار ظهور ایتشدر ، فرانسه لک (بکن)
غیری موسیو (دومر) مآذو تاپارسه کلجک
ایک تأخیر عنایت ایلمشدر .
(توکن) ده چین اشقیانسته قارش
فرانسه طو یجاری و بناده می سلاح اتته دعوت
ایلمشدر .
لوندلر : کذا - «تایس» غزیه سی
(قانون) شیری طو به طومنی فرانسه به
توصیه ایلمشدر .
پارس : کذا - فرانسه قوه یجاری می
علیه بنده لیلوالل طرفین در میان اولان
تکلیفی جلس بمصواتک مرکز فرقه سی رد
ایلمشدر .

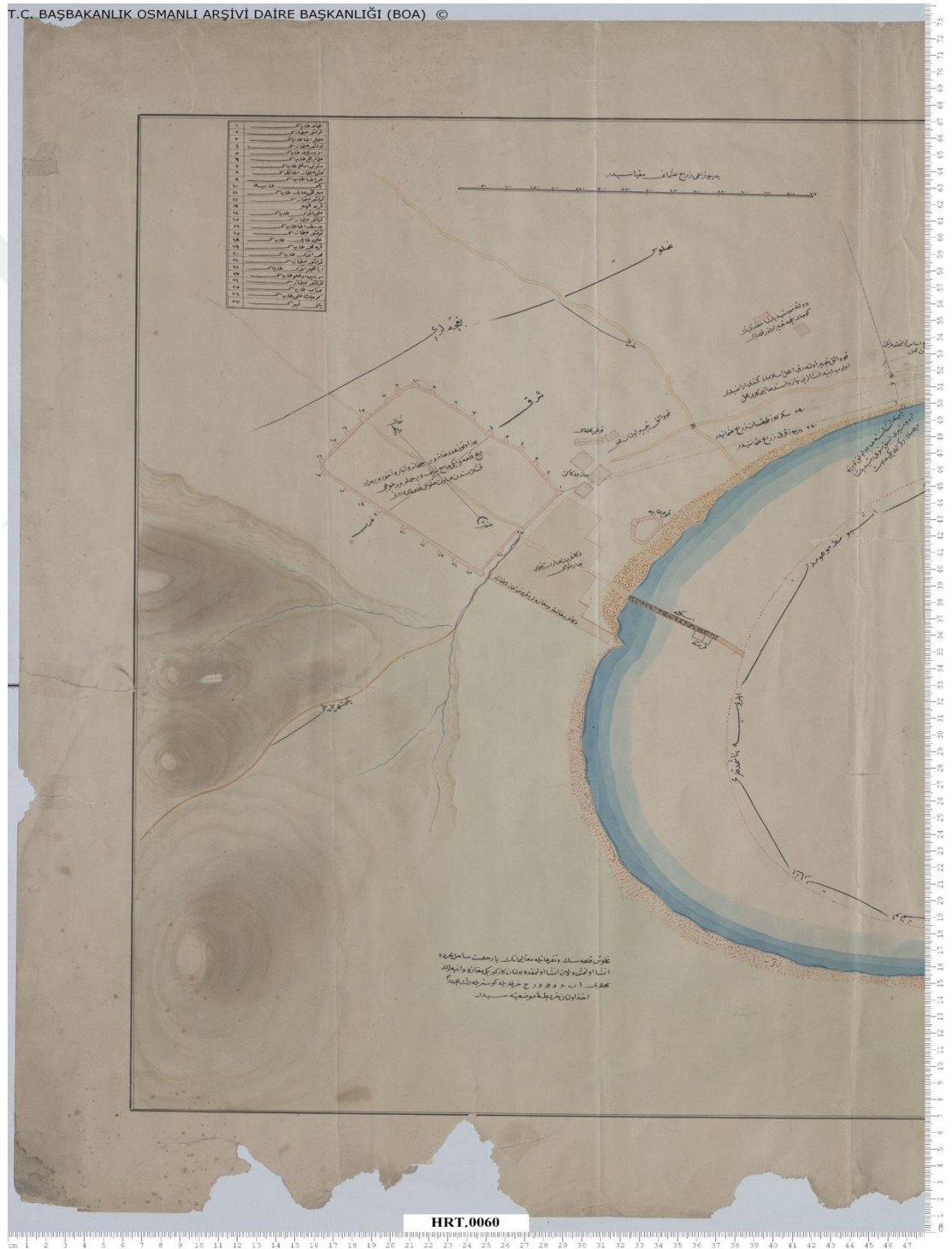
ایدرین ولایتی

سوکه قضاسی داخلنده اسکان ایدیله جک
اولان کرید مهاجرین اسلامیه سی ایچون با-
اراده سنیه حضرت پادشاهی تشکیل قلنه جق
قریه نك موقعی انتخاب و تعیین ایله ایجاب
ایدن خریمه سی تنظیم ایتک اوزره دائره بلدییه
رئیس معاونی سعادتلو عبدالرحمن افندیله قوش
اطه سی اسرافدن سعادتلو حسن بك و ولایت
مجليله سر مهندسى عزتو بارانوفسكى افندی
اولکی کون سوکه یه عزیمت ایتشلردر.

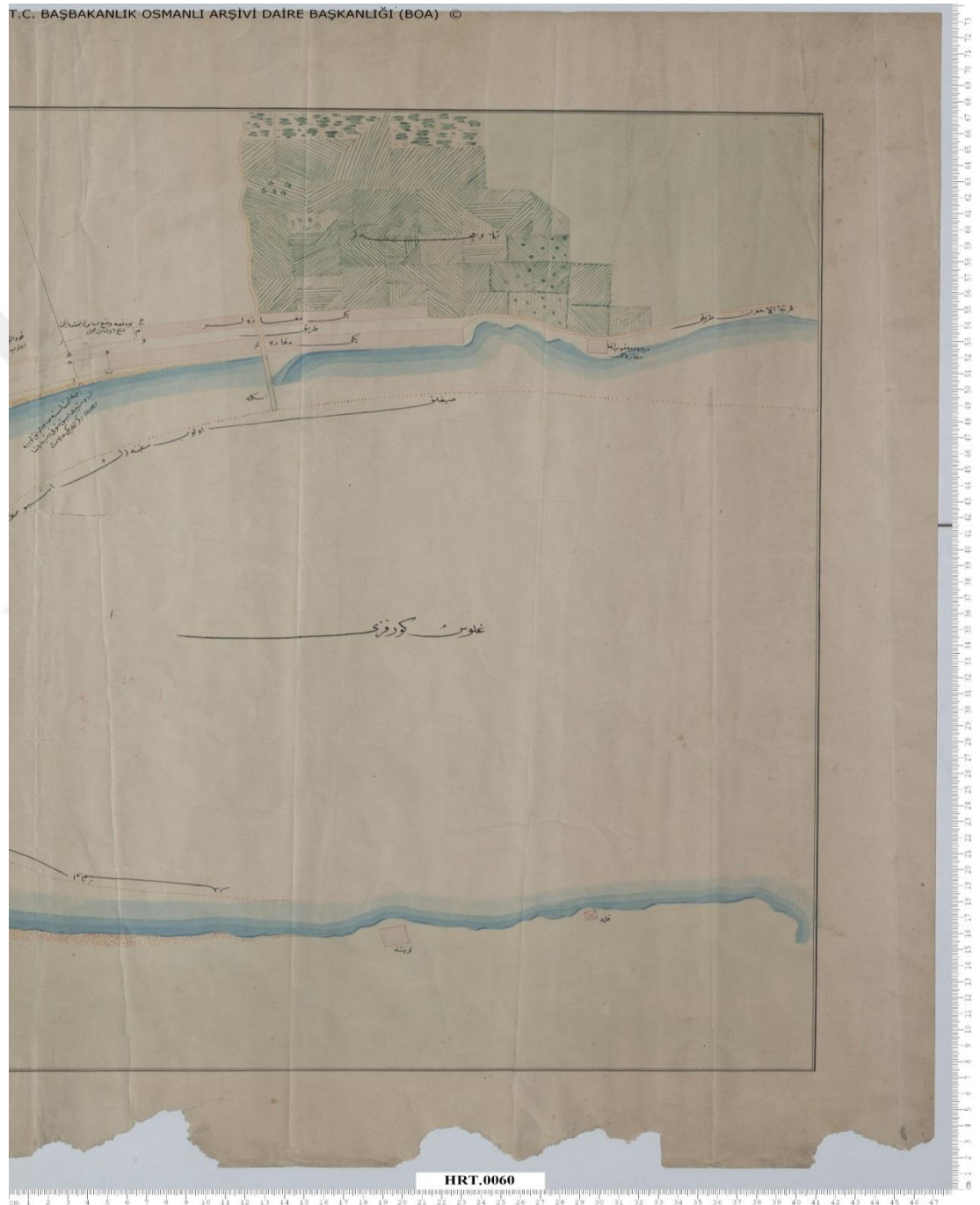
[illegible]

HARİTALAR

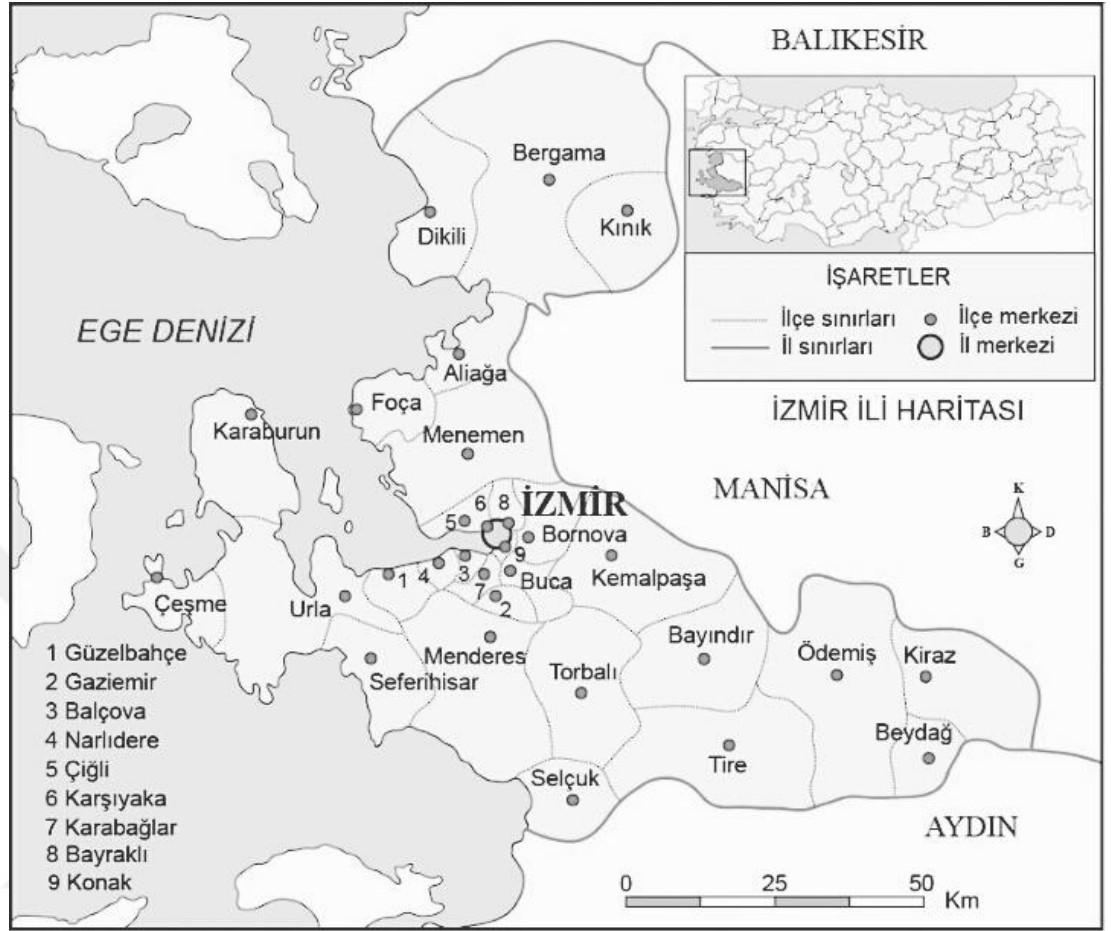
EK-1/a: BOA, HRT.h., 0060: Teselya, Galos Kalesi ve Kasabasındaki askeri müstahkemleri gösterir askeri harita. Galos Kalesinde inşa edilen binalarla körfezdeki iskeleler gösterilmiştir. (H. 29/Z/1341 - M. 12/08/1923).

EK-1/b: BOA, HRT.h., 0060: Teselya, Galos Kalesi ve Kasabasındaki askeri müstahkemleri gösterir askeri harita. Galos Kalesinde inşa edilen binalarla körfezdeki iskeleler gösterilmiştir. (H. 29/Z/1341 - M. 12/08/1923).

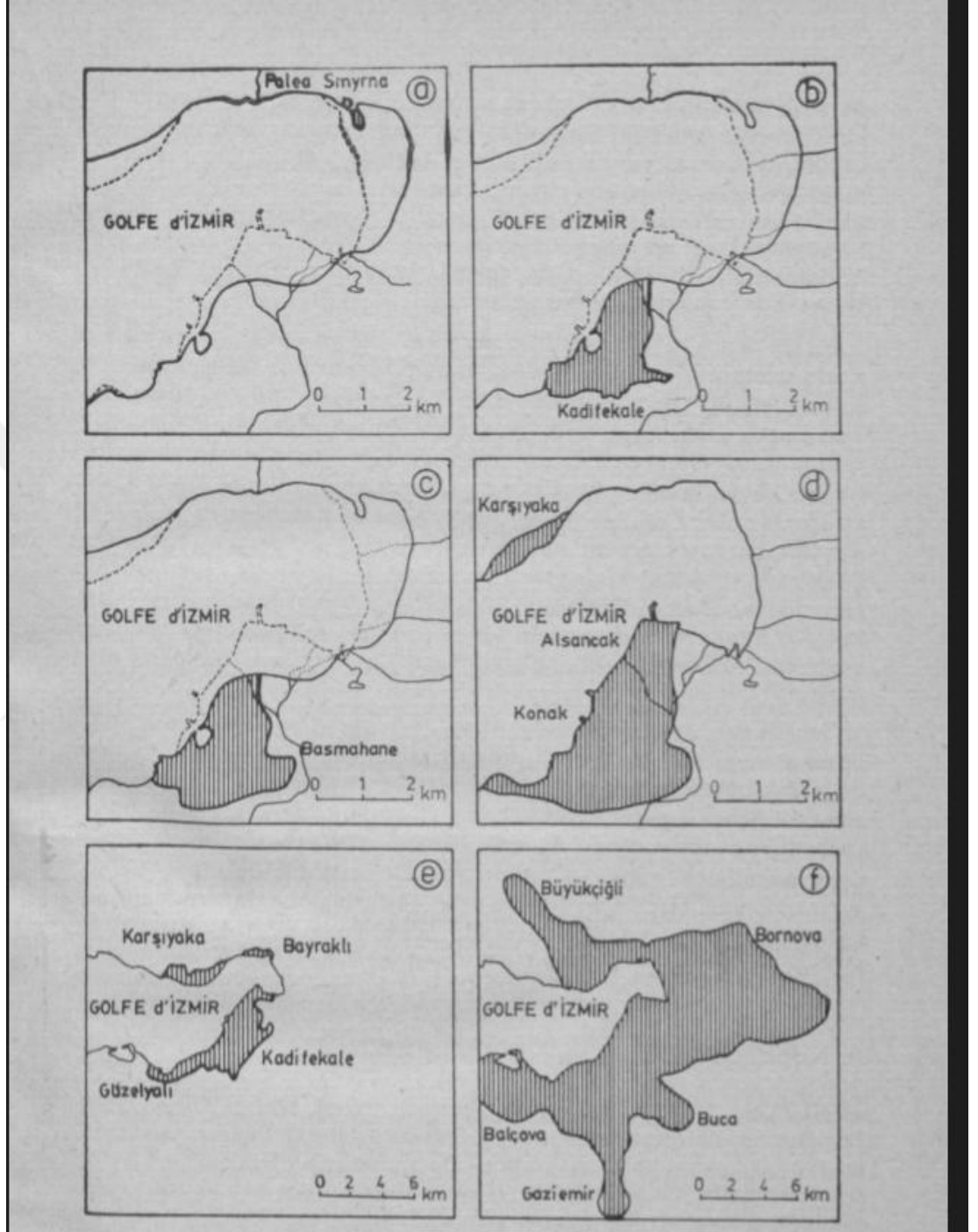

EK-2: Günümüzde İzmir ilinin sınırlarını gösteren harita.

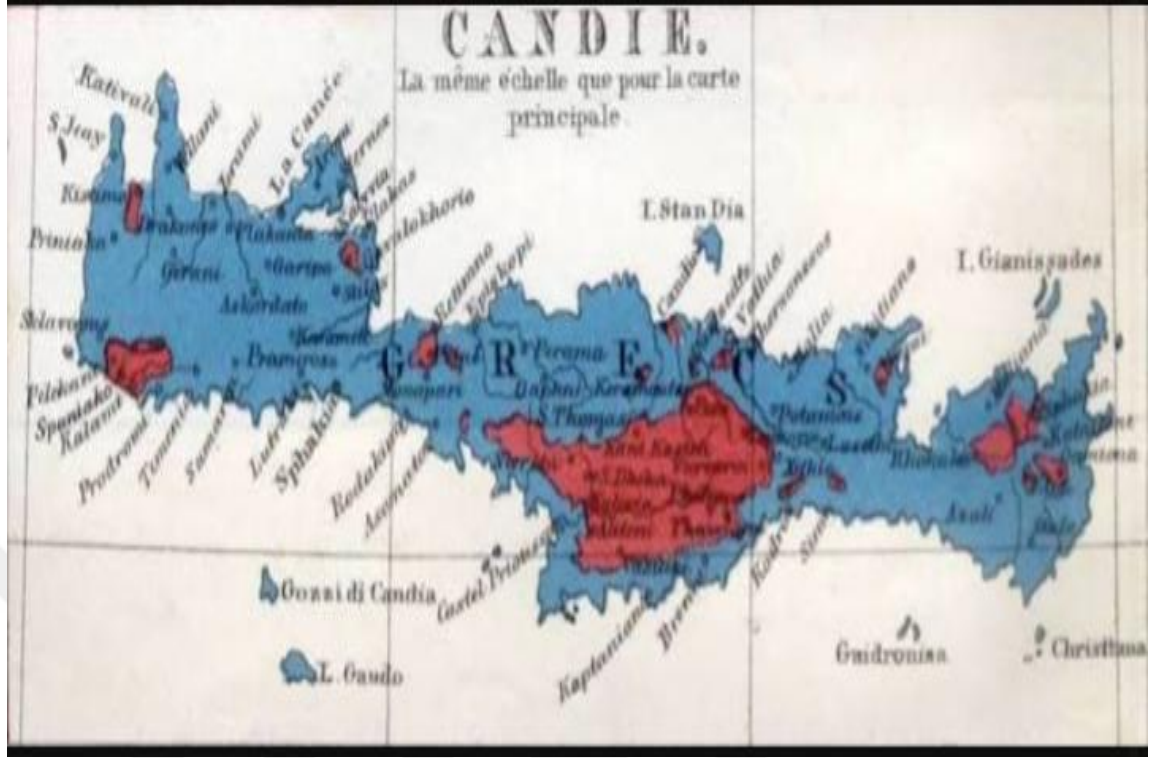
Kaynak: <http://www.cografyaharita.com> (Erişim Tarihi: 05.04.2016).

Ek-3: İzmir Kentinin alansal gelişimi; a) Aiol-İon Devri b) Helenistik-Roma Devri c) 1850’de d) 1900’da e) 1950’de f) 1985’de

Kaynak: Ahmet Necdet Sözer, İzmir: Ege’nin Metropolü, Ege Coğrafya Dergisi, S.4, 1988, s.7.

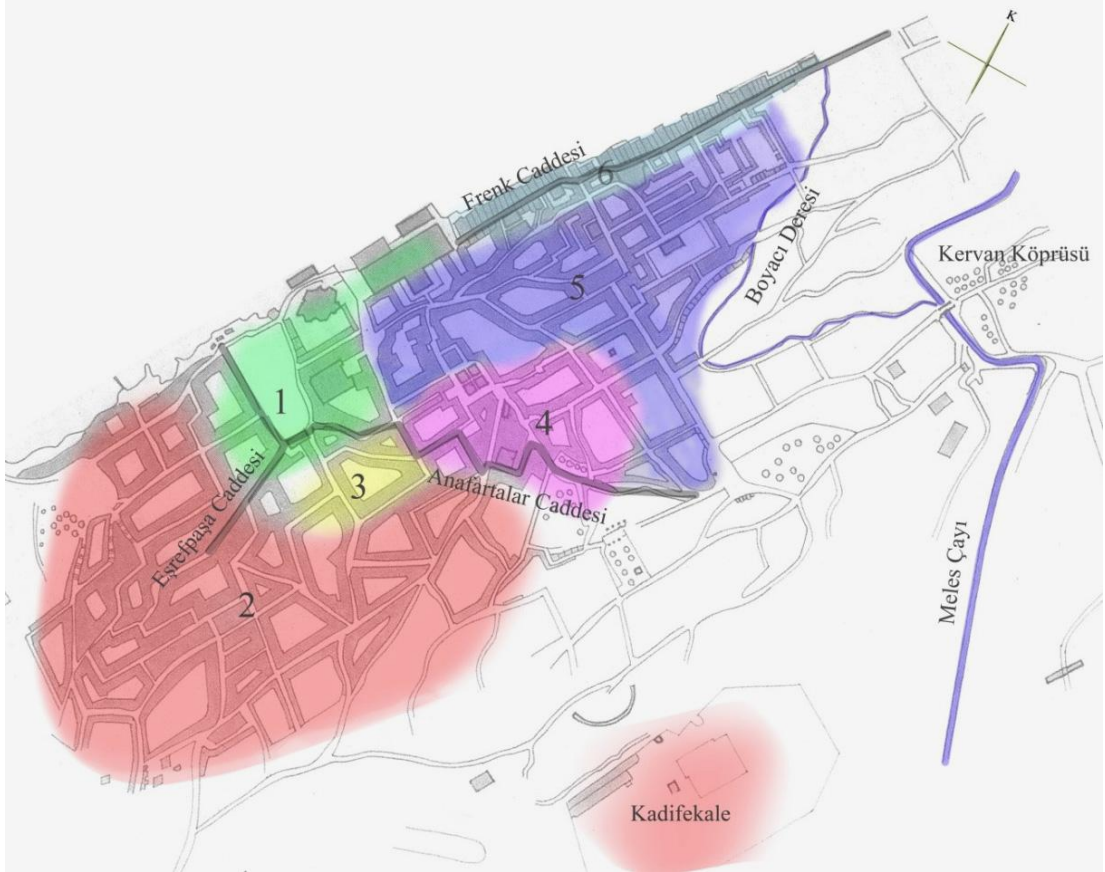
EK-4: Girit Adası'nı gösteren harita.

EK-5: Girit Adası'nı gösteren başka bir harita.

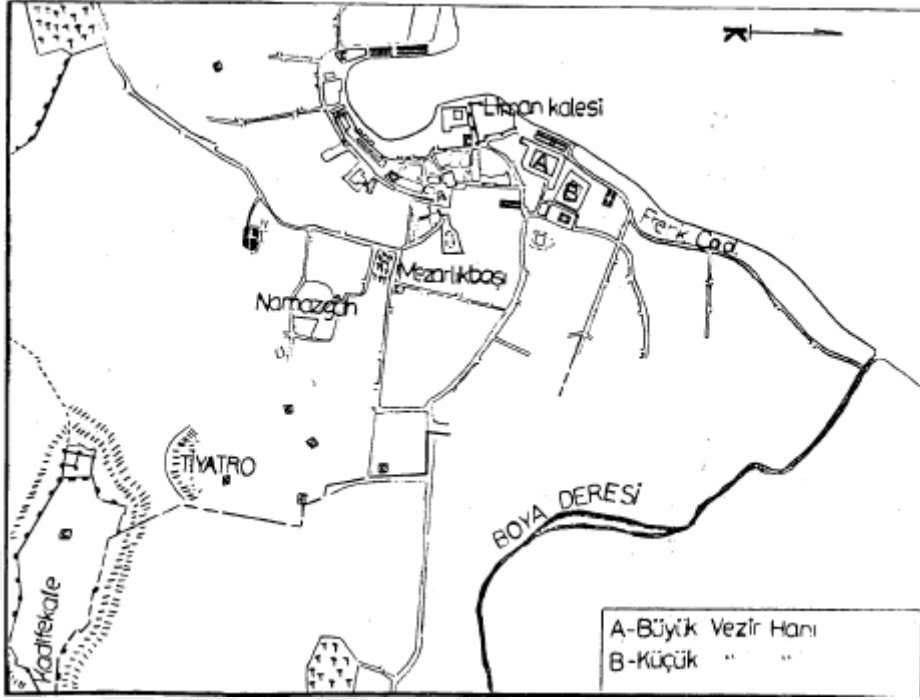

Ek-6: 18. Yüzyıl'da İzmir'in yerleşim dokusu, önemli akslar ve mahalleleri. 1: Geleneksel Çarşı, 2: Türk Mahallesi, 3: Yahudi Mahallesi, 4: Ermeni Mahallesi, 5: Rum Mahallesi, 6: Levanten Mahallesi.

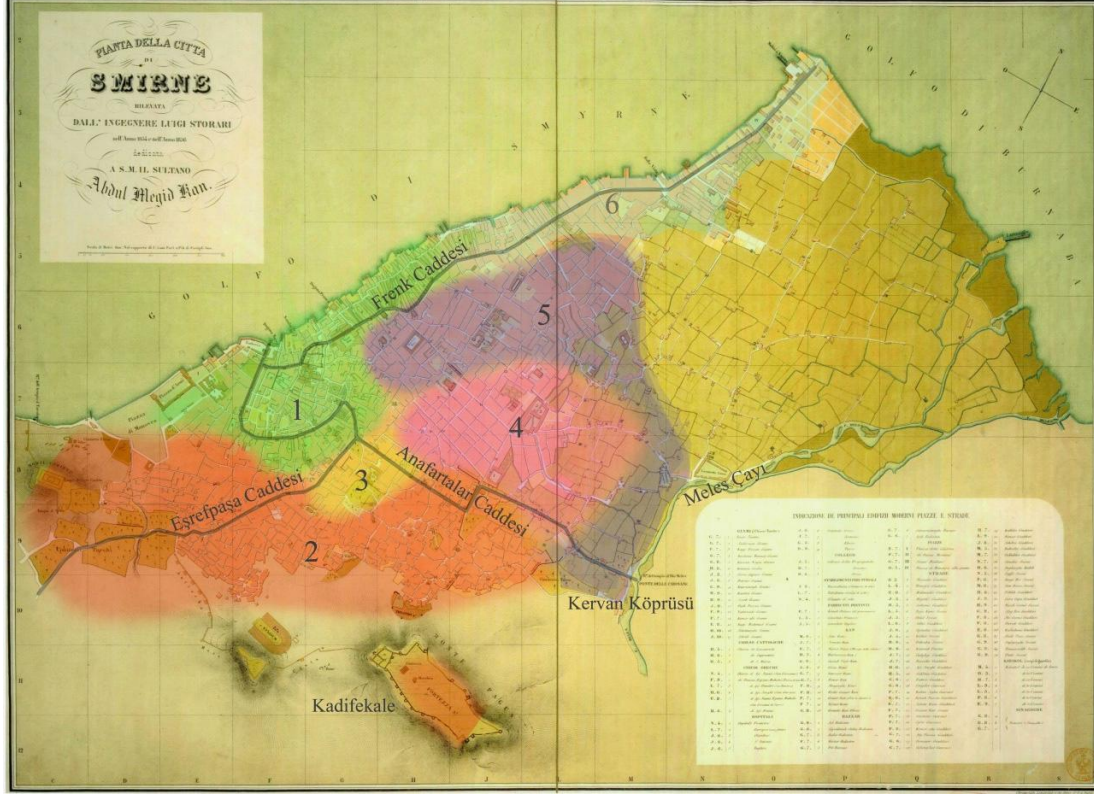
Kaynak: H. İbrahim Alpaslan, “Osmanlı Dönemi İzmir’inde Milletlerin Sosyo-Ekonomik Konumlarındaki Değişimlerin Yerleşim Dokusuna Etkileri”, *Ege Coğrafya Dergisi*, S:21, 2013, s.30.

Ek-7: XVIII. Yüzyıl İzmir Şehri Krokisi

Kaynak: Bülent Çelik, "XVIII. Yüzyıl İzmir Ticareti Hakkında Düşünceler ve Vezir Hanları", *Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.20, S.31, s.231.

Ek-8: 19. Yüzyılın ortasında İzmir. Mahalleler ve kent dokusu: 1: Geleneksel Çarşı, 2: Türk Mahallesi, 3: Yahudi Mahallesi, 4: Ermeni Mahallesi, 5: Rum Mahallesi, 6: Levanten Mahallesi

Kaynak: H. İbrahim Alpaslan, “Osmanlı Dönemi İzmir’nde Milletlerin Sosyo-Ekonomik Konumlarındaki Değişimlerin Yerleşim Dokusuna Etkileri”, *Ege Coğrafya Dergisi*, S:21, 2013, s.33.

RESİMLER

Resim 1: Turgutlu (Hamidiye) Köyü'nün Genel Görünüşü

Resim 2: Turgutlu (Hamidiye) Köyü Meydanında Bulunan Anıt

Resim 3: Muhacirler için inşa edilen ilk evler

Resim 4: Turgutlu (Hamidiye) Köyü'nde Bulunan Girit Kültür Evi

Resim 5: Turgutlu (Hamidiye) Köyü'nde Bulunan Girit Evi

Resim 6: Girit Kültür Evi

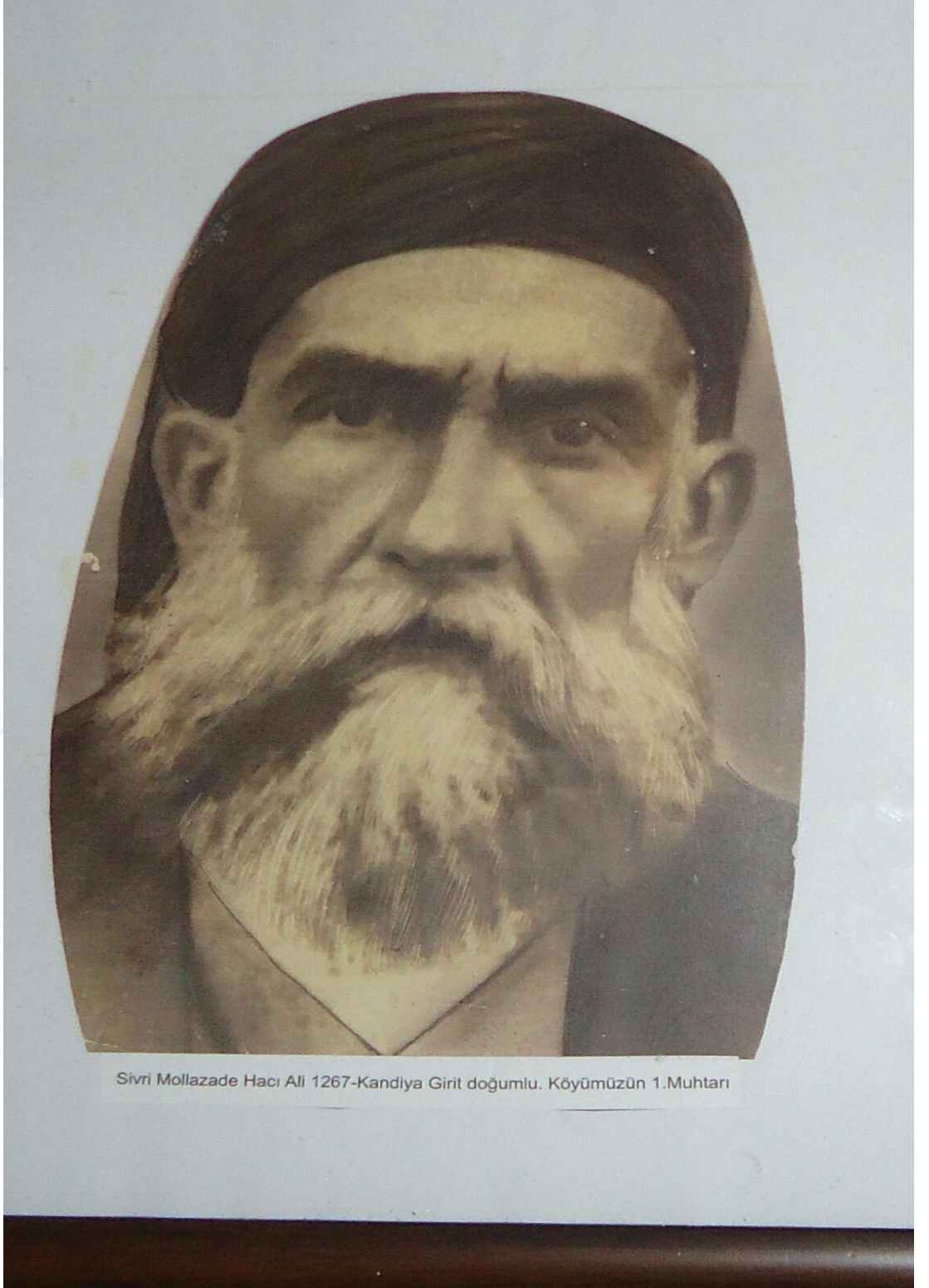
Resim 7: Turgutlu (Hamidiye) Köyü'nde bulunan 1. kuşak Girit muhacirleri ile ilgili soy ağacı

Resim 8: Turgutlu (Hamidiye) Köyü'nün İlk Öğretmenleri

Resim 9: Turgutlu (Hamidiye) Köyü'nün 1906 yılındaki ilk muhtarı

Sivri Mollazade Hacı Ali 1267-Kandiya Girit doğumlu. Köyümüzün 1. Muhtarı

Resim 10: Girit muhacirlerinin Girit'ten getirdikleri topraklar

Resim 11: Girit Türkleri

(Adnan Kavur aile albümünden alınmıştır.)

Resim 12: Girit Muhacirleri

(Adnan Kavur aile albümünden alınmıştır.)

Resim 13: Girit’li gelin ve damat

(Adnan Kavur aile albümünden alınmıştır.)

Resim 14: Milis Kuv. Kom. Giritli Bombacı Ali Çavuş

Resim 15: Festival için hazırlanmış afiş

Resim 16: Zengin Girit mutfağı

ÖZGEÇMİŞ

Gamze DURAN 26.05.1991 tarihinde Kırıkkale’de doğdu. Safranbolu Lisesi’ni bitirdikten sonra 2009 yılında girdiği Ondokuz Mayıs Üniversitesi’nden 2013 yılında mezun oldu. 2013 yılında Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü’nde Yüksek Lisans Eğitimine başladı. 2015 yılında pedagojik formasyon eğitimini tamamladı. İngilizce ve Osmanlıca bilmektedir.

